K. SAABER

RASKE VESI

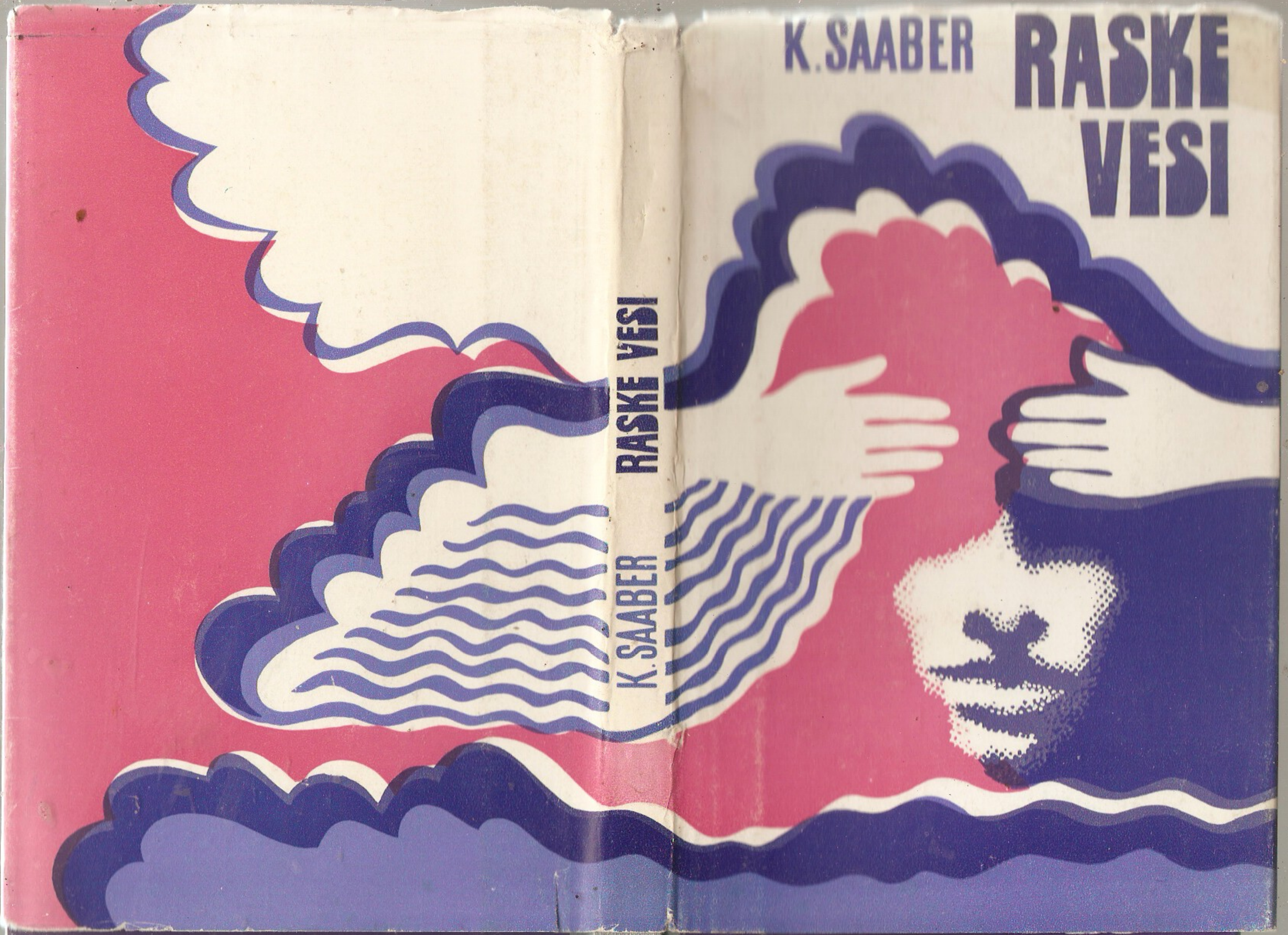

K. SAABER RASKE VESI

KALJU SAABER

RASKE VESI

ROMAAN

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1976

E
S 01

Kujundaja: Milvi Torim

S $\frac{70305-299}{M\ 901(16)-76}$ TL—4—9—76

© «Eesti Raamat» 1976

ESIMENE PEATÜKK

Solat ei olnud siis enam.

Kord, kui rahu polnud veel tubli rahu ja vaikus küllalt tugev, murdsin arhiivis pead tema päritolu üle. Sola oli rangikult nagu mina. Kuid vanad revisjonikirjad vaikisid lapselikus kalligraafias — otsisin sealt asjatult ühte nägu. Sola esivanemaid ei põletatud loodetavasti nõidadena, kuid mulle oli veelgi uskumatum, et nad võiksid olla Tammarude soost. Siis istusin maas ja mõtlesin, et huvitav, kas ta esiisa oli *son of the sea* nagu valge kastiillane, keda armastas iiri mereröövlite emand. Ah, teate, vana legend. Siis ma enam ei otsinud: Solat neis mannetutes hingearvetes polnud. Tema näol oli aga endiselt päikesepruun ja järvede vastuhelk; elavnenud tema ihast, läksin ma sinna ning tundsin esimest korda, et vesi on raske.

«Ei mingeid võlgu, tola. Lihtsalt olla. Kas pole?» — jättis ta mulle vihaselt õiguse. Ja ma tegin nüüdsest peale seda, mida pidasin õigeks — see oli neitsilik samm. Kuid seda olid õpetanud mulle Sola ja vesi, see oli nagu maadekreet, tähtajatu. Sest ma tahtsin edasi elada. Loodus oli tol sügisel kuldne, täis geomeetrilisi kujundeid, taevas roheline, odrapõld luuvalge, vesi nagu kõrvenõges. Teraline, külm ja nii selge oleks ta pidanud olema suvel. Sukeldusin sama akvalangiga, millega Sola viimasel korral. Olin nagu evolutsioonist väljunud, lõplikult valmis, mul tuli seda tajuda, ja ma nägin seltsimehi enda ees, käed ulatuvad *alma materi* sammaste vahelt diplomiraamatute poole, mis kuivavad vanal ahelal otsekui higistamisest märg pesu, algab töökohtade odüsseia, aeglane pealetung hierarhiale, iga samba vahel on tuhat kätt, tunnen neid sõrmuseid, tean juveeliäri, kust nad on tellitud üksteiselt raha laenates või vana hõbeda eest, lopsaka Margoti peost ripub sinine ninarätt, sinna jõuavad vahel kõik, viimased tolad, aga mingil lollil põhjusel ei istunud see mulle sugugi, kogu mu elu oli veel ainult sukeldumine.

See oli meeletu *vitamque subdivo*, oli oktoober ja ma ei võinud enam kaua sukelduda. Taksod viisid mu hommikuti linnast välja, ka mina ruttasin tööle. Osa juhte tundsid mind juba ära. «Kuhu järve äärde teid täna viia?» küsisid

nad viisakalt, aidates akvalangi trepist alla tuua. Teate, akvalangikast sarnaneb hirmsasti 120 mm miinipilduja toitekastile, milles on vildiga ääristatud lahtrites mürsud. Alguseaegadel kippusid juhid küsima, kas ma pole mitte hull ja kas vesi mulle tervisele ei hakka. Väitsin, et sügis on väga ilus. Nad pidasid mind allveesportlaseks, üheks neist, kes tõmbavad roobiga Euroopa medaleid kokku, ja imestasid selle üle, et ma selle asemel, et autos leiduvaid spordilehti lugeda, pimedas ja soojas istmenurgas kössutan. Mis see nende asi on! Pealegi said nad hästi tasutud ja tulid mulle õhtul järele, kui ma ei soovinud väljas ööbida. Perenaisega oli jälle uus häda. Sellele hallipäisele närvilisele apteegi rohuvassijale ei meeldinud kuidagi, et akvalangikast seisis mu kirjutuslaua kõrval, see kohmakas roheline raudplekiga randitud kast, mis sarnanes miinipilduja toitekastile või Lermontovi-aegse ohvitseri reisikohvrile. Ta jutustas malbe šokeeritusega, kõndides edasi-tagasi mu tooli selja taga, et sõjapäevil vägisi majutatud sõdureil olnud kah sedasorti kolu ühes, ei saanud nahka silmale. «Ma ei taha seda oma majas näha,» jätkas ta ilma südamlikkuseta ja ilma vaenuta. «Kui ma seda näen, mõtlen alati, et see on üks surmavärk.» Pagana narr! See lõhnas jälle tänava järele, kuid ma surusin hambad kalestunult kokku, just nagu ämblikuvõrku möödaniku eest rebides ütlesin talle: «Ei, see pole surm!» Ma karjusin talle seda ja tõrjusin ta üsna jõhkralt toast välja. Ja mis pidin ma muud tegema? Mõnitama seda, mille olin kaotanud? Võib-olla olin ma kunagi kõige meeletumatel hetkedel soovinud Sola jäädavat lahkumist, kuid mitte surma! Akvalang oli kõigiti töökorras. Kiskusin ta kastist välja ja surusin vihahoos huuliku hammaste vahele. See vetrus haukamisel nagu närimiskumm, aga võttis ruttu ihusooja. Saate isegi aru, pärast Sola hukkumist polnud sest keegi hinganud. Aga ma pidasin vastu ja surusin tülgastuse maha, olime ju tahtnud, et sukeldumine oleks meie ürgse tutvuse, mehe ja naise tutvuse konkaavne vorm. Ja me olime natuke aega väga õnnelikud. See oli suvel pärast tema üldhariduslik kooli lõpetamist.

Seal metsas, kus on sipelgaid, pole usse, aga minu emal oli küll nõia kuulsus, ja ühel novembrikuu päeval tulid talle külalised. Nõiaks peeti ema mitte apteegikummeli

korjamise pärast, vaid ennekõike seetõttu, et ta ei tahtnud mehi vastu võtta. Ja küllap ka seepärast, et vasak silm ta ilusas näos ei puudutanud alumist laugu, vaatas otsekui taluist mööda. Aga taludele apelleerimine oli neil, metsavendade-hirmus aegadel, äraspidine kangelassaaga. Siis ma veel ei teadnud, et minul ja sel kummaliselt tõrksal, hajali silmal võiks mingi salajane ühendus olla, nagu sedagi, et minu sündimise ajani olnud suurem jagu tema ilust veel ihu küljes.

Oieti mäletan lapsepõlvest ainult ühte stseeni, ja seegi on stseen vaesusest.

Pommilehtri läänekaldal, kus ovaalse ristikivi juurest tuli loopealsel vareskaeras rada jalgvärava suunas, õitses kevaditi mürgine, põrgupiigalikult ilus näsiniin. Sel novembrikuu päeval aga püsis sügisene hallus rõskusest terav ja kuuvõtmehein oli surnud nagu lindude hääled. Nägin poris sumavat teelisi, kes omapärase ansambli näol vaatevälja ilmusid. Üks kolmikust, miilits, avas naiskaaslastele värava. Noorem naistest, kirjutaja Ines, kuiv-suvitänavu tüüpi alevipreili olemisega, kergitas kaenla all mappi, mis seni sulas põldhiiremusta taljes mantliga ühte, muutes ta haiglaselt kubujaks. Neiu heitis raskete silmalaugude alt tujutu pilgu tüüpiliselt vaesele Põhjaranniku talule, kus polnud aimata mehekätt, talu olnuks nagu loodusega igasuguse vahekorra lõpetanud. Lõpp tuhandeaastasele naturaalmajapidamisele! Oli ainult kõrge lävekivi, laste maailm täna ja homme, kus neid ootavad suviti päikesepaiste, koeranäss ja janune liblikaparv, mis hõljub kummelisse peidetud loiguruhmiku kohal.

Esimesena rühkis toa poole jõuline mustaverd külanaine, kerekas nagu aurukatel, jättes miilitsa ja kõhkleva preili kaugele taha. Ta oli siin tunnistaja osas ja neil, nagu teada, on alati kiire. Sest tunnistama tullakse või seebipaja juurest. Hetkel, kui ta lävele tõusis, paotus raske uks, keskikka jõudev tumedasse riietunud naine vahtis välja. Seal ta on, see Melanie. Külanaine põrkus ootamatusest pisut tagasi, näol solvumuse ja käskijailme kontsentraat. Uks mütsatas omapäi vastu tühjalt kõmavat loomajahukirstu; seinal, otse vastamisi seisvate naiste pea kohal helkis tuhmilt kahe hõlmaga saag. Ema Melanie oli õlule heitnud vana palitu. Mäletan hästi ta libedat voodririiet, mis haakus õitsvate sõrmeküüntega, kui teda silitada, ja kitsenahkse krae teravat lõhna, kui see oli märg ja kuivas

soemüüril messingkonksus ja tuul oli jälle vesikaarest, kambri merepoolse nurga pealt.

«. . . Ootasin teid juba kolletamisepäeval.» Ema rääkis kinnise ilmega, üks silm kõõrdi, ja oma sukki sidus ta juba lohakalt sitsiribadega nagu kõik Põhjaranniku naised, kes on ühel või teisel põhjusel leseks tehtud.

«Meie tuleme siis, kui meil on vaja tulla,» kogus tunnistaja end ja tegi rinnaga teistele teed. «See ei lähe sul nii lihtsasti, Melanie.»

Köök ulatus põiki läbi maja, tema pikkust oli kutsutud rõhutama massiivne aamtala käävipuude ülesseadmiseks kinnitatud nahkaasadega. Seina ääres losutasid puupööraga toidukapp ja haluriit, samas rippusid teekimbud ning sibulavanikud, siin pere suuremad puukulbid (mitte segi ajada seebisõuda supi omaga) ja raudpann, terve varandus, mis näitas tahmast põhja, et kõuts rasva noolima ei pääseks. Lõhnad olid puhtas tares selged nagu sügisene õhk, kui on oodata tähistaevaga ööd: kohv, lehelis, kasetoht, nõgi. Kuid sisenejad lootsid enamat. Kui tullakse iseseisvate inimeste juurde, aga seda juhtub harva, siis tahetakse neilt kindlasti midagi saada, siis leitakse õigus neilt midagi nõuda; neilt, kes pole kunagi kelleltki midagi nõudnud. Võimuka külanaise eestvedamisel liiguti toast tuppa — õigemini oli see põgus jalutuskäik ümber vana soemüüri, milles tuhkapäeva ringis kippus ikka tahm põlema, nii et tuli tükk aega vana õunapuu all lumes tukslevaid meelekohti lobjakuga hõõruda. Pigem olid need kolm ebiitjaamast kui vaesuseakti koostajad, eriti tunnistaja, kelle pilk rändas nagu Remington-püssi optiline sihik.

«See näeb lutika tagumikugi voodipraost ära,» ütles Rommi.

Elutoa laua all ja seinte ääres valendasid läbipaistvad renettõunad nagu kuldsed laiud valgeneval merel. Miilits lõi terved sõdurihambad ühte ja arvas, et asi pole sugugi nii võimatu. Peitku nad ainult oma varandus õigel ajal ära. Ärgu nad sellega hiljaks jäägu. Küll tema kõik päevavalgele toob!

Vanaema ütles hommikul sukavardaga rätiku alt sügades, et täna on usupuhastuspüha, mis toob hingedesse torme, ja kuigi olid saabunud vaesuseakti koostajad (ei tea, kas ema neile kohvilaket sahariiniga pakub?), uskusin ma, et meil on veel palju päevi jäänud koos olla, palju, palju päevi. Kas see on nuhtluseks või õnnistuseks, et sul on

suur vend, mine tea, kuid ma tahtsin need päevad ometi Rommiga veeta, kes oli väga laialdaste teadmistega meesterahvas. Ja see oli töökojast ostetud odav puuvoodi, millel me emaga magasime. Võite üles kirjutada. Sängi kohal rippusid sulgedest faasanipildid, üks isalind, teine emalind. Ma ei saanud veel sellest hästi aru, kuid samasugune polaarne motiiv kordus luikedega vaibal türkiissinises lossitiigis, ja midagi oli ka sel päeval ema silmas, mille tera ei puudutanud alumist laugu, vaatas otsekui talust mööda, nagu siis, kui ta hommikul laisa inimese raskes unepohmeluses sukapaela sidus. Miks on tal niisugune sukapael?

«Kui see nõid mõtleb lakka nuuskima minna, kus on isa jalgratas, siis tõmban tal redeli alt ära,» tundsin Rommi õunahaput hingeõhku, kui ta mulle selga tikkudes lisas: «Mõtle kirkale, mis nad searöövimise ajal ukse taha jätsid.» Rommi lükkas tikutoosidest tara punase tähevoona kukkuma; te teate, kui palju pärast sõda tikutopse taludesse valmis varuti. See ei olnud ainult «Ameerika Hääle» karuteene, inimesi ei hirmutanud miski rohkem kui toonane kartus, et nad ei saa enam hommikul tuld üles võtta, et see pole enam võimalik, ja nad olid kõik sellega seoses unustanud, mina aga mõtlesin sellele kirkale, mis oli ukse taga, ja ma mõtlesin tänuliku meelega, et küll oli ikka hea, et sel ööl meist keegi välja ei läinud ja küll oli ikka hea, et ma seda teadsin. Palju parem oli teada, et see naine viimasel korral nendega kambas oli. Ta ise praalinud metsakohina juures, et värske liha võtnud tal kõhu lahti. Ema võinuks temaga pisut sellest poliitikast kõnelda. Huvitav olnuks teada, kas ta pidas neil aastail seda nuhkimist ja kahe otsaga mängu päris loomulikuks ja õigeks ametiks.

Aga ema vaikis nagu haud. Ja teise leivaastjasse vaatamise peale oli tõmmu külanaine küll kohe hakkamas.

Külalised olid jõudnud kööki viiva ukse juurde, kus, selg vastu kerisega leivaahju, koogutas vanaeit, näpp külmavõetud kanaharja värvi igemete vahel. Hiljem, surivoodil, hõikas ta mulle: «Klaas, kas sa tuld pliidi alla panid?» ja mina vastasin, kuigi teadsin Rommi käest, et ta sureb: «Pliidialune on täis, vanaema!» Kui ta öösel pool neli katkitorgatud villi õisus lahkuma pidi, olla ta valjusti ähkides miniale, ema Melaniele, lausunud: «Aga meil on kõik hea olnud, Melanie. On ju? Ma ei ole sulle selle noo-

rema poisi pärast pahane. Sa ära teda söömata jäta, tee ikka sousti ja kartuleid . . .»

Nüüd lausus ta miilitsale, näpp igemekammitsas: «Võta minu peast üks karv ja pane kerisele. Küll siis näed!» Ta silmitses ükshaaval võõraid, pea viltu. «Seda ma arvasin,» jätkas ta siis. «Oh, mind ei hämmasta enam miski.»

«Sa polegi surnud, vanaeit?» pehmendas miilits sõrmede vahel «Kazbekki».

«Mina olen eit, kes elab oma surmapäevani,» vastas vanaema. «Katsu sina sedasama teha. Aga varsti oled ka sina koolnud, vaene mees. Eks ta ole.»

Ja rohkem vanaema ei rääkinud.

Miilits köhatas solvunult pilkava hääle peale, mis oli kogu tõde elust, ja kööki astudes trummeldas ta tugevate sõrmedega puhtakskaabitud söömarennile, nagu ootaks ta traditsioonilist kohvitilka, aga kohvi võivad nad väga hästi tunnistaja pool juua. Selle suure ja kordumatu vastu, mis kohas otse akna all tõelt ja kukkus tuppa, oli üksnes temal igavene umbusk. Ta ei õppinud metsa kunagi armastama, sest ta ei maganud samblal, vaid vallamaja vanal kušetil, püstol pea all, ega roninud läbi sõnajalapadriku ning kibuvitste päikese kätte, kus tukkus hirvevasikas ja rannikupanga all võis kuulda veel talviseid hääli või karsti jäist orelimuusikat, mis ei sarnane registrile: «Inimhääl». Ta ei määrinud vaablase- ja kibuvitsatorget küüslaugu ning mets-lemmaltsi piimaga ega hautanud leiba kuumadel ojakividel, kuni see muutub värskeks nagu paistekakk. Kuid ta oli kolm korda haavata saanud. Ta ei teadnud ühtegi halvemat paika, kus surm võiks teda nii loomulikult oodata kui metsas. Ja teise seljakühmult libisev savikauss pani ta võpatama.

«Kas mänguasjad ka üles kirjutatakse . . .?» söandasin viimaks emalt küsida.

Olin lootusest sel teel külalistele pinnale käia üpris kaugel, ma ei teadnud sedagi, et võin ema käe alla torgatud linaseemnekarva juuksetuti ja kirgliku molukesega kellelegi muljet avaldada või et — seda mind juba uskuma ei pane — mu kasti sisu on kaunis mage. Minu asi oli ronida eendkaljule, mõõta silmadega sinavaid rannikukääre, püüda jahutavas lõhangus sisalikke, kes jätavad su pihku lülilise sabajupi nagu miljoni aasta eest, näha kivistunud konnakarpe, sitikaid, millest tekkis põlevkivi, lakkuda suurte tüdrukute kombel nägu moonutades torust tilkuvat

puskarit, tunda nende juuste ja higi lõhna, kehade omapära, matkida nende heledaid vokaale ja kõõrdsilmsust; minu asi oli ka minu kolukast, mida surusin vastu rindu. Ines kõhnale näole blondide rotisabade raamistuses ilmus võõrastusest kananahk.

«Mida te veel vahite? Niisiis — Argustele vaesuseakt.»

Ines oli valmis pabereid mapist välja kraamima, kuid tunnistaja libastus otsekui märjal siledal kivil. Ta ei saanud inspekteerimisest küllaldast rahuldust, ta pea oli täis plaane nagu tugevate kopsudega naisel ikka.

«Seda ta loodab jah!» nõelus tunnistaja silmadega ema. «Saksa ajal pidas sõjavangi, kes teab, kuidas see veel hukkus . . . Tal on küla ilusaim pesukummut nagu mamslil, kroomitud peegliga, puha tammepuust . . . Ei tea, kuhu sa selle vajutasid?»

Vaatasin tunnistajat nagu emagi; see oli üks tema tütardest, kes limpsis jahutustorust puskaritilku ja äratas uudishimu kosest allpool supeldes.

«Ahju,» pööras ema kummalise lahkusega näo külanaise pale vastu. «Et sa kogu elu ei peaks minu pulmakingi pärast piinu tundma, Maret.»

«Mis?» võpatas tunnistaja. «Valetad, Melanie!» Ja samas kaebas ta higistades miilitsale: «Küsige teda, küsige! Ilus pesukapp, kroomitud peegliga, puha tammest . . .» Tunnistajat oli haaranud vastupandamatu tunne, et teda on läbi ja lõhki petetud; tema tütrel oli igatahes rohkem õnne. See paljasjalgne tärkavate rindadega heiastus keerutas kaua meie peegli ees, libistas end siis tagasi üle aknalaua ja sosistas: «Nüüd on ranniku printsess sinu peeglisse vaadanud!» Seepeale hüppas ta ühele suuremale poisile naerdes vastu, jättes maha küüslaugu ja põlenud kadakate lõhna, mis õhkus tema suust ja pesemata kaelast. «Peegel oli kõige hinnalisem,» kinnitas tunnistaja poolsosinal.

«Ainult vaesuseakt tuleks Arguste puhul kõne alla,» ütles Ines külmalt. Ta ei kügelnud enam minu juuresviibimisest.

Ent miilits katkestas: «Pidage, Ines, mina juhin seda asja. Kõik pole veel välja selgitatud.»

«Mis siin selgitada,» lausus kirjutaja.

«Te ei tunne neid ega nende nippe,» manitses miilits. Kahte mina sel mehel enam polnud, kui ta uuesti ema poole pöördus. «Nii et peidate, kodanik naine . . .? Kus on kummut? Ja vili?»

«Ilus ja hüva,» ütles ema vaikselt.

«Kus kapp on, naine?» trummeldati lauale ja piiluti loitvate silmadega minu poole.

«Kuni te mu pulmakinki süüks panete, ei tunne ma küllastust valetamisest,» tähendas ema.

«Melanie,» ütles tunnistaja lõikaval häälel, «ära unusta end.» Ja siis veel: «Aidaku sind jumal, Melanie.»

«Kas võtame õige poisil kõrvast kinni, mis?»

Kujutlesin kõvasid sõrmi, mis olid hoidnud kuulipilduja jalgu, ja taganesin, kast kaenlas. Sel hetkel käisin pepuli, jõulumängu kellad lõid tilisema, messinginglid, pasunad suus ja väikesed teraskepid käes lebasid tuhal ja okkapurul läbisegi Rommi meisterdatud viledega, seebitankidega, puupüstolitega ja lilla tindi sisse kastetud tamkanuppudega. Olin raiepaku taga vait ja tundsin midagi enesest ära vajumas, nagu tunned mõnikord, kuidas lumi hakkab rannikupangalt libisema ja paljastab selle vanuse.

«Jah, aga mina olen tema ema,» kuulsin ema Melaniet ütlemas.

«Mis sul viga on, naine?» küsis miilits imestunult, frentš vastu ema kõike muud kui leplikus hingeolus väljasirutatud kätt.

«Midagi, mees. Mitte midagi.» Pliidiukse vahelt hõõgusid kuldvalged söed ja mu süda lõi otsekui männiokastega kaetud metsapõrmul. «Midagi pole, inimene,» kordas ema rahulikult.

«Midagi sul ju ometi on,» torises miilits kimbatuses.

«Tahtsid lapsed maksude katteks üles kirjutada?» küsis ema kuidagi pehmelt. «Seda tahtsid? Või midagi muud? Vaata ette!»

«Kes see sedasi räägib?» lausus Ines vahele. «Teeme ühismajandi valmis, saavad poisid nääripaki.»

«Sul on kena nägu peas,» jätkas ema Melanie südamlikult kähiseva häälega, nagu oskavad naised salapärasel kombel valitseda enesega läbiolevaid mehi. «See vaesuseakti koostamine on sul algusest lõpuni selge. Kuhu sa õige tikud? Mine otsi mu pulmakinki rõugust. Selle sa saad. Vilja ei ole. Tahad hobust küüdiks — palun. Aga laps jäta rahule; ta on selle oma, kes nägi sõjas rohkem vaeva kui sina, ja närvid olid tal korras. Kui oled oma ametist väsinud, pane maha, aga lapsi ära kisu. Oled siis niikaugel, et sulle piisab sellest, kui üks pealekaebaja asendab tervet teie kohut!»

«See on hoora jutt, naine,» sülitas miilits.

«Ühte ja teist räägime siis, kui videvikus käiakse mu aknaprakku sosistamas,» vastas ema ja karjus kuhtuval häälel: «Mine ja otsi mu pulmakink välja!»

Nüüd, kus päike seisis üleval ja tuul kuivatas õhku, oli kaevumäe kivisel kuplil päris mõnus olla. Päike soojendas sääri umbes nii, nagu oleksin otsinud siinsamas allakaarduvatest sirelitest õnneõisi ja olnuks juunikuu. Keset õue seisis ölerõuk, kust pesukummut oli lagedale toodud. Miilits ja mustaverd külanaine pühkisid sellelt viimaseid kõrsi; nende näod paistsid suurest lihvitud ja äärtelt lillornamendiga kaunistatud peeglist. Tunnistaja pontsakad sõrmed silitasid himuralt soojas päikesevalguses sahtlite kunstipäraseid käepidemeid. Kui ta pisut turbunud sahtli lahti rebis, langes tühi viljapea selle heledasse vineersisemusse. Kirjutaja Ines seisis veidi piinlikkust tundes ema Melanie lähedal, suutmata talle päris juurde astuda.

Päikese leekiv ketas ilmus peeglisse, nagu tõestaks Galilei oma süsteemide õigsust. Ja siis, sel hetkel, kui miilits oli kahevahel ja tunnistaja nautlemiseks kapist eemale taganes, vihises väike kivi nagu kuul läbi õhu ning peegel raksatas tuhandeks killuks . . .

Mustaverd külanaine sirutas õnnetuse puskimiseks ebausklikult harali sõrmed ette, miilits haaras pöörates käega alt tupe juurest ja mõlemad vaatasid kui ussist nõelatuna tagasi. Rommi lasi tagavaraks võetud kivi aeglaselt sõrmede vahelt maha libiseda — see oli Wilhelm Telli teine nool.

Ema Melanie oli niisama liikumatu kui rahulik.

Kui nad olid läinud, panin vana luitunud raamidega koolitahvli lauale ja istusin pead sugema. See piinarikas töö oli meie perekonna rikkuse ja puhtusearmastuse sihikindlaks ilminguks. Vääramatu kodukord nõudis vagusi istumist, sest ema armastas ikka öelda: «Ei tea, milleks ma veel lilli vaasi toon, kui teil pead sugemata seisavad?» Mul olid tihedad linaseemnepruunid juuksed, aga elajatest pidi oma jõududega lahti saama. Jumal ise teab, et siia ei tulnud keegi tõelisest ebiitjaamast, ja koolis ma veel ei käinud. Täid ronisid mustal tahvlikivil ja püüdsid raami alla peitu pugeda; need olid muretäid, peened ja valged nagu linaluu. Ema Melanie ja eide näod olid suunatud mu kuklale, nagu tahtnuks ka nemad öelda: «Elajad tähendavad muret.»

Ainult korraks tõstis Rommi hobuserange parandades näo ja ütles: «Ema, ma . . .»

«Midagi polnud,» kordas ema taas vaigistavalt ja tema silm vaatas veelgi rohkem talust mööda.

Selles kummalises, peaaegu pühas perekonnapildis hakkavad eide, ema Melanie ja vanema venna näod tuhmuma ja mõttekaamera läheneb paratamatult pead sugevale poisile.

TEINE PEATÜKK

Iseenesest mõista oleks nüüd paras aeg kirjeldada ulplevate vesikasvude vahel hõljuvate juustega lähenevat akvalangirakkes meest, kes väljub veest nagu Taevapoeg ja istub kivile nagu Rodin'i «Mõtleja», kuid ajaloo-filoloogiateaduskonna teisel sügissemestril ei näinud ma põrmugi nii vabadustihkav välja, vaid käisin mööda kriitilises korteripuuduses ägavat linna, muutudes iga poolelijääva tehingu puhul haletsusväärsemaks ning alandlikumaks. Et seda meenutada, peaks endale küll krambambulit keetma: havanna rumm, kaks valget (ukraina) veini ning kange, väga kange india tee . . .

Korterit vajasin mitte ainult vaikuse nautimiseks, mille vastu mul maapoisina ka midagi polnud, vaid seepärast, et olin tõusnud arvestatavaks sulemeheks ning lubasin «meeskonnas püsida». Sest kõik, mis oli naiivne, oli ka tol ajal popp. Kreeka emigrandi Vasilise kosmopolitismi, pimeda jõupaberit haukava kirjutusmasina, Haini remarkide ja Etsi lohakuse kiuste astusin ühel pärastlõunal dispanseri söögisaali, et kohtuda oma teab-mitmenda perenaisega. Seisin äraootavalt iluglasuuriga ahju ees ja lasin silmadel ringi käia. Seinu kattis traditsiooniline tume vahtrapaneel, laest rippus tilluke kristallidega kroonlühter, põrandakella numbrilaual kilgendas madalal seisva päikese triip. Vaatasin seda just nagu teatava lootusega, kui ahjupoolsest uksest sisenes väike kahvatu neiuke, kes kandis tuberkuloosidispanseri pidžaamat ja näotuid, hõbedaste pintslikirjadega toatuhvleid, mis meenutasid kultuurirevolutsiooni Hiinas, meie toonast aasimisteemat loengute vaheajal. Ta viskas mulle kiire pilgu, kuid ei tulnud ukse juurest kaugemale. Mõtlesin, et üks nendest, kellele lõpetati aknaaluses saaliosas lõunalaua katmist, kuid siis äkki küsis ta nagu iseennast pilgates:

«Oi mis nali, teie oletegi siis see . . . üliõpilane?»

Jumal, mis see nüüd oli? Sedasorti perenaisi ei kohta just igal korteriretkel, aga kui sul on vaja vaikset nurgakest, et elus läbi lüüa, siis —

«Mina olen Klaas Argus,» ütlesin ja lootsin kõditavas vaikuses, et vähemalt üks mu poppidest juttudest on talle

näppu juhtunud. «Tulin kuulutusele vastatud kirja peale,» lisasin, et asi oleks kindel. Jah, seekord oli asi tõepoolest nii kaugele läinud, et kasutasin ajalehe abi, kuigi see oli üpris nõme.

«Teie? Mõtlesin, et tüdruk...» lausus ta õige murelikult ja sõrmitses mind piieldes halativööd. Noh, olgu, ma võin ju olla pealtnäha pikkade juuste pärast plika, aga et ta mind nägemata — ilmselt mu tööde kaudu sellise järelduse tegi, see oli juba liig!

«Ei tea, mispärast te mind plikaks pidasite?» küsisin mina, tõdedes, et niisugused bravuursed tüübid lasevad sind eelkõige praadida iseenda rasvas. Nonoh, tahtsin talle olla vähemalt kuum kastan! «Mina mõtlesin jälle, et olete vanem, nii viiekümne viiene (selles eas lähevad vist naised pensionile?),» jätkasin naeratades ning hääldasin mõnuga kujutletud vanust nagu imetakse magusat vähikoiba. «Pealegi öeldakse, et poisid on palju korralikumad...»

Ta vaatas mulle otsa, peas väike kolmnurkne rätik nagu haigete kõrvadega lapsel.

«Kas tõesti?» küsis ta pilkavalt.

«Te pole vist varem korterit andnud, eks ole?» küsisin mina.

«Kas ei anna perenaise mõõtu välja, mis?» Sinistesse silmadesse, mis olid suured ja sulatavad, ilmus õigeaegselt kohmetus, sest mul oli juba hing lõksuga kinni jäämas.

«Ei, ma ei tegele sellega,» ütles ta järsku.

«Nagu mina otsimisega. Kuid ühel päeval tuleb see kaela ja siis muudkui tegelegi sellega,» tunnistasin vastumeelselt.

«... Nüüd peame küll vist jumalaga jätma. Ja me pole sinuga õieti koos olnudki, ega?» silmitses neiuke mind kelmika kohmetusega ja läks «sina» peale nagu üliõpilased omavahel. Ei noh, töölisplikad oskavad vahel ka hirmus mõistlikud olla, ehkki koos «sinaga» tuli äraütlemine.

«Miks sa seda räägid? Tahad mind ära vaevata? Et ma oma odüsseiat jätkaksin? Räägitakse, et siin-seal saadakse kortereid, kuid need kuuldused imbuvad läbi mitme inimese ja muutuvad omamoodi müüdiks. Kas siis mitte kellelgi pole õigust öelda, et tema asi lõpeb õnnelikult?»

Sinised tõsised silmad tõusid mulle vastu, otsekui välistades mõtet tütarlapsest perenaisest, kelle ma olin palavikulise kiirusega kujutluses valmis loonud nagu krapsi pisuhänna.

«Sa eksid,» vaidles tema, «ma ei taha sind vaevata. Ja mõtteloogiasse ma sind juba ei viiks...» Ja naeratas pisut karmilt ning saladuslikult.

«Sest reaalsus segab. Näiteks jutud?» ründasin otse, sest milles muus sain ma veel kaastegev olla.

«Tere hommikust, mida on mul veel kaotada?» vaatas see töölisplika mulle automaatselt otsa. «Oled jube vaimukas küll oma värvitekli all.»

«Ei tea, mispärast sa mind siis ei võta?»

«Kuule, ega olegi ju õieti midagi, mis takistaks sind võtmast, peale poisi.»

«Sellepärast sa rumalasti teedki,» ütlesin tähtsalt.

Ja siis toimus vist midagi niisugust, mida nimetatakse härjal sarvist rabamiseks. Ta võttis mul kuuenööbist, ta väike nägu ligines mulle, väsimuse tagant võisin lugeda kunagist bravuursust, eksimuste ja enesepillamise pilgari jälgi, kui ta otsekui aidates rääkis: «Mis sa arvad, kuidas see meil lõpeks? No kuule, mis sa minust leiad...? Ma sain selle jama kaelast ära... tänu haigusele. Mõistad? Ma ei tegele enam sellega.» Ja lisas tähendusrikkalt: «Sina oled ka muidugi tüütu poiss, seda on juba näost näha...»

Söögisaali uks tõugati lahti ja sisse kanti suured auravad supitirinad. Ma tänasin vaikselt jumalat, keda ma kunagi ei uskunud, et ta meid nende lõhnavate aurupilvedega häiris.

«Kodune lõhn,» nuhatasin tilli ja rasva lõhna ning pahvatasin samas süngelt: «Mul on vaja tööd teha, mõistad! Tööd! Ma vajan vaikust! Korterit!»

«Siiras põhjendus! Pole sellist varem kuulnudki,» lausus töölisplika ja lisas karedalt: «Nüüd on vist kõik? Hakka astuma, Klaas Argus, sest see siin on lõunasöök suletud ringile...»

Vaatasin talle nagu uppuja otsa, kui ta mu nööbi vabastas.

«Kas sa tõesti ei taha?» küsisin vaikselt, viies nende sõnadega loo lõppfaasi.

«Mida ma ei taha?» küsis see plika ennast lõbustades. «Päh, jätame selle jutu! Sa ei saanud minust õieti aru. Nagu näed, oli tütarlaps mööduv kinnismõte.» Näis, nagu oleks ühtinud midagi meie püüdlustes, selles juba kasutuks muutunud viivitushetkes, kuigi ta mulle otse näkku muigas.

Seda inimese tähtsust! Ühtaegu võidu- ja kergendus-

ohkega andsin ka lõbusa müksu: «Ausõna, oleksite saanud koos saunas käia.» See ei olnudki nii nõme. Kogu ülikoolist mäletan õigupoolest vaid ühiseid saunapäevi sõpradega, hirnumist leiliruumis, diskussioone, õllekaste laval, tühiseid kaaluvahesid, mis tõid kaasa intiimellu süüvivaid märkusi.

«Oo,» ütles plika, «see oleks olnud rumalavõitu pihtimine mõnele prillidega õhvakesele teie auväärsete sammaste tagant, ja ta oleks kihistanud mu edumaa üle . . .» Ta viskas mulle kiire kontrollpilgu ning jätkas uuel toonil: «Vaat mis: radikatest lase õhk välja. Loll süsteem.»

Kui varem mu siirus teda kuigivõrd veetles, siis nüüd ajasin ma oma ohmunäoga ta tõsiselt naerma. See kurisev heli oli ilma bravuursuseta täitsa timm — vastas sotsioloogiakabineti uurimusele su tulevasest elukaaslasest. Ta pidi mul käisest kinni võtma, et võtit pihku suruda.

«Mis? Minule?»

«Kui inimese pärast midagi tehakse, siis on tal tingimata vaja tunnistada, et ta pole sellest aru saanud!» lausus mu teise sügissemestri perenaine lõbusalt.

«Kuule, sa ei teagi, kes ma olen?»

«Või veel,» vastas ta, «sina oled see popp kuju, kes on viimasel ajal belletristikasse ujunud.»

«Kui sa mind nagunii teadsid ja mu juttude vastu nagunii põlgust tunned, miks oli sul vaja mind veel võtta?»

«Mulle meeldivad su naiselik nimi ja head mehelikud jutud,» naeris ta.

Samas kõlas madal, meeldivatämbriline lõunasöögigong.

Kuid selle töölisplika pilge oli juba liig ja ma olin valmis võtit tagastama, et lonkida löödult intrisse, kuid vaikses majas, mida tänini väristas aeg-ajalt piimvalgete uste tagant köhahoog või paljaste jalgade padin, algas salapärane liikumine. Rahvas voolas kõhnade nägudega sisse; selles oli teatav annus pidulikkust ja möödapääsmatut kurbust, mis lahustas mu vihahoo. Nagu ooperi finaal, kus kõik kulisside tagant lavale tulevad. Kartsime veel ainult selle finaali tsentrumisse jääda.

«Aga nüüd hakka minema, eks ole?» võttis ta mu varrukast kinni. «Siin ei tohi seista.»

«Jah, me oleme siin ainult kõrvaltegelased,» vastasin, pilk haigetel.

«Siin majas ei taha keegi peategelane olla,» lausus mu teise sügissemestri perenaine karedalt ja istus laua taha triibulistes halattides inimeste vahele. Ukse juures märkasin, et ta on pisut hajameelne, ei võtnud ühelt rüütelliikult mehelt pakutud kulbivart tirinaveerel vastu, vaid lasi selle eest näpata.

Bissevedamist ma küll ei kartnud, lugu oli selle korteriga iseenesest lihtne. Olin üksnes võimetu lõplikult otsustama, mis kogu selles loos on hea ja mis halb. Hea oli muidugi korter. Siin saan ma oma raamatuid kirjutada. Kuid ega mul selle vastu ka midagi polnud, et talle näiteks isolaatorist väljumise ajaks vastu minna. Olin kindel, et mul ei ole tema vastu seepärast veel kohustusi. Kui olin dispanseri söögisaali ukse sulgenud, peatasin koridoris ühe ne ja ilmselt polnud tal selle vastu midagi, et ma Tiina Selgise — nii kõlas mu uue perenaise nimi — asjast liiga huvitatuks tegin. «Täna nädala pärast,» teatas õde ühest ametiruumist järele kontrollides ja tõstis sõrmed üles nagu vannet andes. «Jah, nädala pärast — täpselt! Küllap näete . . .» Tõmbasin sügavasti hinge ja jõudsin selle aja sees silmadega paberitest fikseerida, et mu perenaine on minust kõigest neli aastat vanem . . .

Ma pole seda naiste värki kunagi peensusteni tundnud, peaasi, et on hea, seepärast ei oska ma tänaseni seletada ühe kursuseõe läbinägelikkust, kui ta uues korteris korraldatud peoõhtul mu märkamatult riidekapi juurde viis. Olin sellest ühe osa tüdrukutele eraldanud, kuid ta tõstis päevateki serva, mille varju olin toppinud sanatooriumis viibiva Tiina asjad. Mu süda hakkas sellest jultumusest mässama.

«Elad naisega?»

Uurisin kapi pruunilt poleerilt armutult oma nägu, otsides tema joontes ja ilmes midagi, mis meenutaks traagilise allistumise jooni.

«Elan.»

«Tal on niisugune pesu.»

Vaatasime teineteisele silma. Tema silmad olid tumedad vaatepilud äratundmisse: «Aga sa ju ei tea, mis sinu jaoks õige on.» Me ei liigutanud end, ainult vaatasime, ja nagu mulle tundus, ootas ta vist selgitust, et me mõlemad tunneme ühesugust lüüasaamist, et see, mis minul on Tiinaga, on temal kohviga. Igaüks meist võib kanda kaasas oma

reputatsiooni nagu passi või sünnitunnistust, kuid me saame elult ikkagi seda, mida ise talle anname. Rohkem kui tavalist edasijõudmist, hierarhiapingutust, hindasin metsakolkast tulnud poisina lihtsat elu ja minu esimene kõrvalepõige nende väärikuse Paabelist oligi selle rüppe.

«Pingutad ehk üle teaduslikul tööl?» nentisin, huuled kõverdatud kõledaks naeratuseks.

«Kas tegin sulle väga plassi?» küsis tema.

«Kui sa nüüd vait jääd, siis ütlen, et tegid mulle au. See on see, mida ma vajan.»

Rõhutades jättis see muidugi mulje, et mind on ikkagi tolaks tehtud. «Hull sai linnaloa!» Mind haaras kummaline segadus. Mind oleks nagu hoiatatud, et pool elu on elatud, kui ma polnud veel algustki teinud. Pöörasin ümber ja sammusin talle silmadega vastamata teiste sekka.

Tundsin, et elan täisverelist elu. «Ma pidin ju tema juurde saama, mis mul muud üle jäi?» kordasin esimeste õhtute märkmetes. Need ei olnud ainult sisult objektiivsed, vaid neis hakkasid elama iseseisvalt meeste ja naiste mõtted. Kõik, mis seostus Tiinaga, tungis võõrkehana mu ajju ja ridade vahele, nagu oleksin kirjutanud eri värvi pastapliiatsiga, ning nõudis üha põhjalikumat analüüsi. Minu tähelepanekud olid üksikisiku omad ja piiratud ükskõnes seepärast, et mul polnud vajadust teiste kogemusi endale külge pookida, kuid nüüd langesid need igalt poolt nagu teatmeteoste virr-varr, langesid nagu taevakehad kuu pinnale, lüües sinna loendamatuid kraatreid. Kannatamatuse ja pahameelega taipasin, et mu maailmapilt on üpris krobeliseks ja mõhnaliseks täksitud, et sügavate kogemuste läte asub ikka alles minust väljaspool. Mu keha oli terve, kuid vaim peegeldas haiglasi sündroome; kujutlusvõime rahuldamiseks imetlesin Tiina vaprust ja mõtlesin, mis järgus võiks tal haigus olla. Olin lugenud tiisikusehaigete kohta, et nende hulgas, eriti naiste seas võib kohata inimesi, kes varjavad, et nad eritavad röga, ja neelavad selle alla. Proove võttes tuleb neil sel puhul kasutada sondi, mis võtab laboratooriumi jaoks röga koos maomahlaga. Mõnikord küsisin iseendalt, kas ma ei karda nakatuda. Olin nüüd temaga ju peaaegu niisama hästi kui abielus. Sain aru, et niisugune oht on olemas, aga ka Tiina ei tahtnud peategelane olla, ja otsekui tuubikumi vaikus võlus mind tema korteri püsiv rahu.

Mul jäi surnuks lüüa terve nädal, mis iseenesest uppus

kolimisega seotud asjaajamistesse (kandsin nagu kass poegi, iŠka võimalikult odavalt ja ühekaupa). Magasin kuni Tiina tulekuni tema laial kušetil, ja oli öid, kus tokaile vaatamata viirastusid moondunud uned. Üks neist ei lähe kunagi meelest, sõida või mere taha.

— Rong seisab rööbastel, vana susla, raudteelased teavad küll — miks me edasi ei liigu, küsitakse — pole parata, käib kodusõda, punased ja valged ja hulk kameeleone nagu Hesoside sõjas — aga roose ei ole — pidalitõbised naised ründavad rongi, hallid sargid maani, rogusk narmendab — me ei pääse välja, hüüab keegi — püüan ennast tualettruumi sokutada — kuhu sa tikud, raisk, öeldakse mulle — juba vilksatavad pidalitõbiste vaevatud, muhulised ja mädanevad ihuliikmed koridoris — üks hullunud naistest rebib kupeeseinalt pildi — ei näe, keiser või Jaan Jaago — vedurijuhile kisendatakse kogu aeg «auru!» — hilja, öeldakse, nad poevad ise ahju — lämmatav must suits — ma ei ole Oswięçimis puhkusereisil käinud, ei lähe ka — mulle läheneb üks vampiir, tõvejäljed küljes — võib-olla pole ta nagu teised, kes kisuvad mehi raudteetammile ja suudlevad neid — kuule, sa oled nagu see havailanna, kellest jutustas Martin Eden — sa lased ju mul minna? — ei lase? — lased . . .?

Ärkasin viseldes laial kušetil. Higi külma kilena silmadel, kobasin käega üle aseme. Kus ta siis on? Märkasin vannituppa jooma minnes peeglis oma tühje silmi ja allavajunud suunurki. See nägu vaatas üksisilmi irdunult, oodates peaaegu koeraliku kannatusega minu otsust. Mida ma siit korterist tahan? Pöördusin kõrvale, vajusin kössis kahhelkividega randitud vanni servale ja pead käte vahel hoides pidasin aru, millest peale hakata.

Koos heleda toaga, mis oli pisut maitsetult ja kergekäeliselt sisustatud, pöörasin hommikul otsekui uue optimistliku lehekülje oma elus. Rahuldustundega avasin akna, et külm õhk voolaks vastu paljast rinda Võru maanteel, mille ääres kõlisesid jäätunud pihlakobarad, kihutasid rasked veokid, kolisevad järelkaarikud taga. Ilm oli kära ja liikumist täis. Hetkelistesse vaibumisminutitesse ulatusid all pesu riputavate perenaiste hääled. Ühest kolmanda korruse aknast imbusid mööda paneele sibula ja võiga röstitud saia lõhnad. Kuid ma ei kavatsenud vaheliti käsivartega aknalauda lihvima jääda. Süütasin sigareti, mõeldes, et ühel päeval hakkan siin romaaniga pihta, ja alles siis

silmasin tualettlaua kreemipurkide, paberservjettide, harjade, lõhnaõlipudelite ning maniküürivahendite paraadlikkuses lapse pilti. Teritasin valvsalt aju ja sekundi vältel oli kõik klaar. Tähendab, see on siis nii. Aitab paljuski selgusele jõuda. Tõstsin valguseruudust pildi koos alusega üles ja lükkasin, silmad otsekui öisest pummelusest vesised ja kissis, suitsu keelega suunurka, lüües niiviisi üleolevalt takti. Otsustasin sel hetkel kindlalt võidelda vähimagi nõudmise vastu, mis ta mulle siinses elus äkki esitada võiks. Vaatasin siiski teatavas lugupidamises ja imestusviivus objektiivi suunas jooksvat poisikest. See oli õnnestunud momentvõte, ämbrikesest pudenes isegi liiva. Kedagi sellist pole sa veel valmis teinud, see on fakt. Jätsin sigareti tolalt keset nägu rippuma.

Ja sel hetkel ronis suits kuratliku kavalusega mu tumedaid eesmärke ja ihasid trotsides vaatepiludest sisse ning ebamäärases tasakaalutuses libises klaas ootamatult valtsist välja ja purunes jalge ees kildudeks. Oleksin tahtnud Margotiga sööma minna. Või ära sõita. Ajasin kiiresti tolmumantli selga ja «ekskursioonilt kaasavõetud maitsetut pildihoidjat» kirudes läksin siiski mööda Tähe tänavat siseõuega puulobudiku juurde, mille pehkinud sammaskäigus rippus silt: «Klaasimiskoda». See tondiloss kuulus enne sõda ühele suurkaupmehele, kes andis oma reklaamkalendrit välja. Samas käigus müüdi persikuid ja tuul veeretas ukse taga kastidest laste liivavormi kujulisi tintlillasid pabereid üles Koidula raamatukogu poole.

Uksekell mängis oma lühikese meloodia nagu vanades töötubades ikka, kuid ma sisenesin halvas meeleolus. Riiulitel olid vedelklaasi pudelid ja lihvimiskäiad; osa kõvaseid ligunes leti taga plekksarrusega lambi all ämbris. Seinale nõjatus poolik klaasikast, kust puitvill jalgadega kaasa lohises.

«Üksainus?» imestas meister väikest šablooni nähes, mille olin lõiganud vihikukaanest. Mehed olid ilmselt tagapool viinuskit visanud.

Ütlesin, ega pildiklaas iga päev katki lähe.

«Tavaline klaas?»

Ütlesin, et tavaline. Rinnutasin letile, nagu oleksin õhust tühjaks lastud, ja kuulasin teemandi särinat. See heli meenutas kõrgepingeliini, mille alt ma lapsena kord vihmasel ilmal veskile sõitsin, et otradest kruupe koorida. Siis lükkas lõikaja lihvimiskivil klaasitükil servad kahjutuks.

«Külm hommik!» ütles ta lihvimiskäia sahinasse ja heitis pea kuklasse. «Pidi ikka väärt pilt olema, et noormees siia jooksis . . . Aga selle vea parandasime kohe ära.»

Teadmine, et kõike seda polnud tõesti nii ruttu vaja, jättis minusse väsimuse, nagu oleksin iseenda tüssamisele kuidagi kaasa aidanud.

Ulatasin talle raha.

«See räbal!» tõrjus meister. «Jäätmetest . . .»

Puistasin kopikad kohrunud plekiga kaetud letile ja sammusin talle vastamata töötoast välja. Stipendiumi jäätmed.

KOLMAS PEATÜKK

Mul vedas piinlikult: üks lasteajakiri trükkis mu jutukese headest metsloomadest (hüüdsin seda võidukalt «vee peal püsimiseks»), ostsin naisele turuhoonest kimbu nelke ja ootasin teda õe poolt tähendatud päeva pärastlõunal Burdenko tänava isolaatori laial trepil. Burdenko tänav on üldiselt rahva hulgas kurikuulus ühe teise dispanseri poolest (naha- ja suguhaigused), kuid praeguses impulsiivses kannatamatuses ei tulnud mul seda paralleeli pähegi; pigem sarnanesin nende nolkidest papakestega, kes Toomel oma otseradu sünnitusmaja akende alla trambivad. Kaks sanitari rinnutasid mu pea kohal võimalikult ette nagu merehaiged reelingu ääres ja nende ilmed olid loojuvast päikesest totralt pilkvel. Nad olid umbes neljakümneaastased, täidlase lopsaka kehaga, mille ümber tihedalt liibuv nööritud põll tõi esile nende eriti väljakutsuvad rindkered, mis uhkasid jõudu, mugavust ja tervist. Küpse nooriku ajajärk tundus neile veel praegugi reaalsena ja naer, mis siis oli sündinud, saatis neid veelgi. Midagi, mis Tiinal pole.

Olin juba verine selle vana, tänavast müüriga äralõigatud stiilse maja vastu, mis trügis ühe fassaadiga (õnneks tagumisega) eesõigustatud Toomele, kui ilmus Tiina, minu teise sügissemestri perenaine, ja ma loovisin talle õnnelikult vastu.

Naine oli tõsiselt rabatud ja kohmetus hetkeks paigale. Kohmetus tähendas tema juures eelkõige keeletust, ja see tuli nüüd mulle kasuks.

«Haigus on jäänud pidžaamasse ning võib üksnes aimata, et vabanemise kohal ripub isolaatori ähvardus . . .»

«Tahtsin veel ühes kohas ära käia, enne kui sinna tulen,» lausus ta kõledalt, tõrjuvalt.

«On see nii vajalik?»

«Minule — nagu aamen kirikus,» oli kare vastus.

«Ma ei tahtnud sind tülitada, usu mind, aga lilled on siiski normaalis, eks ole?»

«Jah, muidugi — täiesti!» ütles ta kätt tõstes ja punaseid nelke vastu võttes. «See on nagu leek, nagu punane leek! Oeh, olen ju ühtjärge haiglates olnud. Vangi elu, tead.

Kuid seg ei õigusta midagi.» Ta hääles kõlas leebe, veenev nuut.

«Mida?»

«Kaotatud aega, kullake,» vastas tema. «Ma ei usu ikka veel, et nii vilets olen.»

Läksime mööda tellisepuruga prügitatud rada värava poole. Mu kõrval oli noor naine. Ütleme — vanema kursuse tüdruk. Ei, need on tuupimisega ennast hullemini ära ajanud kui teised lörris eluga, ja eriti hullud on nad siis, kui äkki avastavad, et nad on alles tüdrukud, ning annavad end ruttu malevas mõnele ungarlasele või sakslasele. Kui ma teda vaatasin, näis mulle, et tiisikuse habras ilu on omamoodi nauditav.

«Mina tunnistaksin su päris terveks,» leidsin, et ta kosumine vajab taunimist.

«Pingutad üle.»

«Ei. Kui tahad, viin sind taksoga,» pakkusin väärikalt. «Ja siis tuled koju?»

«Taksoga? Sina?» küsis ta hämmeldunult ja vahtis mind nagu mõnda tsirkusetrikki.

«Muidugi,» vastasin jonnaka ükskõiksusega. «Mis selles imelikku on?»

«Ega olegi. Polegi imelikku ühe tudengi kohta.»

«Muidugi pole. Ja ma pole EPA-kas, kes laamendab esimehest isa rahakotiga. Pool minu viimasest honorarist lõhnab su käes ja on vere ning revolutsiooni värvi.»

Ta kohmetus pisut. Vaatas siis mulle otsa ning naeratas. Ta naeratus oli veetlev.

«Kuule, ma ei pane vastu, kui sa tahad kiiresti perekonda soetada.»

«Ära karda,» muigasin.

«Nii on õige. Jää selle juurde.»

Ja ometi oli ta nägus.

«Ei tea, mispärast takistad mul oma asju ajada?» küsis ta pärast pausi, surudes närviliselt pannaldega koti lukku kinni.

«Noh . . .» kõhklesin ma, sest tundsin, et sellele küsimusele on raske vastata. Aga üldiselt ma ei teagi, mis substraati ma seal pomisesin, vaadates ta noort ja värsket suud, kust oleks oodanud pigem rõõmsat naeru. «Sa pole just õiglane. Sa tegid minule palju head, vabastasid mu sügisvihmadest ja porist, millega oleks mul tulnud äärelinnade ja supijao-majad läbi käia, piiludes kiivalt individu-

aalide mansardkorrustele; sa vabastasid mu pööningutreppidest ja kantseleiõhuga kelbaalustest, salakavalatest pakkumistest, mis sarnanevad liigkasuvõtmisele samavõrd kui suursugusele diplomaatiale...» Tõmbasin hinge, sest tuli meelde, et ma ei õpi juurat. «... Võttes kokku kõik need asjaolud, mis pole enamalt jaolt minu soovide illustratsioonid, julgen öelda, et minulgi on tahtmine tänulik olla...»

«Kuule sina, tahtmistega poiss, seda takso-nalja lase mul proovida, kui mina tahan. Praegu ei ole plaanis.» Ja vastas mu üllatunud pilgule jätkuva bravuursusega: «Kas sa ei taipa? Säästan sind, kus vähegi võimalik, kena noormees. Kas sa kuulsid...? Lippa nüüd ära kirjutama, Klaas.»

Iga kord, kui keegi mind niimoodi tõrjus, otsekui mind kaitstes, sattusin sügavamini täielikku sõltuvusse. Pilk tema silmis oli arvestav ja kinnine. Neis ei olnud sel hetkel põrmugi soojust. Kui palju kordi olid mehed teda küll petnud, et nad nii varitsevaks ja kalgiks olid muutunud? Ja kelleks sa oled küll sündinud, kui ei suuda ühte tõbist naist taksosse rääkida?

«Aga miks? Ma...»

«Jäta minu asjad minu hooleks,» ütles ta. «Lippa minema.»

«Noh hüva! Juba ma lähen.»

Aga ta võttis järsku vähimagi häbitundeta, samaväga loomulikult mu käe alt, vaatas tagasi pargisügavusse, kus koltunud sügislehestikus jalutasid haiged, kellega ei lõpe kõik niipea, ja rääkis:

«Kuidas sa ütlesidki, kulláke?... Vabanemise kohal ripub alati isolaatori ähvardus... Sa peaksid tõesti raamatuid kirjutama. Nojah, mis siis teha? Ma ei või üksinda taksot kasutada, aga kui sina mind taksoga viid, siis on see sündsam, kuid mitte järelemõtlematusest vaba...»

Siis pöördus tema tähelepanu uuesti haigetele.

«Nad paistsid eelmisel korral väga näljased olevat,» ütlesin tütarlapsele. «Kui sageli teile süüa anti?»

«Neli korda päevas. Kuid nad söövad alati niimoodi.»

Väljunud aiast, nägin, et takso, mis ootas gooti kiriku ees, kus pühapäeviti loeti linna katoliiklastele messi, liigub meile truult vastu. Lähenes õhtu, kuldselt hõõguva taeva all olid ülikooli majad kuidagi helenenud ja puhtad, mingis ülevas stiilitaotluses restaureeritud, millel on kindlasti halb püsijõud. See kestab ainult päikese loojumiseni, siis mälkuvad need templid põldhiirehalli, restoranide kohal aga süttivad kirkad neoontuled. Mulle see kellaaeg meeldis ja ma mõistsin, et naine ei põe oma haigust päris aristokraatlikus vormis — nii nimetatakse tiisikuse raskemaid juhtumeid.

«Siin, Klaas...»

«Kas sa töötad selles poes?»

«Ei. Olen juurdelõikaja kotakombinaadis.»

«Kus?» kortsutasin kulme, sest on argood, mis lõikab isegi moodsale filoloogile nagu noaga.

«Jalatsivabrikus. Aga sa ära tule siin keeleprofessorit mängima.»

Naeratasin selle peale. Ja kui ta poest šokolaadikarbiga tagasi lippas, küsisin:

«Kas sulle meeldib seal?»

«Ei, ei meeldi.»

«Miks?»

«Noh... nahalõhn,» kõhkles ta. «Tuleb kinnises ruumis istuda.»

«Kas naha lõhn sulle ei meeldi?»

«Ainult mehe käsivarte lõhn,» muigas ta sapiselt. «Kuid nüüd on isegi see vastik.»

Ta oleks võtnud mu pahviks, kui ma poleks mõelnud sel hetkel lapsepõlvele. Kuni viienda eluaastani polnud mul kingi. Ema Melanie õmbles riidest pastlaid, suvel sai loopealsel paljajalu joostud, kuni varbad õitsesid nagu metsatööliste küüned. Talviti olid juhtnahast saapad, tõelised tankid, mis nägid üksnes veesaapamääret suurtes pappkarpides. Kaanel naeratas uljas hülgekütt. Too vaala- või hülgerasv tegi mu lõhnade suhtes tundlikuks — ühiselamus olles tuli mul selle all alati kannatada. Lasin saapad pigem lõhki kuivada, kui oma käega määrdekarpi puutusin. Ka hiljem, kui hakkasin rannas käima ning Rommi kõrval kolmeteistkümneselt jahti armastama, ei paranenud mu enesetunne põrmugi. Rommi suusamääre oli hoopis lõhnavam ja ma ütlesin talle, et seda paneks veel saabastele, hülgerasva mitte iial. «Mis?» Suur vend vaatas minu poole alla ja virutas mulle vastu kõrvu. «Kas sa tead, kui kallis see erisegu on?» Kogu köök oli kallist meelõhna täis, lagi ning aampalgid läikisid kivistunud nõest ja ma läksin akna alla, et vaadata hämarasse kuusemetsa, mis ähvardas tuppa kukkuda. Mu kõrv huugas, meie ja riigimetsa

kase vahelt läks üks tume kogu umbes palusse; seal ei olnud ühtegi rada, ma ei uskunud oma silmi ja vaatasin kaua ning hoolega, aga tagasi ei tulnud enam kedagi. Rommi pani suusad paindesse ja me kobisime magama. Siis aga tõi tädi Anette, kes arstirohtudega ringi kauples ja keda rohu-harjuskiks kutsuti, mulle esimesed poekingad. Niisugused läikivad, lõhnavad, pruunid, mustriga pealisel. Kahjuks väikesed. Kui ma sirelite vahele nutma läksin, nägin jälle, et keegi läheb meie ja riigimetsa kase vahelt metsa. Ma ei olnudki enam kindel, et see oli inimene. Kuid enne uinumist mõtlesin siiski, kuidas saab niimoodi umbes metsa minna ja üldse mitte enam välja tulla. Kingad jäid aga alati uuteks, sest nad seisid suures riidekapis ja ootasid «Minu Last». Käisin neid aeg-ajalt, kui kedagi toas ei olnud, seal nuusutamas.

Olime jõudnud ühte äärelinna rajooni, mis oli mulle täiesti tundmatu kant.

«Ja nüüd kao kus kurat,» ütles naine väljudes. «Sa oled hea poiss, aga, vaata, ma ei taha sind siia passima.»

Mõistsin, et sestpeale otsustab tema.

Kott veidi pidulikult ja liikumatult käe otsas, hakkas mu teise sügissemestri perenaine minema, mina aga jäin vahtima, mitte midagi nägev pilk eemal üle jõeäärsete koplite ning käed surutud taskutesse, kuna alandus hoovas minust tulise joomena läbi ja kõrvetas mu nägu.

«Sa siis nägid seda tõesti, kes metsa läks?» küsis kord mustaverd tunnistaja tütar, see, kes hüüdis ennast ranniku printsessiks.

«Jah.»

«Millest see tuleb?»

«Ma ei tea.»

«Aga sa ei ole mõelnud?»

«Olen küll.»

«Oli see naine?» küsis tüdruk.

«Kes teab. Suur oli küll.»

«Ja tagasi ta ka ei tulnud?»

«Ei, ei tulnud.»

Tänavanurgal vaatas naine tõrjuvalt üle õla. «See polnud küll ilus, et siia töllerdama jäid,» manitsesin ennast. «Tegid endale rooska. Nüüd viskab ta su sõnakuulmatuse pärast tänavale!»

«Sõidame?» küsis juht, kelle nina oli nagu sahavannas ja lõuna alt ei paistnud üldsegi kondikava.

«Ei, laske olla.» Naise maruvihasest näost hoolimata tahtsin või pisutki viivitada, pisutki teada. Asi oli osalt selge — pooled inimesed ei sõida elus otse treppi nagu saksad saaniga, ikka hiilivad pelglikult nurga tagant. Kuid ma olnuks neetult tohman, kui ma asja sisusse poleks tunginud.

«Kuhu ta läks?» küsisin juhilt ja vist isegi punastasin.

«Nad lasevad mul tihti siia sõita, just siia nurga peale, taitte tolligi edasi. Vaadake, elupuude tagant pole midagi näha,» rääkis juht lahkelt. «Neist jääb hea mulje, kui nad sinna jala lähevad, pakid kaasas ja higipiisad laubal. Mina aga saan vahepeal soojendatud pirukaid süüa . . .»

Mees sirutas juba käe panipaiga järele, kuhu ta pirukatele sooja õhku oli juhtinud, kuid ma küsisin teda takistades, millest ta õieti räägib. Nägin ainult teistest eemal seisva hoone punast kivikatust.

«Te ei saanud aru?» küsis Sahavannas. «Muidugi lastekodust.»

«Polegi nii rumal! Miks ma kohe seda ei taibanud?» laususin imestusvilega, et varjata erutust. Hetkeks kihvatas minus inetu teo häbi, kuid see asi puudutas ka mind. «Küll ta aru saab,» mõtlesin naisele, keda ma õigupoolest veel üldsegi ei tundnud ja kes viibis praegu oma lapse juures. Ilmselt on neil seal ema ja lapse tuba nagu lennujaamas, kus nad võivad segamatult olla. Midagi muud ma ei osanudki mõelda.

«Te ei lasknud mul õhtuoodet võtta.»

«Ei,» ütlesin juhile, «sõitke enne. Kuhugi kesklinna baari.» Puhkesin järsku naerma. «Tahaksin tokaid juua, et kujutleda last.»

«Kas aitab?» tahtis juht roolides teada.

«Ma ei usu, et noor mees, liiatigi tudeng, võiks veini juures muutuda vanaks daamiks, kes võtab puhtast lauahõbedast monogrammiga kõrvalusika, suguvõsa eelarvamuse ja reliikvia, et nautida ette urgitsustöö kõiki meeldivaid iseärasusi.»

«Olen neid asju näinud.» Sahavanda hääles kõlas leebe, veenev noot. «Taksol on samapalju uksi kui kinosaalil . . . ja üldse on nad sarnased, kas te ei leia? Kõik on selles loos sees.» Ja ta pöördus minu poole. «Naine või sõbratar?»

«Naine, kui olla ettenägelik.»

Olin need sõnad nii lihtsasti sellele tolgusele näkku öel-

nud ja see ei kurvastanud mind. Ainult juhi peale oli hing täis. «Segate võõras teeklaasis,» ütlesin talle.

Taksojuht naeratas selle peale andestavalt. Siis leidis ta sõbralikult: «Ma ütleksin... inimestega algab tõde seal, lastekodus.»

Sõnasin puudutatult, et ma ei tea lastekodudest suurt midagi, aga nad on mind kui sõjaaegset last teataval määral alati erutanud ja see on täiesti loomulik. «Neil olid pruunist pesusametist tuulepluusid ja püksid... uriinilõhn. Külmast ja pikemaajalisest hulkumisest polnud neil paljudel ainevahetus korras. Kui sa läbi mõisapargi läksid, võisid nad sulle kallale karata, sest sul oli ema, neil aga polnud mitte kedagi. Kohalike meeste — metsatööliste, kaevurite, talumeeste ja saeveskisellide pojad jäid enamasti neile kokkukorjatud hulgustele alla. Mida olid nad elust enesest nii väiksena näinud, et neisse oli sugenenud varitsev metsloom, kes on valmis toidu kallale tormama? Pahatihti lämmatas mustade vareste kisa appihüüded ja kui kasvatajad mõisas teada said ning kohale jooksid, oli juba hilja. Nii matsin hea lapsepõlvekaaslase Ago.»

«Mind huvitavad jälle naised, kes lastekodu külastavad,» alustas juht omaga. «Miski ei aja mind nii närvi kui ilus vallasema. Nagu see teie oma — selge õnn. Vaata kus kurivaim, kas pole?»

Mind huvitas tema tõearmastus ja ma küsisin, mida ta neis leiab.

«Mul ikka krabiseb alati taskus raha ja kui ma triiksärgi selga panen, võiksin ooberiks minna. Loll on neile öelda, et sa neid armastad, aga mida paganat muud sa neile ikka välja mõtled? Mäletan ühte, oli teine veel maalt... Krutis mul uduvees akna alla ja kiunatas sügisesse metsa, kui ta kodu minnes õndsaks tegin. Mõtlesin juba, et tal on midagi altminevat plaanis, kuid samas tõmbas ta juba paljad õlad autosse, sirutas end välja nagu aiaešoltsia ja tahtis veel. Vähe on neid, kes ütlevad: «Katsu sa mind puudutada, ja ma lasen su kinni panna.» Enamasti ikka vastupidi. Te küsite, miks ma nendega autos õiendan? Loomulikult ei saa seda õigeks mehetööks nimetada, sest ruumi on siin neetult vähe, aga see on minu väikene saladus. Kui palju kordi olen ma mõne ilusa tüdruku naerust suu puhtaks pühkinud ja minema kõmpinud, sest mul on x-jalad, aga masinas kõveras olles ei hakka need üldse silma. Teie ju ei märganud seda? Ja tema ka mitte. Ning mis juttu

puutub, siis see tuleb iseenesest, suu peale ma kukkunud ei ole. Ütlen ikka, kui nad mulle kirjutada tahavad, söögu naisukesed seanina, siis tuleb ka selge käekiri nagu prillikivi. Peab ütlema, et kiri on neil tõesti võimatu ja mu nime Lembit kirjutavad nad lausa halastamatult «Lempit»... Ma ei taha sugugi, et nad otsivad kopikaid mööda riidiküli põhja taga, kus kilisevad prossid, huulepulgad ja peeglikesed Admiraliteedihoone torniga tagaküljel. Ja kas pole nad vihased, kui mõni asi neile kotist küüne alla torkab? Oled sa seda näinud? Lausa lust vaadata. Vahel aiman nende santi olukorda ette ja siis lähen neile varjupaika järele ning teen kurja näo. Seal sees avaneb kummaline pilt, mida oleks teil kasulik näha, noormees. Kasvatajad pole nende jaoks mitte ainult laste hooldajad, vaid ka küllalt suured ja mõjuvõimsad ametnikud, keda ehk maksab kummardada. Kuid selle maja ooteruumid ja eeskojad rahustavad igasuguse fuuria, võite kindel olla. Mida hullemini on nad soppa langenud, seda häbelikumalt ollakse seal. Siis, kui on oodata nende asja arutlust või on neil lootusi pikendusele, ilmuvad nad siia hooldusmajja varakult, lüües aega surnuks sellega, et segavad igapäevast elu. Nad usuvad surmkindlalt, et kõnelused juhuslike inimestega või kasvatajatega mõjutavad mingil määral neid instantse, kes on ühiskondlikult volitatud otsuseid langetama. Vahel peavad nad koridoris kinni isegi majandusjuhataja, kes korv-vakkadega hulgibaasist õunu toob, rääkimata katlakütjast, kelle juures nad istumas käivad, jalad tule paistel punased... Nad on alandlikud, isegi minu vormimüts ajab nad segadusse, kuid nad ei ole kunagi rahulolu kehastuseks, vähemalt pikalt mitte. Kaua nendega igatahes jännata ei tasu!»

Kuulsin esimest korda, et Tiina, vallasema, oli nagu mingisuguse vähemusrahvuse liige ja kandis endaga kaasas suguõdede ürgset reputatsiooni, kuigi ta tahtis armastada nagu kõik ülejäänud inimesed ja töötada nagu nemad. Ma ei saanud enam taksosse edasi jääda. See, et minu kaitseks oli niisugust juttu aetud, oli mulle alandav. Hakkasin aru saama, kust on pärit selle toreda naise kõledus ja bravuursus.

«Kuulde, pidage kinni!» ütlesin talle. «Selle pilliga ma enam ei sõida.»

Mees toetus roolile ja vaatas mulle silma. Tema pilk oli äratundev.

«Aga tokai ja laps?» muigas ta ärritunud ilmel, mis kalgistus kahtlustavaks.

«See ei puutu enam teisse,» ütlesin. «Laske mind välja!»

«Aga raha?»

Viskasin selle polstrile ja pugesin tagurpidi välja. Tahtsin kodus aia otsas istuda. Vaadata õhtust teed. Või suruda põske vastu sooja raudkivi.

«Igatahes — aitäh selle haige informatsiooni eest!»

Vaatasin talle otsa ja nägin mehe halastamatut, leebet muiet — taksol on ju neli ust nagu kinosaalil.

Sunnitud jutt juhiga ajas mu vihale, kohtumist teise sügissemestri perenaisega kartsin aga nagu rasket füüsilist pingutust. Ma ei osanud talle silma vaadata. Kõik oli julmalt avalikuks kistud. Taksojuhil oli niisugune pilk, mis otsekui liitis meid räpaste ja tumedate eesmärkide kaudu; mis sundis mind möönma, et me mõlemad tunneme ühtesid ja samu pahesid, ühtesid ja samu elumaksiime, et taksojuhid ja tudengid on lahutamatud nagu lihunikud ja kassid. Nii ma elasingi mõned tunnid algelist baarielu, kuigi mõtted kihistusid lademetena, nii et mul oli harva neist ettekujutust nagu tulevikust. Pidasin kinni reeglist, et kurba ilmet mu näol tõlgendatakse minu vaimse olukorra mõrase peeglina. Üks niisugune mees, kes palgapäeva-pummelungis püüdis unustada oma troostitut elu, hoidis mind vastu baariletti surudes vangis ja aina jutustas. Meie oluline vahe oli selles, et mina ei tahtnud üldse rääkida. Üksnes suure pingutusega sundisin end lärmakale naabrile aeg-ajalt vastama, kuid seegi näitas veel kord, kui vana ja kulunud võib olla maailm. Nagu tühjaks-pigistatud sidrun, maitsetu ja kibe. Sel ajal kui baariemand oli minu tellimusi täitmas, ujusid köögist saadetud kollased härjasilmad kandikuil mööda, meenutades rabalaukaid. Ma ei olnud küllalt narr, et midagi nii ilget tellida. Põrgu see hiinlaste roog; ainult puhas tokai!

«. . . Mina olen endise «Segerlini» restorani saksofonist ja läbilõhki korpuse poiss,» teatas baarinaaber. Ta heitis pea kuklasse, tõstis käed suu juurde ja mängis kujuteldava pilli nuppudel. «Kas ma jutustan sulle pornogrupist, mis tegutses omal ajal Pariisis? Veab naiste lihv ja kaval knihv mind õnge lakkamata; on's minu süü, kui langeb rüü ja kiindun mõnda hatta . . . Oijee, ühel Maarjamaalt pärit naisel oli atskoo mehi, neist kolm idamaa šeiki.»

Ütlesin talle, et see linnutaja mind rahule jätaks, sest kodanliku aja põllukivid on head küll, aga naised, hm!

«Neist kividest tehakse nüüd monumente,» vastas saksofonist lahkelt. Tal oli krimpsus pruun nägu, millesse oli torgatud kaks väikest musta silma nagu söekribalat.

«Kas viinuskit ka viskad?» küsis ta.

«Ei, seda küll mitte,» vastasin.

«Mõtlesin, et täna minuga keegi kokku lööb.»

Aeg kleepus istudes külge nagu märg särk, kuid ikka veel oli vara koju minna. Tellisin uuesti sada tokaid ja vaatasin poolkinniste silmadega, kuidas baarinaine ragistas jääd murda. Jää jäi punasesse kokteili ulpima, üks kolmandik väljas, kaks kolmandikku joogis.

«Kuule, vana, millal «Titanic» põhja läks?» küsisin üksisilmi jääd vahtides.

«Kui ilmus Halley' komeet . . .» pakkus ta üht ligilähedast sündmust.

Kuid ma puhkesin enesekindlalt naerma.

«Ta polegi uppunud, kogu ülestõstmise värk ja plaanid on seiklejate võluv loba! Ta ujub kogu aeg ja kogu aeg mängib orkester võlutud truudusega «Jumal, sull' ligemal . . .» Aga ka see on bluff!»

Baarinaine käskis mul tasem olla ja selja taga viidi jälle härjasilmi.

«Tead, vennas, mu naine mürgitas enese ära,» ütles saksofonist äkki.

Ta oli mulle baari astudes öelnud, et see on koht, kus võib vestluskaaslasele valetada, mis kulub. Ja kui ta küsis, mis mu nimi on, vastasin, et olen troonilt tõugatud Hiina keisri Pu-I järeltulija, mispeale ta baarinaisele kinnitas: «Sellest poisist pean ma lugu, neiu. Kas te ei tahaks talle tüdrukut sokutada?» Seepärast näis mehe ootamatu tunnistus meie pseudokõneluse manöövrina. Vilistasin hooletult, nagu käiks vestlus «Kalevi» korvpallist, ja ruttasin kuulutama: «Oijee, siis ta tegi endale sinuga palju tüli!»

Kuid nüüd jäin rängalt vahele. Ma olin küll saavutanud inimeste ja nende hädade hulgas anonüümsuse ja nendega ühte sulanud, kuid ma ei suutnud alati veel õigeid järeldusi teha.

Saksofonist haaras mul hoolimatult rinnust kinni, lükates mu peaaegu istmelt maha.

«Mis . . . Mis sa sellega mõtled — poisiraisk?» raputas ta

mind. Tal olid tugevad käed, ja kui ma hirmunult jõnksti pead pöörasin, nägin ta tigedat ilmet. «Kui sa veel niimoodi ütled, käänan sul kuradil kaela kahekorra.»

«Kasige välja ja kakelge mujal!» mõõtis baariemand meid maruvihaselt. «Ma ei taha skandaale!»

«Mis . . .?» alustasin mina.

«Minge ära, ütlen ma! Aitab teile!»

Vanamees tõusis kärmesti püsti. Ma ei saanud enam baari edasi jääda ja järgnesin talle. Saksofonist istus hallis sügavas tugitoolis, nagu oleks ta sellesse valatud.

«Istu ja rahune.»

Laskusin ta kõrvale polsterdatud pöördtooli.

«Kuidas sa end tunned?» olin mures.

«Sandisti.»

«Väljanägemine on sul küll kehvavõitu. Ma talutan su välja värske õhu kätte.» Mõne aja pärast lakkas ta vabisemast. Naeratasin talle ja ütlesin: «Noh?»

«Tahad teda näha?» küsis mees.

«Oh, ma ei tea isegi!» ütlesin masendunult.

«Tule, poiss,» käskis ta. «See pole kaugel. Ta anti mulle lahkamiselt tagasi ja hommikul tulevad matusebüroo mehed platsi.» Nüüd näis ta mulle täiesti kainena.

«Kas sobib?»

«Pole midagi,» ütles mees karedalt. «Me elasime ilma sugulaste ja sõpradeta.»

Ma ei osanud korraga midagi öelda peale: «See on pisut apokalüptiline . . .»

Aga tema ei teinud sellest enam numbrit. Ma olen nõrk, selles on minu viga, kirusin iseennast. Ma olen pagana nõrk ja usaldav. See lurjus kargas mulle kallale, kuid nüüd, kui ta palus, et ma läheksin temaga ta surnud naist vaatama, siis ma, pagan võtaks, lähen ja teengi seda. Liikusime passaaži lähedal jäätmaal, punase tulemüüri ääres, otse pikkade takjate ja putkede keskel. Pujukaväli, sõjaaegne paljand ülikoolilinna pealael, oli kuust üle ujutatud ja ma silmasin jalge ees klaasi- ning glasuuriprügis kuu fosforestseerivaid jälgi. Saksofonist liikus ees kühmus ja närtsinult, kuid ei tuigerdanud mitte üks raas; ta siluett roomas telliseid kobades mööda tuleseina, kogu aeg nagu tõustes, rünnakule viskudes, kuid mitte kunagi pujukatest lahti rebides, ja praht ragises tema jalge all küll raskemalt kui minul. Tarade läheduses soovisin, et ta mu unustaks, siia tühjale platsile jätaks, kuid ta viis mu ühte hoovi ja

maadala pesuköögi ette, mille esiseinas oli uks ja trellitud aken. Laste mänguasjad tundusid öisel hoovil ebatõepärasena.

Järgnesin saksofonistile paar astet alla ja nägin mustlannat kiratus. Miski läigatas surnu paremas kõrvas. See oli kullast kõrvarõngas.

«Ta pani kõrvarõnga enne tagasi, kui seda tegi,» rääkis mees sünge ning alistunult. «Ma ei lubanud tal seda kunstit kanda, kui ta välja läheb. Ütlesin talle, et ta on juba ammu tsiviliseerunud mustlanna, et ta peab olema nii nagu kõik naised. Meie lugu on järgmine. Olin pärast seda miilits, kui see noormeest huvitab. Mingi kuradi lurjus oli lamba sisse teinud ja ma selgitasin välja, et jäljed viisid mustlaste laagrisse. Kõik oli selles loos klaar. Nad ei julgenud mulle keegi vastu piiksatada. Ükskõik kes, aga mitte mustlased. Ütlesin meestele otse, kui kahju neil ka on, tuleb nad vangi panna, ise aga piilusin ühte tüdrukut, kes kammis kodinakoormal peegli ees juukseid, pläru suus. Käskisin plikal suitsu suust ära võtta. Mehed taipasid. Sain tüdruku kaasa, kuigi ta ema needis meid. Tüdruk oli suurepärane. Ega me kaugele jõudnudki. Ta oli selleks liiga ilus ja ma kartsin, et mehed mõtlevad ringi. Ta ütles, et pärast minuga koosolemist saab ta aru, et ma poleks teda kunagi vägistanud, kui ei oleks kartnud, et pean ta tagasi andma. Ta elas minuga siiamaani, hästi elasime . . . Praadis mulle leiba.»

Minu liikumatus ei pakkunud talle mingit huvi. Mees võttis korneti; kuu läigatus, kõrgetel toonidel leinaviis. Oli see ürgne kutse või protest? Ma ei saanud millestki aru. Olen kuulnud ainult, et vanaks saades hakkavad inimesed sagedamini rääkima oma lapsepõlvekodust. Kus oli selle naise kodu? Uurisin kornetimängijat armutult, otsides tema joontes ja ilmes midagi, mis meenutaks lapsena kohatud miilitsa nägu. Kuid see oli lootusetu. Olin segaduses ja soovisin väga, et mul oleks sõber, kellega võiksin kõnelda. Oleksin tahtnud kõigest nähtust kellelegi rääkida. Mind hämmastas, et mustlanna oli tahtnud miilitsat just niisama palju kui mees teda ja et ta allus meeleldi mehe vägivallale, kuigi mees oli lurjus. Seda oli nii raske seletada siin pimedas üürimajade kaevus, kus valitses mirdi, kalmuse, surnu ja musta pesu aurune lehk.

Minu sisimas, kokku surutud, seotud ja aheldatud, olid igasugused uued võimalused inimesi tundma õppida, kuigi

neil puudub pahatihti kindlusetunne, kultuur, elujanu. Ma ei osanud öelda, miks nad niisugused tingimused on endale loonud; teadsin ainult, et see kõik ei lähe minust mööda niikaua kui ma elan. Kornetisoolo oli nagu väsinud närvide valuproov. Nähes, et mees on jäägitult mängu süvenenud ja pisarad voolavad nägu mööda alla, huvitas mind veel vaid Tiina naeratus. Ihkasin jutuajamisi, valgustust, mis kuidagi näitaks teed sellest kõigest välja.

Langetasin surnu ees pea ja taganesin kuupaistes ukseavasse.

Mõned minu elamused aga tõrjusid mind just kaugemale vabanemisihast, mida ma otsisin.

«Oled sa siin rahul?» küsis mu teise sügissemestri perenaine sünktõsiduse meelevallas, täis formaalsuse külma tuult. Mind haaras rammus häbi, nagu nõuaks ta taga oma bikiine, mis pole, jumal hoia, küll minu istumise all!

«Oi, suur tänu!»

Olime kauemaks kinni külmutatud kui Inglismaal palgad.

«Magasin sinu kušetil. See on väga lai.»

Paus.

Tiina heitis pea selga.

Olin tabanud ta hommikumantlis keset tuba, kui ta hiilis vaikselt kööki sööma nagu hiireke.

«Kuidas väikese veiniga oleks . . .? Kas viskame?»

Ta kortsutas kulmu ja ilmutas ilmselt mälestuste ajel vastumeelsust.

«Tänan, Klaas, pole vaja. Ma nagunii ei võta.»

«Sulle kuluks selle peale üks hea vein ära. Tokai on süütus ise, ausõna. Või tahad sa nännlikuks perenaiseks olla?»

Äkki ilmus tema külmadesse väsinud silmadesse naeruläigatus, kuigi ta seda tagasi tõrjus.

«Nüüd läksid perenaise kallale!» kuulsin ta elevil häält, kummardudes laua alla võtma pudelit ja rohutopse, millest üliõpilased juua armastavad.

«Kas tead, miks ma ainult tokaid joon?» küsisin elumehelikult.

«Miks sa siis jood?» vastas ta tuimalt.

Jutustasin, et ülikooli sisseastumiseksamite ajal kohtasin baaris ühte halliseguste juustega meest, kes küsis: «Sina vist oledki üks neid poisse, kes ülikooli ründavad?»

«Seda küll,» vastasin mina.

«Oled pärit maakolkast?»

«Jah.» Muigasin selle peale.

«Missugust viinuskat sa viskad?» küsis võõras.

«Ei tea veel. Palavaga olen õlut joonud, kui metsa vaigutasime.»

«Siis võta tokaid. Õlut siin ei ole.»

«Kui soovitate,» ütlesin tööpoisi tagasihoidlikkusega.

«Kui soovitan . . . Mul on kolmkümmend aastat ladina keel suus nagu vesi, aga kui tokaid rüüpan, on tunne, et ma ei viibi klassikalise filoloogia auditooriumis, tolmuse Caesari, Cicero ja Hannibali juures, vaid kodumetsas, vaigusel koorimisplatsil . . .»

«Ja kuidas on sul ladina keelega?» pilkas mu teise sügissemestri perenaine.

«Sandisti. Peale küll võtta ei ole.»

«Mul on,» lausus ta vaikselt.

Naine libistas end ukse vahelt tagumisse tuppa, mis oli nüüd tema kuningriik, ja naasis pikliku šokolaadikarbiga; ulatasin talle ruttu klaasi ja vist esimest korda oli meil täielik õigus varjamata huviga teineteist vaadata.

«Peatset ja lõplikku tervenemist . . .»

«. . . Töölusti,» vastas ta kiiresti.

«Pigem vaiguse koorimisplatsi tunnet,» ütlesin šokolaadi võttes. «See on siin täiesti. Kust sa selle uhiuue elamise said?»

«Mesilaste jumal kinkis.»

«Imelik tutvus.»

«See on minu taat.»

Mu perenaine jäi vait ja vaatas hinge kinni pidades, peaaegu hurmunult ettepoole kummardudes, käsi vastu rindu surutud, kui ma endastmõistetava liigutusega šokolaaditrühvli suhu pillasin. Ning järsku ütles ta irooniliselt: «Nii et jäid sinna muudkui passima? Said targemaks, sina kelm!»

Ta sügavalt kumavad silmad hajunesid, nägu oli vihane ja pretensioonikas nagu vodevilli näitlejannal.

«See on kõigile ebameeldiv. Minule. Kõigile.» Ta kõhkles pidevalt, kuid jätkas huuli kõverdades: «Sa kuulsid õigesti — ebameeldiv. Minule eriti siis, kui ei võeta šokolaadigi vastu ja öeldakse, et nad ei vaja midagi. Neil on kõike küll. Nad on nagu näärivana kotis . . . Aga mis ütleb ema süda . . .?» Naine lõi mulle äkki käega sõbrameheli-

kult põlve pihta. «Hei, kuule!» tõstis ta häält, nagu oleksin tokaist tukkuma jäänud. «Ega sina sellest suurt ikka mõista?»

«Ma pole sellega varem kokku puutunud,» vastasin kohmetudes.

«Mõtleks, ka mina mitte!» Ta laskis pea viltu ja naeratas mulle pilkavalt näkku. «Mis sa nüüd ütled?»

«Mõnele naisele on see just see, mida ta vajab,» arvasin. «Ja ma usun, et saad veel selles asjas jutti.»

«Su arutlus näitab, kui vähe sul veel elust aimu on, poiss. Muudkui kirjutad. Negatiivsed ja positiivsed tegelased,» ütles ta ning rüüpas tokaid.

«Kuule, mis kuradi jutt see nüüd on?» küsisin pahaseks saades.

«Ei mingi jutt . . .» lõikas ta käega läbi õhu. «Küll sul on õnne, süütu poiss, et teed oma tööd . . . Sina oled õnnega koos, sul ei ole kellegi ees kohustusi.»

Mu teise sügissemestri perenaise häälde sekkus juba tokai soojus, võib-olla aga seesama vaiguse koorimisplatsi soojus, mis asendas mulle paljusid asju, õiget tüdrukut ja armastust, tegi olematuks võidud ja närused hinnaalandused, kaunistas Tähtvere pargis põlevaid lehehunnikuid, tähistaevast, kive, mida kujur ei suutnud elu jooksul elama panna, suurt naudingut vanasid raamatuid nähes, antikvariaadi tolmuseid riiuleid Riiamäe nõlva all või lõhna, mida tunned Toomkirikus asuvasse raamatukokku sisenemisel; see aitas ka suu puhtaks rääkida nagu mees mehega, kaotas alaväärsustunde, et oled teistmoodi kui teised inimesed, meenutas seda, millest mehelikku avastusrõõmu tundsid ja edasi minnes pisut alla käisid; see hoiatas sellegi eest, et kõige paremad armastuslood lõpevad vandetõotusega, trükitud standardtekstiga.

Sellele töölisplikale, vallasemale, meenutas ta aga seda, mis ei olnud enam *tabula rasa*; ta käed hakkasid nõrgalt värisema, kuid hetkeline bravuursus haihtus, silmad libisesid õrnalt ja usaldavalt üle mu tarkade raamatute, selle aia, mida mina harisin, ja sel hetkel lähenesid need talle, ta ei tundnud «aukartust elu ees», aga tundis elu ennast, ja sellest piisas, et tõusta mu kõrvale.

Ometi laususin ma evangelistlikult ning mõrult: «Mis kasu on inimesel, kui talle maailm osaks saab, aga ta kahju teeb oma hingele . . .?»

«Jah? See võib olla . . . Mul oli lahtine, verd tuli. See

pidnud mingi elu. Aga kui lapse suhtes arstide komplott kas või silmadega märku annab, siis astun igaühele vastu, siis ma ei karda enam kedagi. Said aru?» Tiina vaikis omamoodi lihtsalt ja sünge lt. «. . . Siis tuleb sul ennast siit korjatada.»

Ta oli selle asja ära lahendanud ja tõusis, et oma tuppa minna. Ma sain juba aru, kui ta midagi tõsiselt mõtles, aga tugevam sellest oli mu loomuse sund, mis ajas mind vantsima talle ukse alla kaasa. Ma ju lausa mäendasin end sel ajal kujutlustega. Miks, pagana pihta, võttis ta tagumise ina? Et mul poleks piinlik tema toast läbi käia? Aga sealt, tagumisest, pole kuhugi põgeneda, kui ma näiteks uksele ilmun.

«Võta aru pähe, kullake,» ütles ta mulle. «Nii on õige.»

Kui ma ei liigutanud, tõusid ta õlad üles ja tõmbusid kokku: tajusin seda nurgelist ehitust, mis ilmneb tundetushetkil.

«Kuule ikka, kuhu sina asutad?» sosistas ta malbe iroonia ga. «Kas koorimisplatsi vaigune sumu lõi pähe?»

«Ma ei ole filosoof. Ega tark. Ära arva,» ütlesin üleni punase näoga. «Kuid ellipsil on kaks keskpunkti. Mõelda vaid, milline ilus ovaal ta seejuures on, nagu inimese nägu . . .»

Tema õlgades viibis endiselt kindla otsuse kalkus, kuid ta hääles kõlas leebe, veenev noot:

«See on juba midagi. Aga tema loomisega peab vist neetult palju vaeva nägema?» Ja pani ukse kinni.

Mul oli kole hea meel, et see just nii läks. Et naine oli tugevam kui mina. Heitsin akna alla laotatud välivoodile siruli ja silmitsesin tähistaeva poole tõusvaid valgeid suitsusambaid. Kõrvaltoas oli kõik vakka. Ja ma mõtlesin tänulikult ning õnnelikult:

täna olen veel luuletaja
õieks lahutatud apelsin
homme, kui tuled
olen juba rebane
ja sina
minu esimene viinamari

NELJAS PEATÜKK

Tiina oli muutunud — nii põhjalikult muutunud, et ta seda alles nüüd ise mõistma hakkas. Ta ei kirjutanud küll «Lembitu» asemel «Lempit» ja mul ei olnud vaja soovitada, et ta seanina sööks, sest ta käekiri oli minu omast poole etem, kuid edasiõppimisel tahtsin ometi talle hoorattaks olla. Tundsin õnne, meeleülendust, vaimustust. Tema abistamine andis mulle jõudu ja uhkust ja enese-usaldust.

«Palun sind, Klaas,» kohkus ta. «See asi ei meeldi mulle.»

«Mis asi?»

«See, et mul tuleb iga jumala päev koolis käia. Mõtle ainult!»

Olime kohtunud keset lahkuvat vahetust ja käivituvaid mootorrattaid, jalatsivabriku lähedal väljakul. Ta rabas mu varrukast kinni ja me sööstsime autode vahel loovides juba liikuvale bussile. Ometi jõudis vihm meid selle paari minuti jooksul nii ametlikult läbi leotada, et rutjusin ta põsele kleepunud juustest vett. Seisime platvormil, tihedalt teineteise vastu kiilutult, peaaegu auravatena, akendel voolava vihmakardinaga muust maailmast ära lõigatud, võhivõõraste inimeste keskel, keda meil ei tarvitse häbeneda, kes elavad oma elu ja peavad tipptundidel silmas kuuenööpe. Me olime viskunud samasse käredasse eluvoolu, milles kõik inimesed end nagu kalad vees tunnevad.

«Oi, sa oled veel jube laisk ka!» ütlesin teda Kooli peatuses kättpidi maha tirides.

«Mul on tolguse pea, ausõna.»

«Siis paneme su tolguste klassi!» pressisin vihaselt.

«Mh?» Ta vaatas mulle tõesti totralt otsa.

Kummardusin ta kõrva juurde ja sõnasin tasakesi: «Kuku! Ära magama jää.»

See ootamatu norimine hämmastas teda. «Kuule, ega sa järgmisel aastal juhuslikult meile õppepraktikale tule, ah?»

«Loodad sellele?»

Aga ta sosistas mesiselt: «Katsu sa tulla. Koju jään, hongkongi grippi jään.»

«Juhuslikult ma tean, kus sa elad. Aga enne lähen ma mõnele rehetaret kütma, tekkel peas, kui et sulle eesti keelt anda!»

«Kui läbi põrud — lähedki,» sosistas mu teise sügissemestri perenaine armsalt, võttes mul käe alt kinni.

Niiviisi puid ja maid jagades saime ruumi, kus mannetu kõõlespäine mehike andis töölisnoortele õpikuid välja. Virn sai Tiina ette üsna soliidne ja tulemuseks oli see, et ta õpitas veel kord plehku panna. Sain tal kratist kinni. Tiskas ta alles nägu keemia juures teha, nagu tunneks juba katsekiaasist tulevat mädamuna-lõhna! Olin sellest vigurdamisest juba tüdinud, loopisin ta X klassi vaimuvalguse oma põhjatusse spordikotti. Võtsin tal sealsamas õlgadest kinni — nii nagu ikka võetakse, ja pisut ka kättemaksuks — ning suudlesin teda ruumisviibijatest hoolimata põsele.

«Kuule, millega sa nüüd hakkama said?» naeris ta muudkui ja tõmbas pea eest ära.

«Ega õieti saanudki,» ühmasin koridoris masendunult.

Äkki surusin ta tormakalt enese vastu ja suudlesin teda suule. Kui me pika suudluse seal parketi maleruudul lõpetasime, sosistas ta alistunult:

«See siis ikka hakkab . . .?»

«Kui peab,» vastasin.

Keetsime sel õhtul vist midagi head — kartuleid seentega ja jõime ära pudeli «Tokaji Aszu» veini (1961. aastast).

Kõht sai täis ja elu algas.

See oli meie esimene suudlus seal koolimajas ja jäi meelde. Kuid ega sellele küll tükil ajal midagi ei järgnenud.

Tõin akvalangikasti Tiina korterisse talvituma ja panin ta laua kõrvale. See oli nagu väike saladuslik kodualtar, mille kohale riputasin Kristjan Raua söejoonise hingevaakuvast Kalevipojast, kelle jalad ta enda mõõk läbi raius. Teatavasti olnud see Koiva jões. Veekogudel on müütides alati oma allahindamátu osa.

«Kuidas sa sellega vee alla lähed?» uudistas tema.

«Kohe näitan. Võta, palun, kleit ära.»

Tiina vaatas mulle kohkunult otsa.

«Kuule, sina, kas muidu ei saa?»

«Ei anna nagu sukelduja plaani välja,» vaatasin teda, pea viltu. Ta naeratas.

Ja tuli peagi tagasi, supelkostüüm seljas. Tal oli natuke jahe ja ta seisis niikaua paljaste kintsudega radikate ääres, kuni ma tähtsa näoga aparaadi kastist välja lappasin. See oli mulle kallim kui mõnele fanatile autoloks, kuid ega ma salata saa, et ma seejuures küll rohkem seda tüdrukut vahtisin. Ta keha oli vähemalt neli pluss — olin ühe suve Põhjarannikul vetelpäästjana töötanud ja seal, inimkehade rohkuses, üsna kriitiliseks muutunud. Tõmbasin meeleldi rihmad ta keha ümber ja kükitasin vaibale, et suruda lestad ta jalgadele. Õigemini läksid need sinna nagu keele-professori kalossid, ähvardades kõndides ära kaduda. Kummalisel kombel sain teda seal rakkes nähes ka veidi ilma mehelike kiusatusteta silmitseda, kuigi tal oli Tuhkatriinu jalg. Sellest hetkest, kui akvalang tal ümber oli, sai temast minu sõber ja ma mõtlesin tulevikule, Hans Hassele ja tema naisele Lottele. Kujutlus Tiina kaaslusest vee all võtis mu peaaegu karjuma. Tiina naeratas mulle vastu, kuid köhis paaril korral ja ütles, et lestad on külmad.

Talutasin ta pimestunult ning midagi kuulmata tualettpeegli ette, kuid seal kortsutas ta kulmu, raputas kastanpruune lokke ja ajas huuliku suust välja nagu väike laps pudrusuutäie.

Olin pettunud. Kummardusin üle balloonide ja sõnasin vaikselt: «Pole midagi . . . Sa oled vahva tüdruk!»

«See on nagu gaasimask,» ütles ta põlastavalt.

«Vee all ei tunnegi teda,» vabandasin mina.

«Mu kopsud ei luba seda,» lausus ta vaikselt.

«Las ma nüüd räägin, mida ma mõtlesin . . .» alustasin segaduses. Olin unistanud sellest, et ma armastan vett ja mu tütarlaps armastab seda. Kuid tütarlaps, kes minu kujutluses pidi mu maailma jagama, oli lükanud hapnikuvooliku suust. Nüüd teadsin, et see oli ainult unistus. Tegelikus maailmas ei ole niisuguseid tütarlapsi; tegelik maailm on oma defektidega, puudustega, haiguste ja hingehädadega, purunenud perekondadega ja pooliku haridusega; ta vajab abi, kaitset ja mõistmist. «Kuule, tahtsin ainult näha, kuidas sa välja näed,» lõpetasin järsku.

«Pea'nd kinni — sa ei oska ju valetada,» väitis Tiina. «Ma tean väga hästi, mida sa mõtlesid! Ma tean kõik.»

«Lollike,» sosistasin palavalt. Võtsin ta rakkest lahti, mu

silmad puudutasid ta kuuma keha ja ma kähistasin lõbusalt: «Tahad vaadata?»

«Eks näita.»

Võtsin ainult prillid ja lestad. Viskusin laiale kušetile, mille olin esimesed ööd selles korteris maganud. Hiljem polnud ma selle veerelgi istunud. Juubeldava tarmukusega jälgisin matkida ujumisliigutusi vee all, suunates harjumuspärast nooleteravikku kord ühte, kord teise kanti. Kuulsin, kuidas Tiina naerab mu kohal vaikselt.

«Kapi tagant piilub havi . . .»

«See on mu vihmavari!» kilkas tema.

«All põhjas on kogrepoiss . . .»

«See on mu toasuss, lemmik!»

Hoobilt kustus mu demonstreerimislust, poisilik indiaani-jahijutt, olin jälle elu tõsiasjadest teadlik ning lõtvusin pettunult.

Küllap nägi Tiina mu kohal seistes, et mul hakkab rihm seglaselt maha minema, sest ta sosistas ootamatult, nagu päästvalt: «Tead, sa . . . sa tegid inetuid liigutusi . . .»

See sosin oli hoopis isesugune, minu käeulatuses ei tohi küll niimoodi sosistada, leebelt ja veenvalt. Ja käed on mul pikad nagu gorillal. Lasin püssi kolinal põrandale kukkuda ja tõmbasin tütarlapse enda juurde alla. Kušeti ülla riideväli pimestas mind.

«Need kuuluvad lestadega ujumise juurde . . .» sosistasin kärsitult.

«Palun, Klaas . . . Sulle ju meeldiks, kui ma sinuga magaksin, eks ju? Aga lükka need kuramuse lestad ära, nad teevad haiget . . .»

Seal see kõik juhtuski. Kaotasin ühe lahingu ja võitsin teise.

Kui minult oleks sel «nüüd ja alati» hetkel, kus ma õieti ei soovinud midagi ja soovisin kõike, küsitud, kas ma olen kunagi laps olnud, oleksin ma pidanud kaua ja tulemusteta mõtlema ja ma oleksin ilma jäänud veelgi kaunimast, kui seda on lapsepõlv. Sedasi kaovad Väiksed Printsid, aga see pole üldsegi valus.

Millele ma mõtlesingi, kui me seal selle hapra töölisnaisega armastasime? Sild koperdab sammaldunud jalgadel järve tüüni veekehasse, sellelt stardib väike sinine vesikiil. See on tema. Sa tulid sukeldumisretkelt, loivad jõuetult sillalaudadele, jääd sinna kõhuli lamama, tundmata kalade napsatud ihu ega hingeldavasse rinda tungivaid

pindu. Näed ainult kiili habrast, käivituvat keha; tiivad nagu tillukesed värvilised gooti aknad kaovad pendeldusvahtu . . . Need tema silmad . . . Randastrite lõhn . . .

Kuid naise juuksekarvas oli lõhe.

«. . . Sukeldusimegi?» tahtis ta teada ja sasis mu pead, silmad nii piinlikult kirkad.

Ma ei mõelnudki põigelda, minus oli alles see kuum valgune koorimisplats, ja ma vastasin laisalt: «Jah. Ma armastan sind!»

Ta mõtles selle üle järele, võttis vaibalt prillid üles ja katsus klaasiovaali niiske keeleotsaga.

«Kui sa seda usud, ma nii väga tahaksin sinuga . . . Aga nüüd ma ei tohi vette minna.»

«Jäta ometi, Tiina . . . Kunagi hiljem, kui sa terve oled.»

«Ega see ikka see ole, kus inimesed peaksid käima,» arvas tema. «Kuule, kui sa seal üksinda oled, kas sa siis inimeste peale ka mõtled?»

«Mõtlen seal paljudele asjadele,» ütlesin tõsiselt.

«Mina tunnen alati inimeste järele igatsust, seepärast sa siin oledki.»

«Mina . . . mitte alati.» Naeratasin selle peale.

«Muidugi. Sinu töö! Mina ilma inimesteta ei saa, kuigi nad mind vallasemaks nimetavad . . . See suur tühi korter ehmatas mu alguses ära. Isa ka ei taha linna tulla, jahib seal metsakolkas oma mesilastega. Ütlesin talle, eks üksja ma olen nii õnnelik . . .»

«Sel suvel, kui vee alla lähen, või mõne geoloogide rühmaga ühinen, kes uurivad rannikul merepõhja, mõtlen ma sinule.»

Tiina sirutas käe välja ja võttis minu oma tugevasti pihku.

«On seal ilus?»

«Muidugi. Kujutle vaid . . . kõige imelikum on sukeldumise juures see, et ta teostab unistusi.»

Ta oli mind kuulanud algul üllatunud ilmel, siis õrna tänutundega, kui lubasin ekspeditsioonil temale mõelda, küsimuste ja tähelepanu vahele aga libises varjuna midagi muud.

«Kas tõesti?» Tiina kõhkles. «Muidugi,» ütles siis lihtsalt, «me pole ju abielus.»

«Miks sa sellest . . . siin?»

«Ma ei tea. Ah, ära küsi! . . . Sa oled päris veider poiss

ja me oleme tõepoolest vist hullud, sest ka mina . . . ka mina armastan sind! Aga sinu väsimus ei tohi teiste inimeste omast suurem olla, mõistad?» Ja ta puhkes nutma, pahane iseenda üle, et ei suuda enam bravuurne olla. «Ei. Mulle ei meeldi see,» jätkas ta pahaselt. «Ja ma kardan, kardan, kas mõistad . . .?»

Mu teise sügissemestri perenaine nuttis järsku vaikselt ja lohutamatult. Võtsin südame rindu ja vaatasin talle otsa, kuid aknast pimestas mind sügav talv ja mu mitte midagi nägev pilk jäi linnaäärsele kõnnumaale püsima.

Mulle on alati jäänud mõistmatuks nende arvamused, kes võtsid minu ja Tiina Selgise lugu üliõpilase klassikalise kokkuelamisena endast vanema naisega, kuna naine annab mõneks ajaks sooja ulualuse. Ma ei eita, et vahel lausutakse intri peal «ah, tal on linnas üks väsinud töölisplika» tahtmatu südamesoojusega, isegi teatava kadedusega, kuid ma ise väldin neid liialdusi, teades, kui küsitav on sõnus peituv tumm südamesoojus, mis meenutab Pavlovi reflekse!

Pean tunnistama, et elasime väga kinnist ja kodust elu. Tiina ei tahtnud end üliõpilasringkondades näidata. Sõbrad arvasid sel ajal muidugi, et see on minu kodanlik hukkamine, sest nad ei teadnud meie kreedot: «Ära kunagi nii tee, et teisel oleks parem, kui sind ei ole.»

Mõelda vaid, et mahtusime lahedasti õppima ühe laua taha! Ei varem ega ka hiljem pole mul õnnestunud töötada ruumis, kus viibib teine inimene, nagu sooviksid mu bioveolud kombata ainult elutuid esemeid, mitte kunagi aga teist omasarnast! Laualambi rohelises valgussõõris lebasid läbisegi raamatud lihtsatest kooliõpikutest Hegeli ja Camus' filosoofiani, ja neil õhtutel, kui Tiinal polnud tunde või oli popituju, kuulasime koos muusikalist tundi ja kesköö programmi. Mu perenaine oli raadiohaige, vist dispanseris jäänud. Magnetofonist hoolis ta vähe, kuid väike paarilaineline «Muromets» oli talle elektroonika ime, kõik, mis maailmas pop. Suure huviga kuulas ta inimeste kirju, mida raadios aeg-ajalt ette loeti, ja minu meelest oli see küll naiselikult rumal uudishimu, sest kirjad olid enamasti isiklike ja kitsalt lokaalsete muredega. Kuid me ei seganud teineteist. «Mitte mingi hinna eest ei soovi ma sind kõrvale kallutada sellest, mis on sulle püha, sest see

oleks halb kogemus julguse üle,» oli meie teiseks kreedoks.

Kord tuli ta koolist varem koju, igatahes enne normaalset tundide lõppu, ronis kohvitassiga aegsasti raadio juurde valmis ja ma kuulsin, et Tiina Selgis Tartust oli ka ühe laulu tellinud. See võttis mind nii pahviks, et ma ei mäletagi, mis laulu ta tahtis.

Siis rääkisin ma puht kogemata, et olin Robertinoga kirjavahetuses. Tiina võttis sellest muidugi kohe kinni ja päris, kuhu ma kirjad saatsin. Ega ta ometi mõtle sedasama teha, nüüd, kus Robertinoga on kõik läbi, kus ta on kolmanda järgu kõrtsilaulja? Tiina ei oska ju itaalia ega inglise keelt. Ütlesin, et algusaegadel Tito Schipa muusikakooli, hiljem juba kodusel aadressil: Roma, Via Marco Valerio Cowo 84. Mu perenaisel oli maru kahju, et ma enam Robertinoga ei kirjuta — «võib-olla vajab ta lohutust, nad käitusid temaga nagu lurjused» — ja uuris aina edasi, kas mul tema pilte on. Ütlesin, et on, isegi kaks, kui Põhjarannikule sõidan, toon näha. Tema aga arvas, et ma unustan kindlasti need pildid ärasõidul maha, kus on pühendus: «Klaasile sõpruse ja sümpaatia märgiks.» Oleks vist unustanudki, kui ema Melanie poleks lahkumise eel öelnud: «Sul pidi olema üks moraalne kohustus, Klaas» — ja siis teadsin juba ise. Tiina oli Robertinost päratus vaimustuses ja suudles mind tänulikult. Käed minu kaela ümber, võttis ta kord ühe, kord teise pildi kätte, aga see pilt, kus Robertino oli alles laps, meeldis talle üle kõige. «Minu poisil on samasugused kihvtid silmad!» hüüatas ta, ja mul tekkis juba kuri kahtlus, kas ta ongi kaasaegne töölistüdruk, või hoopis väikekodanlik ema! Kas ta Robertinot «lohutas», seda ma ei tea, igatahes minult ta seda ei palunud. Ja ühtegi kirja Itaaliast meie postkasti sel talvel ei lastud.

Et vältida Tiina raadiosoove, uurisin õhtul voodis kõik ta lemmiklood välja ja tõin aeg-ajalt internaadi tolguste käest moodsa muusika linte. «Raadiolehest» ma teda siiski võõrutada ei suutnud, ta tegi sinna isegi söögilauas pliiatsiga märkusi, mida kuulata ja mida mitte, ja pean ütlema, et see kestis kõik need kuud, mis ma temaga koos elasin.

Vahel kutsusin teda ülikooli kohvikusse, kus korraldati tahvelmaalide näitusi ja loeti küünlavalgel luuletusi, kuid ta vaatas mulle otsa, ei naeratanud, vaid küsis lihtsalt:

«Miiluks?» Sain aru, et see Tuhkatriinu eelistab kodukoldet, ja mul oli hea meel. Oma kohvi ja tokai sain baarileti ning siis kiirustasin bussipeatusesse. Silmasin kaugelt üle muruväljaku, et minu buss on ees, ja pistsin üleja silkama, kuigi järgmine tuli viie minuti jooksul. Kinos käisime agaralt nagu üks korralik töölisnoorus. Ja vaatasime nagu kõik filmi «Mees ja naine».

Meie elu tugisambaks oli kindlasti ühine kodutee, kui läksin kooli juurde hilisööl vastu läksin. Sel talvel oli palju lund, tubades ehiti kuuski.

«Ilus, kas pole?» Hingeõhk valgus rääkimisel ta näo ette, kui vahtisime jultunult võõrastesse akendesse. «Peame endile ka muretsema.»

«On sel tolku?»

Ta suudles mind kergelt külmale põsele.

«Oi, muidugi, Klaas! . . . Kas nüüd said aru?»

«Üpris hästi.»

Seitse pitserit oleks nagu lahti murtud.

Kuid oma majakolossi me pisut — kartsime. Meil polnud nagu õigust temas niimoodi häbitult koos elada. Lähenesime talle ettevaatlikult nagu miinile, hiilides, sõnatult; internate alt sööstsid meie varjud otsekui maakuulajad ette, siis pugesime tema külje alla, ta oli suur, kõmav, alati küsiv, ühehäälne nagu äratus- või alarmkell, alles korteris, selles väikeses kartoteegisahtlis, kus võtsin ära naise mantli ja piisarõske mütsi, taastus midagi, me naersime närviliselt, soojendasime käsi radikate vastas. Mulle tuli ette, et torudes vurisev vesi käib läbi seinte, kõikide korterite, kus makstakse korralikult teenuste eest, läbi korruste ja jalgotsade, kus magatakse hõbepulmadeni koos ja sealt veel pisut edasi; vahel torud sähvivad päris ootamatuid kutsungeid nagu sädetelegraaf, aga ma ei oska neile vastata, ma pole vanglas istunud, ma ei tea, kas uurib trepil kohatud näitsik, kas ma kodus olen, kiusab mind vallatu naabri-Juta, kes võtab järeleaitamistunde, või küsib keegi kohtu-uurija tüüpi pereisa: «Kes sa seal enda arvates oled, kodanik noormees?» Aga kelle nimel käib «Spordileht»?

«Neile kuramustele on kõige tähtsam möllimine!» tõmbasin punased sõrmed radikatelt ära.

«Jah, Klaas . . .?» küsis mu perenaine köögist.

«Pole midagi, Tii . . .» võpatasin. «Midagi pole. Ma mõtlesin. Sa ikka paned kohvile soola?»

Mul oli kole hea meel, et ta seda möllimise-asja ei kuulnud! Või mine tea? Sellest Tartu külma näpistusest hakka kohe jõledusi jahvatama. Tudengid peaksid käima pikkades sinelites nagu tsaariajal, mitte hilbakates nailonjopedes, ja oma närve peaksid nad ka säästma!

Kohvilõhn tungis ukse vahelt mu harali ninasõõrmetesse. Ilmusin vist köögilävele nagu härg, kes vaatab kahtlustavalt areenil ringi, silmad punased. Tiina kallas võluvate liigutustega kohvi tassidesse; rohelise jaki üleskistud varrukad surusid rahustavalt veidi prinki, tähnilisse käsivarde, ja ma lõtvusin, nagu oleksin õhust tühjaks lastud. Siiski — miks ta mind sisse ei kirjuta? Tavaline perenaine?

«Me oleme tobedad,» ütlesin lõtvudes.

«Jah?» vastas tema. «Kuuse saame ikka.»

Arupidamine ei kuulunud veel elu juurde, polnud tema vaimulikust vennaraasuke, kitsarinnaline, ettevaatlik ja jumalakartlik, kuid Tiina juurdles ööd kui päevad, kuidas õigesti elada. Ta oli rahutu ja kergesti ärrituv.

«Jaan küsis, millal ma lapse koju toon . . .» alustas ta koolist tulles.

«Klassiorganisaator?»

«Jah.»

«Rääkisid talle sellest?»

«Issand, selline mees teab kõik!»

Tiinast kõike teada, see tähendas teada, et tal on lastekodus laps, võib-olla isegi mind . . .? See Jaan paistis olema pigem ühiskondlik arvamus kui lihast ja luust meesterahvas. See võttis mu tuju vahetevahel päris lapikuks.

«Mis see tema asi on? Me ajame oma asjad ise kombe. Abilisi pole meile vaja.»

«Jah,» ütles Tiina ruttu, «aga ta võib mõelda, et ma äkki olen niisugune ema, kes ei taha . . .»

Surusin oma töölisplika mappi kaenlas; see oli külmast kange nagu laudil kuivav toornahk. Probleemid nagu mõnel Siberi suurehitusel, mõtlesin. Nüüd tuleb komsomol appi.

«Kas tal endal on kõik korras?»

«Jaan on üksik, vanapoiss, ja ma arvan, et jah.»

«Jaa, muidugi. Üksik. Siis pole tal midagi korras, tead küll,» ütlesin maruvihaselt.

«Pole jõledusi vaja . . . Ta paneb mu ikkagi mõtlema, kas ma olen kõik teinud, mis võimalik.»

«Ja sled?»

«Kes teab . . .»

«Tiina.»

«Tiina?»

«Ma vist elan juhuslikult sinuga? Tahad, ma ütlen sulle. Sa pole isegi sanatooriumisse läinud. Aga oleks pidanud. Võta aru pähe, Tii, see sinu Jaan on jõhkard. Meesneitsi!»

Ühel õhtul, kui olin Tiina klassi astunud, kuulsin taguimisest ruumidest moodsat biiti. Palaks oli Jimmy Hendrixi «Kolmas kivi päikeselt». See heliefektidele rajanev muusika jättis illusiooni, et ta tuleb aulast, kuid üles minnes oli saal pime ja tiibuksed lukus. Trepil kohtasin koristajat, kes silmitses mind üle ninajuure ja teatas masenduult, et ühel päevakooli kümnendal on täna kohvikklubi õhtu. Ka naabri-Juta vend õppis kümnendas. Leidsin nende ukse üles ja vaatasin sisse. Akna all täisvaardil stuudiomakk. Lapsed olid enamuses pimestavalt hästi rõivastatud, nägin rohelisi, kreeme ja kollaseid nailonsärke, vohavaid kaisepitse, suurepärase seljajoonega sakosid, mis oleks sobinud Jean Marais' salapärastele krahvidele daamiga kanapeel kudrutamiseks, ja soliidmusti rätsepaülikondi kallitest kangastest, ning mulle meenus, et see kõik tuleb mulle (kui üldse tuleb) alles esimeste suuremate honoraridega. Mind ei hämmastanud mitte meie erinevus, nähku inimene pealegi pealtnäha rikas välja, vaid see, kuidas ma nägin neid ekstaasis tegutsemas. Seejuures sigines mul tunne, mis tuleb peale nähes tüdrukut, kes on su sõjaväes oleva sõbra reetnud, või pastorit Põhjarannikult, või kala, kes otsekui pilkab oma olemasoluga sinu tõdesid. Kavatsesin just ukse kinni panna, kui üks rebase moodi, õhukeste kokkusurutud huultega ja juba tubakast parkunud sõrmedega noormees jõudis minust ette. Seespool keerati raginal võtit ja see vibalik lausus: «Igasugused tolgused, laibalõhn juures!», millele järgnes heakskiitev mölin. Ausõna, olin kahekümne kahe aastane.

Äkki kuulsin selgeid, äravahetamatult kergeid samme.

«Sa polegi veel koju läinud?»

Kehitasin õlgu. Pärast seda absurdset lugu polnud isu rääkida, kuid Tiina aasis: «Unustasid ennast tütreid vaatama?»

Naeratasin selle peale.

«Kui tütreid, siis tütreid. Aga kes sinul väljas hulkuda lubab?»

«Klass on nagu hundilaut, tulin jakki võtma.»

Istusime korraks riidehoidla võre äärde pingile ja Tiina vaatas mind, pea viltu. Äkki kummardus ta ette, pani käe mu põlvele ja sosistas: «Istume nagu jumalagajätuks.»

Ta ootas, et ma vastaksin, kuid ma ei saanud sõnagi suust.

«Marss kooli ja koju!» kärgatasin viimaks nagu köster.

Vahetevahel ta higistas, köhis, ja siis lõid ta silmad ning kahvatud põsed hööguma. Mõtlesin juba, et ta ehk ootab last, kuid see polnud see. Jälgisin seda murettekitavat, aga ilusat müsteeriumi abitult ja imetlesin erutunud lapse muljet, mis oli möödunu jäljeks.

«Ei, väga halb see just ei ole,» rääkis ta, «isegi pisut magus. See ei ole tavaline köha.»

«Ma tean,» ütlesin vist masendunult.

«Kurat, kas sa tõesti ei usu?» jätkas ta vihaselt, võttes kapist koldkreemi purgikese.

«Ei,» vastasin talle ausalt.

«Seal vee all oled sa sellele päris lähedal,» muigas Tiina. «Lähemal kui mulle. Sa peaksid uskuma! See on isegi magus.»

«Ma usun sind.»

Aga kui ma sanatooriumist juttu tegin, pani ta mulle rusika vastu põske: «Kas sa ei taha sinist silma saada, Klaas?»

Ta ei muutunud kunagi kärsituks, pigem leebus. Polnud enam jälgegi sellest plikast, kes kaitses end bravuursusega ja vulgarismidega, et mitte kahte korda eksida. Kartsin ainult, et ta on võtnud endale liiga suure seljatäie kandmiseks ega pea vastu. Osake oli selles ka minu süüd, kuigi ta vastupidist väitis, öeldes, et ma end jõle tähtsaks tema asjades teen. Käisin talle järjekindlalt peale, et ta sanatooriumikooli läheks, kuid ta lükkas ravikuuri aina edasi, nagu kardaks mind üksi jätta.

Teinekord ootasin teda voodis ja jälgisin, käed kukla all, kuidas ta raamatud lauale paneb, hiirekesena köögis süüa krõbistab, kempsus käib ja puhtana ning väsinuna mu kõrvale heidab, lükates eemale Otto Weiningeri või muu lolluse.

«Sa jäid täna kauemaks, eks ole?»

«Hah.»

«Mis te seal tegite?»

«Ajasin juttu.»

«Kellega?»

«Jaaniga.»

«Millest te rääkisite?»

«Ta jutustas mulle oma tehase jalgpallimeeskonnast.»

Minu hoiakust paistis vist, et mu närvid on pingul.

«Selle vastu pole midagi,» ütlesin kergendatult. «Kui ta sinuga midagi räägib, siis pidagu oma molu meie asjadest kinni.»

Kui ma küsisin, kas ta tahtis, et mina oleksin vastu tulnud, vastas mu perenaine: «Muidugi, Klaas . . .»

«Sul on vist hea Jaaniga koju tulla?» norisin teda.

«Ma ei jõua talle järele,» kurtis Tiina naiivselt. «Võtab nii pikad sammud. Ta ei oska üldse naisterahvaga tänaval käidida.»

Seda ma teadsin. Kui ta meie ees minema pani, kulunud nahkportfell käes, olid ta viltsaabastes sammud nii pikad, et tema taga võis näha aeg-ajalt raudteerööbaste haljaid viirge ülesõidukohas.

Tiina sünnipäeval panin makil ringlindi tervitussõnadega käima. See väntas mitu head tundi öövaikuses, kui ta magas. Ärgates ruttasin teda muidugi õnnitlema, ja kui paimene torm ning suudlused vaibusid, kortsutas ta mõtlikult kulmu ja kibratas laupa.

«Issanda vägi!» jõllitas ta mind.

«Mis on, Tii?»

«No ilma naljata! Sa oled mind juba õnnitlenud.»

«Kunas, Tii?»

«Ega me öösel üleval olnud?»

«Jumala eest, sul on alati hea uni.»

«Klaas, kuule?»

«Mis veel?»

«Sa magasid minuga, eks ju?»

«Püha taevas, sellest tulevad ainult lapsed!»

«Sa magasid minuga, ja soovisid õnne ka,» ütles ta jonnakalt.

«Noh, hüva,» muhelesin ja vaatasin kella. Loenguni oli kaks tundi aega. «Topeldi ei kärise, tüdruk.»

Suudlesin teda kaelale.

«Hüva,» sosistas ta mu embuses. «Kahekümne kuue puhul küll mitte! Aga teeme nüüd ruttu, mis on vaja teha, et seda teist õnnitlust enam üldse ei oleks.»

Ning ühel ööl tõusis tema, mu töölisnaine. See polnud une lummus, vaid siiras soov midagi teha, midagi ette

võtta! Aga mida võtab naine ette öösel, kui arvab, et ta on üksinda ärkvel? Ta jääb peegli ette seisma, kuhu paistab autokolonni hoovist keevitussäde, ning uurib terendavat nägu, lihastes kalbe, süüdiv naeratus. Lumivalguke, millised päevad! Sa lõikad nahka ja magad voodis ennasttäis printsiga, kellele sa oled panteoniks, kuhu ta võib varju pugeda, sest ta on veel nii lapsik nagu kõik poisid, kes tehakse teadlasteks. Ta süütaks loetud ajalehtedest lõkke su põrandale, jaa, kui sa ei keelaks! Kust sa teadsid, et see on tema? Kuidas tohtisid öelda, et kõik, mis pärast tema ilmumist sinuga juhtub, on õige? Aga poeg?

Ta liigutused on sestpeale kindlad, ööriided langevad kahinal sinisesse hämarusse, ainult tema on valguse käes, on soe ja ta nahk küütleb; näen varjukaid mõhnu ta kõhul, mu juuksed lähevad märjaks, padi on nii kuum, ma luuran teda jälle, mängin mustalt, aga mitte iial ei suuda ma nii uuriv olla, kui tema praegu; see on kahekõne kõige maisema minaga. Ma tean, et klaas lapse pildi ees on jälle terve, et mu akvalang on eestoas seina ääres kastis, et tal on laual pooleli kirjand «Mida näen ma armastatud inimeses head?» ja kööki jäi kohvipaksu alles — aga miks on ta seal, täiesti alasti peegli ees? Jah, tal on oma mure: laialipillatud õnn ühte tuppa kokku korjata. Aga peegli ees on ta veel minu pärast, tunnen seda kui valusat pitsitust kuklas ja sulen silmad. Milline kummaline öö! Eks sedagi olnud: teda ihaldades rääkisin siivutuid ja arutuid sõnu, mida räägitakse oma esimesele naisele, ja naine on ilus selili, García Lorcal on *«Casida de la mujer tendida boca arriba»* . . .

Kui sind alasti näen, siis meenub maapind.
Sile maapind, hobuste jälgedeta.
Lage kõrkjatest, ainult puhas kuju,
mis kõik tuleva hõlmab: hõbejoonis.

Kui sind alasti näen, siis mõistan hirmu,
mis on vihmal, otsides õrna rühti,
mõistan määratu mere meelehaigust,
kui oma palgel ta valgust ei leia.

Sängides kumisema hakkab veri,
mis tuleb ja välkuvat mõõka kannab,
ent ei saa sina teada, kuhu peitu
pugesid kannike ja konna süda.

Sinu süli on juurte võitlemine,
sinu juured on piirjooneta koidik,
su voodi leigete rooside all
ohkavad surnud, kes ootavad järge.

Üheainsa hetkega vabaneb ta peegli sügavusest, nüüd ta tuleb, nüüd ta teab, kuidas minusse suhtuda; ma kardan teda nagu kunagist lauluõpetajannat, kes alatasa noomis viisipidamatuse pärast, ja ma tahaksin olla hoopis väiksem, et ta võiks alasti minu kõrval valvata; miski pole püham ja ülekohtusem sellest, mis meiega juhtus, ja me oleme lõsa ja me ei saa nooremaks ja me teame seda mõlemad . . . Teda võis lugeda sõprade tarkadelt nägudelt, õhtuselt linnalt, hakkide kisast, raagus puudest, kõikjalt, kuhu ei puhke meelepettuse jaoks ühtegi õit.

Kuupaistestel öödel, mil linn laotas rohelises valguses laialt oma võltsi korrapära, andes võltsi informatsiooni selleest, mida inimene on seda luues tegelikult mõelnud, ja milleks on mälestuskivi Forseliuse koolile keset musta sireliheki, kogesin Tiina raamatuid kandes, et armastus on ainult tugev, kuid mida me ka ei teeks, kuivõrd ei süveneks meis juhuse dramatism, mis ei lepita sukeldumist emaliikusega, ei õnnestu armastusel olla iial sedavõrd tugev, et ta leiaks püsiva eneseväljenduse sõnade või igapäevaste tegude näol.

Ootasin, millal vesi soojaks läheb. Millal sukelduda saab.

VIIES PEATÜKK

Olin akvalangiga vee all, päris põhjas, kus liiva hoidis lendumast alpiaasadele sarnanev rohumaastik.

See oli võrratult roheline järv. Tema puhtus mõjus organismile sootuks rohkem kui pingutus või tähelepanu. Sügavust ei dikteeri mitte mõõtja randmel, vaid enesetunne. Väikesed ahvenad, heledad ja läbipaistvad nagu klaasist iluasjad, tegid «kaheksaid» mu jalge vahel, näksisid mu varbaid ja nuusutasid rapiiriterasest valmistatud võimast noolt. See oleks nad sodiks löönud, nagu jääb libisemas kihutava auto tuuleklaasi ette.

Ma ei tea, kaua olin väikeste kaladega aega veetnud, kui äkki sööstsid nad mingi varju peale igasse kaarde laiali, kadudes sellesse alpitaimestikku nagu helendavad nõelad heinakuhja. Ma ei olnud nii madalal, et siia oleks paistnud mõne suurema veelinnu vari. Mis see siis oli? Vaatasin üles ja nägin tütarlapse väikest inglinägu, mida raamisid tumedalt hõljuvad juuksed. See polnud uppunu ilme; ta ei liikunud selles päratus rohelises mateerias juhuslikult — tema kätes oli sihikindel soov jõuda põhja ja viia sealt mõni kivike või liivapeotäis teistele tõenduseks kaasa. Ta nägu oli pisut veidralt pingul, suurte silmavoltidega nagu igaühel, kes vee all ilma prillideta silmi lahti hoiab. Läbi minu allveeprillide tundus ta keha otsekui luubi alla pistetuna suurena, hirmus suurena ja koredana ja halvanahalisena — aga oh jumal, mis see nüüd oli? — ta oli ju jumala alasti! Jah, see polnud enam optika viga . . . Mõtlesin hirmuga sellele, mis siis juhtub, kui ta mind märkab? Allveeprillideta oli ta must võrratult lühinägelikum, kuid ta maandus ju nagu meteoriit otse minu kõrvale. Minu liikumatus ei pakkunud talle mingit huvi. Ta rind puudutas minu õlga. Siis haaras ta mul randmekellast kinni, pidades seda läikivaks kiviks. Ja siis vahtis ta mulle pärani silmi otsa. Naeratasin talle, ma pidin näitama, et olen elus inimene. Valmistusin ühtlasi teda kiiresti üles transportima, kui ta vett sisse tõmbab. Kogu tema üllatus ja hirm koondusid silmadesse, aga oma suukese hoidis ta vapralt kinni, ei saa midagi öelda. Ta lasi mu randmekella aeglaselt lahti, nagu oleks teda mind avastades haaranud

mingi kartus, ja ta otsis minu silmadest julgustust. Naeratasin talle uuesti. Ta võttis selle sõpruseavalduse ebalevalt vastu, kuid võpatas siis. Ma teadsin, mis see on: see oli hirm. Ta keha tõmbus ärasööstuks pingule, aga seda, mis tal oli, polnud tal küll millegagi katta, kui ta otse mu näo ees üles vingerdas, pikk nagu taputeivas ja paindlik tõugete rütmis.

Olin pettunud. Ahmisin oma aparaadist tehisõhku ja aeg seisis. Mind ahistas järsku lugupidamatu üksindus. Selles oli midagi ürgset ja viljatut. See oli nagu enne pattulangemist. Kalad kogunesid aegamisi mu ümber, otsekui küsides, mis mul viga on, kuid nad ei huvitanud mind enam ega ahvatlenud hullama.

Taevake, taas tundsin endale laskuvat varju. See vajutas mu küll sülla sügavuselt liiva sisse. Mu kopsud lõid äravalt vastu põhja ja ma kleepusin sinna otsekui higist. Ta naeratas pikkamööda, muutus vahepeal tõsiseks ja naeratas siis uuesti. Palju on vaieldud «Mona Lisa» salapäraste suunurkade üle — minu meelest on see naeratus vee all. Tal olid nüüd pikad juuksed ujumismütsi peidetud, prillid ja roheline trikoo. Küünitasin end tema poole ja andsin talle oma sõrme. Ta krapsas sellest innukalt kinni ja jäi niimoodi paremini selles pooleldi kaaluta olekus püsima. Ning ühel ajatul hetkel seal vee all, kui ta huulil rippus juba hõbedane õhupõis ja ma oleksin meelsasti andnud talle oma huuliku, et näha teda oma «kopsude» otsas näha ja võita aega, puudutasin ta õlga ning näitasin endale — umbes nii alustasid sõprust Robinson ja Reede üksikul saarel. Ta vaatas mulle enne äraminekut meid ühendava mõistva naeratusega otsa.

Niisugune küllatulek võis kesta kaduvalt vähe aega, kõigest sekundeid! Mõtlesin üksi jäädes ta silmade värvusele, kuid see oli lootusetu, see kõik sõltus veest ning valguse murdumisest! Ja mulle meenusid Tiina sõnad, mis ta enne isakoju minekut ütles: «Ennem sa võiksid mind petta, see oleks mõistetavam kui teadmine, et sa lähed jälle vee alla. Mulle pole ei see ega teine kerge, aga ma valin vist kahest halvast parema.» Ja nüüd tuli see kummaline tütarlaps uuesti, ta ei pidanud paljuks minu juurde laskuda. Lähendasin näo tema omale, lasin kulmud madalale ja tegin kurja ilme. Joonistasin nooleteravikuga paatjale liivale küsimärgi ning ähvardasin teda harpuunpüssiga, olles enne riivi hirmsa rapiiriteraga hoolega lukustanud. Nüüd oli

karta küll, et ta lõbustatult naerma pahvatab, keskkonna unustab ja vee sisse tõmbab. Hoidsin teda õlast, mis oli pehme nagu tennisepall, vaatasin ta selja sihvakat kumerust, kohta, kus istub ja astub naisterahvas kogu oma hiilguses, ning leidsin, et ta on minust tõmmum ja tegelikult on tal ilus nahk. Olin täiesti meelest lasknud, et tal võib õhk otsa saada — siis läks turg lõhki, ta keha tõmbus elu-instinktist vihaselt pingule — pisut viivitades, pisut veendes, pisut tungivalt vabastasin ta õla ja vaatasin ülessööstul siplevaid jalgu ning vänderdavaid tuharaid. Liival seisis tütarlapselikult lihtne avameelsus: SOLA, 8. KK., 11. C.

Mul oli järsku kuratlikult hea olla, oleksin lasknud kaladel ennast nahka panna.

Paadiahtris, vanas leivapannis, põles lõke ja meil oli kindel rikkumatu kodukord: kes lööb västraga mööda, loovutab koha teisele. Hillar Vilu oli minust ligi neli aastat noorem ja nuttis kui mööda lõi. See öise tuluse seltsimees lubas mind Solaga kokku viia, ehkki vastumeelselt. Käisin talle peale nagu uni, tõotasin talle igaveseks västraõiguse anda, kui see poleks praeguste kalapüügieeskirjade vastu. «Sa näitasid mulle kõik vähiurud kätte.» meenutasin talle. «Rumalasti tegin,» muigas ta.

Mõtlesin, et tal on tüdrukuga romaan. Miks ta siis seda mulle ei ütle? Miks tuli Sola tagasi teist, kolmandat korda? Ei, ma pean teda nägema! Tüdruku uudistavad silmad, mille küljes olin rippunud nädalaid, andsid mulle julgust ja eneseusaldust.

Heitsin veel ühe kiire pilgu esikus peeglisse ja astusin ihmjavõitu suitsusesse saalituppa. Läbi intiimse hämaruse ja juhuslikult asetatud küünalde silmasin stiilset sisustust, Egiptuse-teemalisi gravüüre ja söejooniseid, fulbe neidusid Tassili freskodelt, ainult seda neidu, keda näha lootsin, silmad ei leidnud. Tahtmatult hakkas käsi närviliselt õhku kündma suvise habeme ja laia püksirihma vahel.

See elamine kuulus ühele Hillari klassivennale, keda ta nimetas Raimondiks. Poisi isa oli tuntud etnograaf. Raimond ise aga osutus samaks loruks, kes kord mu nina ees ukse lukku keeras. Ta kiskus suu viltu ja viitas sügava musta tugitooli poole. Ja seal oli tütarlaps, keda ma polnud veel kohanud ega tundnud maa peal.

«Ma siiski ei eksinud, see oled tõepoolest sina, Saadjärve

pikk,» ütlesin talle, kuid samas tõusis klomp kurku. «Mõtlesin palju selle kohtumise peale . . .»

Haaratud sellestsamast ilust, hingestatud sellestsamast maiestusest, millega me ühte kuulusime, vaatas ta mulle sügavalt silma. Kui helge oli see pilk!

«Mida sa . . . mõtlesid?» Pigem väike, kõhn, nagu punase juu oks.

«Mõtlesin, et kui ma oleksin saanud sulle huuliku anda, peaks sul olnud enam vaja minu juurest ära minna.»

«Me oleksime jäänudki sinna?»

«Jah.»

Ta lasi pea viltu ja kõditas kokteilikõrrega erutusest laienevat ninasõõret.

«Mõtlesid seda siis? Või hiljem?»

«Sel päeval, saad isegi aru, oleksin kaubelnud õhuga. Hapnikuga. Ja ma oleksin õpetanud sind kaladega mängima.»

Sola kallutus ette ja naeratas mulle otse silma. Üllatus ja vaikne rõõm vurisesid temas nagu kuum vesi torudes. Nain aru, et ainult selline tütarlaps võis tuhande, kümne tuhande hulgast veel minu juurde tagasi tulla.

«Ausõna, sa ei rõõmusta sellega Hillarit,» ütles ta lihtsalt. Rohkem Sola ei selgitanud nende vahekorda.

See ei huvitanud mind põrmugi.

«Sellepärast,» ütlesin ainult.

Sola langes mõtlikult tooliga ühte. Ja küsis siis: «Miks sina?»

«Ma ei tulnud siia autogrammi andma. Tulin, et sind näha. Unusta, kes ma olen. Siin toas oleks see olnud tavaline tutvus. Aga nii, nagu see meiega juhtus, — siis ollakse ürgselt tuttavad.»

Ta punastas. Õigemini värvus ta nägu ruugeks.

«Nagu mees ja naine?» lipsas tal pisut lapselikult suust.

«Jah,» ütlesin ja neelatasin.

«Aga mina ei ole ju veest pärit,» väitis tütarlaps.

«Sa eksid, Sola,» ütlesin kiiresti. «Me kõik oleme veest. Me oleme seal sündinud ja üles kasvanud. Vesi on elu häll.»

«Kas kõik kirjanikud räägivad nii lihtsatest asjadest?»

«Ma ei tea. Ära küsi.»

Ta kõhkles.

«Ma olen Lääneranniku1t.»

Mingi soe tunne tõusis mul kõhukoopast ülespoole.

«Vesi on elu häll,» jätkasin hoogsalt. «Üks kunstnik maalis kilpkonna seljale pildi ja lasi ta maailmamerre vabaks. Mis sa selle peale kostad, kui ma kutsuksin sind endaga koos teda otsima, ah . . .?»

Sel hetkel oleksin tahtnud ta väikest, korrapärast ja tõmmut nägu näha, kuid see oli liiga alla lastud. Kuid ma usun, et ta muigas, jah, isegi pisut riivatult nagu mõttes olev lõbutüdruk.

«Me otsimegi vist juba . . .»

Klaverile tõsteti küünal ja ma nägin selle kohal stseeni vaarao balsameerimisest, seda, kuidas koerakoonuga ja linnunokaga olendid lõikasid tema tallanahka. Raimondi peiarlik olek ei löönud mulle enam vastu, sest Beethoveni «Kuupaistesonaadi» mängimise ajal sujunes ta nägu üsna inimlikuks.

Järsku ninna lahvatanud stearinivingust taipasin, et kustutatakse küünlaid, ja ma istusin automaatselt Sola tooli käsitoele. Vastuväiteid ei olnud, ja mul oli tunne, nagu oleks mind autasustatud.

«Kuule, sina,» ei saanud ma rahu, «sul oli seda värvi trikoo, kui päike paistab eemal loopealsel läbi sügisese vahtrapuu . . . Ja üldse olid sa vee all suur tüdruk.»

«Noh, hüva!» sosistas ta vastu. «Kuula nüüd ka.»

Tihedates jõukudes, majesteetlikult ja kuulekalt süveneti vaiksetesse helidesse, kuid mina istusin nagu koduväi elukutset harjutav talusulane sipelgatel.

«Ausõna, sa olid seal jäle suur,» püüdsin uuesti.

«Sina olid ka niisugune . . . kolakas.»

«Olin või?»

«Taevake, miks ei olnud, olid küll! Nagu kandliline suhkrupea.»

«Ohoh, ja sina kartsid?»

«Või veel. Ma kartsin, et ei leia seda vee-elajat enam üles.» Ja lisas kerge irooniaga: «Nüüd oleme tavalised. Oht on väiksem.»

Sel hetkel kustutati viimane küünal. *«Sonata quasi und fantasia»* voolas pimeduses poisi sõrmede alt, kuni hääbus.

Kui me jala kodu poole läksime, ilmus ühest poolpimedast põiktänavast plekkmantlis vanamees. Ta hallid juuksed olid kahus nagu saunapäeva õhtul ja neid pärgas rõsku-

kõiver. Aga seda, mida nägin tema silmis, võib mõnikord lõuna ragiseva valuna iseendas tunda, seda äärmist, viljatut ootamatust, mispeale tahaks põgeneda, otsekui kuuleksid pidalitõbise kellukese tilinat prohveti saual.

«Tammsaare kirjutas «Ma armastasin sakslast» 1935. aastal. Kas te teate romaani «Ma armastasin sakslast»?» küsis ta otsekui kateedrist. Pea vajus pisut tahapoole, paljastades kublalise näo all sarlakpunase sallisõlme.

Ta ootas, et me vastaksime, kuid me ei saanud sõnagi suust.

Mees läks viisakalt sõiduteele, käis kaarega ümber telefoniposti ja kordas seda mitmel korral. Tänava lõpus, kuhu ta melega kaasa tuli, oli mingi töökoda, madal tellistest hoone nõgiste akende ning heledate päevavalguslampidega seal sees. Kuulsime raua tagumist, saagimist ja viilimist; tundus, et hommik on juba käes.

«Ma armastasin sakslast,»» kordas vanamees ootamatult otse me kõrva juures ja hakkas taganema. Ta mantel ei krobisenud enam. «Kas te teate seda romaani? Kas te teate, miks ta seda tegi?»

Siis kadus plekkmantlis mees uttu; juugendstiilis kiriku kohale, mis asub Riia maanteel, tõusis udu lupjav rakett. See oli täiesti värvitu, ja ma nägin selle paistel, et Sola suu kiskus hüvastijätunaeratuseks, kuid ta mõistus hakkas äkki protestima, ta surus suu kinni ja haaras mul käisest.

«Hea küll, vennas, ma olen väsimusest ümber kukkumas.»

Tema korteri uksel jumalaga jättes tundsin ennast väga ebakindlalt, kuigi pirni ümber kumav krohv, midagi kollast ja pastellvärvi segunes paratamatult uneihaga.

«. . . Kohe kustub,» ütles Sola automaatvalgusti kohta, silmad laeornamendil. «Elavhõbe on sealt osalt välja jooksnud.»

«Vaata põrgulist!» hüüdsin naljatades, võtsin ta hüvasti-käe, kuid ei suutnud seda enam lahti lasta. Miski nööris mu kõri ja ma olin äärmises kimbatuses.

«Kuula mind hästi, Sola, kuula mind nagu seal vee all,» pahvatasin siis äkki, sest ta oli tulnud hõljudes läbi roheline vee, et mind mu üksinduses lohutada. «Ma armastan sind. Ma olen omadega sees.»

«Aga meil oli ainult sukeldumisest jutt?»

«Nüüd on ka armastusest. Kas tead, minule on see üks.»

«Mis sa . . . mis sa ometi räägid . . .?» sosistas tema. «See pole ju tõsi! See pole sünnis ega loomulik!»

«Kuule, ma nägin seal kõik,» ütlesin kähedalt.

Sel hetkel kustus valgus laes, alles siis avati seinas otsekui luuk ja meile joonistus vana trepikoja väikeste akende ruudustik. Surusin ta kügeleva ja hirmunud keha enda vastu.

Korraga valdas teda masendus. «. . . Viduseid salapärasusi ei ole enam,» sosistas ta. «Sa peaksid seda paremini teadma kui mina. On ainult lihtsus. Kui me seda purustada tahame, peame panema õlule karnevalipeleriinid, minkima endid arlekiiniks, pjerrooks või kolombiiniks. Sel pole mingit mõtet. Pealegi laseb keegi end karnevali käigus märkamatult maha . .»

«Sa ei armasta mind?» nõudsin teda raputades. «Miks sa siis vee all tagasi tulid teist . . kolmandat korda . . .?»

Ta ei vastanud. All keerati automaatlüliti sisse ja hilise tulija lohisevad sammud kadusid maja sügavusse.

Nüüd vaatas Sola mulle liikumatult otsa. Tema tumedad silmad olid ikka veel kurvalt hirmul.

«Näed, meile anti veel aega . . . kuni voolab see kuradi elavhõbe! Kas sina tahad, Sola? Kas sa tahad?» Ma olin ta vaikimisest turd. Kõik varises minu ümber, ainult tema viibis veel mu käte vahel, puhtana ja nõtkepihalisena. Ta oli suvest peale lihtsalt olemas nagu lind. Nüüd teadsin, et pean oma linnu lahti laskma. Lasksin. Kuid ma ei tahtnud uskuda, et see nii on, kogu selle kauni ja ajatu suve pärast.

«Ma siis lähen,» ütlesin mina.

Nagisev puutrepp, lasnakestega käsipuud, mis võnguvad haarete rütmis. Ja see oli nüüd selge, et ma tugevasti haaran. Iga aste nagu kukkumine kuristikku.

Ja järsku kummardus ta sügavalt üle käsipuu alla.

«Sa tahtsid mind veel üles otsida, Klaas?»

Sõbrake, kes see seda ütles?

Joobnud tema sõnade lihtsast imest, sööstsin hingeldades üles, lastes kuuldavale vist küll andaluusia rahvalaulu algushuilge: «Ma teen sinust amfiibi!»

Sola liibus mu vastu, silmad poolkinni.

«Ja edasi . . .?» nõudis ta. «Edasi?»

«Ma teen sinust amfiibi ja ma armastan sind. Sa ei karda mind, ega ju? Ja me hakkame sukelduma koos.»

Sola näol vaheldus nende sõnade ajal kujutlus, pagendus ja ihu. Aga siis hakkasin ma teda suudlema, et tunda, mis kõik siis oleti meiega on.

Ma olin rääkinud talle tõtt ja ainult tõtt.

Kohe, kui astusin kargesse öösse ja endine elu kui mahajäänud moonavoor mu praegusesse asukohta järele jõudis, teadsin, et Tiina elus rappumisele saabub lõputõuge, nõkatus, mis läbib reisijaid rongi peatumisel. Olin näinud juba küllalt inimesi, kes põhjani enesetundmist teeskleksid, nagu oleks neil kogu elu ja asjade olemus kusagil rahvaülikoolis nii kätte õpitud, et nad valdavad seda nagu suivet inglise keelt või ürginimene pihukirvest. Loengud imiku mähkimisest ei tee veel naist emaks, aga Tiina oli iseline ema, ürgne oma armastuse ning egoismiga, ja mul tuli lahkuda. Mind normeeris vesi, selge ja neutraalne, ja tüdruk, kes oli seal mu juurde hõljunud ning reaalsuseks muutunud. Võisin öelda veendunult, et ma pole elanudki Tiina maailmas, kus edasiminek oli sama tähtis kui avalik arvamus, kus takkudesse takerdunult olime jõuetusest meeletud, kus viibisime alati teel ja pärale võisime jõuda üksnes lahkumineku hinnaga, kus kõhal ja õhetusel oli mõistmatu võlu, mis kutsus nii mässule kui ükskõiksusele nagu ema vähihaigus. Kuid niisuguse enesekindluse saavutamine, mis võimaldaks mul märkamatult ja tunnistajateta asuda oma kohale kõigi teiste seaduslike meeste kõrval, näis olevat liiga suur ülesanne säärasele inimesele, kelleks olin muutunud — armunule. Mitte ainult et ma armastasin Solat, ma olin samaväga vennastunud tema olemusega. Kogesin meie lootusetut sarnasust ja meie valmisolekut sukeldumiseks või ema Melanie surma vastuvõtmiseks, sest ema oli jäänud näost väikeseks ega paistnud enam läbi nagu halb vaha.

Sola otsekui auskulteeris mu rinda.

Aga sel ööl läksin Vilu-poisi kutseta tema ukse taha, et tema juures öö ära magada, sest kõik oli nii selge ja nooruk pidi sellest aru saama.

Lamasime kaua suitsetades lahtivõetud diivanil, tuba oli palav ja linad käkrusid jalgade ümber. Öösärgis Juta kilkas korraks ukse vahelt: «Klaasil on lahutus sees!» Me

vaikisime ja jälgisime teineteist vist liiga kaua, liiga turalt, sest peale jäi mulje tugevast ja ammusest sõprusest. Kirjutuslaua kohal, millega polnud poisikesepõlves just hellitavalt ümber käidud, rippus kaader «Nürnbergi protsessist». «Siit võrsub piksevarda kaitsja!» ütlesin endale muheldes. Olin alati imetlenud selle poisi avameelsust ja sirgjoonelisust, kuid mõnikord oli mul tema pärast hirm, sest ta sarnanes liialt viiekümnendate aastate pseudokangelastega. Aga ta oli pühak nagu Rocco Visconti neorealistlikus filmis.

«. . . Sa oled tubli poiss, Hillar! Vaata, kui hästi me klapime! Väiksena näitasid mulle alati vähikohad kätte, ei pidanud endale.»

Ta vaikis masendunult. Ega vaadanud mulle isegi silma, nagu oleksid ta teadmised minu kohta nii põhjalikud, et need ei vajanud enam edasist täiendamist küsimuste näol.

«Mis pagan siis sellest on!» hüüdsin ma toonil, mis kutsus avameelsusele. «See on elu, mu poiss! Selline armastus ei olnud sinu jaoks. Armastus peab olema vastastikune.» Panin talle käe õlale. «Äh, mine sa tea, võtsin su piinad omale! Ära siis muretse, poiss!»

«Miks sa oma naise juurde ei läinud?» küsis ta naiivselt. Olin kindel, et ta ei teagi, et niisugune elu on olemas. Kuid minu arvates sisaldas see ausust, mitte armastust.

«Olen kodutu. See läheb mulle,» laususin õnnelikult.

Ta vaatas mind juurdlevalt.

«See sobib sulle hirmsasti,» ütles nooruk. «Oled sedasi vähe kindlam.»

«Mis mõttes?»

«Sola. Meie kõigi.»

Austasin teda selle loogika pärast.

«Kas sul on lood ikka veel täbaravõitu?» küsisin.

«Õpetad Sola muidugi sukelduma, vana saarmas!» muigas ta kramplikult, keeras vastu seina kägarasse ja ilmutas magamajäämise tundemärke.

«Tartu — Eestimaa Pariis,» ütlesin elevil. «Siia tullakse kokku nagu hobuste võiduajamisele. Miks me kõik sinusse kokku tuleme, ah? Sola ütles, kui ma tahan all-linna, siis üle tänava peatub viimane 6A. Vastasin, et ma ei ela seal, minu kodu on Põhjarannikul.»

«Browni liikumine,» ühmas nooruk põlastavalt.

«Olen kodutu, aga see on ju Pariis . . . Ja ta on täis huvitavaid asju nagu jõuluvana kott . . . Ja Sola on siin. See

Raimondi tolgus mängis üsna hästi, kui küünlad ära kustutati. «Suurepärane *blues*,» ütleks mõni *lost generationi* poiss. Aga teie põlvkonnaga võib läbi saada, tont teiega. Ja see polnud *blues*. Valgus liigub ruumis osakeste kaupa, nii nii . . . Beethoven oli. Võrratu, milleks veel tema? Niisugune *blues*'i tuju oli . . .»

«Sa võid minu juures magada, kunas tahad,» ütles Vilu ja kustutas pärliripatsitega vana seinalambi.

«Ma ei tahaks, et sa mind kostile võtaks,» ütlesin noorukile. «Ma ei saa teile samaga vastata.»

«Armunud peakolu,» ühmas Vilu-poiss.

«Kiitus, vennas!» laususin talle. «See juba läheb! . . . Kuid mul on sulle veel midagi öelda. Mitte tema kohta. See on selge. See ei ole kellegi süü, et meil niimoodi läks. Tahtsin öelda muud . . . Meile ei anta vist ilma peal andeks, et kodukülast ära tulime. Ka Wales'i orud pidid noortest inimestest tühjaks jääma . . .»

Kuid nooruk ei pidanud mõistlikuks oma tundeid edasi anda.

«Sa jäta järele, Klaas, sa oled haige,» ütles Vilu-poiss vaikse lootusetusega ja tegi põlgliku käeviipe. «Ma ei saaks enam kodukülla tagasi minna, võid selle kena uudise sealsetele edasi anda! Me kolisime sealt päriselt ära. Ja ära ka sina peta ennast, sa rumal rahvavalgustaja! Kõik lõpeb su ema viimase südametuksega.»

Mulle meenusid ema kunagised sõnad, et ükski mees ei tohiks oma sünnitare katuse lappimist unustada ega ennast teistel joota lasta, kui ta ise pole valmis omalt poolt samaga vastama.

«Ega ma nutagi seda taga, mis kadunud. Siis ei saaks ma ilalgi raamatuid kirjutada. Aga ma olen korduvalt näinud unes, et meie metsas on suur kaevandus. Avatud maakoor, mõistad? Tohutud õlised vintsid toovad maaki päevavalgele. Kõik seemnemännid on maha võetud . . .»

Need olid juba jahedad, kuid päikeserohked päevad, tuul ja pilved vahetasid maastikel valgusfiltreid. Aedades punasid himaalaja jalglehe ploomitaolised viljad, eredad nagu punase pipra kaunad, ja luhtadel õitses järelsuve kindlameelseid lilli. Tundsime neid Tiinaga mõlemad ja mulle meenus vanaema ära-unusta-mind raamatust: «Mina ei taha Sind mitte maha jätta ega Sinust maha jääda.

Ebr. 13, 5.» Naine oli isa metsavahitalus puhkuse ajal juurde võtnud, põldudel lõigati luuvalget otra, jahedus vabastas õhtused hääled sumbunud kumast, looduse rinnad said öö vastu vabaks ning võitud. Maa hääled jõudsid üle hulga aja minuni.

«. . . Kas see olukord jääb kogu kooliaastaks meie vahele nagu polaaröö?» tahtis naine teada.

«Mis sa õige tahad?» küsisin süngelt.

«Oled muutunud igapidi . . .» ütles ta väga lihtsalt.

«Kas sina ei ole?»

Ta elavnes: «Ja kuidas veel! Isegi priskemaks läinud! Aga ma tahaksin, et see oleks nii nagu raamatuid tuues. Sina olid siis see, kes mu läbi võttis, kes mulle kannatlikult seletas, et on vaja õppida, tunda oma kohustusi. Siis ma saaksin aru, miks on igavesti otsast peale hakkamine . . . Aga nii . . .» Ta ohkas. «Sa oleks nagu vee all kõnevõime kaotanud. Peaks see ainult mitte jõuluni kestma, siis ma ei pane vist vastu . . .» Järsku muutis ta tehtud naeratusega tooni ja võttis mul piha ümbert kinni. «Hei, ärka üles, poiss! Jutusta, mis sa vee all nägid?»

Olin kimbatuses. Naine aga naeratas mulle virgutavalt vastu.

«Sa ju tead, meil ei ole Mahdia ja Nemi järve leide,» ütlesin puigeldes ja punastasin vist üle näo. Õnneks pimestas loojuv päike oma ruskusega me silmi.

Sellest, kuidas ma segaduses nii tähtsat juttu suust välja ajasin, oleks ta pidanud taipama, kust tuli mu muutumine, aga ta rääkis seevastu juba naerdes: «Noh, las käia! Või on sul lood täbaravõitu? Näed, minul on kindlasti parem. Jõin rõõska piima. Kahel korral nägin vikerkaart, täitsa tervet . . . Ja vurritasime taadiga mett . . .» Ta pani mulle käe avameelselt õlale. «Mesilaste värki tunned?»

«Ei.»

«Peaks tundma,» ütles ta leebe naeratusega. «Sidejaoskonnas käisin terve nädala su «Kahe kodu ballaadi» ootamas, tahtsin seda trükituna näha. See on hoopis midagi muud, eks ole?»

«Kriitikutel on sellest rohkem aimu.»

«Sitta neist kriitikutest,» ütles naine äkki. «Kirjanduses oled sa vist timm poiss.» Korraga valdas teda masendus. «Äh, mine sa tea! Aga muus mõttes on sinuga küll raske.»

«Ma tahtsin ainult ühte, et sa poolele teele toppama ei jääks.»

«Tõsi imestas, et ma nii palju lugema olen hakanud ja küsis, kas see on kõik kooli pärast. Et tänapäeva kool need lõimesed ikka hulluks ajab! Tead, mis ma vastasin? Et me näeme ainult üks kord. Et mul on ka sel aastal vaja ühe lõimesega teineteisest aru saada . . . aga tema on minust nii kaugel ees . . . Vaata kus kurivaim, kas pole? ütles isa. Olen ju neile laanevanadele alles laps, kuidagi ei saa oma elugu hakkama . . .» Naine kõhkles, vaatas siis mulle nagu ähmkvalt otsa. «Ja nüüd jälle Jaan, see prillidega vanapoiss, muudkui pärib . . . pakub igasuguseid plaane . . .»

«Mul oleks vist õigem tagasi ühiselamusse minna!» laususin vastumeelsusega.

«Kust sa üldse võtad, et ma sind intrisse ajan, püha jumal? . . .» Naine oli järsku äärmises segaduses, ta pillas laskurätiku hobumadarale, pitsitas mu kätt ja sosistas: «Ära eksid, Tobu! . . . Ma lähen veel ise sanatooriumisse. Tõi aga!»

Naise ennast alavääristav hool lämmatas mind nagu mühav orashein. Kui päike Emajõe luhal loojus, tõmmati meie alt otsekui suur helenev vaip ära ja oli tunne, et me kaotame sellest tasakaalu.

«Algusaegadel rääkisid sa vähemalt sukeldumisest, Klaas, nüüd ei räägi sa sellestki enam,» pühkis Tiina küüni ette jõudes silmi.

«Sukeldumine pole midagi, ole mõistlik,» rahustasin teda virnale aidates. «Mitte midagi haruldast. Isegi mitte «Kahe kodu ballaad». See on lihtsalt lõdvestus. Kas sa tõesti ei usu?»

Mul oli häbi, et ta mind nii hästi läbi näeb, kuid sellest kunagi märku ei anna.

«Mis krabin seal üleval on?» küsisin talle järele vaadates, kahetsedes samas, et olin teemat muutnud.

«Mis sa kostad — pääsukesed?!» vastas naine ülimahedalt, põlvili heintes.

«Oled sa ajataju kaotanud, naine? Võib-olla ka pojad?»

«Ongi,» vastas ta jonnakalt, ainult pisut väsinult.

«Nad pidid juba ammu ära lendama, või pole ma maapoiss?»

«Neil läks esimene pesakond luhta. See oli neil paremini kavandatud . . .»

Tiina oli täiesti vakka, kuni ma süttivate tähtede valgel küünivärávate all suitsetasin ning linnapanoraami vahtisin. Pääsukesed sõelused sisse-välja, neil oli valus rutt poegi

suureks toita. Emajõelt jõudis minuni liivapraami madal sireen, mis kavatses ujuda läbi õise linna viirastusliku kanali, kui ma heintesse pugesin. «Sa suitsetad alati kole kaua, eesti fil,» sosistas naine ja lisas siis, et ma olen täitsa rumal poiss ja oleksin pidanud küüni taga käies kaugemale minema, kõik oli kuulda. Ütlesin, et see polegi nii inetu, ma märkisin lihtsalt oma valdusi nagu Alaska hundid, sest edaspidi kontrollime tihti ja hundilikult kokkukuuluvuse piiritulpi.

Oli peenike aruhein, mille nõrk lõhn on väljaspool kahtlust, kuid tõusu eel see paakub ja higistab külje all, ja hommikul vara alustasime tagasiteed üle jäätmete platoo. Öösel oli ootamatult kõvasti külmetanud, õhus oli talve lõhna, Tiina võttis mu pintsakutaskust juuksenõelad, surus huuled nende ümber klõpsti kinni voogava udu ja meie kõikuva maailma eest, kinnitas juuksed ja me hakkasime tagasi kõmpima. Madalamates kohtades valendas raske hall. Tiina väsinud nägu oli liikumatu nagu mask. Minu arvates oli ta natuke haige väljanägemisega. Rada jäätmete platool oli looklev, tõusude ja langustega, me libisesime ja komistasime alatasa konarikel. Siin-seal põlesid suuremad prügikuhilad omasoodu nagu vanakesed-tuhamäed.

Tiina liikus ees, minu kampsunis, kohmakas nagu koorikloom; kui ta kõhis — aga seda tegi ta tihti, kuigi püüdis vanast bravuursusest tagasi hoida —, kaotas ta tasakaalu ja tuigerdas, näost lilla, nagu joobnud naine ümber kioskitaguste haisvate silgutünnide. Tuli verd . . .

Ebamäärast värvi, igavesti immitsev suits langes meile aeg-ajalt peale koos udu ja külma päikeseterendusega.

KUUES PEATÜKK

Heledalt valgustatud Kokkola firma «Rukka» kilehall oli tuubil võistluspingest magnetiseeritud õhku. Toimusid linna koolinoorte esivõistlused sportlikus võimlemises, ja kui me Hillar Viluga uksel halli omaette atmosfääri trüüstime, oli Sola juba vabakavaga matil. Niisiis hilinesime pisut, kuid tüdruk libises nagu sisalik mööda matiruutu läbi näinud meist kedagi. Läksime kohti hoidva Raimondi juurde.

«Sind on nüüd tihti näha, härra studioosus. Ei tea, millest see tuleb?» tervitas Raimond.

Kostsin midagi sapist vastu, kuid mu silmad olid Solal. Mind paelus jäägitus, millega ta asja juures oli.

«Mina olen sellega juba harjunud,» vastas poiss, «kuid kas sina seda suudad, see selgub mitte puuda soola, vaid Sola juures.»

Tüdruk rullus matil, tegemata ilmselt ainsatki tarbetut liigutust. Mustad juuksed langesid silmile, andes karmilõikelisele näole võluvat salapära. Ajasin silmad vist päris pungi, sest see kõik oli sama, mis vee all, ja ometi teine.

«Härg, kes läheb esimesena allikale jooma, saab kõige puhtama vee,» tähendas Raimond leebelt.

Mis kuradi jutt see nüüd oli? Nägin, et Hillar Vilu vaikis kaledalt. Ma sain neist aru. See oli nagu sõjanõukogu Viilis ja ma tahtsin Raimondi läbi kileseina visata, kuigi kogu krempel oleks sellest kokku varisenud nagu diirisaabli vrakk.

Märkasin, et Sola ei lähe pingutusest märjaks, tal käib kõik loomulikult, ilma vaeva- ja erutusehigita. Pealegi läks kõik nii kähku, et mul ei jäänud etteaste lõpust midagi meelde, ja Raimond aasis jälle:

«Tal on karvased jalad . . .»

Olin kimbatuses. «Mis pagan siis sellest on!» hüüdis mus miski protesteerivalt, kuid ma tõstsin käe sõbralikult poisi pihale ja surusin koolmeistri ükskõiksusega, keda nagunii ei sallita, sõrmed tema pikkades juustes rusikasse.

«Näe, kui vallatust täis . . .» ütles Raimond valjuhäälse lõugamise saatel, «ja muudkui huvitub kunstilisest võimlemisest!»

Kuid ta oli siiski hämmeldunud. Ja sellest hetkest sai temast minu sõber.

Veel enne, kui kohtunikud numbriraamatud üle põlve alla lasid, oli selge, et sellest esinemisest ikka punkte tuleb. Puhkes noorele publikule omane kirgede möll ja hinnangute sadu, kusjuures kõik arvasid, et nad talitavad kõige tähelepanuväärsemalt: «Braavo, Sola! Tegid nagu alati! Tule meie juurde, pisike! Hei hopsti, elagu Sola!»

Ma olin vist ainuke vaikusesaar ja vist seepärast ta mu üles leidiski. Sola higised ning paksenenud huuled, mida ta keelega usinasti lakkus, torutasid pisut tõrjuvalt, uskumatult, kuid tõmbusid siis lausa meelalt irevile — omamoodi kõditav paratamatus oli saanud nende üle võimuse.

«Kuule, sa oled ju päris meistervõimleja! Miks sa mulle sellest rääkinud ei ole?» ütlesin talle kilehalli uksel. Väljas oli piimjas udu, läksime ümber kompressorikoja ja kõndisime piki valendavat kummis seina.

«See pole midagi,» ütles ta, väike jupakas mantel seljas, käsi kaela juures ja silmad öökülmadega maadleval murul. «Ega ole? Isegi mitte sukeldumine.»

Mul oli kole hea meel, et ta seda ütles, kuigi olin talle uhke ja tahtsin vastu hakata.

«Sulle meeldib sukelduda? Ikka tõega?»

Ta vaatas mulle otse silma ja muigas.

«Mul polnud seal vee all väga vigagi, ah?» küsis ta vaikselt.

«Ma armastan sind,» ütlesin ta väikest juurdlevat nägu suudeldes. Siis libisesin ma külmale maale põlvili ja tahtsin tema keha hoida nii nagu vee all, kui ma avastasin otsekui uuesti tütarlapse keha, ja tahtsin nagu vesi jõuda tema ihu salapärasemate punktideni.

«Sestpeale ka mina sind, sa hirmus vee-elajas!» sosistas tüdruk, kui surusin näo sügise ja raudürdi järele lõhnavasse mantlisse.

Jalutasime Raadi pargis ümber lossitiigi ja juhtusime vanal kivisillakesel okastraadile, mis sukeldus õhtusesse vette. Põlispuude alt paistis osa pikast madalast mõisahoonest, mis oli otsekui varemeis. Võimendajast kostus üle tumepunase vee L. Zõkina rinnahääl: «Течёт река Волга, а мне семнадцать лет...»

«Koer!...» võpatas Sola.

Kui me seal seisime, oli hunt tulnud hääletult traataia juurde ja vaatas meile küsivalt näkku.

Sola pilus teraselt ettepoole, ahmis julmalt ja masendavalt värelevat maastikku, haaras mul kuuekäänisest kinni ja häälitses, nagu oleks tal külm: «Brr...!»

Mulle meenus, et kord metsas hulkudes juhtusin mingitele kaevudele sihil. Need olid betoonraketega, terasluukidega ja lukus. Üks neist oli siiski lahti ununud ja selle ümber oli purustatud angervaks ning sõtkutud võsa. Suvi oli nii sügav, et angervaks tõmbus juba raskelt meekollaseks, leppadel hilbendas joodiseks parkuv koor. Tõstsin luugi üles ja rasked õliaurud, mida ma humanitaarala mehena pole kunagi sallinud, kerkisid uimastades näkku; mõtlesin naiivselt, et sinna oleks hull sisse sulpsatada. Kaanel liuglesid aeglase majesteetlikkusega mustendavad piisad, igaühes vaevu päikesetera, ja langesid õõnsalt mulksudes reservuaari. Maa-alused naftahoidlad, mõtlesin. Olin näinud filmides naftapuuraukude avamist, sahenmusta fontääni, ja seda, kuidas hullunud, tuulest, meresoolast ja liivast parkunud mehed üksteist naftaga kokku määrivad, juubeldavad ning südames halva unustavad, kuid siin oli kõik teistviisi. Nägin iseenda peegelpilti seal all mustal kangal ja otsekui sulasin kokku peidetud jõuvaruga, mis kätkeb endas ühtaegu elu, tuld ja jõhkrust. Pillasin luugi kõuekõminal kinni ning eemale tuikudes jäid mulle metsa lõhnad tükil ajal tundmatuks, sest kogu aeg püsis meeles, et seal all on haisev naftahoidla. Hiljem küll kõik jälle taastus, teisiti see olla ei saanudki — nägin hüplevaid oravaid, noori punavaid käbisid, kuldkingi, rähni, kelle kaelasooned ei vaja iial tasumist, sipelgapesa, metsaveere murakaid, kuid nähtu ei läinud meeleast. See valitses minu üle kurjemini kui igasugune keelusilt, sest olin tajunud ühel hoobil nii maailma kui enda valmisolekut. —

Sola viivitas. Ta tuhnis ridikülist pooliku küpsise ja heitis selle penile. Hunt ei liigutanud end, nagu tardunud kimäär istus ta viisakalt edasi; reied koos. Tema silmist võis lugeda nukrat piinlikkust küpsise pärast.

«Su lõhnaõlipudel ehk lekib,» ütlesin tütarlapse pilku vältides. Ta püüdis ennast valitseda nagu see hunt, kes ei võtnud isegi armunuilt midagi vastu, katsus bravuurselt ning sõjakalt naeratada, kuid pöördus samas võõrastavasse uniskellu vajunult koera vaatama.

«Ei. Näed isegi! Kas sa siis ei taipa?» küsis ta irdunult, silmad kissis nagu ilvesel.

Mulle meenus: paaniline sõjapõgenike voor liigub rinde ülemineku ajaks sügavasse palusse, kõlab kauge kahuri-kanonaad, pikeerivad lennukid, ärevil hobuste silmavalged välguvad. Inimeste näod on karmid, päevitunud, tolmusi ja higist parkunud. Ema Melanie oli pannud mu korraks käest, et vanaisa ja eidega lompi vajunud moonakoormat välja upitada. Katkudes harakakuljuseid, ukerdasin märkamatult vankri taha seotud lehmale jalgu. Ta oli muidu rahulik lehm, sõi ise raiesmikus kõhu täis, tuli päikese-veerel koju ja jõi end kaevu ääres üleselja. Kuid lennukid olid ka tema rööpast välja viinud nagu lõkkesuitsus magamine või piima ennekuulmatu mahalüps. Sellest siis see senitundmatu valu, mis ei olnud isegi lõngaõlist saadud kramp, kui ema lusikavarrega hambad lahti kangutas, et piima keelele tilgutada. Lilli must karvadeta sõrg põletas äkki mu varbaid ja ma pistsin meeletult lõugama. «Issand, laps!» hüüdis ema, viskas metsast raiutud lati koorma kõrvale porri ja kahmas mu sülle. Vanaeit ei uurinud kaua mu purustatud varbaid, millest olid alles hilbendavad naharibad, vaid ütles taadile kähedalt:

«Siim, anna oma korvipunumise väits!»

«Püha jumal, mida sa noaga teha tahad . . .?!» karjatas ema pinevil ja suudles ahne röövloomasuuga mu soolaseid põski.

«Pane ta kännule,» käskis vanamemm. «Pane poiss kännule, Melanie!» kordas ta.

Ema võpatas üle kere.

«Aa? . . . Ei, jumala pärast, ära tee . . .»

«. . . Ja koormast viina,» kamandas vanamemm teda tähele panemata, ja lisas taadi kohmetust nähes: «Tohoo pime, mees ei tea enam, kuhu viinapudeli pani?!»

Siim pöördus vankriõlgedesse kohmitsema ja vanaeide pilk riivas taas võitlusvalmis ema.

«Miks sa mind niiviisi vahid?» küsis ema Melanie närviliselt. Ja järsku viskus ta raevuselt ette: «Ei anna! Ajage või ära, aga teda ma lõigata ei anna. Jumala pärast, kas sa tõesti arvad, et saad mind petta?» Ema naeris kõledalt, kuid siiski lõbustatult. «Sa pole teda kunagi armastanud ja tahad nüüd õiendada temaga arveid, et ta pole sinu poja jagu . . . et ma sõjavangiga . . .»

«Ole vait . . . tobu!» sosistas vanamemm meelekindlalt, ilma pehmelt. «Vihjad siin tont teab millele!»

Rõuskede ladvus urisesid kolmnurki moodustavad lennukid, tagumised voorisolijad karjusid vihaselt: «Lasete meid kõiki sodiks materdada! Kasige eest! Ei saa seda kappi ratta alla seatud! Kas see on koht lapse sussutamiseks?!»

Ema Melanie pomises järsku pärani silmi eide piklikku gooti näkku vahtides «Jah, memm» ja langes minuga kännu kõrvale põlvili. Ta asetas käed kummalegi poole mu pead nagu silmaklapid, kuid kummardus siis mu üle ja võttis nõuks mind lämbumiseni oma rindade vahele suruda. Vanamemm oli leotanud välipudelist noa halja tera kiiresti üle ja lõiganud mul kaks narmendavat varvast ära, ilma et ma oleksin seda tundnudki.

Hommi pistis koos minuga, kui ma jälle hingata sain, koorma juurest näljase kutsikana ulguma: «Mamma! Klaasil on valus! . . .»

«On sul alles süda,» ohkas ema kergendatult. Mehed jändasid vandudes koormaga.

«Ma ehmatasin su poolsurnuks,» muigas vanamemm.

Ainult Lilli kiskus vankri alt kõrget metsarohtu, tõstis oma pruuni lolli pea nagu soojust õhkuva kamina ning keerutas kareda keelega rahulikult tuusti kurku.

Sola tõmbas jakihõlmad kokku, nagu oleks tal üdini külm hakanud, ja vaatas mulle ärevalt silma.

«Sa tahtsid ju seda ammu,» sosistas ta.

«Ma ei tea, millest sa räägid?» virgusin mõtetest ja kuulsin veel ta tasase, kuid kindla hääle vastukaja.

«Sulle ju meeldiks,» tähendas ta. «Sul ei tarvitse sugugi oodata, kuni ma kooli lõpetan. Saada mind koju. Sest kui sa minuga tahad olla, Klaas Argus, pead otsustama, kuna sa nägid mind vee all. Muidu ma ei taha sinuga.»

Ma lasin pea pikkamisi allapoole, vaadates talle silma, kuni olin nii lähedal, et sealt kumas vesi, ja elu, ja iha, ja enam polnud midagi näha, sest siis surusin huuled ta suule.

Kui me üle kivisilla taganesime, oli tema pilgus segadusseviiv keskendumine, aga ka kinnine, teiste pilkudest hõivamatu õnn. Me kõndisime kiiresti ja olime teineteise suhtes vastutulelikud. Mäletan, et Sola tõstis oma taskurätiku ja pühkis mu laupa, ning kui ta kingaga midagi

juhtus, kummardusime mõlemad üheaegselt alla, tema aga sosistas süüdlaslikult, et ta ei tahtnud sugugi peatuda. Läksime kiiresti läbi pargi ja kaudu karjääri hambulist serva ning meil ei olnud tõepoolest enam vaja midagi öelda. Süvendi sinetavas põhjas seisis kummratastel kollane vagun kirjaga: TEHNILINE ABI. Üle maantee valendasid Raadi kalmistu äärmised ristid, kogu surnuaed aga uppus metsasügavusse. Ühest linnaäärsest majast, mis kõrgus vana karjääri kohal, tundudes ohtlikult lähedal selle servale, väljus tuhapanni kandev naine, kummardus sügaviku üle ja puistas halli sisu püstsambana alla. Naine ei lahkunud kohe, vaid tõstis aeglaselt käe silmade kohale ja vaatas õhtust ilma.

Päike loojus sinisena. Üle orus lebava linna täitus õllevabriku ümmargusel telliskivitornil kruus kobrutava virrega. Mõtlesin, et see on tund, kui mehed lähevad õllekruusi taga tujukaks ja tusaseks, kui nende jutu sekka ilmuvad vandesõnad. Aga mind see ei huvitanud nagu majadest väljaviidav tuhkki.

Surnuaia väravas oli leivakombinaat, rida madalaid hooneid Peetri kiriku ja Raadi kalmistu vahel, sarnaneden oma tõrvatud katustega pealt kõrbenud pätsidega. Õuel lastiti taevasiniseid autosid 15-kopikaliste vadakusaiadega. Peatumatult kiskusime magusat tuult rindu, sest niisugusele maratonile loojangueelsel tunnil võis kutsuda üksnes Sola jäägitu palve, mis viis meid täielikus üksmeeles edasi, nagu võiksime endid saatuslikult hävitada, kui kursist kõrvale kaldume või hetkekski peatume. Alles siis, kui ühest kõrvaltänavast ilmus meie ette buss, usaldasime teineteisest viivuks lahti lasta, et kiiremini peatusesse joosta.

Kokku sulada!

«. . . Nagu maalihked kevadel, minu kodus,» sosistas ta, rinnus «jumaliku tuule» lõõtsumine.

«Mu kallis, kas sa ootasid suve?»

Ta kompas mind nagu pime ja sosistas:

«Eks mõtle.»

«Mis siin mõelda. Kindlasti ootad.»

«Mitte ainult ei oota . . .»

«Jah, Solake? . . .» küsisin vist väga kartlikult.

«Ma juba samaväga olengi temas, Klaas.»

Ta vaatas kinnitust oodates mulle otsa ja ma naeratasin, kuigi ninas hakkas võrelema tänulik ja magus nutukramp.

[illegible] omati olin ma õrn, nii õrn! Need olid minu puudu-[illegible], milles oli nii palju hellust, nii palju armastust!

«Ma armastan sind, Sola . . . Sa oled ilus . . . Kus sa küll varem olid?»

«Ei tea. Sündimata . . .»

Jumal, mis see nüüd oli? Peab ta mind siis n i i vanaks?

«Ja ongi kõik?»

«Ma usun, et jah.»

Suudlesin ta silmi.

«Sola?»

«Jah?»

«See on lihtne ja ohtlik.» Mõtlesin oma senisele elule, [illegible]mehe (ja kirjamehe) vastupandamatule stiilile. Üks [illegible]tüdruk küsis minult kord kohtumisõhtul: «Mis on [illegible]ism?» Mõtlesin, et ta pingutab üle, ja vastasin: «Atomism on see, kallis laps, kui üks väike aatom on nii laisk, et ei viitsi otsida teist omasugust, kuigi see ta kinno viiks ja piimaliriseid ostaks.» Kogu saal naeris vaese kõrvuni punastava plika üle. Aga nüüd oli see mul omal käes. Jumal, me oleksime võinud ju teineteisest mööda minna! «See on lihtne ja ohtlik,» kordasin ma armukadedalt.

Kuid tema ei teinud sellest numbrit.

«Mulle nii meeldib,» sosistas ta.

«Ja nii . . .?»

«Ah, ma ei tea ju! Palun, Klaas! . . . Minuga pole seda varem tehtud . . .» Ta kõhkles hirmunult, küsis siis ärganud huviga: «Kas ma olen nüüd su tüdruk?»

«Oled, Solake, oled! Ja kuidas veel! Juba vee all olid sa mu tütarlaps. Isegi siis, kui sa poleks teist korda enam tulnud.»

Sola surus end häbenemata minu vastu ja ta huuled otsisid ikka janusemalt minu omi ja me õnn oli meie lihtsuses ja meie juhuses täielik.

Perenaise roosipuumööbel seisis tontlikuna kitsas toas nagu koopasse varisenud ja looduse tujust nikerdatud liivakivirahnud. Üksnes vana mööbel tuli tuttav ette sellesse pikas ruumis, mis lõppes akna ja meie armusängiga. Üksnes perenaise roosipuumööbel, millele ta nii palju hinda annab ning siira südamevaluga Sola ja tema «poisi» hoolde usaldas, kuni tuleb sobiv klient ja transpordimehed. Ei või ju iial teada, mil ilmuvad ekspressid kanderihmadega ja klient, kes himustab roosipuumööblit. Üks

hiigelpatsakas rahatähti, laotuna nahkkaante vahelt külmal kalapilgul, teeb meid sellest müstikast paljaks . . .

«Kuid mis meil sellest, Klaas? Kõik ju alles algab . . . Praegu oleme koos ja oleme õnnelikud,» sosistas tema.

Ja kui me lasime jahutaval öötuulel üle higiste kehade voolata, nõnda et kustus huulte pärlendav niiskus ja need hakkasid pragunedes tuimalt valutama, saime alles aru, kui ebateadlik oli kõik eelnev! Inimene väsib igasuguses vastupanus, ja tal õnnestub olla tugev ainult seni, kuni igapäevane elu on taandatud armastuse ning lugupidamise abstraktsiooniks, mille ainsaks toetuspunktiks muutub põlgushetkel, nagu minul, lihalik Sola.

Need mõtted olid nagu väljavahetamatud karüatiidid — ilusad ja mitte ilal väsivad. Sel ööl me aimasime, et inimeste hulgas on siiski visalt säilimas midagi haruldast, kordumatut ja sulnist, midagi niisugust, mille ihalemisega tasub alati vaeva näha, olgu me pealegi naiivsed ehalkäijad ja olgu pealegi homme tavaline vanas auditooriumis kopitamise päev! Tänu sulle, keelav okastraat! Tänu sulle, valvas koerapilk koerasilmis! Tänu sulle, kolpadega täidetud naftahoidlad seenemetsa all! *Sic!*

SEITSMES PEATÜKK

Pujukaväli. Reflektorite jahedad hingepeeglid. Maas oli hõmeskirm ja lennujaama katusel antennide vahel sulas seglaselt polaarmüts.

Kui ma hommikul ärkasin, askeldas Tiina juba riides ja seisis mõnda aega peegli ees, kuid ma ei saanud rähmas silmadega hästi aru, mis ta seal õieti teeb, sest mul tuli ainult paar korda aastas nii vara sõita. Vist minkis.

«Saadad mind, jah . . .?»

See oli palve.

«Muidugi, tüdruk.»

Väljas oli alles sügav öö.

Istusime külmas tuulekeerises Raekoja platsil lennujaama bussi. Katustel kiljusid hakiparved, aga pimeduses polnud neid näha. Läksime tagumisele pikale istmele ja viibisime otsekui nikeldatud kohvikannus, oodates, kuni spiraal päeva üles kütab. Sest me liigutustest õhkus külma ja vaenu. Valguspunktid kasvasid silmis teravateks kiirtenõgadeks. Jalge ees seisis naise kunstnahast must sumadan pesu ja tarvilike kooliõpikutega.

Valjuhääldajast anti edasi, et Roomassaare kohal valitseva udu tõttu Tartu—Kingissepa väljalend lükatakse edasi. Määramata ajaks! Ärasõidud on üldiselt jube vastikud asjad ja muidugi ei leevendanud tuju norskavad suurrättides eided, kes ootasid teab mis ajast Piirissaare lennukikibu, elatanud-roheline lauakalev veekarahviniga, surevad kärbsed, mõttetud stendid ja kommutaatori kleepuv naksumine irvakil ukse vahelt.

Väljusime sellest kõledast dermatiinistmete labürindist ja jalutasime lennuväljaga rööbiti kulgeval teel. Väike tsiviillennujaam asus vanas taluhäärberis, mille esine oli asfalteeritud. Tagapool oli paar telliskivist aita, mille kaarustel oli punane kiri: LADU Nr. 1 jne. Külm päike vaatas tõustes läbi raamas kirsiaia, sarnanedes okstel kohruva vaiguga. Lennuväljal käis oma elu. Punased tankimismasinad sõitsid parraste alla. Lennuväljade ümber on alati nukrad pujukapõllud, nii on see Lõunas, Idas ja Läänes. Saladusi ümbritseb alati kõrb. Nagu Timbuktut.

Tahtsin talle selgitada, et ega mina niisuguses olukorras

süüdi ole, kuid mulle meenus, et selle asja olime vist eelmisel õhtul selgeks teinud. Ja oli siis Tiinale veel minu tunnistustest kasu? Vanasti rääkisime teineteisele peensusteni ära, mida kumbki kavatseb, kuid nüüd pidime omadega ise hakkama saama.

«Sa pead esimesele loengule jõudma,» ütles naine karmilt.

«Mõni tulekahi. Ma pole Taevapoega kunagi armastanud.»

«Klaas, kuule, kas ma pole sulle juba öelnud, et sa pead hakkama korralikult loengutel käima?» küsis ta. «Ära käi alla! Luba?»

Ta kardab seda? Jumaluke, see pani mu muigama ja ma ajasin jälle rumalusi suust välja.

«Kleebid mulle oma probleeme külge?»

Vattjopedes mehaanikud tegid lennuki tankimiseks ettevalmistusi. Ulatati voolik.

«See väikemees pole just hermeetiline,» tegin teist juttu ja näitasin Saaremaa lennuki poole. «Pärast maandumist joo baaris konjakit.»

«Oh, olgu!» kiskus ta väikest piibrinahkset rõngaskraed lõua alla.

«Sa ei joo, ma tean,» ütlesin malbelt.

«Ei.»

«Kuule, sul on juba praegu külmavõetud nägu peas, mis siis veel paar tundi üle soode, rabade ja lahekäärude õõtsudes!» sain vihaseks. «Ma tunnen seda lennukit. Läki! Joome vähemalt siinses einelauas tassi teed!» Võtsin tal käe alt kinni. «Ma lihtsalt tahan sulle välja teha, ja kõik.»

«Jah, sul läheb honoraridega viimasel ajal hästi!» pilkas naine, kuid ta küünarnukk oli jäik nagu umbkont. Ta kallutas end minu poole ja küsis tasa läbi hammaste: «No kuule . . . Mis sa minust õige tahad? Sa said kõik, eks ju?»

«Ma ei taha midagi muud, kui näha su õhkutõusmist,» püüdsin abitult naljatada.

Ta lihtsalt kõndis ja muigas mulle näkku.

«Sinu õnn,» ütles ta toonil, mis kutsus avameelsusele. «Tubli, vennas! See juba läheb! . . . Saad must lahti.» Ta kortsutas kulmu. «See neetud õhkutõusmine on vist üpris vastik toiming — nagu sinu sukeldumine ja pärastine dekompressioonikambris istumine. Mis, kas pole nii?»

Ta vaatas lennuvälja poole, otsis sealt liikumise märke, aga punased autod olid endiselt lennumasinate külje all,

taevas madal ja jäiselt hall, kummuli kõrb, hingamise varamu, kõik muu, mis on nüüdsest peale vastandlik nii ilusti kui temas, ja naine kihistas bravuurselt naerda. Olin kimbatuses.

«Novembris ei tohiks naine naerda. Novembris peaks olema paast,» laususin pahaselt.

«Ära, vaata teda! . . . Mis tema ei taha!» kostis Tiina lõbustatult, kuid lisas samas vaenulikult: «Jäta mind rahule ja lippa ära!»

«Mis muud peaksingi soovitama?» vastasin. «Saarel on nüüdsaastani udud ja tormid ja post visatakse teile mõni päev konteinerites õhust alla. Millest sulle kirjutada? Armastusest? Kus on su sile kõhualune: tahan kombata sametit, mõnnu, kodust kulu . . . Kuid ma ei tantsi kasakana stepis hauda! Kuula ainult mu kujutlust: sa sööd end sanatooriumis emandaks; ma tean, teid toidetakse seal hästi, sa paned nahka mitu lammast hautatud kaalikalohkudega, su nahk siileneb, hakkab küütlema, sanatooriumikoolis õpetatakse pealiskaudselt, sul on pansioniplika elu, vabal ajal lõõgastavad naised sulle mehi, kes ei kasuta süljepurki . . .»

«Sul on inetu kujutlusvõime, kulla poiss! . . .» naeris ta närviliselt.

«Realistlik,» ütlesin.

«Mul on ka ühte ja teist meelde jäänud. Kuidas see Lear ütleski: «Mis, nõnda noor ja nõnda õrnuseta?»»

«Jah, nõnda noor ja siiras.»

Naine võpatas, nagu teadnuks, et ma mõtlesin sel hetkel teisele. Ta oli selle natukese ajaga suvise kosumise maha võtnud, see hakkas juba seal prügiplatool, tagasiteel linna, ja nüüd rääkis ta süngelt, nagu kuriseks tühi veekann: «Igaüks oleks tähendanud minuga seda, mis enne oli. Mind hüüti ju «iiri roosiks». Jäle košmaar! Sina panid mu jalgadele. Kindlamini, kui arvatagi võid. Olid hoorattaks. Näed, ma isegi ei ropenda enam, kulla keeleprofessor . . .» Tiina naeratas oma «iiri roosi» naeru karmiilmeliselt, kuid siiski sugestiivselt ja lõbustatult. «Tõepoolest, naljakas on see teie tudengirahvas . . . Ülbe ja toniseeriv. Teate, mis pulgad redelis mädad on . . .» Korraga valdas teda ebakindlus ja ta silitas mul lepitaval toonil põske, nagu naine teeb seda imikuga. «Küll sina oled alles kibe vend! Mina paneks su igatahes Tartu vapile.»

«Jäta järele!» ütlesin talle.

«Ma ei ole ju pime. Kuule, kas see on ikka nii?»

«Mis on — nii?»

Ta tõstis vaenuliku pilgu ja tõukas mu toorelt eemale. «Et sa pole kellegi sukelduja, vaid vilets proovireisija?»

Äkki surusin ta metsikult enese vastu ja suudlesin teda suule. See ei saanud olla armastus, kuid ka see oli kindel, et endine poolehoid polnud veel kustunud.

Ta vahtis mind tühja pilguga. «Ma armastasin sind, esimest korda elus. Olin rumal, eks? Rumal «iiri roos»! Tean väga hästi, kuidas sa oled paljud asjad taandanud sukeldumise taha, nagu oleks selles midagi tõelähedast... Midagi niisugust, mida inimesed veel ei tea... Aga sa ütle, miks sa seda teed? Ütle, mis teeb sind nii võõralt hurmavaks...?!» Ta hääl hääbus kähedaks sosinaks, ta erutus kasvas, ta haaras minust soovide gradatsioonis tuge otsides kinni ja libises teele.

Jumal, mis see nüüd oli? Ükski naine pole mu ees veel põlvitanud, ja see on hullem kui mõrtsuka tunne.

«Keegi tuleb!» hüüdsin kahvatudes ja vaatasin lennujaama poole.

Kuid see ei häirinud teda. «Ma olen täiesti sinu päralt, Klaas. Avalda, räägi!... Miks sa mind piinad?»

Kummardusin masendunult ta üle, et teda jäätunud teelt üles aidata. «Mis sa... Ei maksa nii, kuuled,» sosistasin nõudlikult. Ta mantlitrukid läksid lahti, kui ta jälle väsinult mu vastu langes, abitult raius temas jõuetu ahastus. Ma teadsin, et kunagi jälle, siin, lennuvälja ääres, vastu globaalset maailma, otsime abi ja mõistmist enne äralendu, et meid on otsata palju, aastatega kasvab me arv, äralennud tihenevad, salonge on rohkem, TU-des ja «Boeing'ides» soovitakse rohkem konjakit. Mis saan ma teha?

Ja siis ma ütlesin:

«Kohtusin temaga järve põhjas.»

Naine oli mu vastas täiesti vait, otsekui oleks ta keha elutuks muutunud.

«Mina, tead, kardan endiselt vett,» rääkis Tiina tasa. Kuid temasse oli siginenud mingi toibuv kergendustunne.

«Ei maksa... See pole juuretis, kui sa seda mõtled.»

«Ma ei taha, et sa veel kord katsetad, nüüd enam mitte!» tõmbas ta pea eest ära.

Hõlmad lahti, hakkas ta lippama tagasi lennujaama poole, mis meenutas pigem väikest polaarjaama. Ta jooksis kuidagi kergelt, tütarlapselikult, jänesenahkse lenduri-mütsi pikad kõrvad tuules, kuid selles mitte midagi näge-

mises, paljas liikumises oli mul teda kerge tabada. Surusin ta uuesti lõuga enda vastu, ja kuigi ta rabeles meeleheitlikult, vajutasin huuled tema omadele ja jõin seda põlevat kurbust, mis oli sinna jäänud. Me embus oli vihane ja jahe, nagu ollakse pikki aastaid harjutud kingade, magamiskoti või telgi lõhnaga. Neiu ei nutnud, ta oli sinult näost vanem.

«Mis veel?» sai ta hinge. Ta laud olid rasked, poolenisti siisiadele vajunud. «Oh, mida veel...?»

Ja suudles mind ise, tehes hammastega oma järeltöö, nagu lööb sälg kabjaga.

See ei üllatanud mind. Ega rahuldanud. Rohkem kui kunagi varem paistis mink Tiina näolt.

Pärastlõunati hakkas mul natuke igav ja ma kõndisin naise korteris ringi. Paraku oli see mulle liiga suur, ma ei vaadanud teinekord päevade kaupa isegi Tiina tuppa. Ta oleks võinud selle jumalarahus lukku keerata. Kord kuulsin sealt kummalist sisinat, tõukasin ukse üllatunult lahti, kuid toas ei olnud kedagi, viienda korruse aknast oleks vargal raske sisse ronida, ainult radikas ajas hirmsasti keeva vett ja auru välja. Otsisin kiiruga üles linapeo ja sokri, mässates tükk aega mähkimisega, sõrmed kuumast veest rakkus.

Kas ma peaksin pihtima, et ma sügisel tahtsin naisega lõpetada ja nüüd, talve hakul, olles üksi, neid suhteid uuesti elustada ihkasin? Ei maksa minust valesti aru saada ja seda tusameelset talve fakt-faktilt võtta. Tegelikult oli asi muus. Ei saanud olla midagi selgemat, kui mul Solaga. Ma armastasin oma näkki palavalt ja tema usaldas mind pimesi. Aga Tiina kirjad olid ometi lahusolekuvalu igapäevases lihtsuses, kui arhipelaag oli mattunud tihedasse uttu, kui lambad sõid lumekirmest hoolimata väljas ja vanade tuulikute sammeldanud küljed lõid rohetama. Need kirjad ei seganud tunnet Sola vastu. Ma uskusin isegi, et jääme naisega ka pärast seda headeks seltsimeesteks. See on ju võimalik, vähemalt kordki elus?

Seni aga pöörasin tihti väsinud pilgu endise ülikooli kiriku katuse kohal olevale taevasiilule, rehkendades võimalike lennuilmadega. Naine oli õppinud üsna ladusalt kirjutama ning ennast inimese kombel väljendama, ta oli isegi ülearu diplomaatilise keelega, nagu juhtub ikka nen-

dega, kes pahadest elukommetest kord raamatuteni jõuavad. Minu soperdised, mida pidasin kohusetunde ja haleda eneseõigustuse sünteesiks, pidavat talle meeldima, sest ma andvat ikka täpset informatsiooni korteri halduse küsimustes. Jah, mis mul muud üle jäi? Nagu juba öeldud, sõltus kõik sellest, millisena nägin taevast läbi raagus kaskede, ülikooli kiriku apsiidi kohal, kus valitses Søren Kierkegaard.

Istusin vaikses toas tihti maha ja võtsin välja pliiatsi ja kirjamapi, et naisele vastata, kuid süvenesin omaenese peas kuju võtnud novellidesse, mida ma ei suutnud miskipärast kirja panna, ja kui ma kirjamapi eemale tõukasin, et gaasileel kohvi keeta, oli paberilehel ainult paar lauset: «Radikas ajas vett välja. Käisin sinu toas parandamas. Mässasin linade ja ookriga. Kardinale tegin ühe punase pleki.» Kirjad panin posti tavaliselt Raeapteegi juures ja läksin seepeale mööda pimedaid, tõmbekorstnatega kolonnitud, kemikaalidest lehkavaid koridore, et allüürnikuna avada uks auditooriumi küürutavate kursusekaaslastega ja kateedri servale naaldunud Taevapojaga. Näis, nagu ööbiksidki nad neis ruumes, ja ma sulgesin mõnikord kummalises hirmutundes ukse ega läinudki sisse.

Istusin tihti akvalangikastil, nagu lapsepõlves aial, ning tundsin rõõmu, kui majast ei kostunud ühtegi heli läbi. See, mis oli all bridžimängijatega suheldes väsitav, ei väsitanud mind siin enam. Aknad kattusid piimvalge õhtuuduga, must ja läikiv tee väljus linnast läbi lumekirmes maastike, kõnd oli laienenud aedade arvel. Mul ei tulnud ettegi, et naine seda kasti vihkab.

Olin elektriarve maksmata jätnud, sest mind ei huvita niisugused pisiasjad. Ega Tiina muidu öelnud, et ma võin oma hajameelsuses lõkke keset põrandat teha! Korraga virgutas mind uksekell. Ja juba järgmisel minutil lubati korteris valgusele plomm ette panna.

«Ei tea mispärast?» Olin nördinud, sest lugesin ennast siin urus täiesti kindlustatuks.

«Teil on maksmata,» ütles see prillidega kassikakk.

«Aga kuidas ma siis tööd teen, kui küsida tohib?»

«Maksate viivise, saate valguse tagasi.»

Kuramuse loogiline! Ei tule nagu kohe selle peale.

«Kuidas jääb?» vaatas naine mind uurivalt. Olin talle ikka üks kahtlusalune tüüp küll.

«Asi pole rahas,» ütlesin nohisedes.

«Seda räägite te kõik, aga milles siis asi on, kodanik?»

«Kogu loo tühiguses. Palju kära ei millestki. Shakespeare. Olete ehk kuulnud, maadam?»

Ohtul leidis Sola mind küünlavalgel. Tõukasin paberid eemale ja ütlesin, et kontrolörid on üpris naljakad inimesed, kui neid nii võtta, nagu nad on. Sola lipsas mu tooli taha, sõbrides mu juustes või kiusates ettepoole kummardudes.

«Tead, mul jäi ükskord rongipilet võtmata. Küll tegid lamenti. Kodu ja kool, kõik said. Siis andis üks prillidega paksuke mulle oma pileti, sest tal endal oli mingi dokument, mis lubas tal ilma piletita sõita. Nad sõimasid teda «pilkavõrgutajaks».»

«Ja mis ta siis oli, see prillidega paksuke?»

«Ah, mine sa tea!» Sola kehitas õlgu. «Igatahes ta lehvitas mulle, kui maha läks . . . Aga sina oled olnud siin usin.»

«See ei tähenda midagi. Teen võistlusnovelli, kuid silmad pole just esimest sorti . . .»

«See võidab sul kindlasti ära, kontrolöri kiuste, eks ju?» tuli ta mulle sülle. «Ja me saame suure tordi. Puuviljaga. Lyonist toodud mustade oliividega. Issand, siis on juba suvi!» Ta sirutus elavalt mu süles, et tordi suurust näidata, kuid tool läks küljeli ja me langesime vaibale. «Pisike egoistist kuradike. Ahne plika,» sosistasin teda suudeldes.

«Kas tead, Klaas, minu ema ütleb, et egoism on üks hirmus kaine värk. Aga me sinuga oleme hullud. Nii et täiesti immuunsed. Sa ära aja laimujutte!» — ja näksas hammastega mu kõrva.

«Seda arvan mina ka, võid oma emale edasi öelda,» ütlesin, tundes, kuidas ta mu uduvillas käsivarte vahel kuulatama jäi. «Võib-olla see aitab meid tublisti?»

«Loodame. Oled sa kunagi lootnud?»

«Mida?»

«Ega ma oska sulle seda vist küll seletada!»

«Siis olen.»

«Ja ei aidanud?»

«Ma ei tea. Olen unustanud.»

«Ega see meile midagi ei tähenda?»

Mul polnud vaja mõtelda, ta oli nii lähedal nagu vees, ja ma ütlesin, et «ei».

«Palun, Klaas . . .» sulges ta silmad ja võttis mul kaela

ümbert kõvasti kinni. «Vabasta mind siis sellest küsimusest.»

Sola lahkudes heitsin kušetile pikali ning keerasin hajameelselt magnetofoni nuppe. Võisin kuulata ühtjärge Leipzigi Toomaskoori ja «Kolmandat kivi päikeselt», Lamasin selili, liikumatult, suletud silmi, ja suitsetasin piipu. Südaöö paiku tõusin üles, sirutasin vaipu, panin ümberkukkunud tooli laua juurde püsti, lõikasin ajalehest välja Thor Heyerdahli artikli ja pistsin rasvapapist kaante vahele, mida sain Rommi käest. Mõtlesin, et maksan viivise juba hommikul ära ja saan valguse tuppa, kuid laua taga leidsin, et ka küünlal pole viga. Sola armastas küünlavalgust. Mul oli tunne, nagu lebaks ta alles tooli taga vaibal, ehkki mäletasin viimaseid kallistusi ning altukse kolksatust. Olin kindel, et mehe saavutuste taga on naise armastus, ja ma asusin tööle. Sulgesin ennast täielikult sellesse autoklaavi ja käisin ainult üle-tee-poes leiba ning doktorivorsti ostmas. Ja ma ei pannud end maksma ainult mehena: novell tõi tõepoolest auhinna.

Mu silmad olid harjunud kasina valgusega, nägemine teravneski veidi, sest hiljem, kui ma «küünlastreigi» lõpetasin ja valguse tuppa sain, näis mulle, nagu oleks Tiina korteris lennujaama ooteruumi kõle varjudeta valgus. Ma hakkasin mõtlema korteri kindlustamisele, nägin vigu ja lohakust, millega olid kiirustades lahkunud ehitustöölised mu pesa õnnistanud ja mis nüüd, teisel seeselamisaastal eriti esile tikkusid. Tundsin meelehärmi, kui Solaga tantsides laudade vahelt pahtel välja pudistus. Mulle ei meeldinud Solat Tiina korterisse viia, see oli meile ainult vahejaam, kus jõime lahustuvat brasiilia kohvi ja vaatasime linnapanoraami, et siis edasi rännata. Surnuaia poolt hakkasid kostuma õhtukooli poiste järsud hõiked, kes tulid haudade vahelt otse. Varasemal tunnil istusime. Võru tänava kohvikus, aga kui sinna tulid magusaid likööre joovad ametnikud, oli meil aeg ära lipata. Lonkisime niisama, mängisime tummi stseene, balansseerisime raudteerööbastel või ümisesime viisikesi «Mehest ja naisest». Sukeldumise-teema seevastu sulges ta olemuse, ta rõivastus otsekui esimesse ballikleiti, häbelik, ootvel, keskendunud pagemisihast, heitmata ühtegi pilku vastutulijaile, kes kõik olid tema meelest veeuputuse antipoodid.

«Olen sinuga hiigla lihtsalt harjuda jõudnud,» ütlesin, kui ta ornamendiga trepikotta saatsin.

«See käis meil kähku, eks ju?»

«Jumal, sa lähed mul paragrahvi alla!» naeratasin mina. «Sa ehmatasid end poolsurnuks. Tunnista üles!»

«Kas sa oled siis juba kaheksateist täis?» küsisin mina imestunult.

«Olen küll kaheksateist,» sosistas ta, ja tal õnnestus vaevu oma uhkust varjata. «Ja korralik ka.»

Ta vaatas mulle otsa ja ma naeratasin talle vastu.

«Siis ei olegi meil luba vaja?»

Ta võttis mul varrukast kinni.

«Ainult nii.» See lihtne liigutus puhus nagu savisse elu.

Seda dünaamilist hoolt takistas aastavahetusel minu notamatu saatmine sõjaväehospidali nn. järelkontrolli all. Aga mind oleks võidud ka väga hästi rivisse panna.

Olin kuulnud, et seal pudeneb juba iga kõrgelennuline ja hämune tulevikuunistus põrmuks (mis sa õige mõtled, sul pole Solaga midagi materiaalset), kuumuses ja tsikaadide hullutavas sirinas hoiavad ihahigist vaid kõige koduseemad mälestused ja olukorrad. Kas või see radika mähkimine. Kaugel Põhjas seda enam, kuigi nad sind Põhja ei tohiks mingil loal saata. Jah, sõjavägi pole vilistades Tamme staadionile minek ega liuvälja värviliste laternate all tütarlapsega ümber-piha-sõit! Milline privileeg — apelleerida seal või ühele päevale, mis on elatud argiselt nagu mees ja naine. See ei sõltunud enam minu tahtest, kui ma hakkasin mõtlema tõsisemalt Tiina korterile, kus on kõik rohkem koduselt kui rangelt omal kohal. Kargasin lausa õudusega öösel voodist välja, kui pilt seinalt maha kukkus. Jah, need seinad ei anna nihutada nagu jaapani fusuma, kuid sinna vahele olid mahtunud kunagi meie ristuvad teed ja kirepuhangud. Tiina oli mul esimene. Ning kui ma oleksin olnudki hiljem silmatorkavalt apaatne, oleks see kõik siin ikkagi piparkoogimaja, hunnitu muinasjutt! Sain aru, et ma võin alati matkata selles toas — kaksteist sammu aknast öölauani ja tagasi — ning istuda akvalangikastile, kui mul on raske. See kast on küll võõrastav siin toas, aga kuulub nüüdsest peale teiste esemete hulka, sest ta esindab mind. Ärgu mõelgugi keegi Tiinaga voodisse ronida, kui ma silme alt ära olen ja vist pikemaks jään. Kujutlesin Tiinat kastilt tolmu pühkimas ja tundmatu jõu eest tagasi põrkumas. Akvalang, mis tema juurde hoiule

jääb, meenutab mind alati, räägib sellest, et kõik pole veel lõpuni tunnetatud isegi siis, kui naine kastile mõne omatehtud liniku laotab ja maalt «mesilaste jumala» juurest tulles metskibuvitsu toob. Mõtlesin, et see on nagu vanaisa punane soldatikirst, millesse läks oskuslikul paigutamisel terve pere leivategu. Mida edasi, seda enam haarasid mind mälestused elust, mis tugines mu sisseelamisele selles urus, linnaosale, mis seda ümbritses, töölisnoorte hõigetele läbi surnuaia tulles ja Tiina kleitidele. Kirjutasin talle, miks ta last vaatamas käies mind kordagi kaasa ei võtnud . . .

Solaga oli kõik taas loomulik, kuigi olin tema ees mõttes patustanud.

«Kuule, ega ma sind ootama pea?» küsis ta viimasel õhtul.

Ütlesin, et pole lugu.

«Ma ootan siiski. Sukeldumise ja veel millegi pärast.»

«Siis küll.»

«Sa ära pane tähele!» naeratas ta, tõstis oma mõistva lauba ja ma nägin, et juuksed ta põskede ümber olid härmas.

«Sa lähed ju halliks, sõdurinaine!» muhelesin mina ja kahetsesin samas oma ratsionaalseid mõtteid. Viaduktil manööverdas üksik surnud tuledega veduritont, kui me ronisime jahuveskisse, mis moodustas Vana Tiigi tütarlastepansioniga sünge ansambli.

«Katsu,» pistsin käe ühte kotti.

«Oi, ma tean.»

«Midagi sa ei tea. Eks ole hea soe?» Jahu oli neis kokkuhoidva lambakarjana seisvates kottides nii soe, et tundus niiskena. See oli tulnud äsja jahvatuskruvide vahelt. Mu sõrmed leidsid kaevudes Sola omad ja põimusid nendega.

«Leib,» ütlesin tasa läbi hammaste.

«Kas pole kole, et me ei mäleta sellest enam midagi?» sosistas tüdruk kahetsevalt. «Ma palun, ära räägi! . . .»

Teadsin täpselt, mis ta sellega mõtleb. Me evolutsioon oli kahetsusväärselt sarnane, me olime käinud rannalageda leivast põiki üle mitme kultuurmaa, linnastunud. Ühes servas oli küla ja rannik, teises praegune olemise lihtsus. Sukeldumine pidi selle lõpule viima. Vaat mille pärast mõtlesime sellele akommunikatiivsele lunastusele! Sest nii või teisiti saavad meist keskpärased kirjanikud või keskpärased soengutegijad.

«Sunjendame käsi, eks ole?» pilkas Sola. Ta ju lausa sõndas end.

«Mis sa jamad,» ütlesin teda suudeldes. Me ei võtnud käsi leivast välja, jahu läks aina kuumemaks ja aina märjemaks, kerkis, kobrutas ja hapnes, ja me ölime veel ainult leinetelsele leiva eest.

Keegi tüse mees, rammusa kassi sarnane, küsis minult suitsu ja me läksime tema kamorkasse. «Meil võib siin ilahvatada. Jahutolm,» selgitas ta. Küsisin talt, vaadates läbi tolmuse akna Solat, kas ta on selle veski mölder, aga mees naeratas jahumingi alt: «Rohkem masinist.» Ta vaatas kinnitust oodates mulle otsa ja ma naeratasin, nähes galeerile sarnanevat õlikannu tema käes, mille nõgusal kaanel segunes õli ja jahutolm mingiks värnitsataoliseks massiks.

«Tulite sooja?»

«Piika saadab mind sõjaväkke.»

«Sul on kihvt pruut,» ütles mees riia palsami sarnasest savipudelist õli juurde kallates. «Ootama ka jääb?» irvitas ta, pühkides sõrmedega sinakalt raseerimisvaabaga ülahuulelt jahumingi ära.

«Kes teab,» ütlesin tehtult. Mis pagan see sinu asi on! Sinu asi on määrida, muidu sulavad laagrid sisse!

«Olete ammu tuttavad?»

«Suvest,» vastasin ausalt. «Aga näib, et üsna ammu. Ürgselt.»

«Ei tea, kuidas see veel käib?» paljastas ta irvituseks kollased hambad.

«Mis pagan see sinu asi on,» nähvasin nüüd valjusti, visates koni ühte topsi, kus oli selle jaoks vett pandud.

«Kus te siis kohtusite?»

«Järve põhjas.»

«Mis . . .!» ühmas ta rohkem kui päris. Nüüd kahtles ta vist küll mu pööningu korrasolekus. Ega ma nii maru uhke olnudki, aga sellest kõigest oli ta jahusel koljul muidugi raske aru saada.

«Järve põhjas,» kordasin lõbustatult. «Mis sa selle peale ütled, sõber?»

«Ütlen, et ei meeldi.»

«Nii on õige. Jää selle juurde.»

Ta vaatas mulle ähvardavalt otsa, kuid kadus kiirel sammul ühest ulgastmetega puutrepist üles. Nägin pilku maha lüües, et ta oli pillanud esimestele astmetele paar

tumedat läikivat õlitilka. Polnud see galeeritaoline õlikann Aladdini imelamp ühti.

Sola oli jäänud vaatama kettide helkivat jooksu langeluukide vahelt. Veskipoisid sidusid kettide külge korraga kaks kotti ja need sööstsid hirmsa kiirusega ülemisele korrusele. Veski oli poolpime ja me võisime jahutolmu olemasolu aimata vaid sõõrmete kuumast vaevatud liikumisest. Üks veskipoiss hüüdis imelikult võnkleval häälel, kas müra Solale kõrvadele ei hakka. Sola raputas pead.

«Aga lõpuks läheb ikka tüütavaks, on ju?» nurus veskipoiss.

«Mis sa siis mõtled?» vastas Sola, võttes mul varrukast kinni.

Solat saatmast tulles avastasin, et olin tuba õhutades akna lahti unustanud. Lopsakas jõulukaktus, mis uhkeldas oma krooni ning õielõkmetega, oli mustaks tõmbunud, täiesti sültjas, nii et pidin jahmunult lille kaenlasse võtma, vannituppa viima ning prügiurni kallama. Ja nüüd ma mõistsin: Tiinaga ei tule meil enam iial ühiseid pühi. See oli siis otsustatud. Mõtlesin alguses poti koos lillega ära visata, kuid kallasin siiski vaid mulla välja ja asetasin tühja poti vanniahju taha, sest seal võib järgmisel aastal näiteks punast pipart kasvatada. Keraamiline pott krigises veidralt vastu šamottparketti. Naeratasin omaette, kuid ma ei usu, et oleksin sellega naist solvata tahtnud. Jõulukaktus oli ikkagi tema ema kingitus. See naeratus oli lihtsalt vabanemise aususest. Läksin kööki ja süütasin mõlemad gaasileed, et tuppa sooja saada.

Ringkonna hospidal asus loomaaia läheduses. Kui tuul juhtus loomaaia pealt olema, võis tunda selgesti kiskjate lõhna.

Kuna olin veel tsiviilisik (vähemalt enda arvates), siis pandi mind ohvitseride palatisse, et saaksin eksamiteks valmistuda, kui mind äkki kõlbmatuks tunnistatakse ja ülikooli tagasi pekstakse. Seal oli küll hea vaikne, kuid ma polnud nääripäevaks metoodilise juhendi üldisest jamast sügavamale tunginud. Trammid sõitsid pimedas nagu pisuhännad, tulejutt taga. Kaupluste vitriinid olid ehitud vanikutega, kuuskedega, tulikirjadega 1965—1966, uusaasta õnnesoovide ja tervitustega. Läbi väravakubriku linna lahkuvad arstid tegid mu jube kadedaks. Inimesed

pibasid usinate sipelgatena, kuid mina olin nagu merisiga laboratooriumi nurgas kastis. Inimesed kuhjasid kõikmõeldavaid sissoste alates barankavanikutest ja soolatud tilgi ning lõpetades šampanja või palsamiga, minul oli kopsufilm, süstid, analüüsid, bronhoskoopia ja muud ebameeldivad asjad, kui arvestada sellega, et kell pidi varsti kukkuma . . .

Kõige rohkem meeldis mulle jalutada üksinda trepil, mida ääristas liftikaevu eraldav võrk. Tundusin vist pisut šimpansina. Meile näidati ühte vana filmi, kuidas tšangkaišiilased peavad seadusevastaselt kinni nõukogude tankiaeva ja mida meeskond järgnevalt üle elab, et jääda lõpuni truuks kodumaale ning asi saatkondade kaudu teatavaks teha. «Vaata kus kurivaimud, kas pole?» kõlasid hääled saalist ja pidžaamades sõdurid õpetasid, kuidas kangelased talitama peavad, ja hoiatasid neid valju vilekooriga, et nad liimile ei läheks. Mõned poisid olid seda filmi juba paarkümmend korda vaadanud.

Majorist voodinaaber, kel olid öökapil tütre pildid — ühel oli tüdruk viiuliga, mängis kellegi üheksandat etüüdi, teisel lamas ta veetlevana sadamabasseini päevituskorvis —, õpetas mind aega surnuks lööma kandevõrkude punumisega värvilistest pärllõngadest, mida tõid meile linnast sanitarid. Ta oli pealtnäha viiekümne viiene, tüse ja väheldast kasvu, pealagi paljas nagu pandimaja juudil, keda üliõpilased hästi tunnevad.

Kui mind aasta viimasel päeval hospidalist tunnipealt välja kirjutati, lõpetas ta ise mu poolelioleva võrgu ära ja tõi väravakubrikusse.

«Kellele?»

«Emale,» vastasin mina.

«Nii on õige,» märkis ta sõjamehelikult.

Jaama puhvetis nägin üht teist saatusekaaslast, kes oli sama odüsseia läbi teinud. Ka tema lasti koju. Kuna meil oli rongile ilmatu hulk aega, jõime puhvetis šampanjat. Me olime juba üsna vindised, aga see, et viibisime šampuselinnas ning oli aasta viimane õhtu, sundis meid veel võtma.

KAHEKSAS PEATÜKK

Nääriöös kihutas rong uude aastasse. Suure kiirusega vilksatasid mööda semaforid, kuust üleujutatud aasad, järved ja metsad, koridorides ja kupeedes paukusid šampanjakorgid.

Hilja! Ema Melanie oli juba külmana lavatsil.

Emad on loomult mägilased. Kui nad surevad, siis on neil pojad. Mind on alati harjutatud mõttega, et neli kuningat on aastad, kogemused, teadmised ja vilumus. Kes saab nende vastu? Aga lihtsuse vastu!

Kõlab lahkumisviis. On algamas hüvastijätt.

Kirstupanek on liigutav maainimeste komme; vanemate inimeste seisukohalt, kel jalg juba tõnts, vaata et tähtsam kui matus ise. Mäletan lume kalki laulu jalaste all, tõrva lõhna (sel aastal ei toonud me Rommiga näärikuuske), madalal seisvat punakollast päikeseketast, mis kunagi ilmus ühte peeglisse, otsekui tõestaks Galilei oma süsteemide õigsust, sügavsiniseid varje lumel ja hobusehigi lehka, kui me ta hiljem rakkest lahti võtsime. Ja siis toodi ema külmast rehetoast kambri ning asetati puusärgiga vaibale. Kunagi elas tema näos pilk, mis võttis teiste koormad enese kanda. Nüüd oli see juba mälestus, mis seal kokkupandud kätega lebas; ta vaatas nüüd juba kõigest mööda, mis kuulus minevikku, isegi minust. Ainult luiged vaibal olid valged, lindude nokad aga veinjaspunased. Mul oli järsku kuidagi soe sisetunne, et need polegi luiged, vaid kured, kes lapsi toovad. Tõid ka minu . . .?

Ema Melanie oli viinud oma saladuse kaasa. Oli alanud hüvastijätt, ja lahkudes sellest, mis kuulub minevikku, peame lahkuma sellestki, mis moodustab mineviku meis enestes.

Lugemise ajal liikus rahva hulgas taldrik apelsinilõikude ja soolaküpsistega, milles oli ohtrasti köömneid. Ma ei tea, kes neid muretses, võib-olla Rommi naine. Taipasin ainult ühte seost: ema oli armastanud kõikjale köömneid puistata, eriti leivatainasse, nüüd aga panevad nad ta puusärki soolaküpsistega, milles on samuti köömneid; köömneid tuleks talle ka hauda visata.

Palju oli meil siin tares kallist ja hingeomast — me

jätame ka sellega hüvasti, ja inimestega, kes meid lapsepõlves ümbritsesid. Näe, koos teistega laulab ka vaesusest kõnelemisel tunnistajaks olnud jõuline külanaine ja tema suust paiskub aurupilvi. Samas seisab ka kirjutaja Tõna, märgatavalt vananenud, kõhn, üksik, vaatab tühja silmuga. Proloogi kolmikust ei leia ma ainult kartmatut jõulutsameest; see oli ehk ajatuulte palavikuline mäng . . . Aga ma raputan ebameeldivad üksikasjad maha, sest aeg suureks hüvastijätuks on saabunud.

Rommi tegi välklambiga mõned viimased võtted, enne kui kirst suleti. Sähvatav valgusloit kergitas justkui ema Melaniet kirstus ja tõi rahva seina äärest kesk põrandale kokku.

«Aga sa lugejale ei maksnud?» sosistas Rommi minust mõõludes.

«Ei.»

«Palju talle anda . . .?» Ta sai aru, et ma olen alles üliõpilane.

Kõlas lahkumisviis.

Viimase ühislaulu saatel suleti kirst. Kaks parkunud maamehekätt keerasid väikeseid hõbedavärvi kruvikesi. Ma olin näinud, kuidas nad niisamuti põlvili mullas adrasahka timmivad. «Jumal õnnistagu teid, poisid!» pöördus lugeja meie poole. Pikapeale liigutasid külamemmed ja -taadid end, hakkasid köhima, surusid Arguste vennaskonnal käsi ja rääkisid, et neil on aeg minna, pimedaks läheb, tee on umbes. Mõned võtsid oma laternad seina äärest. Keegi ütles, et väljas tuiskab.

«Selle ema kummuti võiksite endile viia,» kuulsin Rommit mustaverd külanaisele ütlevat.

«Hm! Jah . . . Kahju küll, aga mis mina s e l l e g a teen! Mul väimehe toodud moodne mööbel majas,» vastas mustaverd külanaine, kes oli minu jaoks kunagi poti emanda sünonüüm. Ta jättis ütlemata sõna «risu». Inimesed olid üldse muutunud. Ka temal olid nüüd täiskasvanud tütred. Ma ei olnud veel kohanud tütarlast nimega Leida Prii. Võib-olla oli temagi juba mehel nagu vanem õde?

Viimased lahkujad nihutasid laua küünaldega kirstule lähemale, siis kadusid ka nemad, väljudes tagurpidi, nagu väljuvad muhameedlased; ukselink andis kõlksatades otsekui teatepulka edasi.

Mu pilk jäi peatuma väikesel kuldäärtega lauluraamatul, mille üks eideke oli küünalde vahele poetanud. Võib-olla

oli see ema viimane sõbratar? Mida me üldse teadsime ema Melaniest? Alati, kui me koju tulime, nõelus ja pesi ta meile. Aga kui kaua käivad lapsed koolis?

Peaaegu jälgides bioonika uurimusi, bioloogiliste süsteemide modelleerimist, on lapsed alati otsinud vähema vaeva ja jõukuluga lennuvõimalusi. Siin arvati, et meist on linnas suured mehed saanud. Vähemalt olime hästi riides. Ja minul olid kuldraamidega prillid; see on suur asi. Kuid sel ööl polnud meil kuhugi kiiret. Jäime Rommiga tumma kahekesi-olekusse, nii erinevad nagu me olime, jäime otsekui sel ema valvamise ööl tunnistama, kust küll teine sihuke on välja võetud. Või mis tainast tehtud?

«See naine oli siin.»

«Jah, ma nägin.»

Rinnutasime ema pesukummutil. Peegel oli ammu uus pandud, kuid tavaline, ilma ornamentideta. Klaasides põles kange viin, leegid peegeldusid nagu meie näod.

«Joome ilma puhumata?»

«Joome.»

Me jõime põlevat viina, kallasime klaasid uuesti täis ja süütasime need. Väljas ulus uusaastatuisk.

«Kas sa tead, kes selle kapi emale kinkis?»

«Tean. Onu Pärt. Ta oli tislerisell, sai Hispaanias surma.»

Ema Melanie kirstuots ujus peeglisinas ning hingeauru pilvedes nagu kaugelt paistev püramiid.

«Vanaks jäänud... see poti emand.» Ma naeratasin. «Imelik, ma näen teda veel praegu unes... poti emandana.»

«Sa oled pahane, et ma talle kummutit pakkusin?»

«Ei. Milleks?»

Rommi laskis naeratades pilgu minust üle käia.

«Hea küll, vennas. Mäletad, kui ma su linna kooli saatsin?»

«Hobusega ei saanud edasi, silda tehti...»

«Rasked ajad olid,» ohkas tema. Puhusime veel kaks leeki ära, et juua. Tuba tundus juba soe. Rommi vaatas mulle kõheldes otsa ja ta nägu oli nüüd päris minu oma lähedal, kui ta ütles nagu aastate eest: «Tead, poisu, mina rebisin sinu isa pildi puruks. See oli emal selles pruunis lõhnaõlikarbis, selles ainukeses, mis tal elu jooksul on olnud. Ma olin siis kaheteistkümneaastane.» Ta naeratas kahetsevalt. «Jah, ka see oli probleem.»

«Pidigi olema, sest sa olid minu vend,» ütlesin talle, ja

kuigi ma olin äsja lubanud minevikuga iseendas hüvasti jätta, tuli mu huulile: «Ja milline ta oli, see minu taat?»

«Märksa kobedam kui sina,» tunnistas Rommi.

«Aga ema hoidis sinu kooliaegseid pilte surmatunnini alles,» ütlesin mina, puhudes veel ühe leegi ära, et juua.

Kui olime vabanenud matustega seotud asjaajamistest (Rommi oli lahkunud avarii tõttu kaevanduses), kippusin ma järsku mere äärde. Mulle lõid ninna kunagised hõrgualsed suusaretked ja ulukite jaht, kuid ma ei rääkinud enne pangale sõitu sellest poolt sõnagi. Panin suusad alla ja pärast tublit uhamist seisin järsku tillukesena kanga äärel ning vaatasin uduvaibaga kaetud merele. Meri oli veel lahti ja tormiselt rahutu. Tuul, mis iiliti puhus, tõi toorest algelementide lõhna, mida tunned oma naha külges pärast geoloogilist tööd vee all. Rannik oli kõrge ja lage, ääretult lage. Kusagil horisondil sadas tihedat lund. Või losutas seal lühikese talvepäeva lõpp?

Võtsin püssi õlalt ja sihtisin merele. Mul ei olnud kindlat punkti, kuid mu silmad läksid märjaks. Siis vajutasin hästi, hästi aeglaselt päästikule.

«1909... (Teine lask.) ... 1965...»

Mu hääl kuuldus vist talvises päevas kaugele — läbi kõige selle sombu ja erakluse —, ei eleegiline ega resigneeruv, vaid lihtne ja tuubil valu. Ja ma tundsin justnagu hingusena merepoolses kõrvas: «Aitäh, Klaas!»

Samaväga oli see tütarlapselik sosin ja mind, patulast, oldi elus jõutud nii mõnegi patu eest tänada. Seepärast ärgem öelgem liiga rutates: «Hüvasti igaveseks!»

Nõiduslikud arvud olid otsa saanud ja ma kadusin paekalda rinnalt.

Õhtul pärast ülikooli põlemist ei saanud ma rahu nagu paljud teised. Pesin tahma ja väsimuse maha, panin puhta ülikonna selga ja läksin uuesti linna. Solaga ma ei kohtunud, oleksin tema vastu sel õhtul nagunii halb olnud. Püüdsin teda säästa, kuigi ta ei teadnud sellest midagi.

Oli sula, lumi nõretas veest samavõrd kui süda vihast ja valust. Prožektorite valgus oli suunatud tulest kahjustatud peahoonele, mis tundus seest tühjana nagu amfiteater. Heledates kiirtevihkudes, mis jätsid teravaid varje

ning kottpimedaid käike, tundus linn kõrval pimendatuna nagu sõjapäevade Euroopa. Tänavad olid endiselt kõik aedadega suletud. Siin-seal tõusis veel auru; oldi valvel. Voolikud lebasid risti-rästi maas, ainult see, mis oli ilmselt kõige pikem ja jooksis kohviku, nukukliiniku ning kondiitriäri eest raekoja juurde, oli kokku rullitud.

Akendest loobiti prahti välja. Õhtuks ulatus koonuse-kujuline kõntsamägi, haisedes leheliselt, peaaegu *alma materi* ülemiste kapiteelideni. Läksin suitsu vedides ümber muinasteaduste muuseumi nurga, panin käe isikuttõendavale dokumendile, kuid valvet polnud, raudväravad olid pärani ja kogu apsiiditagusel õuel valitses kaskede all inimtühjus. Kõndisin alumise korruse võlvitud koridoris, mis tilkus läbi nagu kaevanduskäik ja oli samaväga toestatud. Põrandaile olid lainetava vee tõttu plangud visatud, kuna kogu koridori, mis oli rektoraadi poolt kinni müüritud, valgustas juhuslikult veetud lamp.

Trepil asus kohati paks savikord ja kogu sinna kuhjatud prahist oli kaevatud läbi kitsas kanal. Ronisin nii kõrgele kui võimalik — katusealuste kartseriteni. Paistsid jooniste katkendid, ladina- ja prantsuskeelsed vaimusähvatused, mida karistusalused olid siia oma vangiüksinduses läbi sajandi jätnud. Aula üle säras Suur Vanker. See jahmatas mind. Seal põhjas aga töötas mingi komando, kuid võta sa kinni tahmastest nägudest, mis teaduskonna omad nad on. Minu tähelepanu köitis hoopiski maja paljandunud kõõlustik, punav nagu mõnel arstiteaduslikul pildil, ja mul oli kahju, et olin nii kuulsas saalis tänini mõnegi kontserdi vahele jätnud. Olin jõudnud nagu rändur ammuse katastroofi jälgedele.

Tulin prahisse kaevatud kanalit mööda alla ja avasin juhuslikult ühe ettejuhtuva ukse. Mulle lõi auditooriumist vastu valgete seinte ebaloomulikult vesine heledus; siin-seal nirisesid karniisi uuristades ojad. See oli abiköök. Supiaur tõusis nõgiste sööjate kohale otsekui magneeslumipilv; söödi vaikselt nagu pühal õhtusöömaajal, nagu peiedel, nagu tondid vanasse lossi müüritud tonditoas, nagu mõisa vaimud ja teopoisid. Ka mulle lõi rammus oasupilõhn ninna, ma mõtlesin ainult sedasama: «Oasupp», ja sulgesin ukse. Sel hetkel nägin ülikooli ajalehemüüjat, kes tuli pehmetes mustades botikutes, jättes plankudele sulavaid lumetorte. Jäin varju ja nägin, kuidas ta võttis naela otsast pirni ning viis selle oma leti kohale, nagu

ilmselt ta seda tõstnud oma viiskümmend aastat. Tahtsin juba väljuda, kuid vanaeit avas miskipärast oma riiulid ja lõõbias need savises käigus laiali nagu lõõtsad. Kirevatest ajakirjadest laotus koridorisoppi kummaline pilt nagu lõõgastuti kappaltar, ja kiosköör pani isegi villase lõngaga ühendatud prillid ette. Kas ta hakkab tõesti siin müüma? Aga kellele? Ja milleks?

Peale minu ei olnud sel hetkel koridoris ühtegi hinge. Küsisin võis aimata prahi raginat, aga see sumbus siinsamas kõrva juures heledalt tilkuvate piiskade helis. Ka uksuplsööjad ei olnud köögiks muudetud auditooriumist väljunud. Tahtsin just õue minna, kuid ajalehemüüja hääl peatas mu.

«Kas te ei tahaks minult midagi osta? Mul on kõige värskemad ajalehed, võite kontrollida,» ütles ta.

Jäselikult kõnetas ta mind.

«Kas te avasite minu jaoks?» küsisin kõheldes.

Vanainimene ei vastanud, ilmselt ei kuulnud ta nii kauge maa taha mu poolsosinal lausutud sõnu. Läksin aeglaselt leti ette, vaadates harjumust mööda õnnetuse tunnil seiskunud Suurele Keilale (nagu tudengid seda hüüdsid). Ostsin huupi ühe vana ajakirja, mille kaanel olid mitmesugused värvilised mereloomakesed: vääriskorall, merinelk, meririst, merisulg.

«Ma olen samuti sellest majast... Ma tõesti ei tea, ega sellest vist abi pole?» rääkisin niisama huupi.

«Võite tule tagasi viia,» ütles kiosköör, ja minu meelest oli ta mu surnud vanaema prillid ette pannud. «Nagu näete, ma ei müü enam.» Ja lükkas kappaltari tiivad kokku. «Ma olen alati öelnud, et kapid peavad seinast pisut eemal olema,» pomises ta juba iseendale.

Mul oli kahju, et see värviline pilt nii ruttu kadus, ainult väike killuke oli teda minu kätte jäänud. Nüüd teadsin, miks ma ei ostnud värsket ajalehte, miks igatsesin korallmaailma. Võtsin sõna lausumata elektripirni, mis pimestas mu nii ära, et otsisin peaaegu käsikaudu lillekella juurest teed tänavale.

Bussis arutati ülikooli põlemist. Arendati vahetpidamata ühte versiooni, ja kui see ei saanud valmis sellisel rabaval kujul, mida nõudis liinibusside bestselleri traditsiooniline vaim, katkestati esimene versioon teise kasuks, et jätkata teda kohalt, kus ta oli veel enne minu sisenemist esimese see taganema sunnitud.

Raimond oli kvartslambi ette magama jäänud, kui ma uksekella lasin. Paljas ja pruun nagu noor Ramses, tuli ta mulle vastu, ja ma imestasin salongi astudes, et maailmas on veel raamatuid alles ja et nad on nii piinlikult rahulikus olukorras riiulil. Raimond pani plaadi Ch. Parkeriga ja avas akna. Keegi eskimoürpi kandev tüdruk vaatas mööudes meie poole.

«Näe, vaata teda!» juhtis poiss mu tähelepanu. «Mis oleks, kui ma temaga amelema hakkaks?»

«Issand hoidku, Raimond!»

«Aga sulle ju meeldib Solaga magada, eks ju?»

«Näitab ta välja?»

«Kurat, see tüdruk ei näita kunagi välja!»

«Mis mõttega sa siis mulle pinnale käid, sõber?»

Ta ei vastanud. Lülitas vaid kvartslambi välja ja ütles uuel toonil: «Sa päästsid mu.»

«Selle eskimo käest, jah?»

«Või veel,» uuris ta nahka oma rinnal. «Seekord jääb tragöödia olemata, kui hästi võida.»

Raimond avas kreemipurgi ja hakkas servjetiga kreemi nahale kandma, mina aga mõtlesin tugitoolis sapiselt: «Nagu lõbutüdruk.» Võtsin siis taskust suure vormitu sepanaela ja viskasin kolinal lauale.

«Ülikooli laest!»

Veel kord nägin aula lage mürinal sisse langemas ja tundsin põskedel kõrvetavat tõmbetuult. Kuulsin hüüdeid: «Klaverikontsertidega on slämm! Hukkub liivlaste keel! Jumala eest, päästke seminari raamatukogu!» Keegi vibalik sell lasi poolpõleva gloobusega ülejala nagu Kiir; gloobuse ääred hõõgusid nagu tubakapaber ja alles nüüd saadi teada, et maakera on seest õõnes ja kõik on mõttetu. Pikk kursusevanem lõi oma härjapeaga Belvedere Apollonil sõrme ära ja see visati pjedestaalile, jumala jalge vahele. Maha jumalad postamentidelt, sinna tõuseb nüüd Herostratos! Noor abielumees keelitas jahmunud noorikut, kes tahtis tulle vahtida, aga oli rase. «Lähme siit otsekohe ära, Sirje, sa ei tohi ju vaadata. Sellest võib teab mis lüüa. Jumala eest, ära puuduta oma nägu, kallis!» Kuni mees kraamis lagedale vanaema elutarkust, taganes naine pikkades saabastes lumme ja toetus apsiidi juures kasetüvele. Ta silmad olid nagu leedi Hamiltonil, kui ta sosistas: «Isegi temal on palav . . .» Ja viimaks professorid ise — mõne tunniga

[illegible] nad haletsusväärselt keppide ja [illegible]ga märja poolpõlenud prahi hunnikutes.

Raimond jätkas kreemi kandmist nahale.

«Meil oli kodus suur lehelisepada sirelite all, kus pesime [illegible] jalgu . . . Kummaline, siis ma ei vihanud lehelise [illegible]»

«Ma tean,» ütles Raimond. «Sinu dekanaadi all oli köisrad. Aga sinna oleks olnud vaja elektrikarjust,» irvitas ta.

«Mülitsaast piisas,» vastasin. «Olite Solaga?»

«Kujutle, ta oli täiesti meie päralt,» ütles poiss mulle üle laua otsa vaadates. «Ma ütleksin, et kunagi varem pole midagi niisugust juhtunud. Aga me ei seisnud seal kaua. Tead, lume sulades pressib katseloomade hais keldritest tänavale. Jäle koerahais. Ja nad ulusid nii eemaletõukavalt.»

«Nende maja ju ei põlenud. Nagu sinugi.»

Raimond pani purgi lauale.

«Tont neist aru sai, miks nad lõugasid, kuid hais oli vägev. Nagu rebasefarmis.»

«Te läinud üle tänava, seal on restorani köök, samuti keldrikorrusel, metallvõrguga akna taga. Viskab missugust!»

Näriline. Kuid alles nüüd hakkas nagu halvatus üle minema. Olin järsku Raimondile tänulik, kuivõrd võib ühele logardile üldse tänulik olla nagu mees mehele.

«Me ei võinud kaua vaadata, kui sa äraseletatud näoga raamatuid tassisid.»

«Raamatud on minu nõrkus.» Kastsin paberservjeti purki ja vedasin Raimondile kõhu peale paksu kreemiristi.

«»Puistakem aspiriini klaasi. Ehitagem müür,»» tsiteeris poiss ühe noore soomlase värsse. Ja siis, ilma pöördumata, nagu muuseas: «See pole enam normaalne. Mina ei tea, käib keegi Solaga või ei käi? Aga tulle ta kippus.»

Läitsin sigareti. Mu nägu oli vist kinnine, kuid järsku ilma väsimuseta.

«Raimond, kuule, kuule, tolgus?»

«Mõh?»

«Võid olla surmkindel, et käib.»

«Ahah.»

«Sa ei tea ju sellest nagunii midagi, võiksid parem juua pakkuda. Suu on hommikusest kõrbemisest peale kuiv.»

Raimond täitis klaasid ja istus siis klaveritoolile. Supelpükstes ja eest lahtises punases nailonsärgis tõstis ta paljad jalad pedaalidele ning ma pidin tahes-tahtmata taunima: «Sellist pianisti pole ma küll näinud.»

Ta laskis käed alla ja vaatas mulle masendunult otsa. «Ma tahtsin ju seal kunagi mängida.» Siis alustas ta oma «Kuupaistesonaati» ja ma nägin Suurt Vankrit aula kohal.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Puhastasin parajasti vannitoas kingi, tolmukuub seljas, kui kuulsin esikust uksekella. Viskasin harja käest ja olin avama tulles kindel, et see on vallatu Juta. Olin ta kord juba oma toast välja kandnud, et sõpradega rahu saada.

Minu üllatuseks seisis Tiina kosununa ja taas noorena heledas trepikojas. Tal oli kirsipunane barett, suurte taskutega meeldivalt vöötatud kevadmantel, ainult must sumadan oli endine . . .

«Tulin sind pisut segama,» naeratas ta.

Järsku võttis otsekui kevadväsimus mu nõrgaks, päike kiirgas seda juba miljardeid aastaid. Kuid siis ei teatud veel kevadväsimusest. Anna andeks, päike, aga just nimelt väsimust. Ühes trepikojas oli see täpselt mõõdetav — süsiniku lagunemine, armastuse lagunemine, lahtiste akende taga mulla lagunemine. Mitte midagi haruldast. Isegi mitte meest ja naist. Me vaatame mõttes tulevikku; kõikidel korrustel jõuti samasugusele järeldusele, kõikidele ustele klopiti — on kevadine kliistripüha!

«Ah? Kevadine kliistripüha — sullegi anti koolist puhkust. Nagu vanasti . . .?»

«Nagu vanasti,» kordas ta.

Naised pesid trepikoja suuri aknaid ja ümisesid mõtlikult laulda. Nüüd katkes naer ja lobisemine, nad vaatasid üksteisele tähendusrikkalt otsa ja piilusid meie poole üles, kuid midagi erilist ei suutnud nad välja lugeda, sest Tiina vaatas üle õla ja ütles naeratades valjusti:

«Pean vist kohe naistele appi minema.»

«Pole vaja. Aitasin meestel aknad alla võtta, sellest piisab.»

Maja naised hakkasid taas platvormil automaatselt lobisema ja määrdunud lapid libisesid mööda klaasi. Keegi alustas kõrgelt: «Kuu kumab kullana . . .» Tuul hõljutas kärbeste laipu ja kogu majas oli tunda läppunud odra ning seebivee lõhna.

«Ma pole veel kolinud, nagu näed . . .» ütlesin teda endast mööda lastes.

«Ole aga peale, rumal,» tõrjus naine. «Ma ei jää kauaks.»

«Kuidas sanatooriumikoolis läheb?»

«Hästi,» ütles ta, võttis bareti peast ja raputas oma terveid juukseid.

«Juta käib siin vahel õppimas... Mõtlesingi, et tema.»

«Sul ju pruudid aina noorenevad,» naeratas Tiina.

«Kiusab mind, häda teisega.»

«Kaebad?»

«Sina oled ju perenaine.»

Tuba oli mul väga süsteemitu, kuid naise pilk libises eksimatult akvalangikastile, mille rohelisel kaanel säras päikesekiirtes otsekui tükike kevadist muru. Ta noogutas ja läks siis sirge seljaga oma tuppa.

Mõtlesin, et targem on minema lipata.

Seepärast ma ei teagi, mis ta oma toas tegi, kuid kindlasti istus ta kaua peegli ees, kuni puhanud, tervenenud näole tõusis endine bravuursus. Pingsa tähelepanuga kaela ja põsesarnu kombates leidis ta möödapääsmatu närbumise tundemärke. Veest helenenud silmi looritasid pettumus ja mineviku tüütavad varjud — korraks mühasid, naersid, klirisesid ja ähkisid need intiimselt tema kõrvus, kuni ta kargas üles, paiskas lapse pildi põrandale ja kiskus vaheukse lahti. Hirmunud emahirve pilk. Aga eestoas ei olnud kedagi, ainult akvalangikast, ma olin välja läinud, Solale vastu sööstnud. — Sola, mu väike tüdruk! Kas pean ütlema, et armastan ja igatsen sind, Sola? Vaata, esimene piiripääsuke lendab üle vee. Tead, mida see tähendab?

Jah, siis korjas naine klaasikillud kokku ja alustas vihaselt põhjalikku minkimist. Kui ma koju jõudsin, polnud teda enam, ja ma ootasin teda poole ööni. Mul hakkas hirm ja ma läksin akvalangikastile istuma. See oli alati mu lemmikkoht, kui midagi südamel. Ma olin murest masendatud. See ei saanud olla armastus. Kuid miks ma teda siis ootan, kui ma teda ei armasta? Ja minu vägivaldne suudlus seal lennuväljal! On see võimalik, et ma armastan kahte, ühte, mis on nagu päikesepaiste, kutsub mind raamatuid kirjutama, ja teist, mis on nagu argipäev ja annab mu loomingule sisu? Olin segaduses ja soovisin väga, et mul oleks sõber, kellele võiksin kõigest rääkida. Rommi poleks selleks sobinud. Olin kindel, et ta ei usugi, et niisugust asja võib ette tulla. Ema oleks olnud ainuke, kuid tema viis minugi saladuse kaasa.

Lamasin kaua, vahtides lakke. Lõpuks otsustasin lambi ära kustutada ja magama jääda, kui korraga tõrtsatas elektrikell ebamääraselt, uks avanes ja sisse tuli Tiina,

ühes käes poolik konjakipudel, teises paberisse mässitud tordiveerandik. Lamasin liikumatult, surudes tekke tugevasti enese ümber. Ta hiilis mööda seinaäärt ja ei lootnud ilmselt, et ma üleval olen. See pilt oli iseenesest nii uskumatu, et vaatasin talle kramplikult otsa, kuni ta hakkas mu ilmet nähes naerma. Siis tuli ta juba väljakutsuvalt tantsiskledes üle põranda, asetas rasvase noosi mu paberisse, lõi paar korda laenutusest renditud kirjuti klahvidele ja hüüdis pruntis huultega: «Hei, kuule, ärka üles! Kohe läheb peoks!»

Ta istus mu voodi äärele ja lükkas mind käega, et endale ruumi teha. Siis laskis ta pea pikkamisi allapoole, vaadates mulle silma, kuni oli nii lähedal, et ta juuksed puudutasid rippudes mu kõrvanibusid, ja surus siis huuled mu suule. Tundsin kolkunud õllelõhna ja libedat pudrukorda ta põskedel. Lükkasin ta tasakesi toolile. Ta silmad särasid palavikuliselt, ent irdunult.

«... Ma rääkisin talle, et mul on korteris üks vend, üliõpilane või kirjanik, kel kruvid logisevad... Sünnipäeval tervitab maki pealt: palju õnne ja palju õnne! Ringlint ja punased nelgid, nagu tahaksin ma õige vanemaks saada!» Ta naeris pisarateni. «Kuule, kas ei olnud nii? Tema aga noomis mind: Täitsa Tiina moodi... Ei sina oska ka kinni hoida, kui sul hea ots käes on. Ah, mine sa tea! Aga ma ütlesin talle, et sellest poisist pean ma lugu. Et sa lööd elus läbi. Aga ühe mehe sigaduse pärast ei lähe see poiss veel ohelikku.»

Surusin naise õlgu, et teda teadvusele tuua.

«Muidugi, oled juba viinata valmis?» küsis ta kahtlustavalt. «Kas sina tahad, Klaas? Kas tahad mind?»

«Kes seda tegi?» pärisin süngelt. «Kes sind tõi?»

Ta viitas lahkelt pruukostile: «Kas tead, ta saatis need sulle, vaesele tudengile! See on sinusuguse poisi jaoks õige kraam!»

Sel hetkel oleksin teda vist küll löönud, kui mu viha poleks saanud uue suuna ja ma poleks teda peaaegu jalust niites läbi esiku trepikotta sööstnud. Võtsin mitu astet korraga ja kummardusin tuulisesse aknaavasse. Sel hetkel läks auto maja eest ära ja keeras tänavale.

«Neetud lurjus!» hüüdsin ta stopptuledesse. «Kasi minema, ütlen ma sulle! Tee, et kaod, ja jäta ta rahule!» Noh, seda ta tegi — ja mis rumalat stseeni mul siin veel

lavastada oli? (Kas öösärgis Jutale, kes piilus hirmunult ukse vahelt?)

Kui ma lävele ilmusin, tantsis Tiina nukrasse uniskellu vajunult sambat. Mind nähes kadus ta ummisjalu oma tuppa. Haarasin laualt tordikämpara ja pooliku konjakipudeli, läksin vannituppa, viskasin tordi prügiurni ning kallasin konjaki valamust alla.

«Ruuna kusi,» pomisesin seejuures.

Tiina läks suure kasukaga kööki, otsekui ennast karistades. Ta oli kaine ja mingi maha võtnud.

«Arvan, et sa ei tohiks enam temaga kohtuda,» ütlesin mingi aje sunnil, andmata endale aru, kas mul on selleks õigust. «Ma saan aru, mis teid seob... Kuid see mõjub sulle halvasti ja sa ei ole enam endine... Sa oled juba sama hea kui kooli lõpetanud ja sa erined neist naistest, keda sa siin mängida püüdsid, rohkem, kui sa seda arvatagi võid...»

«Sa oled hea poiss,» sõnas naine tõsiselt. «Suur tänu. See jääb su viimaseks õpetuseks, aga, vaata, ma olen ennegi tema juures käinud.»

«See nüüd minu arust mõni isa?» lipsas mu suust, kuna alandus hoovas minust läbi ja uhtis mu kõrvu nagu põletav soolvesi.

«Sinust polnud ju ka asja... Sina või mõni teine, mis siin vahet?»

Ta läks kööki ja ma võisin läbi lumeklaasi näha, kuidas ta kasuka matsuga põrandale käänas nagu lamba niitmiseks, ning lahti riietus.

Hm, hm — neetud kasukahõlm tihtis ukse kinni! Pääsesin hädavaevu sisse, ja võisin sel hetkel vanduda, et ta kihistas vaikselt seal põrandal maas.

«Jäta mind rahule, ma ütlesin sulle!»

«Tahtsin juua.»

«Vannitoas ei kõlvanud?»

«Seal haiseb konjakist.»

Ta oli vait kui tõhk. Keerasin kraani lahti ja jäin külmemat vett ootama.

«Ära pritsi, kui vastik...»

«Ah jaa, sa kardad vett.»

«Kardan,» sosistas tema. Ta hääles helises leebe, veenev noot. «Teed kõik märjaks, katsu õige siin ise magada.»

«Katsungi.»

«Jäta see ropendamine. Joo parem.»

Kui ma temast uuesti üle astusin, tulid neiu sõrmed krampliku õrnushoos mu jalgu mööda üles ning ulatusid tõmfisõlmedeni. Siis langes ta tagasi.

Korjasin oma asjad kokku ja läksin Paabelisse. Internaati, poiste juurde.

«Tere, jurakas!» hüüdsid need. Pime laskis oma sõrmedel üle mu näo libiseda.

«Linnas käidud?»

«Iibeplaan täis?»

Kuigi nad olid toredad semud, oli mul tunne, nagu oleksin ahvide planeedile sattunud. Nad kogunesid nagu jõuluvana koti ümber, kuid mina ei teadnud, kas olen isegi targemaks saanud.

Oo, sööklatega — nendega harjub ruttu. Armastan neid teisejärgulisi sööklaid, kus ei tunne enda pisivigu. Siin pole küll kohviautomaate ega õiget garderoobi, kuid akende sümpaatne rõskus ja aurupilv, milles inimesed otse tänavalt saali astuvad, lähendavad neid kõiki, sest oled kogu aeg meeldivalt häiritud. Nad on siiski suurepärased, ehkki singi- ja kiluleivad kuivavad vitriinides ning muna tõmbub pahatihti hoiatavalt roheliseks. Ja need soojad nikeldatud kohvinõud! Vaata, köögist tuuakse pangetäis kuuma kohvi juurde! Mind võib ära tunda, kui keegi himukalt seenekastet helbib, mis sest, et männiokkad sees! See olen tõesti mina, Klaas Argus. See meenutab mulle ühist õhtusööki Tiinaga, kui algas elu, ja meenutab veel teist, märksa pretensioonitumat algust — lapsepõlvekodu ning loopealset ja kauguste taga sinetavat merd või tema taustal rootsi kiviristi.

Üks vana kunstnik käis seal igal suvel maalimas. Ma ei sallinud sissetungijaid, kuna pidasin sõrakindralina loopealset avarust oma kuningriigiks, soojendades hommikuti jalgu uriiniloikudes või värsketes lehmakookides. Kuid temaga sain ma hästi läbi. Ta nägi minu valdustes seda, mida ma ei teadnud vaadatagi, ja pälvis sellega mu orjaliku lugupidamise. Kui ma talle kruusi piima lüpsin, jõi ta seda tihedate sõõmudega, nagu oleks tal kurgumandlid. «Maa konjak,» ütles ta. Hiljem kattus ta Pissarroga, muutus temaks, ja ma pole kunstist teda iial välja tuhninud. Ma ei taha pettuda. Võib-olla polegi ta tööd teab mis kuulsad?

Nüüd on mul kunstnikega juba raskusi. Üks naiselik olend, indiaanlase peapaelaga, hakkas ükspäev kohvikus Solat joonistama. Läksin ta juurde ja ütlesin nende moodi, et olgu au talle üksipäinis, aga jätku need rahvanaljad. Ära hiivas.

Intris tundsin ennast esimesel õhtul üsna talutavalt, kuigi võttis pisut aega, et end jurakatega (või kaigastega või mis nad parajasti olid?) võrdselt julmaks ülendada. Kui ma enne voodisse siruli heitmist köögist «Club 99» viskipudeliga (austasime seda vana šoti viskit vaid mahu poolest) vett tõin, sõid võõrad näod räpase laua taga ja keegi hüüdis toidukappide labürindist: «Poisid, sööge kilu ja kandke napooleone. Paavo Nurmi.»

22. jaanikuu päeval sai Sola üldhariduslikku kooli küpsustunnistuse. Pidulikust aktusest oli osalema tulnud terve sugulaste meri ja ma tundsin hirmu niisuguse laviini ees, aga kuna Solat oli ainult ema õnnitlemas, pääsesin kohe tema järel löögile. See polnud just kerge katsumus, võttis vestivahe päris märjaks, aga ma ei tahtnud ennast oodata lasta.

«Ema, tema ongi Klaas,» ütles Sola lihtsalt ja lisas juurde: «Ära teda ainult praegu kritiseerima hakka, ta ju isegi sabinas!»

«Ja kuidas veel! Pole näha või?»

«Ta on ainult vee all rahulik. Igas olukorras,» muigas Sola. Poleks tal neid valgeid ja ilusaid lõpukingi jalas olnud, oleksin talle varbale astunud.

Meie väike seltskond oli sama lõbus kui sajad teised rühmad koolimaja aias, kuid seda ma küll poleks oodanud, et Sola mulle Läänerannikult raamatukogu juhataja väljä otsib.

«Ega ma sind ei ehmatanud?» küsis Sola, kui ema Hillari ja Raimondiga juttu vestis.

Teine imelik asi oli Sola juures see, et tal oli kangesti tore ema. Kuid nad ei sarnanenud teineteisega mitte üks raas.

Lõpuvalsi loovutasin Hillarile, aga kui Sola mu juurde tagasi tuli, ei pidanud ma enam vastu, viisin ta kõrvalisse kohta, võtsin taskust punase ämblikuga merevaigutüki, mille olin leidnud siis, kui olin abiks allveegeoloogidel, panin selle ketiga ta peene kaela ümber, ta seisis näoga

minu poole, ja ma tegin seda, mida ma ühelegi tüdarlapsele tõi pole teinud, — ma lugesin talle García Lorcat:

Üks teokarp minule toodi.

Seal sees lööb laulu
maakaardimeri.
Mu südamesse
sealt tulvab vesi,
täis ööst ja hõbedast
kalakesi.

Üks teokarp minule toodi.

«Kui ma «Teokarbi» lõpetasin, seisime üsna vagusi. Oli vaikne nagu vee all.

KÜMNES PEATÜKK

Sola ei olnud neid suurejoonelisi kloostripidustusi varem näinud. Selgitasin, et Kuremäe, kus nunnaklooster asub, kuulub Alutaguse metsadele, mis teda kiivalt varjavad, ja et seda paika hüütakse Jumalaema mäeks Eestis. Sealt saab imettegevat vett, mida müüdi kuberneri eriloaga 4. augustist 1894 Tallinnas Vene turul.

«See kuberner oli lollpea!» ütles Sola, ja nii me läksime otsekui mesinädalaid pidama. Paragrahvid enam ei lugenud, ainult Sola ema, see tark naine, ütles enne Läänerannikule sõitu: «Ärge unustage, kullakesed, et allveeuurimisest parima raamatu pealkiri on siiski: «Me tuleme merest».» Sellega tahtis ta öelda, et me endid hoiaksime. Me hoidsime aga teineteist liigagi hästi, ja kui ma tahaksin selle aja kohta midagi mõistlikku öelda, siis küll vist Daglarca suu läbi: «Kõige rohkem on mõelnud öösiti Armastanud Jumal ja mina.» See võttis kuramuse uhkeks.

Väljusime metsast linapõllu veerele, kus oli alustatud juba pisut kitkumistööga. Liivane kõrgustik sibulkuplitega paistis kaugelt silma. Heitsime vallatledes karikakarde ja lina vahele.

«Kuule, see on kloostri maa,» hoiatas tema.

«. . . Kujutle vaid!» püüdsin huultega Sola juukseid. «Nad eitavad liha ja sammalt, millel me oleme, ja asendavad selle koorma ja mullaga ja nende ees avatakse veel uksi ja rahvas kardab hiljaks jääda . . .»

«Õige,» ütles Sola kelmikalt. «Kui muud pole teha. Seal sinu Jumalaema mäel on vist ühtaegu nõme ja huvitav?»

Üle linapõllu kumavad kellalöögid tõstsid meid korraks istuli. Nad kuulutasid ilmselt suure püha algust.

«Muidugi,» vastasin mina. «Süütus ja šokolaad ei säili pansionis.»

«Kesse nii ütles?»

«Mina.»

«No tead, see läheb juba liiale,» tõmbas ta mu suudlusteks maha.

Ronisime mäkke ja laulsime valju häälega, mina kui koolitamatu bariton, tema kui häältmurdev kooripoiss «а святой Гаврийл по зубам получил . . .» Vaikuse ja vaigu-

lõhna jätsime alla, nad ei lahustu seal, kus rahvasumm. Kloostriväravate juurde tõusval tänaval oli terve laat, müüdi õlut, veini, küpsiseid, pirukaid, kukekompusid ja jäätist. Müüjannadel olid kitlid pesu peal nagu saunanaised.

Sola kontsaklõbin oli hoovi üldises vaikuses pisut riivatu, aga keegi ei pannud seda miskiks. Rahvas ei olnud veel laadalt õue valgunud. Me tähelepanu koondus paratamatult kloostri territooriumi piinlikule korrasolule ja puhtusele. Kuiv, sirav klaasiliiv, paeplaadid, aunadena laotud kasehalud, et vihm sisse ei valguks — ja lõpuks rõhutas püha või seegi, et nunnad polnud täna põllul lina kitkumas.

«Ma ei näe ühtegi lillepeenart,» kaebas Sola. «Miks nad siin lilli ei kasvata, Klaas?»

«Kasvatatakse seda, mis toidab ja katab.»

«Lina? Lina mulle meeldib,» elunes Sola. «Nad peaksid oma püha pidama siis, kui lina õitseb.»

«Ei lähe jälle pühade lugudega kokku,» arvasin mina.

«Aga oma voorusi katavad nad linase riidega, eks ju?» ütles tüdruk õigustavalt. Ta painutas end nagu võimlemismatil tagasi, toetus mu randmeile ja vahtis niimoodi mulle näkku. «Pidagu ikka siis, kui taevas ja linapõld on pöördlavana vahetatavad.»

Kuulsin kiirete sammude lähenemist. Mõtlesin juba, et meid aetakse selle kondiväänamise pärast paradiisist välja, kuid tulijaks osutus üsnagi pretensioonika välimusega daam. Sola ajas end pahaselt sirgu.

«Andestage . . . Seal puude all näidatakse nunnade konge,» ütles kriiskavalt riides daam hingeldades. «Aga ma olen üksik naine ja seepärast võidakse mind mõjutada . . . Teate, nende propaganda . . . Te mõistate, mis ma öelda tahan?»

Silmitsesin teda tungiva, varjamatu huviga, nii et Solalgi hakkas vist imelik.

«Propagandaagentuurita pole tänapäeva klooster mõeldav, aga teiega nad küll ei kontakteeru,» alustasin.

«Ei tea mispärast?» uudistas naine.

«Sest teil pole endaga kõikuvat vahekorda.»

«Misasja?»

«Te näete hea välja, ja veel nendes aastates! Ärge solvuge, kui ütlen, et te huuled on värvitud nagu vaarikad . . . See, kes jumalale aldis, ei värvi enam ammu huuli. Ega

kanna nii lühikest kleiti. Seega on täiesti teie endi teha, kas te neid usute või mitte!»

Selle antikristliku mäejutluse ajal vaatas Sola mind kahtlustavalt, kuid hoidis naeru tagasi.

«Jah, aga ma olen ilmaeluga täitsa rahul,» tunnistas vana daam. «Aga mu õde läks noorelt nunnaks, juba viiskümmend aastat saab täis. Te mõtlete, et armus ohvitseri, suured manöövrid, Gérard Philipe ja puha? Jamps! See variser ja parasiit käis peale minu õe veel ühe kapteni naise juures ja mees lasi ta maha. Tal polnud püksagi jalas, aga mu hull õeke käis veel kapteni aias tema juures pisaraid valamas. Laip oli otse paradiisiõunapuu all. Õnnetu Anna, siis ta end kloostrisse mattiski!»

Naine viis meid madalale moonamajale sarnaneva hoone juurde, mille akendel oleme teede ääres harjunud rikkalikult fuksiaid nägema, või laste uudishimulikke, määrdunud molukesi. Kuid siinsed aknalauad olid nii lilledest ja — jumal hoia! — ka lastest tühjad.

«Sola, sa tee mis teed, ära ainult kloostrisse mine,» sosistasin tüdruku juustesse. «See pole mingi paremus.»

«Miks, Klaas?»

«Katsu sa mul kloostrisse minna!»

«Kes see sedasi hädaldab? Või oled sa mõne võõra plikaga ringi lasknud?»

«Taevas hoia, millal ma jõudsin? Ma ütlen ainult, et klooster pole mingi paremus. Hugo ütles, et nad olid kolmeteistkümnendal sajandil tarvilikud, seitsmeteistkümnendal juba küsitavad ja üheksateistkümnendal lihtsalt jäledad. Meist rääkimata. See pole paremus.»

«Jah,» nõustus ta esikusse astudes, «ainult sukeldumine. Ja linapõld. On need asjad nüüd selged?»

«Täiesti. Sina ju huuli ei värvi.»

«Sa tahad vist silmalaternat saada, mees?»

«Jah, hästi hea meelega! Ainult mitte siin!»

Kuid hoopis ilmaeluga rahulolev daam oli see, kes näitas oma võimeid. Meiega sisenemisel muutus ta mitte ainult julgemaks, vaid ka võimukamaks. Takseerides kambris hindavalt ringi, katsus ta laudlina ja päevateki materjali, millel oli kivikoormast vaevatud pesurulli võlts läige, ja sirutas viimaks ruugelt läikiva käpakese üle sängi võikollasel lubjapiimal risti poole, näidates lihavatel reitel lõppevaid kallihinnalisi sukki. Ikooninäoga korda loov talunaine puudutas teda manitsevalt õlast.

«Siin pau õeke elabki!» vastas naine hüsteerilise sõnavalinguga. «Ja milleks, küsin ma? Selle ennekuulmatu variseri pärast, kes kasutas väiklaselt Anna usaldust! Kui kapten poleks teda külmaks teinud, oleks ta poliitiliselt ikkagi põhja kõrbenud, niisugune nihilist!» Ta vehkis kitsas kambris, sängide vahel, agressiivselt kätega ja ridiküli siu kliriseb kokkupuutel raudvoodi sambaga. «Mu suuremeelne, usaldav õeke! . . . Ogar, kui asja õieti vaadata!»

Pärast seda monoloogi tormas ta uhkelt väljapääsu poole. Sola tahtis samuti välja minna, kuid ma viivitasin hetkeks, nagu näidates, et meie ühine sisenemine nunnakongi oli puhas juhus. Järgnes sügav, pingsalt tõsine vaikushetk — tundsin selle maiku isegi keelel. Rott jooksis välja? Ka seda maiku tundsin. Siis ulatati meile leevenduseks annetuste taldrik, mis oli kaetud musta kroogitud riidega. Keskel oli väike auk. Poetasin sinna esimese kättejuhtuva münti ja meiega jäädi rahule. Üks eideke tegi meie ees ristimärgi, soovides pominal pikka iga ja õnne. Meid saatis ruumist välja imeline vaikus. Naised uurisid kõik omamoodi hardusega Sola tõmmut nägu. Kõrvalt vaadates tegi see mind maru tähtsaks, sest Sola oli terve, ilus ja väga noor.

«Klaas, kuule, oo, kuule . . .»

«Ah,» ütlesin rahuldunult.

«Nüüd pandi meid küll paari?»

«Või see sul nii lihtsasti käib!»

«Aga keerulisemalt ma ei tahagi!» teatas tema.

«Polved peavad värisema. Ja sa pead midagi ütlema.»

«Aga nad ju värisesidki . . .»

«Nüüd?»

«Mine sa — siis, kui sa mulle «Teokarpi» lugesid ja selle kaela riputasid . . .» ütles ta ja katsus kohmetult punase ambitikuga merevaiku.

Nuhtlusest ei pääse: roosat glasuurjäätist (seda kõige vastikumat) limpsiv vana daam tuli meile juba jalakate all naeratades vastu. Ta oli oma halvast meeleolust üle saanud.

«Muudkui ahistab meid,» ütlesin tusaselt.

«Jah, nüüd oleme tal ilusasti käppas!»

«Ta on juba seda nägu, et tegi ennast saksa ajal nooremaks ega pääse nüüd pensionile!»

«Meid peab vist sabati ajaks ära vaevama?» küsis Sola sapiselt.

«Näib, et asi on seda väärt!» ohkasin mina.

Juba viipaski naine meile vähimagi süütundeta ja sundis meid seisatama.

«Tõtt öelda ma oleksin võinud need sõnad endale pidada, aga . . . Mis te arvate, tegin ma uhkelt?»

Keel käis tal nagu kassil limpsides piimakausis, kuid pea tudises märgatavalt. Ikkagi tegi end saksa ajal nooremaks!

«Vähemalt sada aastat pole teil karta värbamisohtu!» vastasin mürgiselt, kuid vana daam võttis taas oma ekspansiivse meetodi kasutusele:

«Ega te ära ei ütle, kui ma teid veel kuhugi kutsun? Kuulge, ma tahaksin teada, kes sinna maetud on?» Ta näitas kõrgetest niinepuudest ümbritsetud maja-kiriku poole künkal, mille seina ääres olevat kellegi väga tähtsa isiku haud.

Sain aru, et meie tõeline üksindus peitub sestpeale vana daami soovides teda kõikjale saata, tema lõa otsas olla ja — muud ei võinud see ju endast kujutada — meid sabati ajaks ära tappa, nagu Sola ütles. Mul pruukis ainult maja-kiriku juurde minna, aia piigiteravikele rinnutada, et äärmist tähelepanu koondades lugeda: «. . . Eestimaa kuberner . . . vürst . . . Šahhovskoi . . . Jumalaema mäe patroon . . .», kui mul hakkas järsku paha ja ma lõtvusin kuumusest ning valust. Sola pistis mu ümber askeldama ja kuigi ma olen oma 172 naela, tõstis ta mu sõna otseses mõttes roostes piigiteravikelt ära, mis puurisid juba läbi särgi.

«Pole viga, Solake . . . Kohe läheb üle . . .»

«Issand, ütle ometi midagi!»

«Neutraalne valu, sa tead!»

Sola vaatas mind teraselt, ta silmist kumas pingsat nukrust ja tähelepanu. Siis nööpis ta mul särgi eest lahti, ajas käe auskulteerivalt põue ja aitas mul mäkke minna, kus kõige kõrgemal, paljandunud kohal oli vana ristpalkidest torn. Ma sain jälle normaalselt hingata, kuid ma ei tahtnud mingi hinna eest Solale jätta seda räbalat muljet.

«Mismoodi te välja näete, laps?» lobises värvitud huultega vana daam süütult meie kannul. «Minul hakkab paha siis, kui on midagi hirmsat, siin aga . . .»

Me ei vastanud talle.

Olles lagendiku servale väljunud, ajasin end sirgu. See oli Jumalaema mäe kõrgeim punkt ja ma silmitsesin armetus olukorras seisvat torni. Mustav palgirägastik koondus

suvetaevasse. Enamus redelipulkadest olid kas murdunud või pehkinud, kuid see huvitas mind praegu vähe, ja kui ma tornile lähenesin, taastusid mu enesetunne ning -kindlus.

«Ee, kas te olete ogaraks läinud?» tegi daam häält. «See krempel on ju hirmus mäda!»

Sola vaatas naisele otsa, kuid ei liigutanud ei sõnastuseks ega põlguseks huuli. Ta ajas kaela õieli, nagu oleksin juba ühele torni keskmisele platvormile jõudnud. Viskasin särgi seljast, lõin käed ümber palgi ja liibusin hingeldava rinnakorviga selle vastu. Ja alles siis vaatasin aeglaselt piki palki üles.

«Miks te teda lasete? Kas te ei armasta teda?»

Ma ronisin. Sola vaikis stoiliselt. Olin talle piiritult tänulik tema mõistmise eest. Seal üleval, seal üleval saan ma tagasi rahu!

«See läheb juba liiale!» hüüatas vana daam ja läks endast välja ühegi reservatsioonita. «Kui te seda tsirkusekuhvi jätkate, siis ma kutsun politsei!» (Miks mitte metropoliidi, mõtlesin ronides.) «Mida küll tehakse ühele kaitsetule naisele! Mis te tahate?! Et ma pean mõrvas tunnistajaks olema?» Ta kägardas jäätisepaberi, viskas selle astelpõõsastesse ja kadus robinal nõlvaku varju, mina aga pürgisin palke mööda üles. Ja kui ma siis värisevad sõrmed lõpuks sademetemõõtja varbade vahele surusin, nägin avarduvat põlismetsa, linapõlde, taamal tossavaid korstnaid ja tuhamägede väävelkollaseid püramiide. Ei, ma olen veel vänge sell, tõsijutt.

«Näen metsalagendikke! Ja linapõldu! Kuuled, linapõldu!» teatasin alla.

Ja siis nägin ma seda, mis oli Sola silmis. Sealt välgatas hetkeline pidupäev.

Kui me kirikusse astusime, pandi ikonostaasi ees paigale mingit poodiumi ning rulliti lahti raskeid kangaid. Et sümmeetria oleks seejuures täielik, loeti poodiumi servade alt paistvad sinised rombid üle, kuni neid sai igasse ilmakaarde ühepalju. Nägime askeldamas ainult mehi, meid piirasid närtsinud põsed ja lumivalged habemed, valjud nagu traatroosk. Seinte ääres kahetsesid mõned tütarlapsed pattu, näod vastu krohvi, ja kui ma juhtusin neist mööduma, vaatasid nad riivatult üle õla ja näitasid mulle keelt. Nende spaleer häiris mind ja kutsus Solat märkusi

tegema. («Võib arvata, et sa oled nende kõigiga voodisse roninud, Klaas!»)

«Mis ma pean siis tegema, Sola — naeratama, hambad paljad?»

«Ei. Õpi parem maakohta austama!»

Pühapiltide näod olid maalitud õhkõrnalt, rõivad ja peakatted olid meisterdatud kohrutatud kuld- ja hõbeplekist, inkrusteeritud merevaigu, pärlite, meteoriidikildude ja värvilise emailiga, mis oli sama taevapuhas kui Astrahani lähistel väljakaevatud khaanilossis.

Meist libisesid mööda küünlaannetajate ja ikoonisuudlejate kühmakil varjud, kuid me ei pööranud neile tähelepanu. Seletasin parajasti raskete võlvide saladust — neisse müüritakse rohkesti amforakujulisi mahukaid savinõusid —, kui minu kõrvale ilmus salli mähkunud naisterahvas, vaatas mulle teraselt otsa, võttis täielikus äratundmises mu käe, mille olin seletusteks üles tõstnud, ja vajutas sellele ahne suudluse. Naine hingas raskelt, kukkus põlvedele nagu puuront ja me vaatasime täis arusaamatust ümarasse nukunäkku, mis oli pisut mongollik ja põgenes igalt poolt kerge kumerusega salliäärte alla. See tungiv ja viduv nägu oli otsekui osa põrandaornamendist.

Sel hetkel olime järsku lagedale jäänud. Alles seisid siin turistid — ilmselt kunstiajaloolased Leningradist —, kuid nüüd uurisid nad jonnakalt ühte väikest ikooni nurgahämaruses. Kellegi õlad ei varjanud meie kolmikut, olime otse valgusest heliseva kupli all, meid riivasid rooskhabemete kõrgid näod valgete kibadega silmanurgis ja kõlvatute tüdrukute ahhetavad pilgud.

Naine põrandal pomises midagi, kuid ma ei saanud mitte mõhkugi aru.

«Algusel pole vigagi,» ütles Sola vastumeelselt.

«Sõn episkoopa . . .» sosistas naine viimaks mõistetavalt. «Piiskopi poeg . . .» Samas püüdis ta uuesti mu kätt, kuid ma olin õuduses väledam: tõstsin selle Sola õlale ja panin talle kaela ümber.

«Mismoodi sa teed?» Sola pilk oli tähendusrikas, kui ta mu näol hirmu pitserit silmas. Nägin viha purskuvat ümberringi lillakalt kumavates silmakoobastes ja sosistasin kiiresti:

«Lippame välja. Seal pole vähemalt kedagi, kes meid vahtima hakkaks.»

Üks kõlvatu tüdruk, vaevalt viisteist aastat vana, tõstis meie möödumisel soolatüükaga räpase sõrme suhu, aga just tema pilgust hoomasime, et teda ei huvita põlvitava naise sõnimine, vaid eelkõige minu käsi, mis oli koduselt, taas kaitset otsides ja pakkudes Sola kaela ümber.

«Su raudraamidega prillid on siin au sees,» naeratas Sola.

Olin nõrdinud. Jõudnud üle tee sarapuude vahele, hakkasin Solat metsikult suudlema.

«Sa teed meie päeva tihkeks!» sosistas ta, kui hingata sai.

«Ma tahan valu teha,» ütlesin ta kõrisõlme imedes.

See oli suur protsessioon, õigeusu dekoori triumf. Kirikuisad liikusid ümber katedraali, peatudes rituaaliks ja piserdamiseks iga seina ääres. Neile järgnesid nunnad ja ekstaasis mass.

Järsku oli peale kõlvatute tüdrukute ülearu räbalais jalutuid ja kerjuseid. Nad ilmusid nagu seened pärast kosutavat vihma, nende kõikuvad, jäigad ja rändtirtsudena hüplevad lained uhasid meid peagi vastu seina. Mul oli kibe tunne, et kõik nad vahivad meid ja heidavad meile ette mitte niivõrd seda, et me almust ei anna, vaid seda, et oleme terved ja kahekesi. Küllap oli kahekesiolemine selles paigas kuritegu või midagi sellesarnast. Meil ei tulnudki põhjalikult kaaluda kogu seisu, juba sirutusid räämas küüned meie poole, tahtes tükkhaaval kiskuda puruks meie kahekesiolemise eelist. Sola libises hirmunult nagu sisalik mööda müüri, kuid väädistik hakkas tal jalgu. Nüüd ta mattub nende alla, mõtlesin. Rabasin koogutavale kätemetsale serviti hoope nagu džuudotrennis, kuna hullunud kerjuste piinatud vaim oli valmis ületama igasuguseid piire. Selles ebatavalises heitluses oli momente, kus mustad küüned ulatusid kriitiliselt Sola kehani. «Kasige, loosklejad ja jõletised! Käed eemale, suhkruviinatolgused, maltoosaõgijad ja barbarid! Käi persse uhke ratsamees, lase lilled õitseda! . . . Neetud sireenid, ma ei anna teile Sola rinda! Kildu tema kannast!» hoidsin külma viha ja sõjalise õppuse aegsete lööklauludega tuju ning võitlusvaimu. Siis vabanesime tülitajatest sama ootamatult, kui neile pihku jäime, sest protsessioon naasis peakiriku trepile ning kerjused ja vigased ruttasid südilt astmeid hõi-

vama. Kirikuisad pääsesid hädavaevu neile komistades pühakoja hämarasse sisemusse. Kaks teenrit jooksid uksed mürinal kokku ning vahelejäänud röökisid valju häälega.

«On su kleit terve?»

«Vist küll . . . peaaegu.»

Pisut hiljem oli kõik märksa vaiksem. Meid oldi rahule jäetud, kuid lõõgastumisele vaatamata polnud meis enam endist rahu: olime siin Jumalaema mäel üldiselt kaotusseisus, kui te mõistate, mida ma sellega öelda tahan. Pühitsetud vee tõrred seisid ligunenult porile kablatud murul. Ümberringi sagisid nördinud ilmajääjad, kilukarbid ja pudelid (ka sõduri väliplaskud) käes, voorusekandjate tolmumustad toogad lohisesid rahva hulgas kiviplaatidel, kuid Sola vahtis selle paigaga seotud inimesi nagu rajale hüpanud metsloom, hoides kleiti eest koos, kuni ma selle korda tegin.

«Kas sinine linapõld teab, mis see on?»

Ta võttis ridikülist sigaretipaki.

«Palun, aitab sellest . . .»

Ta läitis suitsu.

«Miks meie püha vett ei joo?» küsis ta järsku lõbustatult, tõstis käe kaela juurde ja kummardus ühte tõrde vaatama.

«Jõuame veel.»

«Lemmik,» vastas Sola tõrrehäälega, «aamid on tilgatumad.» Ta vaatas mulle silma. «On sul väga kahju?»

Sola puhus tõrde suitsujoa ja näis olevat pettunud, et tuli väikesest meelelahutusest loobuda.

«Ega see ainus monopol ole.»

«Armas!» naeratas ta leebelt. «Kui tark sa oled!»

Mul oli häbi, aga nii pidi see minema — andis veel tükk aega poes järjekorras seista, kus liimipaberite küljest tilkus kleepuvaid kärbselaipu rahva sekka. Ja mis rahvas see niisugune oligi? Igavesed libamisi kõridega punetavad sellid. Peitsime endid mäerinnal pähklipuude vahele sellise arvestusega, et maantee oleks kuni järgmise käänakuni nähtav, sest bussi ootas terve pilv rahvast.

«. . . Kuule, kas nunnad sellest pühast veest rasedaks ei jää?» tahtis ta varsti teada. See võttis mind esiotsa pahviks, seda enam, et ta mõtles seda tõsiselt. Sain kohe aru, kui ta toore kahemõttelisusega püüdis kombata iseennast ja mind läbi võõraste katsumuste, läbi pilgari oreooli.

«See kuramuse portvein mõjub sulle hästi.»

Ta vaikis hetke. Kogus end.

«Suurepäraselt. Issand, kas sa siis ei näe, et mu põskedel on häbipuna? Aga sina räägi, räägi, kas neil õnnestub?»

«Tere hommikust, ega mina juures ole.»

«Kirjanik peab kõike teadma.»

«Noh, Judenitši ajal õnnestus. Peakorter asus ju neil siin kloostris.»

«Tubli, vennas!» lausus ta. «See juba läheb! . . . Nad peaksid vabanema sellest hirmust õnnestumise ees . . .»

«Need eided? Sa oled vindine, tüdruk!»

«Siis ära räägi minuga, kurat!» nähvas ta jõhkralt vastu, pööras mulle selja ja vaatas kaua enda ees laiuvat sügavsuvist maastikku. Ta ei näinud, kuidas kaks tühjade pudelitega venda mäest alla tulid ja teda jultunult silmitsesid.

«Ee, üks tõukekäruga vahib meid sealt ülevalt!» ütles ta veidi aja pärast. «Säh, vii pudel talle, ma ei usu, et me seda veel juua tahame . . .»

«Võta aru pähe, Sola,» ütlesin tõukekäruga värdjat silmitsedes. «Nad vaevasid meid isegi ära. Ma pidin su kleiti parandama. Mu kämblad on veel praegu mäel peetud lahingust kanged. Suudleksin meelsamini su kõrisõlme, kui et nendega õiendan. Kui vaid teaksin, kas mu huuled enam sõna kuulavad ja veel imeda oskavad!»

«Ma arvan, et see oli tõepoolest paremus, mille me hommikul käest lasksime. See ei ole enam üldsegi hea koht . . . Siin käivad koos kõige jõhkramad tüübid. Siit tuleb kaduda.» Ta puhkes lõbusalt naerma ja vaatas kinnitust nõdates mulle otsa. Ma naeratasin vastu.

«Nii et siis üks kahest.»

«Üks kolmest. Sa kaitsesid mind igatahes hästi, kui ma jaluli seal viinapuuväätides siplesin. Kus sa seda õppisid? Sinu ameti juures? Meie laev läks vist põhja, ah? Siin sigimatul mäel. Oleme nagu lollikesed siin pühakute ja käesuudlejate ja keelenäitajate keskel . . . Ega ma seda taga nuta, mis läinud. Pealegi on meil akvalangid ja me toome kõik jälle pin-na-le, on ju? Tead, hea poiss! Kui sa seal poes olid, nende viinaninadega ühes järjekorras, kutsuti mind auto peale. Ausalt. Neil oli viina ja lõõtspill oli. See on elu, mu poiss! Aga mina loll tahan sinuga vee äärde, sest sukeldumise lõpetame me alati kasumiga. Mõnikord tahan ma sinust rasedaks jääda, aga ei julge seda öelda . . .» Ta

kõhkles ja heitis siis kuraasikalt: «Mismoodi sa tütarlast vahid? Mis sa jõllitad?»

«Ausalt, ah?» ajasin silmad pärani.

«Klaas, kuule, oled sa mult kunagi küsinud, kas ma last tahan?»

«Ei, Sola.»

«Miks sa siis ei küsinud seda täna mu käest?»

«Ma kartsin, ausõna.»

«Eks küsi siis praegu.»

«Sola, kas sa tahad meie last?» küsisin viisakalt, aga pahvatasin samas: «Räägid tõtt?»

«Kui me sinuga ühes järves ujumas käime, siis vahest räägingi,» muigas tema.

«Kuule, me pole just Koitu ja Hämarikku mänginud,» nahisesin mina.

«Ega olegi,» kostis ta ja ta vastus ei tundunud sugugi põiklevana. «Ja see asi mulle enam ausalt öelda ei meeldi.»

«Mis asi?» pärisin pisut elevil, pisut närvis, kuid samas välgatas eemal sinine autobuss, valgustatud heledast lõunapäikesest.

Kargasime maast lahti, Sola kohendas alla joostes juukseid, mina toppisin pooliku pudeli kiiruga sarapuupõõsasse. Mul ei olnud midagi selle vastu, kui ta oma jutuga kuhugi tüüris, sest meil oli kavatsus nagunii abielluda, aga parem oli sellele praegu veel mitte mõelda.

Me ei näinud kumbki, kuidas tõukekäruga jalutu, kes sarnanes suure konnaga, püüdis mäeveerul pudeli juurde laskuda, mille olin torganud otsekui liktori kepipundi vahele. Nagu mägiveis laskus ta, külg ees, treppides tõukepulkadega, mis meenutasid naiste juurviljaistutamise konkse. Kuid maa oli kõva ja järsk, pulk libises, jalutu veeres ülepeakaela alla parkimisstaadionile (ta oli tõesti jalutu) ja tõstis verise näo bussi suunas. Tema tõukekäru, kodune töö kuullaagritest ratastel, tuli kõrinal meie jalge juures vastu bussikummi. Üks poisike asetas jala kärusse ja veeretas selle invaliidi juurde. Keegi andis talle pool sigaretti, mida ta verise suuga edasi tõmbas. «Et teil elus kõik viltu läheks, Jumalaema nimel, seda ma teile soovitan!» sülitas ta õelalt ja hakkas oma boiriidest mütsilotti kloppima.

Sel hetkel kohtasin bussiakna taga lapse ja Jaani näo kõrval Tiina siniseid silmi. Püha perekond, ja Joosep oli

nagu alati jube tähtis, saates mulle hävitavaid pilke. Nad olid nähtavasti «mesilaste jumalal» külas käinud. Ja kas oligi see ainuüksi vihkamine, millega Tiina surus poja endale vastu rindu, nagu teevad seda Vietnami emad Kyoichi Sawada sõjareportaažidel, kui me pilgud ristusid? Ehk tegi ta seda verise jalutu pärast?

Ei, ja kui see nii oligi, siis on parem, kui et sellest iial enam ei räägita.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Niisugune kontsukaupmehe hobune, nagu see buss oli, peatudes igas õueväravas, ei sõida mingil imeväel Kuremäelt üle Vasknarva Peipsi-äärsetesse suvituspaikadesse alla tunni ja kolmekümne minuti. Uskuge mind, kuidagi hea hakkas, kui märkasin tugevasti kõmmelduvat, päratu suurt veevälja liuglevate venede ja jahtidega. Peipsi ei sarnane kuidagi meie sadade metsajärvedega, vaid loob alati mere meeleolu. Niisugune veepõld on juba segment, osa selle maakera kumerusest, ja see on kõige parem palsam su mõtetele. Ma unustasin isegi oma teise sügissemestri perenaise, kuigi buss oli täis meelõhna, mida hoovas nende potsikutest.

Liivaluidetega, männimetsaga, köisaiaga eraldatud tasuliste parkimisstaadionide, vaiguste motellide, klaasist joogipaviljonide («akvaariumide») ja kaugete neemetipu suvilatega, kus pesitsevad ka TV mehed, võib see paik konkureerida mistahes vanade Põhja- ja Lääneranniku randadega.

Muidugi mõista vahetasime kohe riided ja ma läksin vette, et sellest meelõhnast lahti saada. Sola loopis mind naerdes männikäbidega, mõni neist tuli õige valusasti vastu ihu, kuid nad avaldasid omamoodi tervendavat mõju nagu kupulaskmine. Õpetasin tüdrukule, kuidas kuivadest käbidest korkvesti teha, kuid Sola tõstis vette minnes nurinat, et see olevat hirmus kõditav ja kare. Äkki jäi ta teraselt mändide all peatunud taksot silmitsema. Ning ütles: «Hillar.» Uskuge mind, olin selle juba täiesti unustanud, et palusin Vilul meile vastu sõita. Akvalang pole iseenesest mingi kaasaskantav habemeajamisaparaat ja õhk kulub balloonidest märksa rutem kui pardli söeharjad!

Käbid pudenesid Solal peost ja ta libises minu kõrvale liivale. Kuid ta ajas samas rahutult istuli ja vaatas mulle hirmunult näkku. Ja oleks nagu noogutanud.

«Võid sa mulle öelda, mille jaoks?» nõudis ta kuidagi võõralt. «Selle asemel, et aidata, muudad sa mu saatuse kitsaks nagu keeglirenni! Klaas, sa vist tahad, et ma su pimedaks teen?»

Mis pagana jutuga ta nüüd tuli? Me pole selle kuradi

keeglisaara juurde jalgagi tõstnud, tõejutt. Keegel jäägu suure kõhuga õllejoodikutele, kes oma karvaseid randmeid ja nõlbeid tätoveeringuid demonstreerivad! Ja kas ta siis ei taha, et me jälle sukelduda saame, vähemalt pärast kantusseisu Jumalaema mäel?

Ja ma aimasin ka, et ta minuga norida ei taha — ta haaras vihaselt mu puusa kõrvalt peotäie liiva ja samas vajus kuum juga mu laugudele. Mul oli pagana sant tunne, lebasin liikumatult, liiv näol. Kuidas ta mind praegu vaatab? Äh?

«Pöörа ometi kummuli, rumal,» sosistas ta veidi aja pärast otsekui armunõudluses.

Aga mina ei kavatsenudki ennast liigutada. Ma ei saanud seda teha, ei saanud talle otsa vaadata. Sest see kõik polnud ju loomulik. Enam ei olnud!

Siis kuulsin Vilu-poisi samme liival, nagu kuuled vee all paadikruvi.

«Salud, Maria!» ütles Hillar. Ja siis: «Tohoh! Vaata kus kurivaim!»

«Tere-tere,» kuulsin Sola häält. Tema toonist polnud võimalik midagi välja lugeda. Minu meelest oli ta imetlusväärne ja võin vanduda, kuigi mingi mõistusepäraselt seletamatu, rumal taktika keelas mul neid nägemast, et ta peitis näo poolenisti liiva sisse.

«Ma päästan teie hinged,» ütles Vilu.

«Tubli, mu poiss!» hõikas Sola ja raputas mind. «Oi, on balloonid täis?»

«Tahiitini peaks teile jätkuma, aga enne tuleb sõiduraha kinni maksta. Sest jumal ütles, et rikkad oma kulla ja hõbedaga saavad põrgus põlema, mitte aga esimese kursuse rebased!»

«Kes läheb Tahiitile?» küsis Sola järsku teravalt. Ma sain aru. Suvi oli kaduvalt läbi, Hillarist oli saanud esimese kursuse jurist, tema aga polnud kuhugi jõudnud.

«Ma mõtlesin, et te . . .» oli poiss järsku segaduses, kuigi tal oli meiega rääkides oma süsteem välja kujunenud.

«Oh — ei, Illu! Me ei lähe kuigi kaugele.»

Tundsin ennast just sedasi nagu viies ratas vankri all, kui Hillar müksas mind ribide vahele.

«No kuidas läheb, Klaas? Kas oled rahul? Roni üles ja keri maksma!»

«Kas sa pead suu!» urisesin talle vastu, pöörasin ennast kummuli, raputasin liiva silmakoobastest ja vaatasin mõle-

male nagu ärgates otsa. «Kui ma juba sul tulla palusin, siis las ta ootab, kuni me vees ära käime. Mingu akvaariumi mineraalvett jooma, mängigu motellis doominot või põõnaku, lasku leiba luusse! Kui ei meeldi, siis sõitku seenele!»

Panin Sola luidete vahel akvalangirakke ja kontrollisin, nagu alati, hoolega kraane. Hillar oli juba vees. Sola heitis tema suunas rahutuid pilke.

«Kas sulle ei meeldi, et ma lasin akvalangi tuua?» küsisin.

«Ei, ei meeldi.»

«Miks?»

«Klaas!» ütles ta tasa.

«Jah?» Ta tõstis silmad, ja paistis, et ta hakkab kohe nutma. Issand, kui sant on ikka seda võitlust teise näolt näha!

«Noh . . .» kõhkles ta. «Me ei mõelnud sellele, et teeme teistele haiget. Sinu pillav suuremeelsus . . . Sa mõistad?»

«Kas see sulle ei meeldi?»

«Ei,» ütles Sola.

Kuid ma teadsin, et see polnud ainult Hillari pärast. Hillar oli nüüd ju omadega mäel.

«Ma saan aru,» vastasin mina ja tõmbasin rihmad ta ahta keha ümber pingule. «Aga sa oled täna pahur. Kohe lõpetan nende kuramuse rihmadega. Ja nüüd — kao juba vee alla! Sedasi on parem.» Andsin talle laksu tuharate pihta, ja uskuge, tal hakkas sellest tublisti parem.

«Olgu,» nõustus ta. «Sul on õigus, Klaas. Olen liiga kauaks kuivale jäänud . . . Või mis? See pole minu jaoks vist hea? Sa tegid minust amfiibi. Võib-olla saab see meile kunagi saatuslikuks, aga praegu ei ole ma nii tänamatu, et sulle aitäh ei ütle . . .»

Ta tõstis käed mu õlgadele, tõmbas mu enda vastu, niipalju kui see turvik ja aparaadivärk lubas, ja suudles mind põsele.

Siis tõstis ta prillid laubalt näo ette. Suu tõmbus kummi survest pingule, venides pikaks ning vormituks. Ja läks ära vette. Hillar Vilust mööda. Tal oli hajameelne ning väsinud ilme. Vilu näol püsis seevastu erisorti meeldumusilme ja ääretu sümpaatia. Aga see oli ju ka minu näol.

«Kas sinine linapõld teab, mis see on?» pomisesin ma mööda luiteid sumbates. Leidsin, et ilma Sola läheduseta poleks mul õnnestunud inimestest kunagi niimoodi aru

saada, nagu ma sain. Värvitud vanaeit, pahelised tüdrukud, põlvitav naine, kes andis mu käele suud, ja kerjused olid leiud ära vaevanud, andes veel kord mõista, kui kaootiline on maailm ja kui palju on temas inimhingi! Ja seda kõike tänu ma tänu armastusele. Tänu armastusele on mul tunne, et olen osake maailma loomulikust talitusviisist, ja see teeb mu enesekindlaks. Mu meeleolu paranes.

Ja ka Sola oli hoopis teine, kui ta veest välja tuli. Ta oli nii ilus, et tundsin igatsust teda sülle võtta.

«Kas teate, mis minul on?» ütles ta ja tõi lagedale kimbu klooströiküünlaid.

Me jäime pimedani randa, et need luidete vahelises tuulevaikuses põlema süüdata. Nad olid peened nagu sukavardad ja vahkjad nagu surnu. Kui me sõnatult rannast lahkusime, jäid need öösse põlema, sest oli lõpmata vaikne.

Kui me Tartu tagasi sõitsime ja Aruküla koobastiku juures linnale lähenesime, küsisin Solalt, kuidas see tema meelest kõik välja kukkus.

«Voh,» ütles ta ja tõstis põidla.

Ronisime roidunult trepist üles oma tuppa ja tardusime hämmeldunult ukse kõrvale paigale: kogu uhke antikvaarne roosipuumööbel oli läinud, ainult kitsa ja pika toa lõpus, akna all, seisis Sola ase, nagu poleks midagi olnud.

«Aa,» ütlesin ma siiralt ja otsisin silmadega vähemalt vana kakaopruuni valamut ning veekraani. Ei, need olid alles. Vedasin ennast sinna ja jõin messingilõhnalist vett.

«Kas me ei läheks kohe magama?» küsis tema, püüdes hädiselt naeratada.

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

See oli järgmisel aastal, vaatasime Solaga keset põuast suve «Saluudis» filmi «Timukas». Teate küll, noor matusebüroo ametnik, kelle ülesanne oli vanglat kirstudega varustada ja pinalitaolisel surnuautol roosikrantse kohendada, abiellub vana timuka tütrega ning peab viimaks äia elukutse omaks võtma, et säilitada korterit. Lausa uskumatu, mida kõike korteri või auto pärast ära ei tehta!

Enne kui valgus tumepunasel tapeetriidel, Kreekat jäljendavatel bareljeefidel ja rõdulõvide ammuli kurkudes kustuma hakkas, enne, kui laearmatuur kisti reostaadi abil kustuvaks nagu lõke, teatati, et täna öösel õitseb Botaanikaaias öökuninganna. Ilmselt oli sellest kirjutanud juba hommikune linnaleht, avaldades esiküljel mulluse öökuninganna «portree».

«Tahad näha?»

«Ikka!» vastas Sola.

Tajusin ühelt poolt Sola õlga, teiselt poolt läikis kõrge karniisina kapteniõlak, ja ma mõtlesin, et vahel on ikka pagana mõistlik tegu küll, kui diktor ei lobise ainult ohutust liiklusest!

Otsustasime Sola poolt väljuda öösel pool kaks, siis oleksime jõudnud Botaanikaaeda ajal, mil öökuninganna on täies ilus õitsele puhkenud.

«Tule, lähme,» ütlesin ajalehte kokku pannes.

«Ah?»

«Solake, noh?» andsin talle hoogu.

Ta sulges vaikselt raamatu, kuid tema näolt ei olnud küll midagi välja lugeda. Vahetevahel võttis see reserveeritus mu keema.

«Unustasid juba, pagan võtaks?»

«Teinekord ei maksa endas kokku leppida,» ohkas ta laisalt, kuid ei teinud mingeid ettevalmistusi väljalippamiseks.

«Ja niisuguse vedamiku saan endale pärast ülikooli naiseks!» lärmasin ühtaegu anudes.

«Ära loodagi, loll poiss!» nähvas tema ja lisas vaikselt: «Ja jäta, palun, mind üldse mängust välja, Klaas. Mind ei huvita enam see õis.»

Ma pörnitsesin teda jahmunult. Olin haistnud kavalat sõnasõda, milles ta kippus ikka peale jääma, kuid seekord istus ta vagusi tooliserval, tema rind õõtsus ülearu kiiresti, üks põlvedest oli istudes terav, laeva tääv, mis kannab igavesti tema, naise nime, teine ümar ja otsekui väikekodanlikult ükskõikne.

«Kuulsid mu kõrvad ikka õigesti?»

Ta vaatas mulle rahulikult otsa, ja ta vastus ei tundunud sugugi põiklevana:

«Arva ära.»

«Hea tükk! Tõesti väga kena tükk sinust! Ja mis kuramuse pärast me siis üleval konutame?»

«Sa lugesid «Morning Star'i».»

«Lugesin! Mul ammu kollane udu silme ees.»

«Eks lippa siis unekülla.»

«Kuule, sina, palutav plika,» ütlesin vihaselt.

«Mis on, kallis?»

«Sulle ju meeldis pool päeva jahvatada, et on kuramuse piinlik elada Tartus, kui pole veel öökuningannat vaatamas käinud?»

Ta vaatas mulle otsa ja püüdis nagu kuhugi taganeda. Aga ta pearaputus oli küll kindel, seda seedisin isegi läbi kollase väsimuseudu.

«Seda ütlen ma ka praegu,» vastas Sola vaikselt, kuid ta hääles kõlas veenev noot. «Aga ta õitseb väga hästi ilma meieta. Oletame, et meil on teda väga vaja, väga. Aga kui me läheme ja kõik ära näeme, ei saa me enam öökuninganna niimoodi armastada. Las temagi olla, vähemalt tema! Ja mis siis saab? Pärast öökuningannat? Oled sa sellele mõelnud?»

«Kui me oleme tema pärast nii kaua üleval olnud, siis lähme pärast seda kindlasti põhku,» püüdsin hädiselt naljatada.

Sola vahtis põrandat tühja pilguga. Ja oli sel hetkel minuga tasa. Tegelikult hakkasid ta sõnust vana üüritoa lage ristkülik ja põrand (teate isegi, mis siin tehtud oli) mu silme ees mingil nõiaväel liikuma, nagu oleks rääkinud patriarhist vanamemm eluloitsu, mis pakub kaitset kõikuva maailma ja mingi sisemise voogamise eest. Sa siis ei tulegi kaasa? Milleks ma suud andsin ja sulle käe ulatasin? Milleks rändasime koos? Milleks kuulasime rohu sahinat? See on meie õhk, mis ümbritseb maakera. Miks tahad seisatada poolel teel? Kas on tõesti aeg langetada trikoloor? Võtta

kuldvasikal sarvist kinni ja nautida tõusikluse ahvatlevaid pilte? Hm, ma pean silmas teid, Klaas ja Sola. Kujutlen teid tänaval jalutamas, õigel pool ja õigesti käe alt kinni hoidmas. Oi, kallis, kas sa ei saaks mulle hankida lõhe sissetegemiseks mõni gramm salpeetrit? Aga minu abikaasal on nii väga vaja meeste vihmavarju, jah, palun, jah... Ja mina olen nii-ja-nii mitme romaani autor. Ma lihtsalt ei suuda mõistlik olla. Kujutlen teid sügisesse tammehiies, rongis, panga operatsioonisaalis, hipodroomil, lennukis; kujutlen teid — Klaas ja Sola — restoranis lõunatamas, mida te pole kunagi teinud, ja telefoniga kinopileteid tellimas (see kena nimi, mida sa s i i s omad). Teil on oma tähtpäevad, teil peaks olema maapealne paradiis. Kas tuled ja viskad koos minuga kõikidesse akendesse kivid? Hemingway külmunud leopardi nimel, kes on igavesti Kilimandžaaro lumisel tipunõlval, tuleb kas minuga ühineda või mind maha jätta...

«Ma olen hirmus tüdruk, eks ole?» küsis ta äkki.

«Mitte sinnapoolegi... Aga sa räägid nii, nagu peaksime loobuma muinasjutuööst?» vastasin talle.

«Jah, sest mul pole kedagi peale sinu,» lausus ta tõsiselt ja lükkas karme tumedaid juukseid laubalt eemale. «Nagu jalgrada soolajärvel; me olime elavnenud... Võib-olla see meeldis meile? Pidigi meeldima, sest niisugused juba need plikad kord on! Aga kui rindu lööb neutraalne valu...» Ta kõhkles ja jätkas sõjakalt: «Mida sa veel tahad? Evolutsioon on lõppenud. Kuidas sa seda endale muinasjutuks teed? Need, kes jooksevad öökuninganna või autoõnnetuse juurde, pole pärit müüdist, kallis mees! Kuule, ma ei teadnudki, et sa oled homoseksualist?»

«Misasi?» küsisin pahvilt.

«Tunnista üles,» naeratas ta, «tunnista, et oled armunud Alain-Fournier' Augustin Meaulnes'i.»

«Aga sina oled tõeline rannaplika. Soolane!»

Mul oli kange tahtmine talle öelda, kui palju, lihtsalt talle teadmiseks, kui palju ta on hävitanud minus lapselikku sentimentaalsust, ehkki on minust noorem. Niiviisi võib poeedi tappa! Aga see isu läks mul ruttu üle, sest kummaline, lausa nõiduslik ükskõiksus, mis ei haaranud omamisi ja läbielatud suhteid, säilitas öökuningannat nagu müüti; see ei sündinud ega surnud ühel ööl, iial ei tallatud teda jalge alla nagu musti orhideesid või ühe öö prostituute, ja mis sai olla paremat?

Kuigi mind naljalt peatama ei saa, kui rännukihk sees, aga seekord nõustusin kindlustuma koos öökuningannaga sina urus.

«Arvad sa, et meie lood võivad kunagi täbaravõitu olla?»

«Kesse seda teab...?» naeratas ta tõustes. «Olen teinud seda, mida sina tahad. Seda ei ole olnud palju. Ma ei mõtleks, et meid on eriti suurest tülist säästetud, pigem oleme nõrvud, absurdse maailma lõbutsemise tulemused...» Ja lisas linu kohendades: «Tähendab — priid, eks ju?»

«Aga ise oled sa päris lustilik, tüdruk.»

«Olen küll. Oskad sa ette kujutada olukorda, kus mina lustilik poleks?»

«Ei, mu näkk,» vastasin, tundes voodiriiete tuult sõõrmeis. «Mina olen ju ka, ja me ei lähe öökuningannat vaatama. Sina oled minu öökuninganna.»

Sola puhkes itsitama, kuid ta hääl oli täitsa heasoovlik. Siis lõi ta mu toast välja.

«Ee, mida sina oled endale pähe võtnud?» talutas ta mu kuuekäisest ukse juurde. «Sant pilgar tuleks! Hakka astuma. Noh, kas lähme juba? Nagu kõik head poisid. Pärast kannad ette, eks ole?»

Ta sulges silmad ja mina läksin minema. Trepimaršil süütasin sigareti, ehmatades suudlevaid kunstiõpilasi. Raekoja kell lõi kaks. Toomel hoidusin gooti katedraali lähedusse, mille punased tellised õhkusid tarka soojust. Kas algab nüüd paratamatult samasugune aeg nagu see, kus meil polnud enam Tiinaga ühiseid pärastlõunaid? Kui ma ei tundnud tema juures töölt tulles enam lapsepõlve kingade lõhna? Neil kevadkuudel istusin jälle siin, vana Toomkiriku katusealuses «maailma tuvipesas» ajalehtede taga, ja minu rohketest allkirjadest ukse kõrval puldil lebavas klades muutus välisilm mulle küll reaalsemaks, aga see ei olnud ikkagi tõde, vaid tähendas enamasti häireolukorda iseendas, ja kunagi ei ole see küllalt loomulik nagu sukeldumine. Olin igasuguses tarkuses pettunud, needsin vargsi teooriaid, mis selles maailmas on õigeteks osutunud. Ons neist raasu kasu, kui me ei suuda ühel tunnil enam öökuningannat vaadata?

Läksin läbi sealt, kus puhkavad «mitme maie rahwa luud». Keegi neist ei tülitanud mind.

Kui ma piki jõekallast, kus helkisid tuledes paadisadama värvid, Botaanikaaia juurde jõudsin, valitses kuuvalguses täielik inimtühjus ja ma arvasin, et siin peab

olema mingi eksitus või olen ma tõesti kaheksakümne viie tuhandelises linnas ainuke loll, kes tahab öökuninganna näha. Värav müüris avanes siiski üle ootuste kergelt ning hääletult, aiasügavusest tuli lindude unist siutsumist, kuu plinkis valgust klaaspaviljonide ruudustikel ja võimatu oli öelda, kas seal sees on kedagi või mitte. Isegi suuremate troopikataimede kontuure polnud klaaskatuse all näha, kuu peegeldus vaid tuhandekordselt, ja alles siis, kui olin sisse astunud, tabasin selle džungli omapärase elu- ning talitusviisi.

Järsku olin keset rahvajõuku.

See oli nagu tumm filmikaader mõnest Ladina-Ameerika mässust. Öökuninganna oli nende keskel nagu pealik, ja õieti meenutaski ta päevalille. Vahepeal õppisin ma vaikselt astuma, et nad mind omaks tunnistaksid. Ma lootsin, et ruum, kogu see džungel on häältest elevil, kuid siin räägiti summutatult nagu peiedel. Ainult üks mustlasimik vääksus aeg-ajalt ema rinnal ning toppis musta rusikat suhu. Mind hämmastas, et ka nemad siin olid. Suust suhu liikusid andmed öökuninganna kohta ja ma kuulsin sosinat: «Teda mõõdetakse veel.» Kui mul tuli samuti andmeid edasi öelda, tundsin end koerana, kes posti edasi kannab. Mõtlesin, et need inimesed valguvad mööda öiseid tänavaid koju — ja mil määral on nende tulevased päevad võimsamad nende eelmistest? Kas maailm saab paremaks? Kas see, kes pole kunagi lugenud raamatuid, hakkab neid lugema? Kas pärast seda jätab mõni pugemise ülemuse ees? Ei riku tervist viinaga, vaid hakkab kasvatama roose? Ei riku abielu? Ei anna röövlile hirmuhigis kuldkella, vaid hakkab vastu, maksku mis maksab? Ma ei teadnud seda. Õis oli avanenud.

Palmide alla olid lahked botaanikaaia töölised toonud mõned järid, ja osa vanemaid inimesi, kes olid õie avanemist juba õhtust peale oodanud, olles neil tukkunud nagu surnut valvates, tõusid üksteise järel ja tatsasid sisselangenud huuli maigutades ette, vaadates tühjade hallide silmadega looduse suursaavutust.

Jälgides siin sagivaid inimesi, oli mul tunne, et õis ei tähenda neile üldse midagi, aga nad on endast lihtsalt võitu saanud ja võivad nüüd jälle uuesti alustada. Näod, mida ma öökuninganna all vaatasin, peegeldasid üksikisikute kitsaid mõtteid, mis olid seotud neid vahetult puudutavate muredega. Nende mõtted keerlesid ümber heade ja halbade tööotste, palkade suuruse, vanaduspensioni, õppivate laste, parandamatu haiguse, joodikust mehe, ümber pideva eluvõitluse. Siin ilmnes kõik see, mida mööda minulgi tuleb minna: igapäevase elu tee.

Ainult lokkis juustega prõnnakas mustlasepõngerjas avastas endale öökuninganna, kui mitmesuguste valgustite eredad tuled selle peale langesid. Ta tahtis rusikat, mis lükkudes oli alla kukkunud, uuesti suhu pista, kuid tabas sellega ainult põske ning lükkas selle siis öökuninganna poole, vestes midagi oma pudikeeles, silmad kaarjate ripsmete all järsku unetud. Mulle näis, et ta erutuses üles-alla jõnksutades ütleb: «Minu kõikvõimas isa, kes sa oskad süüdata iga ilmaga lõket ja lüüa ema, kas sa ei varastaks mulle see lill?»

Vaata kus sindrinahk! Ma naeratasin.

Ja kui ma eraldusin massist, mis sinna kunstlikku džunglisse iseendaga arvet pidama jäi, hakkas mul kuidagi rahutult valus ning ma pomisesin tahtmatult: «Solal oli siis õigus.»

Tundsin järsku kõrvetavat janu, nagu olin seda vaid ühel korral tundnud — lõõmavas ülikoolis raamatuid tassides. Leidsin ühelt tänavanurgalt arteesiakaevu, torustik umisses, laulis nagu vilbus, pinguldus, aga vett ei raatsinud anda. Läksin hea lootuse peale läbi suure hoone kangialuse, kus tõmbas jahe tuul. Nägin kohe malmnupuga kõrget pumpa, mis seisis väikese õuemaja akna roosas kumas. Kaevud on ikka Tartu uhkuseks olnud, ja vesi, mis sealt tuleb, ja õlu, mis sellest veest pruulitakse. Ja vist jõingi sama ahnelt, sest ei tahtnud tunnistada oma kaotust.

Alles siis, kui olin sulgenud peoga toru, kuulsin tänavapoolsest suurest kivimajast rotatsioonimasinate tumedat müdinat. Valgustatud aknareas liikusid inimeste niitjad varjud ja ühest paistis koguni, nagu vihiseks kogu aeg läbi õhu mingi koot. Viimases aknas, mis oli teistest vähem valgustatud, peaaegu lae all, kirjutas bibliofiili tüüpi vurrudega rauk pakenditele roosa kriidiga mingeid ruunimärke. Kangipoolses otsas oli avatud koridor, mida täitsid suured paberirullid (neid oli ka kuiva suve tõttu õues) ja mis lõppes vastu tänavat seestpoolt riivitud tiibustega.

«Kes seal on?» nõudis üks hääl.

Ma arvasin, et näen viirastust, sest kuju oli valgusjoas

täiesti liikumatu nagu need «laibad», mida miilitsad juhi reageerimisvõime kontrollimiseks teele heidavad.

«Tulin siia jooma,» kohmasin vastu.

«Ma ei küsinud teilt seda. Laske pump lahti!» ütles ametlik hääl.

Tabasin pilgult, et see sümpaatse välimusega leheneeger on minust küll nelikümmend naela raskem (ma ei tea, miks kipun inimesi kaaluma ema Melanie margapuuga, kuigi, uskuge mind, see koitanud riistapuu neid üles ei võtaks). Tema laia rinda kattis kerge tenori lõuakurru all must nahkvest, mille poomvillast varrukatele olid tõmmatud küünarnukini kaitsesukad.

«See on toimetuse kaev,» sõnas ametnik, «ja mulle tehti ülesandeks selle kaevu hooldamine. Siit ei tohi juua.»

Seda ma küll sellele kretiinile ütlema ei hakanud, et nad sel ööl ühte mu novelli trükivad, küsisin vaid üllatunult: «Ja te valvate kaevu öö läbi, mees?»

«Kaevulõhkujad ei ütle, millal nad tulevad. Nagu teie. Siit kaevust joob veel peale šefi ainult neiu õuemajakesest, kelle varju te aknal näete, sest ta on minu pruut,» ütles ta väärikalt.

Vaatasin alguses ametniku peos läikivat kristallkarahvini ja siis roosasse aknasse, kus ringutas neiu nõtke figuur.

«Mida ta teeb?» küsisin pisut segaduses, sest lõpuks olin ma ju ise Sola üksinda koju jätnud.

«Ei, ei, teie ärge vaadake!» protesteeris ametnik. «Minge aga heaga kaugemale. Tahtsite vist meie koridori paberirullide vahele magama keerata, va hulkur! Võib-olla olete tagaotsitav?»

Ma tõstsin pea. See oli juba liig. Mina olen tagaotsitav?

«Tere hommikut. Tulin ainult jooma.»

Ametnik polnud millegipärast pikemast jutust huvitatud. Ta oli akna all leppesignaali koputamisega hõivatud. Kardina tagant piilus silmatorkavalt napis pitskombinees neiu ja ma jäin muidugi vait.

«Te olete ikka veel siin?» küsis ametnik veel kord akna poole kahvatuid huuli torutades. Ta puhastas mind vaadates suunurki ja tõstis sõrmed kergelt nina juurde, olemata ilmselt lõhnaga rahul. «Hulguse ja joomari kohta olete üllatavalt häbematu,» jätkas ta. «Õigupoolest oleksite pidanud saba jalge vahele tõmmates kangialusesse kaduma, kust teiesugused värdjad välja ilmuvad. Pole teil siin

midagi jõllitada ja kaevu ligi ma teid juba ei lase. Varsti on siin suured muutused. See maja kuulub lammutamisele ja neiu saab minu mõrsjaks,» lõpetas ametnik edevalt, iseloomustades tema väärikat maailma ja seda polaarsust, mis vaitseb roosa akna ja tümiseva majahiiglase vahel. Seepeale täitis ta paari löögiga karahvini.

«Ah sa mait! . . .» laksutasin keelt, sest vari aknal kreenitas parajasti nägu. Mul oli isu sellele sellile puhas värav ninas. «Ta võib küll teie omaks saada, aga ta ei armasta teid, pange tähele!»

«Sina ole vait, hulgus, kui ei taha hammastest lahti saada.» Olin valvas, et see kretiin mulle karahviniga ootamatult pähe ei koksaks, kuid ta ju lausa nõretas didaktikast: «Sinu häbematusega poleks ma kunagi nii kaugele jõudnud, nagu ma olen. Nähtavasti pole su peas korralikust elust haisugi ja seda tuleb sulle veel õpetada . . .»

«Alandust?» sõnasin koomilise jultumusega, sest õpetamiseni ei jõudnud ta oma lihavatele lisanaeltele vaatamata. Turris ja vihane, järgnesin talle paberirullide juurde, kuhu ta karahvini pani.

«Kas sa tulid kangialusest selleks, et öelda, mis su kasimatule näole on kirja pandud?» vastas ta kõrgilt, asudes aknaluuke sulgema.

«Minu näole — alandus?!» Toetusin paberirullile ja sirutasin käe karahvini järele.

«Jätke! Ärge seda puudutage!» hüüatas ta ehmunult, surudes esimese pöördespanjoleti oma pessa. «See on peatoimetaja karahvin!» Kuid ma tõstsin kristallkarahvini rutemini suule, kui ta arvata võis, ja kallasin endale rohkem vett kaela kui suhu, kuna ametnik oli kahevahel, kas sulgeda luuke edasi või tulla sellele kahtlaselt ligiujunud tüübile kätte maksma. Ta neelatas kaks korda. Aga hoidis ennast tagasi. Arvas vist, et minu vastu ta juba ei saa. Pealegi oli karahvin ära teotatud ja päästa polnud enam midagi.

Olles märjana üpris lohaka väljanägemisega, jätkasin mööduka väärikusega tema sõimamist: «Olgu ma pealegi kaltsakas. Pardon! Pesumaja viie minuti töö . . . Oh-oh-hoo! Aga teie? Olete te tõesti kindel, et saate edasi, kui sulete aknaid ja täidate peatoimetaja karahvini minu pärast kaks korda?» Ma kohe ei jõudnud ära oodata, millal ta mulle kallale kargab.

«Iga ristiinimene teab, kus on ta koht,» vaatas ametnik

üles rauga suunas, kes töötas põlvili trükiste virnal roosa kriidiga. «Ma alustasin maapoisina, aga olen tõusnud kirjandusrindel juba arvestatavaks ametnikuks. Minu silmis on tööl, elul ja nägusal pruudil kindel koht. Mis sa veel tahad? Mis sa ise oled ära teinud? Aelenud mööda sopa-auke!»

Mu pilk oli naelutatud seinale, kus ronisid kaks tigu, karbid seljas. Üks neist oli teisest paarkümmend tolli kõrgemale jõudnud, aga ta võis ka enne päikese loojumist ronima hakata. Kas nad jõuavad enne hommikut akendeta otsmisel dolomiitseinal räästa alla, või tabab päike nad poolel teel ja kuivatab nende lima?

«Annes!» hüüdis pimedusest meloodiline hääl. «Mida see mees sinust tahab?»

Kui ma juurderutanud neiu pikki, tagant klambrisse koondatud hõbedase läikega juukseid silmitsesin, sõnas ametnik: «Või minagi seda tean? See mees, õigemini pika-juukseline hulgus, jõi ära šefi vee. Karahvin tuleb uuesti täita.»

«Las mina pumpan, kallis,» keerutas neiu ta ümber.

«Ei mingil juhul, ma teen seda ise,» oli ametnik resoluutne. «Karahvin vajab ka hoolikat loputamist.»

«Seda muidugi,» ütlesin sapiselt. «Ma põen süüfilist.»

«Sina ole vait, kas sa ei näe, et ma oma pruudiga räägin?» Nagu selle kinnituseks tõmbas ta harjunud liigutusega kaitsesukad varrukatelt, peitis need põue, surus neiu enda vastu, silitas minu silme all tema meeldivaid rinnaõunu ja suudles teda ahnelt. Samal ajal vaatas Igihaljas (nii ma ta mõttes ristisin) üle peigmehe läikiva vestiõla või põsekurdude mulle otsa. «Me ei sunni talle sugugi oma intiimasju peale, eks ju,» sosistas ametnik, «aga ta ei saa kas aru või on juba nii segamini, et ei oska siit siseõuest enam välja kobida . . .?»

«Sel juhul talutaksin ta ise tänavale,» pakkus neiu ruttu. Ta tõmbas pea naerdes mehe eest ära ja tegi vaigistava liigutuse, kui see protestiks turri läks: «Minule ta ju vastu ei hakka, Annes. Sina aga täida vahepeal karahvin veega.»

«Seda tuleb pesta!» nohises ametnik, kuid lasi tüdruku lahti. Igihaljas hõljus otsemaid minu poole ning peig võttis paberirulli najal Caligula võimuahne poosi, et jälgida minu väljaviskamist.

«Ma olen Pipi, kes tõstab hobuse sirgetele kätele,» ütles Igihaljas.

«Lausa uskumatu,» sosistasin mina.

«Mis te siin teete?» küsis ta pehmelt.

«Mina või? Tahtsin näha, kuidas maailm une pealt välja näeb.»

«Mis, te magate alles?» küsis ta imestunult ja tahtis puudutada mu lauge. Et kas seal all pole tikke. Siis naeratas ta lustiliselt, aga vaikselt. «Muidugi, tembutate aina! Annes ei salli tembutamist.»

«Kas ma tegin talle väga plassi? Lööksin ta huuled meeleldi mulati omadeks!»

Igihaljas avas kohkunult suu.

«Ei, ei, ma ei taha tema alandamist, sest . . . ta on mind juba võtnud, korduvalt,» rääkis ta kiiresti ja lisas lepitavalt: «Palun, poiss, ma pean teid praegu tänavale juhtima!»

Igihaljast õhkus nii palju neitsilikku sarmi, kui ta mul käe alt kinni võttis, et mul oli raske uskuda, et see türann on minust ette jõudnud.

«Ilmaaegu alandame endid,» ütlesin poolehoiuga.

«Oo-jaa, temale sobib see muidugi paremini!» teatas Igihaljas võidukalt, ja ma kuulsin, kuidas ametnik nohises meie viivituse pärast, tühi karahvin käes.

«Kas ta mõtleb ringi ja teeb selle ise ära?» küsisin.

«Oh ei, ärge kartke, ta hakkab karahvini pesema!»

«Ma ei teadnudki, et selles kitsas kivikaevus, lammutamisele kuuluvas majas, õitseb nii imeline tütarlaps . . .»

«Keegi ju ei vaata tagahoovi.»

«Ja tema vaatas?»

«Ta tuli ükskord karahvini täitma,» ütles Igihaljas. «Aga miks imeline?»

«Te juuksed . . . Mis värvi nad õieti on?»

«Oh, see pole midagi!» sosistas Igihaljas ruttu ja joonistas kõigi nelja fassaadi suunas, mis meie pea kohal kõrgusid, nimetissõrmega ristküliku. «Tähtis on hoopis see. Meil kõigil tuleb sellega arvestada. Aga ma ei tahaks kusagil mujal elada kui siin, selles väikese peidetud õuemajas! Mul on seal taga isegi väike peenar, te ei usu või?»

Mõtlesin, et siia tuleb veel neli-viis korrust rotatsioonimasinaid ja ametiruume, ning hüüdsin ametnikule temast möödudes: «Tõmba kaitsesukad varrukatele, kui pesema lähed!» Jõudnud kangialusesse pimedusse, ühtaegu algava lobistamisega kaevu juures, kuulsin Igihalja armastus-

väärset sosinat ja tundsin tema käe puudutust oma näol. Ja siis läks see hommik käest ära.

«Issand, mis see on?» võpatas ta korraks.

«Vesi,» sosistasin. «Vesi jookseb tänavale . . .»

Igihaljas naeris vaikselt, sest kaevu äärest kostis alles lobistamist ja terve oja väänles meie jalge alt läbi tänavarentslisse.

«Ja te lähete temaga armastama?»

«Punanurgas on kunstnahast sohva, kõle nagu lennujaamas, aga Annes toob kõrvaltoast vaiba,» jutustas Igihaljas. «Ja ta käed on pärast seda lobistamist nii külmad . . .»

Ja see oli kõik, mis ta öelda jõudis, sest otse Igihalja kõrval, teda peaaegu riivates, paiskus kangialuse seinas seni märkamatuks jäänud ümarpeaga tilluke uks valla, hallides kaitsesukkades ametniku punetavad käed rebisid neiu toorelt sisse, valgus pimestas mind, neiu rinnad löid avatud kleidinööpide vahelt vägivallast õitsele, nägin tema allaheitvat ja ühtaegu ihalevat nägu, kui ta paberirullidele kukkus, käsi küünarnukist veidi võikalt sissepoole murdunud, ja ma tardusin jahmatusest, sest Igihalja juuksed läikisid koridori piimjas valguses täishõbedaselt. Siis oli uks kinni, riivikolksatus ja ametniku katkendlik vihanaer lõpetasid stseeni.

Kuuendas klassis, preili Murrel, geograafiaõpetajannal, kes oli vaevalt kakskümmend kuus aastat vana, olid samasugused juuksed. See oli mingi ilus haigus, mitte värv. Sain aru, et kui maailm imeb Igihalja endasse, võtab temalt salahoovi tillukese nelgipeenraga või keldri moosidega või võimaluse olla tõeliselt armastatud, kaitseb ta teda omamoodi iluga, nagu kaevu, millele ehituse ajaks tara ette rajatakse. Ometi kumisesid mul kõrvus Antonioni «Varjutuse» peaosalise (Monica Vitti) sõnad: «Ma teen seda seepärast, et kõik teevad nii. Ma ei tea, mida seejuures tuntakse. Ah! Ma ei taha olla varjutus, tahan olla midagi helget.»

Oli juba valgenenud. Otsekui seiklust maha raputades lahkusin üle niriseva oja kalpsates tänavale. Nire saatis mind rentslis nurgani, kus varsti hakati müüma juba hommikusi lehti.

Läksin üles Sola juurde, ja nähes teda pika kitsa toa lõpus, avatud akna all magavat, ei raatsinud ma teda kuidagi juurdekobimisega äratada. Mõtlesin tema unele, mida

ta võib kaelas kanda nagu minu kingitud merevaiku punase ämblikuga.

Kuid ta avas oma silmad väga äkki nagu too mustlaspõnn, kes avastas järsku suure lilleõie.

«Klaas?»

«Sola?»

«Sa tahad vist hirmsasti magada, Klaas?»

«Jah, oma öökuninganna juures.»

Rohkem ei osanud ma midagi öelda. Sest see oli Sola.

«Kas see teine öökuninganna sulges oma õie?» küsis ta unesoojalt.

«Muidugi.»

Kord — see oli suure augustitormi ajal, kui tuul murdis Põhjarannikul lankide viisi metsa — ütlesin talle: «Sa oled õudselt tõmmu. Kuule, päris hirmus kohe, kui tume on su nahk. Sõjapäevil oleks sind kindlasti mustlannaks või juudiplikaks tembeldatud.»

«Mis siis oleks olnud, Klaas?» küsis ta ja vahtis mulle tõsiselt otsa.

«Teadagi, tüdruk.» Võtsin Sola kollase taskurätiku (üldse jumaldas ta kollast) ja räsisin väikeste maniküürikääridega sellest kuusnurkse tähe.

«Kust sa seda oskad?» küsis Sola vaenulikult.

«Seda õpetas mulle vanaema, sest kuusnurk olevat jõutähti.»

«Ma arvasin, et sa õppisid seda kusagil mujal,» ütles tüdruk. «Aga usu mind, kogu see mineviku värk ajab mind vähe iiveldama.»

«Võib-olla oled sa . . .?»

«Ei. Midagi pole.»

«Mind ajab see samuti iiveldama,» ütlesin talle ja mõtlesin neile puuduvatele varvastele, mis kunagi ajasid Sola naerma. («Kas sind siis nende paari varba pärast sõjaväkke ei võetudki?» muigas ta ja ma vastasin riivatult, nagu seda vast Türgi sõjast peale on tehtud: «Ei, mul on üks seesamune.») Aga nüüd oli mul isu sellest vanaemast veel rääkida.

«Kas tead, kui tal kästi mulle padi suu peale panna, tuli ta nuttes ema Melanie juurde ja rääkis kõik ära . . .» Täht oli valmis lõigatud. «Ega sa ei karda, kallis?»

«Oi, samaväga,» sosistas ta, ja nagu tihti tema juures, ei

saanud ma aru, kas ta keeldub kaasa mängimast või otse vastupidi.

Surusin selle ta rinnale, õrnalt, kogu ruhmika peopesaga, ja täht liibus imehästi tumeda, pisut koreda kleidiriide külge. Sola oli oma tähega jumalik. Silmitsesin lummatult tähte kleidi tumedal põhjal, see kumas otsekui mingi kõlgu sügavusest, mis viib minevikku, torm oli elektriliini maha võtnud, me lamasime küünlavalgel, soojalt riides nagu õhuhäire ajal. Väljas kestis raju edasi, paras aeg lugeda maavärisemistest, võtta pleed õlule ja panna kohvikann vilistama, aga ma hoidsin tal kõvasti ümbert kinni ja sosistasin kirglikult: «Mu väike juuditar!»

Ta vaatas mulle sügavalt silma. Ta silmad olid nii tumedad ja täht oli nii kollane. Ning raju murdis kõik pitserid lahti, kuigi me rääkisime nii tasa, et võimatu oli kummagi häälest peale kirgliku ärevuse midagi välja lugeda.

Ma mõtlesin seda, kuidas me kaks suve tagasi kohtusime, ja seda, kuidas me nüüd oleme, alati koos. Ma mõtlesin seda hirmus tõsiselt.

«Olen puhas,» kuulsin ta sosinat, «ja korralik ka. Aga kunagi sa tapad mu, Klaas! Sa kahetsed veel seda.»

Jumal, mis see nüüd on?

«Võta aru pähe, Solake, millest sa sonid?»

Ta laskis naeratades pilgu minust üle käia.

«Ma mõtlen seda tõsiselt, Klaas.»

Ja siis tegi ta seda, mis oleks kauaks keelanud talle otsavaatamise, kui see poleks nii vapustavalt ootamatu olnud — ta rebis kleidi eest lahti, ja kõik, mis tal oli, ja ma kuulsin raju sarvelööke vastu kambrinurka ning nägin selgesti tema tõmmul alasti rinnal kuusnurkse tähe varju, mis kustus pikkamisi.

«Sola, kuule . . .?»

«Jah?»

«Kes see oli, ah . . .?»

«Ära karda,» vastas ta õrnalt, pannes käed mulle ümber kaela. «See oli minu ema.»

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Kõik maakad, kes on maandunud TRÜ ja EPA pinnale, peaksid teadma vana kirjutist 1896. a. sügisest: «Elu Tartus kulgeb monotoonselt. Peale kaheksat ilmuvad siin-seal tänavale «zweispennerid» (kahehobuse voorimehed) kuhjatud üliõpilastest. Siis jääb tänaval vaikseks. Ainult kohmakalt riietatud «nachtvahterid» vanaaegsete hellebardidega käes, tukuvad tänavail. Kõrtsist väljuvad ka viimased napsivennad, karjudes täiest kõrist «Fuhrmann!» Kella üheksaks linn uinub. Oo, kuipalju õllekorve tühjendatakse Tartus, kuipalju tütarlapsi käib leeris, kuipalju skandaale leiab aset.»

Seda juttu ma küll uskuda ei tahtnud, seepärast jõime veel. Olime restoranis «Kaseke», mis nimest hoolimata ei jõhnanud sugugi hiirekõrvade ja nelipühise kambri järele.

«Proosit, ja häid suvepühi!»

Mõmisesime üksteisele veel muudki.

«Lähed muidugi vee alla, Klaas?»

«Kindlasti selle tumeda plikaga, kes tal alati varrukast kinni hoiab,» mainis keegi. Ma püüdsin vastu toriseda, sest nii on kombeks.

«Äh, ta peab juba teist suve mesinädalaid vee all.»

«Kes ta tal niisugune on?» taheti teada.

«Eks sekretäripreili eest.»

«Aga muidu?»

«Sola, midagi segaverelist,» teadis üks lauakaaslastest. «Klaas peab teda enda kulul.»

«Või tema Klaasi.»

«Sola tähendab soome keeles käiku, soppi, kuru,» selgitas üks fil. «Vaata, et sa ennast tupikusse ei manööverda.»

«Väsid enne pulmi ära.»

«Tead,» ütles lähim naaber ja pani mulle käe õlale. «Seal vee all — seal ei saa naine sulle vastu mõliseda. Hihi-hii!»

«Jumala eest, jääge ometi kord vait!» tähendasin ma hirnumise vahele. «Ma ei hooli te jutust keda kuraditki. Pagan võtaks, kas te peate suu!»

«Issand, ega see sul esimene kord ole, Argus?» noomisid

nad. «Pealegi tuleb sul raamat. Su sansud kasvavad tuhandekordseks!»

Lausa ime, kuidas osatakse tuju kasvatada! Ikka teiste arvel. Vajutasin nina pokaali ja ootasin ükskõikselt, mil kedagi teist «läbi valgustama» hakatakse. Minu jaoks oli Sola-teema ammendatud, vähemalt see, mis neisse puutus. Tegelikult aga . . . Jah, tegelikult oli see täitsa mu oma süü, et mulle paljud asjad veel selguseta olid. Ma ei olnud veel Solat päriselt tundma õppinud. Teadsin küll seda, et ta tõeline ema, tõmmu rannanaine, kelles oli kindlasti jäävangis olnud võõramaa madruste verd, tegi läbi kõik laagrikoledused, tuli Saksamaalt tagasi ja sünnitas Sola mitu aastat pärast sõda. Kui ta haigeks jäi, jättis ta tütre sõbratari, kohaliku raamatukoguhoidja hoolde. Sellepärast ei sarnanenudki Sola selle emaga, kelle ees ma end tema lõpupäeval kokku võtsin. Ma ei teadnud, et Sola pärisema võiks kusagil olla, nagu see lapsepõlve kunstnik, kes nägi loopealset teiste silmadega kui mina. Terane ja enesekindel poiss ei aidanud. Ma ei teadnud, et see naine on närvihaiglas! Mees oli jätnud ta maha enne kui kuulis, mis nendega oli laagris tehtud.

Ja ma ikka ei teadnud, mida Sola tahab. Pigem vaatas tema minu sisse ja see sulatas mu mõnusasse letargiasse, nagu edu kirjanduses. Kursusekaaslased ei näinud minus enam konkurenti töökohtade jahil. Uskuge mind, nad olid mulle selle eest tänulikud. Ma olin «elukutselisena» paigale pandud ja Sola oli mu kõrval. Ütlesin talle, et pühendan oma esimese jutukogu oma «sekretärile ja öökuningannale».

«Ei tea mispärast?»

«Nii tehakse. Enamus on ju seal sinust.»

«Mitte enamus, vaid kõik.»

Issand, kas selles veel küsimus?

«Hmh!» turtsatas ta pilkavalt nagu Mary Poppins. «Seda me veel vaatame! Ja mis sa talle nimeks paned?»

««Raske vesi.»»

«Miks?» muutus ta valvsaks.

«Sellepärast,» ütlesin lihtsalt.

Ootasin ta naeratust, kaelalangemist, mis krooniks mu edu (leping kirjastusega oli juba taskus), kuid ta laskis naeratades pea viltu, tõmbas mu kuuekäisest nagu kellanöörist ja ümises:

«Oo, siis on mul küll aeg rannaküla raamatukogu peale minna.»

«Kuule sina, palutav plika, kas hakkab kõik jälle otsast peale, ah?»

«Võib-olla,» ütles ta naeratades. «Ma pidin meenutama väga oma ema, muidugi enne sõda. Teda mäletatakse veel seal.»

«Ja jätad mu üksi, et minna külaraamatukokku kapsaid hämima?»

«Ei, raamatuid, ja ära narri oma elukutset.»

«Aga meie sukeldumine?» nõudsin mina. «Järved, kus me pole veel käinud?»

«Aga neist pole ju üldse praegu jutt?» imestas tema.

«Nagu meie abielustki. Aga need jutud tulevad.»

«Siis küll,» vastas ta nõustuvalt. Ja lõi naeratavad silmad minule.

Nõmedad aasimised käisid must üle, kuid edu nad ei saavutanud. See oli nagu hane selga vesi. Mind haaras halvem aimus: kas me ei vea Solaga õnnekoormat kumbki pisut ise kanti nagu luik, haug ja vähk. Issand, mõlemad jumaldame vett, aga õnnekoorem seisab kolmandat aastat paigal, rattad juba maasse vajunud! Kui sant tunne mind haaras! Jah, ma olen suur havi, suur ja enesekindel ja loll. Miks ei lase keegi selle havi kolpa üht teravat harpuuni?

«Läbipaistvat vett ja kuulekat eite!» irvitas sõber üle riislingipokaali ja ma võisin üles lugeda kümmekond järve, mille vesi oli samasugust kuldrohelist värvi.

Šveitser jättis meiega viisakalt hüvasti. Tänavad olid vaiksed, sammud kõlasid kabjaplaginana, läksime sõnatult ja igamees tegeles nüüd teda vahetult puudutavate probleemidega. Üks dressis noormees tuli silgates mäest alla ja jäi seisatades meile häbematult näkku vahtima. Oli pime ja tuled kiilusid vaevu üle sõjapäevist lageda jäätmaa (uskuge, see Tartu hõrepaljas pealagi mõjub alati nukralt).

«Mida ta tahab?» küsiti tagantpoolt.

«Näidake sellele kretiinile, kuidas kirjamarke kleebitakse!»

Noormees vaatas meile vapralt näkku nagu ketser tuleriidal või noor jutlustaja või draamastuudio sell, kes mängib positiivset kangelast. Ootamatult kuulsime, et ta tsiteerib midagi. Saad sa siis kohe aru, olime vindised.

«Peremees, ära jama,» ütlesime, sest kõik see kokku oli nagu meie narrimiseks välja mõeldud. Sõnad jäid esmalt arusaamatuks (risling teeb oma töö) ja me seisime nõutult keset pimedat Tartu jäätmaad ega teadnud, kuidas temaga toimida. Ajada enne teibasse või pärast?

«Püha Jüri, vist Shakespeare,» pomises noor poeet, kes ülikooli kohvikus küünlavalgel oma luuletusi luges. «Ma annan juubelirubla, kes Shakespeare'i peast oskab!»

Noogutasin järsku hammaste plaksudes: «Võib uskuda.» Sest ta luges k l o u n i. Meis kõigis on killuke klouni ja need teised sõnad. Taevake, kui halastamatult sant oli neid selle tundmatu, otsekui taevast kukkunud trubaduuri põlglikuks grimassiks moonutatud suust kuulda! Ilmselt mõni karsklasest spordifanatt, kes näeb unes olümpiakulda, aga mitte kunagi seda kollast värvi, mis van Gogh juues või mina Sola rinnal!

«Härrased, mütsid pihku,» tähendas keegi, «ja astuge kõrvale!»

«See põrunud narr väärib kas kirstu või loorberioksa.»

«Siin keedetakse meid läbi nagu arstiriistu,» laususin kaineks muutudes.

Tahtsime edasi minna. Meil oli hirm ja viha. Me pole veel harjunud sellise teatriga, kus publikut sõimatakse, kus talle sülge näkku pritsitakse. Pole viga, me jõuame veel selleni. Igatahes on see märksa etem kui antiteater. Sel hetkel oleksin tahtnud oma ilmet näha, lihtsalt mulle endale teadmiseks, kuid sabatu julgus surus meid kahte lehte, tema aga kükkis monoloogi katkestamata ja meie nihelevat lahkumispüüdu arvesse võtmata klounilikult maha, piilus nähtamatu toolikorju tagant, kord vasakult, kord paremalt, ikka meile näkku, ja põlastas seda maailma edasi. Jäätmaa läikis märjalt. Üle tee asus väike vanakraamipood, mille ees seisis käsikaarik, tiisel imelikult püstakil. Üks jäme köiejupp kõlkus üle kaariku raami. Võib-olla viidi sellega ära meie roosipuumööbel? Ja siis, olles otsekui teadlik igast me mõttest, kargas kloun veidra gorillahüppega toolikorju tagant välja, sööstis osava volksatusega kaarikule, mis kohe allamäge veerema hakkas. Ta laulis:

Kui olin aga väike poisipõnn,
hei õissa, mis tuul ja mis vihm,
siis mängud olid minu õnn,
sest et vihma sadas iga päev.

Siis naisemees ka minust sai,
hei õissa, mis tuul ja mis vihm . . .

Saavutanud kihutaval kaarikul tasakaalu, jättis ta narri laulukese sinnapaika, kõverdus naerukihinast, võttis põlvede ümbert kinni ning kadus pimedusse. Läksime edasi, kuid ei tahtnud sellest rääkida. Rehvide põra oli hääbunud äkki. Oli kevadöö . . .

Sola läks magama, kuid mina jäin veel tükiks ajaks üles. Mõtlesin palitu selga panna ja vaatama minna, kas ta oma asas siiski üle ei pingutanud, kas ta ei leba ehk seal kusagil rataste vahel, restil, kust keldrisse sütt aetakse, aga Sola tuli järsku öösärgis üles ja hakkas mind selja tagant kallistama.

«Jäta see kaelas kõlkumine!» raputasin end ägedalt. «Jäta mind rahule!»

Ta hoidis hämmeldunult mul turja ümbert kinni ja palus summutatud häälel, nägu mu riietes: «Mis sul on, Klaas?»

«Ma ei ole purjus, ütlen ma sulle,» tõukasin ta eemale, asemeriietele. «Jäta mind rahule! Ma ei taha, et sa minu küljes ripud. Ma ei taha, et sa mul sabas sörgid. Mul on sellest kõrini, ja teiste näägutamisest! Sa ei anna inimesele silmapilkugi rahu. Mis sa tahad, mind üles töötada? Aga kes ütles, et must asja saab? Tead, mine ära koju. Mina sind ei taha.»

Mees märkab naise kadumist esimesel õhtul, aga millal märkab poiss tüdruku kadumist? Igatahes mitte nii kähku.

Aga kadunud ta oli. Ma sain kohe aru, kui ta midagi tõsist ette võttis. Ja ma teadsin ka, et ei või käed rüpes linna vahtima jääda, või mõnda järve meelt lahutama minna või allveegeoloogidega punti lüüa, kuigi neil on vahvad sõjaväekalipsod. Kuskil mu sisimas rebenes jälle midagi lahti, nagu lapsepõlves, kui keegi läks meie ja riigimetsa kase vahelt umbes palusse ega tulnud enam tagasi. Mu viha ei olnud suunatud tema, vaid omaenese elu vastu, kuigi ma ise polnud sellest üldsegi teadlik. Kunagi oli Sola mulle elu vastus ja ta oli saanud mulle elu eesmärgiks, mis päästab sihitutest ekslemistest või kobamistest läbi armuvahekordade. Kuid sellest oli möödunud kolm aastat. Ja ma olin kahjustanud oma hinge; ma teadsin omaenese ägeduse põhjust. See oli süütunne. Süütunne, et olin ta muutnud oma koostisosaks, et olin tast teinud amfiibi! Ma imet-

lesin teda iga minut, aga tema ei tahtnud olla ainult mannekeen! Olin kindel, et enesele sellest aru andmata ja täiesti minuga kaasa elades oli ta oodanud mingit sihti, mingit eesmärki, mis oleks ainult temale ainuomane ja mille poole tasuks püüelda.

Olid lojus! Aga Sola oli vaja üles leida, maksku mis maksab, sest ainult alateadlikud nägemused lähevad niimoodi — jätmata ühtegi jälge. Inimene selliselt kaduda ei saa; see ei tule kõne allagi. Mäletasin temas peituvaid mikrofone, mäletasin kallistusi, seda, kui ta oli minu, ja seda, kui ta keha oli su selja taga nagu pilge, mäletasin sooja aasimist, millel ei saanud kunagi sabast. Ta ütles suu alati nii puhtaks, kukutas su otsekui kaljult. Nüüd riputas ta mu küll jalgupidi õhku, et kalju kurku kasvaks!

Akvalang ja telk olid alles. See pani mind vähemalt kergemalt hingama, kuigi hullu tunne jäi endiselt naha vahele. Sest mõnikord pääsesid tema allasurutud tunded, keev raev valla veel hoopis hirmuäratavamal viisil, kui seda oli mulle liiva silma puistamine. Järgnevatel päevadel, kui tuttavad ja nende pool jagatud kohtlased naeratused enam ei aidanud, läksin ikka ja jälle kuuma südalinna, aetud soovist läbi elada kõike, mida see paik mulle võib piinates pakkuda, otsekui näeksin vilksatamas armast nägu. Olin juba tolmuheledast tänavast poolsegane, kui mulle turgatas äkki pähe, et ta võis pidada mõne sõbratariga vandenõu kokku, et ülikooli astuda. Tuhnisin läbi vastuvõtukomisjoni (seal istus — jumal, kui tähtsalt! — paar meie poissi). Ka nende kummardamine ei andnud tulemusi. Sola avaldust ei olnud laekunud. Järelikult ei saanud ta mõne sõbratari pool salaja ettevalmistusi teha. Aga kus ta siis on? Mis tuul ja mis vihm — jäi üle veel külaraamatukogu Lääneranniku!. Sa ju ise käskisid tal koju minna, tola! Ei mäleta või?

Selle kaugekõnega oleks pidanud küll natuke ootama, vähemalt maharahunemiseks ühe õlle jooma, kuid kriidine kuumus, näriv üksindustunne ja veehimu sõid kannast nagu kurjad koerad. Astusin ruupori kraaksatuse peale lakist nõretavasse telefoniputkasse ja silmitsesin läbi klaasukse vanaaegse postitõlla kujutist seinal. Siis anti ühendus ja ma kuulsin üllatavalt hästi pehmet naisehäält:

«Hallo, K. raamatukogu . . . Kes katkestas?»

See ei olnud tema. Kuid ta pidi seal olema. Kriipisin pikakskasvanud küünega higist kaela.

«Mina, Klaas! . . . Teil oli kõne?»

«Oh, polnud midagi! Mitte midagi erilist . . . Tellisin raamatuid. Ka sinu oma, viis tükki. Meile piisab.»

«Ah nii, või niiviisi . . .» Jäin vait. Taevake, ongi kalju kurgus!

«Klaas!» hüüatati teises otsas hirmul, et ühendus katkes.

«Sola ema . . .» ütlesin mina ja neelatasin. «Kuidas teil seal on?»

«Rand või? Kas Sola pole jutustanud? Lihtsalt suurepärane. Võõraid on ainult paksult, teid pole, kullakesed . . .»

Ah? . . .

«Meid?»

«Muidugi! Lööksime siin teie abiga mõne õhtu kokku. Hästi lihtsa. Oma rahvale. Sellest sinu «Kahe kodu ballaadist» saame me hästi aru . . .»

«Ma ei tea, mida teile öelda . . .» Oimudel vasardasid haamrid ja ma toetusin ristseliti vastu kabiiniseina. «Kas Sola ei öelnud, et meil on Lõunasse piletid?»

«Millal? Kuule, mis te minuga teete?»

«Mida, Sola ema?»

«Sola ema ja Sola ema . . . See asi ei meeldi mulle, tead. Ministridki jõuavad siia.»

«Aga mis on ministri ja üliõpilase vahe?» püüdsin hädiselt naljatada, nagu Sola kunagi, kui me ei leidnud enam roosipuumööblit eest.

«See, et ministrid sõidavad siia, teie Lõunasse. Võiks vastupidi olla. Tõsiselt!»

«Andestage . . .»

«Ja nüüd anna toru sellele rüblikule, kelle sa kaela said. Kaua ta laseb oma häälekest oodata?»

«Teda pole . . . siin,» pomisesin mina. «Ta läks . . .»

«Kuule, armas noorkirjanik,» ütles see võrratu naine.

«Jah, Sola ema?»

«Kõik on selge. Kui te ära lepite, minu poolt vastuväiteid ei ole, tead küll . . .»

«Tean!» pahvatasin kuumalt torusse. Halb märk: sind pannakse vana riituse kohaselt sama hästi kui paari, sulle lubatakse tütre kätt, aga mõrsjat ei ole.

«Kas ta lepib?»

«Oh — poiss, poiss,» ütles naine järsku pehmelt. «Eks küsi tema käest!»

Ja lõppeski see kõne. Pausidega kokku kolm minutit nonsenssi — ja sa oled täieõiguslik peigmees. Tore iseenesest! Kuid ma tõukasin ukse mürinal lahti, tundes selles dekompressioonikambris hingamisvaegust.

«No kuidas sa elad, ilusti?» Ta vaatas mulle ebaledes otsa.

Ma ei kuulanud Hillar Vilut, kuigi ta oli ammu õigusteaduskonna rebase nimest lahti saanud, ülikooli ajalehe toimetusse valitud, ja ilmselt oleks mu lapsepõlvesõber ära teeninud ka tuubikumi sagedusmedali, kui niisugune oleks olemas.

«Tead, ma ei tulnud piksevarda kaitsmise lugu kuulama, kui omal juba sisse lõi,» ütlesin uksel. «Kuhu te Sola panite?»

Selle jutuga välja tulla polnuks sugugi kerge, kui ma ei oleks kindla peale välja läinud.

«Miks sa arvad, et meie teda kuhugi panime?»

«Ma ei oleks ju muidu tulnud, söör. Nii et üks kahest —»

Tund aega hiljem sõitsin taksoga Taevaskotta. Vaatasin parajasti allakrutitud aknast Lõuna-Eesti varieeruvat maastikku, kui keskealine, lohakalt riides maanaine ajas piimamademe kõrval käe üles. Ootamatult vilksatasid mu peas kaks sõna nagu mõne novelli märkmetest: «Vihuhanguja käsi.»

Oli see ammu? Suuraudade tilin? Ema oli jõudnud hobustega põllule.

«Tule nüüd maha, Klaas,» käskis ta.

«Las tiivad lükkavad mu maha!»

«Mul pole sinuga aega viita, poja, ja sa võid haiget saada.»

«Palun, palun, las nad lükkavad mu koos parmastega maha!»

Ema andis viimaks järele ja lõikusmasin hakkas liikuma. Värisev tiib nagu suur hellitav kamm mügis mu koos parmaga kõrrele ja siis olid hobused juba kaugel, kuid mina luksusin ikka veel naerda, silmad heledas taevas.

«Ma ei oleks tohtinud su jonnile hõlpu anda, näe, tõukasingi su külaelust ja tööst kõrvale!» ohkas ema Melanie veel hiljuti.

«Aga mitte armastusest, ema!» vaidlesin talle tuliselt vastu, esimene kirjatükk rullikeeratult peos.

«Jah, aga — Klaas,» ütles tema, «võib ju juhtuda — ja

tõenäoliselt see juhtubki —, et inimesed ei saa sinu avameelsusest aru.»

«Peavad saama, kurat võtaks,» ütlesin mina, saades juba üsna pahaseks selle varjatud häbi üle, mida ema minu kirjatükkide pärast külarahva ees tundis. «Peavad saama, kui ma nende südametunnistusele koputan, neile vastu pead tõmban.»

Selle peale laskis ema Melanie naeratades pilgu minust üle käia.

«Ei sa tõmba midagi, kui miljon kakssada tuhat inimest on oma minevikuga!»

Oi-jah, kui seda rasket vett ei oleks!

Sola kasvatas pioneerilaagris lapsi. Me vaatasime teineteisele mõistvalt otsa, sest kuidas teistmoodi oskad sa kolmekümne lapse hulgas teineteisega kena olla. Tegelikult, pean tunnistama, oleksin ma juba ammu mässanud temaga punaste kodade all liivakivi tummas vaikuses, sest mind nähes läks ta kohe sabinasse. Aga need väikesed kutid on pagana terased! Kui ma olin neid neljakaupa vähemalt paarkümmend korda nõiamaja alla ja tagasi sõudnud, sai Sola pisut mahti: «Käime isolaatoris, mul on seal haige poiss!»

Isolaatoris anti meile valged kitlid õlgadele. Praktikandist arstiplika, tõeline hipisoenguga rohmakas primitiiv, kes neelas «Elu ja armastust» (neetud pilkerefrään minu visiidile!) küsis, kas mina olen kodanik see-ja-see, Peetrikese isa... «Nonoh,» ütles Sola teda kurgulusikaga ähvardades ja tõmbas mu naerdes palatisse.

Voodis värahtas miski, siis kõlas tühjas linoleumpõrandaga ruumis hele kiljatus:

«Sola tuli!»

«Saad aru, see olen mina,» tähendas Sola.

Olin hämmastunud sellest rõõmupuhangust. Poiss ripnus takjanupuna Sola küljes, peitis näo tema kitlisse, et mitte näidata rõõmupisaraid.

«Me käisime pärnaõisi korjamas, seal ta jala väänaski,» ütles Sola, silmis liikumatu, peaaegu mesine muie.

Taganesin ebaloomulikust stseenist riivatuna lahtise ukse juurde, mis viis ambulantsi. Ka Solal hakkas järsku närviliselt kiire.

«Ära veel mine, Sola,» anus laps summutatud häälel. «Ole veel, palun!»

«Toon sulle värvilised kriidid, toon!» surus Sola poisikese patjadele.

Siis oli ta minu juures. Isolaatori taga varjulises lehtlas süütas ta sigareti ja küsis:

«Noh, kuidas on, Argus?»

«Ma ütleksin, võtsid pahviks!» tunnistasin mina.

«Karta on,» pilkas ta muretult.

«Aga see poiss on sinust sisse võetud,» tegin teist juttu.

«Hirmsasti,» tunnistas Sola. «Ta tahab mind joonistada. Ei tea, mis ta minus leiab?»

«Võib-olla sarnaned ta emaga,» ütlesin mina. «Ka meil võiks olla üks sedasorti mardikas.»

«Kohe nii suur, pioneerikaelarätt kaelas?» naeris Sola. «Mine nüüd, vana vee-elajas!»

«Küll ta kasvab,» mõlgutasin oma mõtteid edasi. «Ja temast ei saa mingi fil ega raamatukoi. Me paneme ta juba viiendast klassist spordiinternaatkooli. Seal tehakse tast mees. Kuue-seitsme aasta pärast toob ta suure kullalaadungi koju. Kõik Euroopa allveekulla roobitseb kokku, muidugi medalite näol.»

«Aga kui vesi inspireerib ta luuletama?»

«Ei mingil juhul,» ütlesin resoluutselt. «Siis saab ta mu käest üle kõrvade. Sina aga pead talle ühe toa majas medalite jaoks sisse seadma.»

«Kas meil on siis oma maja?» küsis Sola.

«Aga loomulikult.»

Sola kustutas suitsu, naeratas mulle ja läks sedapuhku veel võõraste laste juurde.

Õhtul sõin Sola telgis köögist toodud vorstiviile, tomateid ja sepikut. Tüdruk vaatas mind teisel pool küünlajuppi üpris sõbralikult, nagu poleks midagi juhtunudki. Toetasin pea vastu telgiriiet, et puhata. Ritsikate meloodiline võnkekoor hoidis mind otsekui hüpikut pingul palaka kohal lennus ja täispuugitud vats sigitas vähehaaval väikekodanlikku kaapeviha.

«Mis sul arus oli... Kõik need päevad otsisin sind, kellasin kõik tuttavad läbi, aga sina oled siin laagris, nagu poleks midagi juhtunud.»

«Mängisid jälle Hillari aususele?» küsis ta kahtlustavalt. «Sa teadsid ja mõistsid kõike väga hästi! Aitab meil sellest!»

«Ja milleks sul need hilbud on?» rebisin ta vormiriided puult.

«Ah, ma ei tea isegi! Küllap koondab lapsi.»

«Nalja teed või? Sa tead väga hästi, et meil on lennukipiletid juba ülehomseks!»

Ega see tõrelemine nii väga lihtne olegi. Ja ega seda korratagi kergem ei olnud.

«Teeme siit päkad!»

Ta laskis pea viltu, ja ta vastus ei tundunud sugugi põiklevana, pigem läbikaalutuna:

«Klaas, luba mul jääda.»

«Kurat, see on sul juba kinnisideeks muutunud!» ütlesin tusaselt. «Mis me sinna Lõunasse lähemegi muud kui lapsi tegema!»

Ma tõusin raskelt. Sola aimas halba.

«Klaas!» sosistas ta ja taganes telgisügavusse.

Tardusin hetkeks rusutult paigale, olles nagu aru kaotanud.

«Mida sa tahad teha, Klaas?» küsis ta vaistlikult pingul, maakuulaja sosinaga.

Võtsin ta õlgadest kinni, surusin ta enda vastu ja libistasin kitli tagasi.

«Oled pruun,» ütlesin tunnustavalt.

«Igatahes pruunim kui sina,» vastas tema vääneldes. «Kodade all võtab jube hästi.»

«Sukeldudes ei saa ma nii pruun olla kui sina,» vastasin, sest ma ei võinud ju tunnistada, kuidas kõik need päevad kesklinnas tuiasin. «Nii et asja algatuseks läheme sinu kiidetud kodade alla ujuma.»

«Nüüd? Öösel? Tule mõistusele, kallis mees! Seal on praegu nii kole!» hüüdis ta surmani kohkunult ja ma kartsin juba, et see kostab laagrisse. Kuid lahti ma teda ei lasknud, niisugune mees olin sel hetkel. Ma olin hästi kange oma spontaanses vihas.

«Mis sul viga on? Oled sa psihh või...? Lase lahti!» Ta hingeldas ja lisas väga jõhkralt: «Käed eemale, kurat sind võtku!»

Lahti ma teda enam lasta ei võinud, see oleks toonud õige kohutavaid mõtteid pähe. Näiteks, et me pole koos olnudki. Et see oli ainult vesi. Ta sukeldub ja päevitab, ta keha kuulub ainult päikesele ja veele, ükski kallistus ei saa teda võtta, üksnes vesi ja õhk pääsevad tema naha pooridesse; ta on sinu jaoks tõmmu, viljatu ja kaunis nagu mägismaa. Ausõna, see mõttekäik polnud suurem asi. Ja nii ma siis hoidsin teda. Äkki valdas mind kindel tunne,

et kui ma hoian teda nagu kass, loom, kellele jumal on andnud küüned, ei juhtu midagi. Ja ma hoidsin teda ja vajutasin huuled tema suule, põsele, kaelale, küünlavalgusest märgitud õnarustesse ja lohkudesse.

«Ma armastan sind!» — ja ta ei vajutanud kätt minu suule selle paganlikkuse pärast.

«Ma ei taha sinuga enam sedasi elada,» ütles ta pisut rahunedes. «Sina oled oma sõiduvees. Aga mis siis mina olen? Oled sa sellele üldse mõelnud? Kuula nüüd mind. Ma hakkan tööle nagu kord ja kohus. Pea meeles!»

«Just, et minust vabaneda,» ütlesin süngelt. «Olen ma siis pidalitõbine? Noh, näed nüüd, mis on sel kõigel õieti pistmist meie armastusega? Tule, lähme!»

«Mida sina ei taha? Viska see peast!» Ta rabeles lahti ja libises laua taha, mille kohal, tugivaia küljes, rippusid laste leitud põdrasarved.

«Ma armastan sind, Lihtsusetüdruk,» ütlesin talle. «Ma armastan sind sukeldudes ja iga hetk. Sa ei armasta mind praegu?» Ma astusin uuesti ta juurde, võtsin süütamata sigareti ta huule küljest ja suudlesin teda õrnalt. Ta lasi sel eemaletõmbumatult sündida. «... Kas ma pole enne sinuga küllalt järvedes käinud? Kas ei olnud see mina, kes nägi sind vee all? Seal on ainult ürgne. Ütle seda!»

Ta oli näo ära pööranud. Mulle tundus, et ta nutab. Astusin alandlikult ligi ja võtsin tal käed näo eest. Sola silmis oli kuidagi vaikne, kooliplikalik naeratus. See meenutas mulle Tiinat lennuväljaga rööbiti kulgeval teel, kui äralend oli lükatud edasi. *Me seisame jälle siin, lennuvälja ääres, vastu globaalset maailma, otsime abi ja mõistmist enne äralendu, meid on otsata palju, aastatega kasvab me arv, äralennud tihenevad, salonge on rohkem, TU-des ja «Boeing'ides» soovitakse rohkem konjakit...* Aga nii ei või see minna, nii mitte! Sest ma armastan teda.

«Lihtsusetüdruk, ära jäta mind maha,» ütlesin temale.

«Aga mingist mahajätmisest pole ju juttu olnud?» imestas tema. «Ainult minu tööst.»

«Ma usun sind,» ütlesin mina. «Kas tegin sulle haiget, ah?»

«Kuule ikka, kuidas saan ma seda sinuga siin arutada, kui ma terve aeg ootan, millal sa mu kodade alla viid,» sosistas tema. «Mida sa veel passid, loll poiss, nagu LSD-st uimane hipi!»

Haarasin ta sülle ja jalgu valusalt vastu männijuuri

pekstes vaarusin oma hinnalise kandamiga ürgoru suunas. «Kallista mind, palun, hästi kõvasti!» sosistas ta ja kihistas vääneldes naeru iga piisa puhul, mis langes kuu eest rebenevatest pilvedest. Mul jäid vist ainult need varbad klobimata, mis sõja ajal ära lõigati. Sügaval all, jõe ääres pöörasin ma rajalt kõrvale, luibule kaldapealsele, mille vastu oli ürgne loodus seadnud kõige kõrgemad kojad. «Tubli, Klaas! See juba läheb!...» sosistas tema. «Edasi, veel edasi!...» Aga viimane edasi ei olnud enam edasi, ja sel hetkel, kui enesekindlus ning jõud mu liikmeisse voolasid, nagu pöörduksid nad tagasi öömajalt (aga öömajalisi on iseseisvad Põhjaranniku inimesed alati haletsenud), pidin ma ju seda tegema, pidin ju? — ma viskusin temaga koos läikivale, loomanahana küütlevale, täiesti helitule ja mustale veele.

Seal üleval jäi vaikseks. Kauaks. Ükski heli ei kosta vee alt. Mitte ükski. Ma astusin oma mõrsjaga üle magamistoa läve.

Me rabelesime suure voodi pimedas jaheduses, siidistel patjadel.

Siis tõmbasin raske eesriide kõrvale. Kuu paistis. Tema ärkas veelgi hiljem. Ta ootas, kuni süda ja kopsud rahunevad, ja laskis end allavoolu kanda.

«Sain sinult korraliku põlvematsu,» ütlesin mina.

«Mis sa jamad,» naeratas ta hingeldades ja hoiatas: «Näe, jõuame sedasi laagri alla!»

Tagasi ujudes küsis ta: «Mis kõht teeb, Argus?»

«Tänan küsimast, igatseb su põlveoinaid!»

«See oli refleks, kas sa siis ei tea?» ütles tema ja hingas sügavalt. «Ma mõtlen seda tõsiselt, Klaas.»

Lippasin telgi juurde ja tõin sealt küünla. Kuu märkis ära suuremad ja väiksemad nišid liivakiviseinas; uuristasin ühe korrapärasemaks, joonistasin sinna sisse midagi Jumalaema taolist, asetasin küünla selle näo ette ja ujusin Sola juurde.

«Su sõrmed on karedad,» ütles ta. «Enne ei olnud.»

«See pole mina, liivast. Nad on isegi verised sellest joonistamisest. Ma määrin sind.» Ma neelatasin. «Helistasin su emale. Ta tahab, et me abielluksime.»

«Kuidas seal peab olema?» näitas ta üle jõe.

«Kuidas ise tahad.»

«Juba ma lähen. Jaa.»

Kuid ta vaarus vee poole, nagu oleks talle järsku selga

löödud. Kolmkümmend jalga kõrgemal rippuvaid männijuuri valgustas hele kuu.

«Sa ei naera?» küsis ta kodade alt tagasi vaadates.

«Ei, plika.» Muhelesin. Ta siiski armastas seda sama tõsiselt nagu varem!

Sola põlvitas küünla ette kitsale liivaribale ja, uskuge mind, ma pole mingi kristlane, kuid see pilt oli minu jaoks kordumatu ning võttis hardusest jõrmiks. Mida ta praegu mõtleb? Meist — nüüd ja alati. Või meie esimesest mardikast? Ega ta mulle seda ei tunnistaks, aga ma tean, et ta nii mõtleb. Ja mina ei suudaks talle ka kahte korda «Teokarpi» lugeda. Ma kuulatasin: möödus terve igavik, enne kui rong sillale müras; üks raudkarkassi fuuga, millest ma pole kunagi lugu pidanud nagu muusikakooli klaveripiinamisest Toomemäe all. Resoneerivast mürast langes kodade pealt liivajuga, pannes vee suitsema, kuid Sola ei liigutanud.

Ma ei saanud enam niisama rahulikult istuda, vaid ujusin paari tõmbega üle jõe. Ja mis ma nägin: Sola suigub põlvitades! Kuidas siis nii? Ah?

Kusagilt kerkis esile kuum pettumusevoog, mu närvid kalestusid kivikiududeks, rebisin ta solvatult üles ja lõin talle peoga näkku. Mingi jälk elajas, kes oli minusse pugenud, sisises raevuselt leedi Macbethi sõnadega: «Magajad ja surnud on nii kui pildid!»

Mõelda, ta ei teinud iitsugi. Avas ainult silmad, nagu oleks mind unes oodanud, ja langes tagasi, poolenisti vette.

Tulin nagu vedrust visatult teadvusele, tabades vaikse oigamise. Issand halasta! Mis see küll oli? Minuga? Või olid need võõrad geenid? Kas tõesti tunnevad inimesed nüüd rohkem puudust hulluarstist kui tulevikku loovast õnnest? Kummardusin alla. Sola kobas kätega enda ümber, nagu oleks midagi ära kaotanud. Kuid ta tabas ainult koredat liivakivi ja vett. Kramplikus õrnushoos surusin ta enda vastu ja suudlesin ta silmi. Ta laubal oli külm higi ja ta oigas nõrgalt mu käte vahel.

«Sola... mis see oli? Miks sa mulle vastu ei hakka? Ah?» sosistasin meeleheitlikult ta poolavali silmade kohal.

«Jõud on otsas,» vastas tema.

«Mina olen kõiges süüdi, ainult mina!... Kuuled, tüdruk? Ütle kas või üks sõnagi?»

«Pole midagi.»

Jah, see oli meie sõna. Nagu lihtsus. Neutraalne valu. Haske vesi. Aga kuhu nad meid viisid? Meid?

Sola tõmbas käeseljaga üle otsaesise, nagu oleks tal äge peavalu.

«Hea küll! Hea küll! Viin su koju. Tule. Lähme telki.»

Sola käsivars libises mulle kaela ümber. Ta tõstis mu norus pead. Ja ta nägu ei olnud kurb.

«Ära tee niisuguseid silmi pähe, Klaas, nagu oleksime süüdi okastraadi ees, roosipuumööbli kadumises või Jumalaema mäel. Kas sa tõesti ei usu?»

Vaatasin talle jahmunult otsa.

«Mul on kole piinlik, et ma ei suuda sind sellest alandusest lõplikult vabastada...» pomisesin. «Nüüd võid teha, mis tahad. Kuid ära unusta, et sukeldudes on häbi veel olemata.»

«Kuradile see häbi! Nagu jalgrada soolajärvel...» kordas ta ühte oma varasemat mõttekäiku, ja virgus samas. «Kuule, soolajärvedel saavutatakse kõige suuremaid maiseid kiirusi, poiss!»

Ta mõtles sellele väga tõsiselt nagu avastusele ja muigas. Puudutasin keelega ettevaatlikult ta katkist huult.

«Muidugi,» vastasin tõtt.

Meie peale potsatas suur rohutirts, kohendas ennast mu õlal, kontrollis jalgu ja pistis äkki kõrva ääres heledalt vihuldama.

«Peaks ta üle jõe viima, siit ei pääse ta välja,» ütlesin Solale. Tahtsin siristajal turjast kinni nabida, kuid ta paiskus ise vette, ootamata pääsemist. Nägime, kuidas ta kuust valgustatud pinnal rabeles, kuid siis lõi forell vee lainetama, ja ilmselt teda polnud enam.

Nagu virgudes rääkis Sola vastu mu kaela: «Aga mina armastan sind, ainult sind! Usu. Salambo viis tagasi Taniti rüü, kuid suri oma kirgede kätte.»

Ma kustutasin *karaté* otselöögiga küünla, ja alles nüüd sosistas ta: «Ole ometi viisakam.»

Ta käskis mul nõiamaja juurde tulla. Rõdu nurgal seisid kummalise kujuga vaskkatlad; majakesest hoovas kaneelilõhna ja lamamistoolis puhkas nõid ise, lumivalgete juustega vanaeit. Samas nägin ma vaiguse metsa taustal Sola kuulatavat, vibuna pingul suuga nägu. Vaa-

tasime teineteisele üsna kohmetult otsa, nagu oleks see üks meie esimestest kohtingutest. Häbelik ja enesega tige, püüdis ta luua mingit reservatsiooni, sest mõned lapsed, keda ta oli toonud siia erak-kunstniku aeda, jälgisid meid kahtlustavalt ning näitasid tühemikke hambareas.

«Oled eilse pärast pahane, Sola?» küsisin mina.

Ta küsis, palju mul rongile aega on, ja võttis mul varrukast kinni. Me jalutasime indiaani laagrit meenutavate maalitud tulpade vahelt rinnatisele. Nägin väikese rohelise oru panoraami ja punaseid liivakivikodasid Ahja külma, rahumeelselt sinise vee kohal. Veel kord läks mu silme eest mööda mu siiatulek, midagi polnud tõestatud ega kummutatud nagu looduses endas, ja veel kord tundsin teda sõrisevas liivas, kodade all, mis olid nüüd rõõmsad ja meeliülendavad.

«Me olime nagu hülged paljal liivakivil!» tegi ta üheainsa vihje. Ta naeris nagu pöörane.

Ja nii ta põgeneski, seda intiimset lõbusust kaasa viies,

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Ma kõndisin mustikatega kaetud alpiaasal ja tundsin ohakaid oma sääri riivamas, tundsin krookuste lillat udu silme ees, mäletasin igavikku, enne kui laviin kuristikku jõudis ja sooni läbivat võpatust seejuures, mäletasin vääristeradena ojal kasvavaid kuldkingi, mäletasin ja tundsin aegu, mis siin iseenesest ära voolasid nagu karjad talvekorterisse, ja langesid tagasi, nagu vesi purskkaevusambas, ja ma kordasin võlutult muistsete linnade nimesid, nagu oleksid need planeedid või veel midagi tähtsamat — Olbia, Chersonesos, Pantikapaion, ja kui ma tundsin lumiste mäetippude jahedust oma näol, kordasin veel ühte nime, mis kiskus kõik sisimas lihtsaks: Sola. Maapind mu jalge all tundus kuiv, ma heitsin maha ja olin *tabula rasa*.

Kuid teadmatus tegutseb enne lahkumist. Ta neelab sülge. Seepärast ongi hüvastijätud kas külmad ja piinlikult rahulikud, või mõttetult kuumad, kisendavad, protestihäälsed, ja ei ilmuta kunagi võluvat muretust. Hüvastijätt on teadmatuse rehabiliteerimine, muud midagi. Mõni peab seda enda tunnete külviks. See on vale ja ta hindab ennast üle.

Nägin lennukitiiva all lumiseid pilvi ja nende vahelt päikesest kuldset põllupanoraami, mida ühest otsast pöörati sõredaks stepimullaks, surve soontes tugevnes ja ma väljusin vahemaandumisel Ukrainas. Kuid mingi plekist transparent — täielik anakronism äsjasele metsikule maale, kust tulin — tõusis nooljana minu kohal otse koristustolmust kuldhalli stepitaevasse ja kolises nii imelikult, et tahtsin kohe lennuki juurde tagasi minna. Aga valvur käskis mul kurjalt paigale jääda ja ma pidin seisma ning ootama otse transparendi all. Niisuguses ootamatus vangistuses nägin viivituse läbi saatuse kätt, ja see oli terav nagu mürgise kärbse hammustus. Püüdsin vaadata ilusasti riides neegrite gruppi, kes vestlesid poolsõõris minust eemal prantsuse keeles, aga transparent ei lasknud eksootikast unustust saada ja ma vaatasin pahaselt üles: «Mida ta siis õieti tahab?» Kuid sellest vaatenurgast oli võimatu transparenti hinnata, tema kõrgust

määrata; võisin üksnes maha vaadata, kolmnurksesse tühemikku, sinna, kus terastorud olid otsekui maakoorest läbi torgatud, vardad lõngakeras. Kõige imelikum oli asjaolu, et ma ei silmanud ainsatki lahtist plekiriba, ega tabanud mingit värinat, transparent seisis liikumatult nagu surnut teesklev sitikas, kostis vaid järjekindel, toonimuutuseta heli nagu salapärasest Battycaloa laguunist — tervenisti endasse keskenduma sundiv, kuid kaugeltki mitte nii meloodiline. See ei sarnanenud ühelegi varemkuuldud helindile; isegi Osaka EXPO-70 Terase paviljonis, kus esitati torude ja kangide renessanss-polüfooniat, vaevalt niisugust ette tuli. Me elame selleks liiga vähe aega, et kuulda õigesti kõiki hääli. Kuid see otsekui stepitaevast redelil allalaskuv hääl kujutas seda, mis pidi sündima, ja nõelas närve.

Sola ukse all oli lai kuldne riba. Suur, vasega randitud lukuauk pommitas mind laserikiirega. Järjepanu kellahelinal muutus nupul lebav käsi külmaks, nagu hoiaksin teda ikka veel liustiku alt tulvavas vees. Panin koti maha ja surusin oma nina lukuaugu heledusse ja tundsin jaheda tuule nõrka sõelumist sõõrmeis.

Muud midagi.

«Mis sa arvad, k u h u ta võis kaduda?»

Hillar pöördus akna juures ümber ja vaatas mulle otsa. Ta ilme oli sünge. Majade fassaadid raputasid juba tänavale halli hämarust; aedade kohal valmistus kuldjänese karva taevarand öiseks eluviisiks.

Me seisime seal kahekesi vastamisi ja miskipärast oli mul tunne, et toas viibib veel keegi kolmas. Äkki rebis ta musta kapronlipsu kaelast ja viskas mulle näkku.

«Pane vähemalt s e e kaela!» hüüdis ta äkilise raevuga, veel sellisega, mida noorukid võtavad otsekui hormoonidest. «Tee õigeks, oled paksuks läinud!»

Lips riivas kergelt mu põske, jäi õlale rippu, sõlm ja kummipaelad tinisevate haakidega allapoole. Mida ta tahab? Et ma midagi teeksin?

S e l h e t k e l t e a d s i n m a j u b a k õ i k.

Vahtisin hetkelises tardumuses ning ängistavas pearaputuses õlal rippuvat musta lipsu. Ilmselt torkas Vilule silma minugi arenev lõuavolt, sest ta jätkas põlglikult:

«Peaksin sind lohutama, sest te... Aga kuidas teha

seda värdja puhul, keda tahaks süüdistada?» Ta vaatas mulle karmilt näkku ja lisas vastikustundega: «Sulle ei meeldi?»

E i, m i k s? Mu käed olid kramplikult kirjutuslaua veerel ja ma nihkusin mööda lauaserva nagu mingist jälkusest eemale. Poiss jälgis mind otsekui pistrik — ja ometi anus.

«Tänan, Hillar, lipsu eest...» Tõstsin mehaaniliselt krae üles ja jändasin kleepuval kaelal haagiga, mida mu sõrmed ei suutnud kinnitada.

Hillar Vilu tajus vist järsku oma raevu jõuetust, sest ta käskis uuesti: «Jäta see lips rahule! Ja vasta mulle, mis see oli?» Ta pani oma käe mu käe peale. Kartsin, et kohe hakkab ta nutma. Minu jaoks oli see kõik alles ees. «Ma pean sinuga rääkima, Klaas,» palus ta summutatud häälel. «Ütle mõni sõnagi, kui suudad. Ütle minule!»

Ma suutsin. Aga ta pakkus nagu lepitust ja see ajas mu raevu.

«Sinuga, Illu, ma sellest juba rääkima ei hakka. Mitte kunagi,» tõmbasin end lahti. Mu käsi langes lipsuga alla ja samas nägin akvalangikasti lauaserva varjust. Mu ilmes peegeldus vist lõplik lüüasaamine, terve loodud ja kujutletud maailma kokkuvarisemine.

«Kus?» küsisin tasa.

«Saadjärvel, seal, kus te kolme aasta eest kohtusite...»

«Millal?»

«Nädal tagasi.»

Ma ei suutnud talle otsa vaadata. Lasin lipsu maha kukkuda, põlvitasin ning avasin kasti. Sest ma pidin midagi tegema. Kiskusin aparaadi poolenisti välja; voolikud vingerdasid nagu maod.

«Parem, kui sa selle minu juurest ära koristad!»

Võtsin tardunud ilmel huuliku suhu. Hillar Vilu puudutas ehmunult mu õlga.

«Saad isegi aru, pärast Solat pole seda keegi kasutanud...» Ta ohkas. «See aparaat ei toonud meile muud kui õnnetust!»

«Ei!?» rebisin huuliku suust ja kuulsin veel enda huulte plaksatust, nagu oleksid nad lahti lasknud mingist kosutavast peekriveerest. Ka minus elustus vähehaaval surma pilt, kuid minu üllatus ei olnud enam lihtslt valu, vaid õigemini sama valu, mis lööb välja ikka ja jälle mõnel kuumal suvel, järve kaldal.

«Ära teota tütarlapse mälestust!» ütles Hillar Vilu tõsiselt. «Mida sa veel temast tahad?»

«Nagu hülged, paljal liivakivil,» pomisesin spontaanselt. Aga siis jäin vait, sest poiss seda juba ei mõistnud.

«Ära siis lõplikult ära kao,» ütles ta sõbralikumalt.

«Teie juurde ma juba surema ei tule, mis ka ei ole. Ka tema suri omaette ja tuleb nüüd minuga igaveseks kaasa.» Selle ütlemine polnud sugugi kerge. «Ma vannun sulle. Kuni olen mina järves, on ka tema.»

Noor jurist noogutas tummalt, kuid silmad tõmbusid kiiljateks.

«Ega sa elevant ole? Või vaal?»

Ta mõtles neid loomi, kellest räägitakse, et nad surevad omaette. Ma ei hakanud talle selgitama, et tema kujutlus puhtast õigusemõistmisest ei klapi Äntu Sinijärve veega või tema koolipõlvekujutlusega Elbrusest.

«Tahtsin siis üle aheliku minna. Lubasin Solale. Aga sellest ei tulnud midagi välja . . . tsüklon.» Tõstsin järsku pea ja laususin karedalt vahele: «Sa ütle neile, kui nad huvi tunnevad, et see oli lindude ja mesilaste haigus! Jääb meelde? Lindude ja mesilaste haigus!» Peatusin, et hinge tõmmata. «Aga me unustasime vahel mõlemad, et peame alati tagasi pöörduma, olenemata sellest, kas meie urg on müüdud roosipuumööblist lagedaks. Sa mõtled, et sonin? Ei. Jumalaema mäel, olles samuti kaotusseisus, pidime jooma väga halba veini . . . Kuule, ma toon nüüd Sola veinid sisse. Need on parimad, mida saab Gudautast Türgi piirini . . . Me mõtlesime neid kunagi juua, ühel tähtsal päeval. Aga see ei ole enam oluline.»

Ajasin ennast jalule ning panin sobimatu kummiga musta kapronlipsu valgele padjapüürile, mille servas seisis heegeldus: «Puhka rahus.» Niisuguseid asju heegeldasid talunaised Põhjarannikul, ja ilmselt olid Vilud selle kodukülast kaasa võtnud. Seisin liikumatult ja tundsin kõhus pööritust, isegi allpool, vaagnas. Me ees oli vana kirjutuslaua nurk; oli tunne, et lõin ennast sinna vastu rängasti ära, lõin näotusse kohta.

Kui tulin sumadaniga esikust, tõusid Vilu omad televiisori ees järjest püsti ja surusid mul hääletult kätt. Pidin nagiseva sangaga kohvri teise kätte võtma. Sain aru, et ma olen nüüd nagu mingis erilises seisukorras. Mul oli tunne, et neil oli enne mingi sosinal kokkulepe, või et ühtede tõusmine ajas ka teised jalule. See kurnas mind

ausalt öeldes ära, sest kõigi silmist kumas üks ja seesama — heledal ekraanil ratsutav tütarlaps, keda saatis valmustunud hüüd: «Põgene, vaba laps . . .»

Kui ma sondeeriva rivi lõppu jõudsin, mis mu selja taga tasasel pominal jälle tugitoolidesse vajus, paiskus veel üks uks lahti ja heledas valgusjoas tüdruk liitus kaastundeavaldajatega. Juta oli suures ähmis mingi karbi pihku unustanud, mille sisu ootamatul käesurumisel põrandale robises. Meie vahele tõusis kuiv tolmupilv.

«Mis need sul on?» küsisin pehmelt, vaadates lapse ehmunud silmadesse.

«Värvilised kriidid . . . Märgin nendega sõnatüvesid, et paremini meelde jääks . . .»

Tahtsin aidata tal kriite üles korjata, sest need olid maha kukkunud minu süü tõttu, kuid tüdruk käis mulle rajuvil olles peale:

«Ei, ei, sina mitte! . . . On niigi häbi. Palun, ma ise! . . .» Ja tõukas mu koos sumadaniga uksekardinate villa.

«Mina olin selles samuti süüdi, ma tean seda . . .» ütles Hillar. Ta istus oma nurgas, «Nürnbergi protsessi» all, ja me jõime iga pudeli pealt pitsi või paar. «Kui ma poleks teile tookord akvalangi järele toonud . . . Ma nägin ju väga hästi . . .»

«Ah, jää juba vait!» laususin tülgastusega. «Sola tundis ujumislesti rohkem pea all kui sulgpatju.»

Ma mõtlesin seda tõsiselt. Ja ilmselt sai ka poiss sellest aru. Ometi pidin ma ühe küsimusega lagedale tulema, kuigi see polnud sugugi kerge.

«Jõi ta seal palju? Ma mõtlen . . .»

«Mõh?» ühmas Vilu ja rääkis siis uhkelt: «Sul pole aimugi, missugune ta seal oli. Lasime selle neetud retke ajal palju kalu ja küpsetasime neid. Kui kalad olid söödud, viskasime skeletid sütele ja Sola õhutas: «Proovime, palju jõuame hagu peale kanda!» Me tegime ilmatu suuri lõkkeid, nagu annaks nendega kuhugi märku . . . Sola kiirustas meid nagu kubjas, ainult mõnikord jäi ta seisatama, kui märkas fosforselt helendavat kändu metsa all või surnud kala taganenud veejoonel.»

«See polnud tema,» pomisesin ma valet. Ma teadsin väga hästi, et see oli tema.

Silmitsesin liikumatul ilmel pärlripatsiga vana seinalampi padja kohal, kus lebas must lips, mida me nüüd kumbki käela ei pannud. Ilmselt ei tundnud meist kumbki

eesõigust lipsule, meid tabas otsekui kurb ühemunarakukaksikute saatus.

Ja siis ta rääkiski sellest, kuidas nad omavahel olid.

Sola võttis Hillari käe ja tõstis selle enda põse vastu. «Kui kuum!» sosistas ta. «Vaata ometi, Illu, ega mu kulmud kõrbenud pole?»

«Ei.»

«Rikud silmad! Mida sa siin lõkke valgel ometi puurid?» nõudis tüdruk.

«Victoria-aegset merekohut. Tahiitil käinud laeva mässu. Süüdimõistetu sai otsusest teada veel enne ettelugemist, kohe, kui ta kohtukajutisse astus. Kui mõõk admirali laual oli teraga tema poole, siis . . .»

«See läheb juba liiale!» sosistas Sola. Ning suudles Hillar Vilut otse huultele.

«Misasja . . .?» kogeles poiss neiu huulte kohal, kuid Sola tõmbus instinktiivselt eemale.

«Ei, ei . . . Tahtsin ainult öelda, et mul on sukeldudes vastik nahk . . . nagu kõigil teistel.» Ta ringutas, vaatas järve poole, mis helendas laialt horisondile. «Ah, tuleks juba päev! Oleks päikesepaistet,» ütles ta. «Nüüd on mul juba tõsine himu jälle näha, missugune see maailm on, kus ma nii kaua aega olen temaga olnud.»

Temaga, see on minuga. Olin üsna kindel, et mu enda vari siiski ei sega. Ja ma kordasin, kuigi seda korrata kergem ei olnud:

«See polnud tema.»

«Sulle ei mahu see ikka veel pähe?» küsis Hillar vaenulikult.

«Kuule, teil oli seal ehk mõni kultuurihoone libu . . .»

«Sa oled juua täis, vend,» ütles poiss jälkustundega.

«Et ma ei taipa ka kunagi õigel ajal järele jätta!» ütlesin mina. «See siis ei olnudki üks neist, kes ei pane tantsima minnes pükse jalga? Või on neil niisugused bikiinid, et katsudes nagu luip nahk . . . Neil oli seal sellepärast üks jama, selle pidurdamatu ajavaimu väljendamise pärast, kas polnud? Sa peaksid teadma, Vilu, oled ju sellest põlvkonnast . . .»

«Jäta mind mängust välja!» lõikas Hillar Vilu ja see

sõbis talle nii suurepäraselt. «Mis sa arvad, kas libud käsivad lõket kokku tassida ja vahivad seda ammuli sui? Kui nad on liimist lahti, nad lihtsalt uluvad. See on kergema vastupanu tee. Kui sa neile padja asemel ujumislestad telgis pea alla torkad, vaata mis sa siis saad! . . .»

«Kus sa seda nii hästi tead? Kas halvad poisid rääkisid?»

«Jäta mind rahule!» nohises Vilu. «Oled juba täis.»

«Joome, vennas,» ütlesin mina. «Need on Sola veinid.»

«Sina peaksid ju nüüd rahul olema,» jätkas poiss taas vaenulikult. «Sa tegid temast amfiibi. Võid oma aparaadi paksu rahuga komisjonipoodi viia . . . Parem,» ütles ta juues, «parem, kui sa ta kohe ära koristad . . . Muide, sealt puudub midagi. Hapnikukraani käepide.»

Ta e i s a a n u d seda teha!

«Tahad, ma näitan sulle hommikul enne loengule minemist tema hauda?» Ja poiss pani käe minu käe peale. Jälle see pistriku pilk — ja anumine.

«Teda ei viidud rannikule?»

«Ei. Ema ütles, et ta õppis Tartus elu tundma, ja võib sõprade juurde jääda. Ja veel ütles ta, et kui Klaas tagasi tuleb, on tal, kuhu minna.»

Ma raputasin tummalt pead. «Ära seda kohta mulle näita,» laususin vaikse rõhuga ja ajasin ennast sirgu. Mul oli vist aeg ära minna.

«Ütlesid seda lõpliku otsusena?» jahmus poiss.

«Minu olukorras ei ole siirusel kõrvalist . . . Ainult nii saan ta puutumatult kaasa võtta. See killustaks juba kõik.»

Kas ta siis tõesti ei taipa?

«See oli iseenesest kõige lihtsam avaldus siin maapeal. Käisime ju Solaga ainult surnuaias jalutamas. Mulle näis alles, et me oleme ikka veel paar, et ma võin teda vee all tunda, kui ma sinna tagasi lähen, ja ma ei tahtnud hakata sõbrustama kohaga, millest kohe pärast kahtekümmet on meeletult raske aru saada. Ma ei tahtnud olla vanaeitede kaastundehala tulipunktis kaevul või labidakuuris kabeli seina najal. Seal peab rääkima tõtt. Kuid tõde võib muutuda libedaks spekulatsiooniks. Pärjategijad sokutaksid mulle kõige viimased räädud, sest ma ei julge ju ä r a ö e l d ä.

Ma ei tea, kas see aitab elavaid liita. Ei usu. Aga mingi mõte ju seejuures on, sest me näeme nii palju poisse ja

tütarlapsi surnuaias kallistamas. Kord ronisid sipelgad üle raja ühest kääpast teise, ja Sola nimetas seda vaimustunult «elu teeks». Nagu üle Laadoga jää. Ja ma palusin Hillar Vilut viisakas inimese keeles, et tema, kes oma igapäevases juurdlustöös hakkab kokku puutuma kõigi instantsidega, mis hõlmavad inimlast sünnist viimse rahulani, käiks seal ka minu eest, sest see sobib talle paremini.

«Sa ei või ju lihtsalt sealt mööda minna ja südant kõvaks teha? See haavab teda, Klaas!»

«Teda enam mitte,» ütlesin ning lisasin kurjalt: «Ja mida sina vingud? Üks klassiõde rohkem või vähem? Sa oled nad nagunii kaotanud. Ole aga paigal!»

Mul oli tunne, et ta tahab mulle kallale karata.

Sel hetkel kuulsin ma kõrvaltoast õppiva Juta mahedat häält, kui ta hääldas püüdlikult ja pisut unemagusalt: «... *L'enfance* ... *L'existence* ... *L'etranger* ...» Varsti läheb ta magama, see võluv laps. Ja kas ta teabki kõige selle tähendust, mis meiega sünnib? Olin kindel, et ta ei tea. Et ta on õnnelik ja et tal veab.

«Klaas!» nõudis Hillar Vilu tasa ja endast väljas. «Tee seda minu pärast, vennas! Ma pole sult iial midagi palunud. Palun!»

Ta oli pooleldi püsti tõusnud ja vahtis mind mõistmatul pilgul. Muigasin tigedalt.

«Ma teadsin, et see sina oled. Aga et ta veel sinusse armunud oli ...?»

«Ei?!» palus poiss summutatud, meeletul häälel. «Oled sa hulluks läinud! Ta ütles, et kõik tema jäljed pärast seda, kui ta täiskasvanuks sai, kattuvad sinu omadega. Et ta ei taha enam. Et ta on nagu mereneidis, kes peitis oma soomuse kivi alla ega leia nüüd enam üles. Ta tahtis iseseisvust!»

«Sinu normeerituse juurde poleks ta ka iial tulnud. Ta oleks pidanud enne seaduslikkusest üle astuma.» Aga siis nägin ma, kuidas Sola selle poisi lähenedes pea liiva sisse peitis nagu jaanalind, jah, nagu jaanalind, aga hästi mängeldes, ja ma paiskasin enda külge klammerdunud poisi toorelt eemale. Ta prantsatas vastu seina, kuhu ta kägarasse langes ning täis imestust oma pikkade koibade vahelt mulle näkku põrnitses.

«Algus pole paha, mis?» küsisin. «Vaata, poiss, sellisest tainast ei tehta õigusemõistjaid. Said aru?»

«Sa oled värdjas,» pomises ta.

«Kuid sinu headus on neetult halva lõpuga,» ütlesin mina. «Ja mida sa seal nurgas pomised nagu nelipühilane? Kohtunikutoolis hakkaksid sa ju päris oksele! Hüvasti. Juba ma lähen.»

Ta ajas end mööda seina jalule. Vaatasin talle otsa, naeratasin vaikselt, tõtlikult, kramplikult ja vist väga irooniliselt. Ilmselt sellepärast, et ta oli minust palju tugevamaks kasvanud. Ja seepärast, et olin seda ise tahtnud.

«Ei, ei, kuhugi sa ei lähe! Jää paigale!»

Tõmbasin jalaga tooli enda ja noormehe vahele ning pöördusin lahkuma. Kas ta siis tõesti ei mõista, et ma ei nõua võimatut? Kui ta mind enne ukse juurde jõudmist pikali ei löö, pean siis seda temalt paluma?!

«See on sinusuguse poisi jaoks õige samm!» aitasin omaltpoolt irooniliselt. «Nii et hirm nahas nagu teistelgi ...? Ma juba rääkisin: sa ütle neile, et see oli lindude ja mesilaste haigus! Kuid minu ellu ei ole vaja nina toppida!»

«Sola mälestuse nimel, kas sa pead suu!» kargas Vilu mu juurde, hingeldades vihaselt nagu loom. «Kas sa jääd vait!»

Kas sa siis tõesti ei mõista, et ma nõuan sinult ainult ühte? Milleks need raputused, žestid, kõned! On vaja põrandale sirutada, sa roheline pikajuukseline poisivolask.

Tõukasin ta uuesti toorelt eemale.

«Aga sina joo,» ütlesin pehmelt, «... joo, kui sul on temaga mälestusi!»

Ave prohvus, viimaks ilmus ta silmadesse väljatellitud vari. Seda oli kohe näha. See tuli umbes nii nagu järv muistendis. Jumal tänatud, ma ei eksinud oma sõbras!

«Sa oled lojus ...»

Ja siis veel kord aitasin ma nii teda kui iseennast, öeldes: «Ahaa, ma siiski ei eksinud! Noh, kas näed nüüd?»

«Ei!» Ta sööstis esimesena kallale. Me võitlesime rüselemisi, ent täie tõsidusega. Olime kaks meest, kes võitlevad tütarlapse pärast. Meile ei tulnud pähegi, et tüdrukut ei ole enam.

«Ta oli mulle esimene mulje siin linnas ... pärast kodukanti. Sina rüvetasid ta! ... Jäänud selle naise juurde!»

«Aga see polnud see, kullake!»

Poiss oli nagu orkaan, mille eest reisiväsimusest ning vapustusest kurnatuna oli vaevalt võimalik end minutitki

kaitsta. Kuulsin veel all möödasahisevaid kumme, siis varisesin löögist kokku nagu mitmesaja-aastasest sissemüüritusest vabastatud rüütel, kukkudes peaga vastu akvalangikasti plekiga randitud nurka. Vilu, see tubli poiss, sukeldus mulle pimesi järele ja andis veel paar hoopi, mis võtsid mu üleni pehmeks ja vedelaks.

Nii said kõik asjad korda.

Meelemärkusele tulles ei taibanud ma, kas suus on «Mustade silmade» või «Salhino» või vere maitse. Vist viimase. Ümberringi hõljus justkui sulatina ja saltseriaur, nägin kõike must-hõbedaselt. Kirjutuslaua nurk kõrgus nagu ülestõstetud talb. Samas kuulsin Juta kiljatust, tema ehmunud nägu vilksatas uksel ja ta harali sõrmed olid alles värvilise kriiditolmuga kaetud. Aga see tolm oli samuti hõbemust.

«Mida sa tegid?» sõitles tütarlaps venda ja kummardus hoolitsevalt mu üle. Oigasin summutatult. Veri tilkus mu pea juures lebavale leinalipsule.

«. . . See oli hea, et sina teda ei näinud,» ütles Juta.

Ma haarasin ta kriiditolmuse käe ja märkasin, kuidas tolm sellel taas pikkamisi värviliseks muutus.

«Hillar,» ütlesin ma, «kas sa ei arva, et me kujutlesime liiga palju, rohkem, kui meil selleks õigus oli?» Siis pöördusin ma Juta poole ning patsutasin ta kätt. «Ausõna,» sosistasin vaevu naeratades, «just enne äraminekut tahtsin temalt last. Nüüd jäi ta igavesti tütarlapseks . . .»

Juta võpatas ja tõmbas käe ära.

«Klaas,» pomises Hillar kahetsevalt, «ja veel ütles ta, et ta ei saagi vist last . . . Et see võib olla sellest, mis tema emaga laagris tehti . . .» Ja otsekui avastades, et noorem õde on toas, lisas ta karmilt: «Jäta meid kahekesi, Juta. Mine välja.»

Tüdruku silmad olid ukse juurde taganedes imestusest suured ja hirmunud.

«Jah, aga mille eest sa teda . . .?» mossitas Juta tõrksalt.

«Meie kohtus ei kasutata ju krutsifiksi,» ütles vend nagu kaebavalt.

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

Nagu üldiselt teada, peeti enamus humanitaardistsipliinide loenguid keemialaboratooriumide tagustes ruumides, pimedate koridoride kõige kaugemates soppides, mida ääristavad tõmbekorstnate truubid. Üliõpilaste möödudes säilisevad vanades kappides katseklaasid nagu jõulukellad. Auditoorium, kus me vast kõige sagedamini käisime, jäi mällu tõmbekappide, valamute ja põrandast väljaulatuvate gaasitorudega, mis sattusid istumisel püksisäärde. Dekanaadi all olid katseloomade tallid ja sealt kostus koerte klähvimist. Kui neid laboratooriumidesse viidi, siis enamasti tagantukse kaudu, kuid talvel see tursus või jäätus, ja naised, kes loomadega õiendasid, ei suutnud ust lahti murda. Siis võis koeri kohata ka peatrepil või vasaku tiiva koridorides, kus nad torudest ja voolikutest auklikuks torgitud nahka kratsima kippusid.

Mõnes mõttes sain isegi aru, miks meie loengud toimuvad enamasti mahajäetud ruumes, kus võib leida vanu kappe, kartongile trükitud süžeemaale ajaloolistel teemadel, loosungeid («Kes minevikku ei mäleta, see elab tulevikuta») või mitmesuguseid vaskriistu, mis vedelevad siin vist juba ülikooli põlemisest saadik või on toodud vanast tähetornist. Auditooriumid tähendasid mulle rida seosetuid arve, kuna nad olid mööda linna laiali pillatud, kordusid ainult mõned: 113, 56, 232, 216 . . . ja kuna mul polnud täielikku ülevaadet, missugused majad linnas ülikoolile kuuluvad, ei teadnud ma ka numbrite õiget algust ega lõppu. Ilmselt olid õppejõud ümberpaigutustega harjunud ning võisid lugeda ükskõik missuguses ruumis, sest auditooriumide atmosfäär oli enamasti üks, üllatavalt sarnane kunstimuuseumiga, kus igal uksepiidal on niiskusemõõtja. Sagedasti olid need aga kolikambrid, kuhu mõni laborant tuleb unustatud asju otsima. Neil ruumidel oli palju kõrvaluksi, mis viisid mulle teadmata kateedritesse, kantseleidesse, laboratooriumidesse, ja alati, kui mul oli tunne, et nüüd oleme kõige tagumises, mitteolulises ruumis, selgus, et see polnud päris nii. Aeg-ajalt oli mõni professor suunitud oma karavani läbi meie auditooriumi juhtima; meie Taevapoeg andis selleks naeratades loa, nagu kohtuksid bussijuhid sisemaal, ja meie silmitsesime üksteist var-

jamatu uudishimuga, lootes kohata tuttavaid. Aga enamasti olid möödujad võõrad, kaugest ainevallast, millest teadsime ainult võõrkeelset nimetust, sest tudengeid on üle nelja tuhande, ning kui ma kord ühelt neiult küsisin, kust põrgust nad tulevad, vastas see:

«Sealt tagantpoolt, peremees. Neljandast ruumist.»

«Ega see äkki viimane ole?»

«Kes teab,» kehitas see väike kleepmiin õlgu. «Olen kuulnud sealt kära, aga see võib tulla juba tänavalt.»

Nii pistavad erinevast karjast vasikad korraks aia alt märjad ninad kokku. Nende professor kiirustas viivuka laudade vahele takerdunud karavani, ja nad lahkusid; neiu vedas sõrmega mööda mu tolmust lauaserva, siis oli ka tema läinud ja ma ei näinud teda enam.

Need, kes meile loengute ajal sisse tungisid, et teha kõikmõeldavaid sotsiaalse ja haridusliku sisuga teste, olid enamasti vistrikuliste nägudega klassikalised vanatüdrukud, kel tuli valida spordi või teaduse vahel, ja meil oli tunne, et meie tähtsusetuse pärast neis vanades auditooriumides läkitataksegi neid meie juurde nagu põuanuhtlust maale.

Kord, kui ma vaidlesin Solaga informatsioonikummituse üle Karemäe telereportaaži stiilis «keskmisele eestlasele», küsisin talt, kuidas see tema meelest vaeste koormatud inimajude juures tulevikus välja kukub, tema naeris lõbusalt ja vastas:

«Tuleb välja valida kõige olulisem.»

«Mõni uudis. Jah, aga mida?»

Ta laskis pea viltu, naeratas kõiketeadvalt ja ümises rahuldunult: «Sind.»

Ning mul oli hea mitte ainult sellepärast, et võin osutuda tema silmis kunagi elu ankrumeheks, vaid ka oma kunagisest mõttest:

Inimene väsib igasuguses vastupanus, ja tal õnnestub olla tugev ainult seni, kuni igapäevane elu on taandatud armastuse ning lugupidamise abstraktsiooniks, mille ainsaks toetuspunktiks muutub põlgushetkel, nagu minul, lihalik Sola.

«Sinu loeng on juba veerand tundi peal,» tuletasin talle meelde.

«See on ka sinu loeng,» vastas Margot. «Aga ma rabelen kuidagi välja — nagu sina.»

«Mis siis saab, kui sa ei taha enam korralik olla?»

«Kujutlesin juba, et sa kutsud mind kuhugi ja näitad peale nende mahajäetud auditooriumide veel midagi?»

«Sellisel juhul oleks meil kõige parem minna klassikaliste muinasteaduste muuseumi, mis avati pärast tulekahju.»

«Me tegime kõik selle tulekahju läbi, eks ju?» küsis Margot tasa.

«Jah.»

Ausalt öeldes, kui me majast väljusime, et üle tänava loovida, polnud mul vähimatki isu kedagi kohata, eriti naisprodekaani, kes teadis juba väga hästi, et Klaas Argus suudab suure vaevaga teeselda hädapärast tööd, millel nagunii rangemas mõttes mingeid positiivseid tulemusi ei olnud ega saanudki olema.

Siin, kreeka jumalannade külma ilu keskel, tunnevad inimesed end võrdselt ekslikena, täiusest kaugel, ja võibolla esimest korda valitses minu ja Margoti vahel absoluutne võrdsus. Kui me sealt muuseumist ära tulime, olime juba valmis, ja komsomolikomitee kitsalt puutrepilt kostus Beranger' šansoone. Pigem võib inimest vaadelda siis nagu äikesepilve, mis liigub «oma tuulega».

Mul ei olnud enam midagi Vana Tiigi räpasuse ja helide vastu, mis sealt seest kostusid, kuid mu huuled olid armusõnadeks kanged, ja neid oleks pidanud vist küll tuuraga lahti kangutama, et mõnda sealt kätte saada. Mu suu oli sama krampis kui siis, mil ma väiksena lõngaõli rüüpasin.

Ma ei olnud Margotit kordagi suudelnud, kuid tassisin ta ometi visalt ikka ja jälle Vanast Tiigist välja; kord olid ta juuksed hingeaurust jääpankas (põhjamaa olud), kord istusime jaama ootesaalis vineerdiivanitel ja vaatasime, kuidas terved rändavad perekonnad oma kompsude ja sibulavõrkude otsas pirukaid söövad, kord jäi ta vinti ja naernud öösel valju häälega pansioni koridoris, kuni keemik Brenner ta sisse viis ja voodile lükkas.

Kuid seekord juhtus midagi kummalist. Külmast peaaegu sinistena jõudsime Vana Tiigi labürindi ette, millest polnud mul kunagi täielikku ülevaadet nagu auditooriumidest või ühiskonnateaduste majast. Kangialune võre oli suletud, järgnesin Margotile eesuksest ja kõndisin kaua tema kannul puudulikult valgustatud majas. Siit väljumiseks oleks küll lõngakera vaja! Ruumide omapära seisnes siin vist küll selles, et nad ei asunud kogu maja ulatuses

ühel tasapinnal. Teiseks olid lõhnad — «Moožet bõthist» taimeõlini. Kolmandaks — legend «Tiigi-tinnadest», mis oli nagu sõja poolt pealesunnitud kitsendustest pääsemiseks. Vee pladin joonistas duši all väänlevate plikade kehi; ühes koridoris, otse käänakul, silmasin naabruses asuva linnasauna siniseks võõbatud aknaruute. Alla, majade vahelisse kaevu pilluti auravaid kasevihtu.

Margot elas toas nr. 132, kus oli viis voodit. Kodus ei olnud kedagi. Jäin ukse alla seisma.

«Klaas,» palus ta, «ütle kas või üks sõnagi! No vähemalt tere või midagi.»

«Tere.»

«Kuule, oled sina selles süüdi?»

«Milles?»

«Et ma näen tihti ühte ja sedasama asja unes. Vastu hommikut, kui linn alles magab, ja kusagil pimeduses on ülikooli hoonete kaev, äratab meid aisakella tilin. Me läheme aknale ja murrame oma kehad hädavaevu selle tühemikku. «Juustu viiakse,» ütlen mina alla vaadates. Seal läheb kahehobuse rakend, telg õiendab valge ja kõrvi rinnuste vahel. Hobused on hästi paksud, pirnikujulised, nende samm on maneežiloomade väärilline, tiisli võnkumine imetühine, ainult siit ülalt täheldatav. Kellukeste kõlin tõuseb meie aknatühemikku, põrkub vastu meie paljast rinda . . . Peeneid letitud nahkohje hoidev voorisõdur istub pikal laual, mis toetub külgredelitele. Ta jalad kõlguvad veorütmis. Juusturattad lebavad paljalt otse vankrivahe õlgedel, kollased, suured, hangunud, auklikud . . . Näib, et hobuste tagumised jalad astuvad juustule. «Viiakse alati niiviisi?» küsid sina, ja mina vastan õlakehitusega: «Kes teab!» Kuid ma ei saa õlgu kehitada, sest sa pressid mu nii tugevasti aknaorba, et mul on tunne, et rinnast hakkab nõrguma vett . . . Naljakas uni, eks?»

«Sul on kirjanduslikke eeldusi, tüdruk,» kinnitasin mina, ja küsisin siis ilmsüütult: «Kuule, teil pidi ikka veel kodus juustu tehtama?»

«Sõira,» parandas tüdruk solvunult, «ja ma lähen ning panen nüüd akna kinni. Keemik Brenner tahab meid ära jäätada.»

Kuna aknaorv oli sügavam kui tema lühikeste valgete käte pikkus, pidi ta põlvili aknalauale ronima, kusjuures ta silmad vilasid mitu korda tagasi vaadata.

«Kas sina ei tunne jahu lõhna?» küsis ta äkki.

«Jahu?»

«Tead,» ütles ta erksaks muutudes, «seal üle tee on jahuveski ja see ajab mõnikord ropult tolmu. Kõik tuleb meile.»

Seda ma talle küll hoiatuseks öelda ei võinud, et ma kohe maast lahti kargan, hüüatades:

«Jahuveski?»

«Jah! Tolm tuleb aknasse,» naeris ta mulle vastu. «Pole enne kuulnud või?»

Olin paari sammuga üle toa, kuid see oli tõsi, et me ei suutnud korraga oma kehasid aknaorba murda. Minu meelest oli Margot liiga lopsakas ja ma tõstsin ta lihtsalt aknalaualt ära; ta ajas ehmunult jalad sirgu ja nägi välja nagu kelluke. Ta naaldus lähima voodisamba külge, nagu võiksin ta kuhugi eemale viia või sängile paisata.

«Las ma vaatan järele!» ütlesin talle rohkem tähelepanu kinkimata. Luuk, kust kotte autodele lasti, oli avatud. Kannuga mees oli õhku hingama tulnud ning hüüdis isegi mulle midagi võidukalt, vähemalt näis see mulle nii, ja sellega oli kõik muidugi läbi ning ma pidin end andma taas Margoti meelevalda.

«Kuule,» sosistas plika mu selja taga haavunult, «kas sa kavatsedki seda jahuveskit vahtida, kuigi oleksid mu äärepealt voodile paisanud?»

Kord õhtul peatusime Toomemäe talves Anatoomikumi hoburauakujulise hoone ees. Margot lubas mulle näidata, kus tüdrukud meditsiiniõe praktikat teevad, ja mul polnud selle vastu midagi. Mõtlesin siiski tahtmatult, et ka Sola oli siit majast läbi käinud.

Staatilises valguses jäid suured lumetordid halli põrandaplaatidele. Seinas küdes ahi, levitades mõrkjat turbavingu.

«Lähme edasi, Klaas,» sosistas Margot.

«Miks sa nii tasa räägid?» imestasin mina. «Kas siin ei või olla?»

«Võib küll, vist . . . Aga ma pole kunagi anatoomikumis öösel käinud,» ütles ta jälle nagu kaeblikult.

«Kas ta on alati avatud?»

«Ma ei tea,» vastas Margot. «Päeval pole siin häda midagi. Sama lärmakas kui teised õppehooned.»

«Teada seda planeerimist,» ühmasin mina. «Aga võibolla on niimoodi parem.»

«Päeval sarnaneb anatoomikum täpipealt ühiskonnateaduste hoonele, tehakse suitsu ja... Tead, miks ma sellest räägin?»

Raputasin pead. Inimene võib mõnikord mõelda tont teab mida ja siis küsida. Kuid Margoti puhul oli see tütarlapselik ujedus, mis laotub nagu kuupaiste kõikidele asjadele ühtemoodi, kuni keegi pole võtnud temalt illusioone. Siis ta hakkab ökonoomselt oma mõtteviisi kasutama. Ma tahtsin, et tal oleks poiss. Ammu olnuks aeg. Aga ilmselt ei olnud. Veel ei olnud.

«Ei tea.»

«Aga sellepärast, et ma saan nüüd tunda, kui vaikne siin on.»

«Võib-olla on seda ka minul vaja,» ütlesin Solale mõeldes.

«Inimene vajab võrdluseks ainet, eks ju?»

«Jah,» ütlesin mina. «Aga mis mind Marxi majas või ühiskonnateaduste hoones kõige rohkem segadusse viib, pole seal valitsev paabel, vaid sagedased sisemised ümberehitused. Alati on seal keegi töömees mördivanniga. Mõni koridor, mida ma varem hästi tundsin, võib olla praegu hoopis kinni müüritud, sest seal on uued uurimiskabinetid; nii mõnigi nikerdustega tigutrepp, kust oli varem nii huvitav teiega üles minna (muidugi mini-ajastul), võib olla hoopiski likvideeritud; katusealusesse tualettruumi, kuhu tuuakse kateedrite vanapaber, mis ei kuulu arhiivis säilitamisele, pääseb ainult hoovipoolset treppi mööda; teisal jälle ilutsevad tahveldised, suured lakitud saepurupaneelid, lumivalged filmiekraanid, mille tõmbad alla nagu ruloo, või augud laes nagu Fausti pool kodus.»

«Sa pole vist kaua ülikooli peal midagi tähele pannud?» küsis tüdruk kibedalt.

«Ei.»

«Isegi mitte mind!» hüüatas ta. «Isegi mitte seda, et ma su popipäevi sisse ei kandnud?»

«Jäta, palun!» Palju kordi olin teda kuulnud seda küsivat või sellele vihjavat. Iga kord tundsin siis kurgus pitsitust. Kas ta ei mõista, et ma olen omadega läbi?

«Ja suhtud neisse ümberehitustesse eelarvamusega?» viis ta jutu vana teema juurde, kartes äralõigatud vaikust.

«Ma saan väga hästi aru nende vajalikkusest, kuivõrd on hooned vanad, ajast-arust, ja algselt hoopis teisele eesmärgile pühendatud, kuid see loob teatud illusoorsuse, mis

paneb auditooriumidesse ja koridoridesse sisenema teatud eelarvamusega.»

«Nagu siin!» hüüatas Margot naiivselt. «Aga siin on kõik sama muutumatu nagu inimese anatoomia lähima kümne tuhande aasta jooksul. («Jah, nagu nüüdsest peale Sola,» mõtlesin mina, «ja oli parem, et ma teda ei näinud. Kas ta oli selline, nagu see mustlanna, kes enne kõrvarõnga tagasi pani?») Kuulsid!» jätkas Margot õhinal. «See arsti-onu läks ära, uks paukus, tellis langes nööri otsas alla. Enam ei liigu siin vist mitte keegi. Ainult tuli mühab ahjus ja vanaeit koob oma jõulukaktuste vahel sukka, olles oma paremad pühad kinkinud lastelastele nagu sada aastat tagasi. Turvas ei praksu kunagi, vahel ainult potsatab miski tuha sees, nagu sügisene õun aias, kuupaistel. Kusagil, siinsamas seinte taga on aga surnud, noored ja vanad, kelle elus ei tule uusi sesse... Meil on au, oled sa sellele mõelnud?»

Vaene tüdruk, peab ta siis seda rääkima, millele ma ju nagunii ei vasta.

«Kas sa tahaksid, et ahje köetakse puudega?»

Ütlesin, et minule on see ükskõik, puude või turbaga, ainult mitte inimestega.

«Ära räägi selliseid asju!» noomis Margot.

«Me oleme anatoomikumis,» ütlesin.

«Jah,» sosistas ta tulle vaadates, «ja seda enam, et oleme kahekesi. Siin on laipu, aga sina ära räägi nende arvel lollusi.» Ta kõhkles, pures huult. «Öeldakse, et siin võidad kätte elu ja surma mõtte nagu Faust...»

«Ise tulid selle peale?»

«Ei,» oli ta äärmises segaduses, nagu teolt tabatu. «Aga tüdrukud soovitasid mul sinuga... Võib-olla oskad sa mind siin õpetada mitte kartma?»

Möödusin vastamata trepialusest klaasuksest, mis kandis silti: KRIMINAALEKSPERTIIS. Jäin viivuks seisma ja vaatasin läbi klaaside pimedasse ruumi, kuni võisin aimata nõrgast kuuvalgusest või akendealusest lumehelendusest tsementpõranda märga läiget. Kas siia? Kas Sola lugu oli midagi nendele? Püha jumal, ta ei võinud seda teha! See pole tõsi. See oli l i h t s a l t õnnetus. Siiski pöörasin ruttu silmad ära ja vaatasin tolmuseid gravüüre kreeka ja oriendi õpetlastega trepil.

«Ja mida sa ise tahad?» küsisin Margotilt.

«Ma tahan ka nii. Esimesest kursusest peale, nagu sa ei teaks, kuid linn neelas su vahepeal jäljetult...»

Tajusin ta masajat keha laeni ulatuva valge ukse kõrval, mille vasklinki ta punetavas peos hoidis. Ta pigistas otsekui väikest saatüripead, ja see kisendas hääletult, suu pärani.

«Siin . . .» ütles Margot ja puges ust napilt paotades pimedusse. «Siin see on,» sosistas ta mulle kutsuvalt. «Poe sisse, sees on soe . . . rohulõhn. Mul on nii häbi; rääkisin ainult sellepärast, et sa kõigest aru saaksid . . .» Kuulasin teda niikaua, kuni ta enam erutusest hästi hingata ei saanud ja mu mantlipöörisest kinni haaras. «Lähed sa tõesti ära?»

Ta hääl kõlas nõutult ja hirmunult.

«Ma vist juba ütlesin, et auditooriumid tähendavad mulle vaid seosetuid arve . . . Kui ma tulen, on mul tunne, et te ööbite neis. Te kõik, ja kateedrile naaldunud Taevapoeg . . . Mõelda, kui raske on niimoodi ülikoolis olla.»

«Mis sa ometi räägid?» protestis ta õrnalt. «Mina usun alati parema meelega tulevikku ja kindlasse töösse. Ja sina jõuad edasi.»

«Siin on mingi viga, tüdruk,» ütlesin talle. «Aga ma olen varemed.»

«Ei, sa ei ole!» hüüatas ta, haaras mul ümbert kinni ja jätkas sosinal: «Mul on nii häbi, aga tukkuv vanaeit ei märganud kindlasti, et me üles tulime. Ma olin siis nii rumal, tead küll!» — ja ta kriipis küünega mu kätt — «Aga kui sa mind armastaks, ööbiksime vist küll siin . . .»

Ma pole kunagi tüdruku lähedust kartnud, aga nüüd lülitasin küll valguse kohe ruumi. Siseluugid olid suletud, valgel seinal rippus «Dr. Tulphi anatoomia». Laip oli sellel kummaliselt lühike. Margot ei saanud enam millestki aru ja astus jahmunult mõned sammud alla, ringauditooriumi lehtrisse.

«. . . Sa oleksid mu äärepealt voodile paisanud, kui ma ütlesin, et jahuveski on intri vastas ja tolm tuleb meie peale,» püüdis ta hädiselt naeratada.

«See oli sellest, õeke,» ütlesin mina, «et seal veskis soojendasime ühe inimesega käsi. Ta oli mulle leiva eest. Sa ehk mõistad?»

Margot pöördus auditooriumi lehtris ringi, vaatas nõudlevana ning võitlevana üles. Ta rääkis ebatavaliselt kõrge häälega, milles kostis meeleheitlik noot. «Sa, sa käid ringi nagu haige ega märka midagi. Aga kui sa mu aknalt ära tõstsid, sain kohe aru, et ma ei suuda sulle kaua vastu

panna, kui sa hakkad jälle otsast peale. Sa ütlesid: «Võta oma käed ometi voodisambast lahti!»»

Ta lausus seda nii võidukalt, aga otsast ei alustata midagi. Järgnesin talle ringauditooriumi lehtrisse.

«Ma ütleksin, et sul on märkimisväärselt ilus nahk ja sa oled, nagu põetajale sünnis, vaikne nagu öösorr, kuid ma ei saa teda unustada,» ütlesin alla laskudes. Võtsin liikumatul tüdrukul ümbert kinni, kuid vaatasin mujale. Mingid vahapruunid esemed köitsid vitriinis mu tähelepänu. «Missugustel isetegevuslavadel sa oled mänginud?»

«Mõh?» See oli veel nagu nurrumine, ja hetkel ma kahetsesin, et pean seda just niimoodi tegema. Oleksin tahtnud teada, mis tal küll sel ajal meeles mõlkus, kuid juba ma ütlesin vitriine vaadates: «Ma ei mõtleks, et laipade lähedus meid siin suudlema kihuks. Ja need käed . . .»

Nägin lühikeses kõhkluses Margoti karjatavat nägu, kelle jaoks oli templi vaip kärisenud ülemisest otsast alumiseni, ja vahaseid käelabasid, mis seisid haiguskolletega (pidal või aatomisaast?) vitriinis reas. Need käed olid jahmatamapanevalt loomulikus toonis, kadudes peegelvitriinide tõttu lõpmatusse.

«Lase mind minna!» ütles Margot ärritatult, kuigi ma teda kinni ei hoidnud. «Ma ei taha sinuga tegemist teha. Usu, Klaas, ma ei ole tige inimene. Ma ei usu ka, et ma selleks võimeline olen. Ja iialgi ei ole ma kellelegi meelega haiget teinud. Alati sa ütled, et kahetsed. Kuid mul on sest isu täis! Kui minu vastu ollakse paha, seepärast pole ma veel nõnda arulage, kes lükkaks teise põse ette, kui ühele juba löödi.»

«Kes seda õpetas — tüdrukud?»

«Oh ei, Klaas, — sina!»

Jumal tänatud, oligi hästi. Ma ei tahtnud, et ta mul sabas sõrgib. Polnud ta nii vaikne nagu öösorr ühti.

Siis käisin ma ikka seal ära. Raadi kalmistul.

Olin ainsa hüppega üle müüri ja heki — jumal, kui umbes! — ja rügasin niueteni läbi lume peateele. Põles rohkesti kalmuküünlaid, oli vist mingi püha. Ligustrioksad robisesid mu lambanahksel kasukal ja katkusid habet, ning ma manitsesin end, sest olin pisut joonud: «Rahune, me panime lõppude lõpuks seal õige kaua vastu. Tulevikus pannakse veelgi rohkem. Elataksegi vee all. Nad kõik

kolivad sinna — vabrikud, tänavad, kinod, baarid, koolid ja Taevapoeg . . .»

Põrkasin paigale, sest pidin peaaegu mööda vajutama. Ikkagi esimene kord. Astusin nõlvast üles, tõmbasin karbuse peast ja seisin lumemütsiga kaetud haua ees.

Ma ütlesin talle: Taevas oli roheline, odrapõld valge, vesi teraline. Ma ütlesin talle: Taksod viisid mu hommikuti linnast välja. Ma ütlesin talle: Ka mina ruttasin tööle.

Tema ei öelnud mulle midagi. Sest ta ei olnud mu ema ja meil ei olnud lapsi. Ma võtsin kasukataskust kimbu õitsemise ajal kuivatatud lina ja pillasin selle küünalde vahele lumme. Selgelt oli näha nende sinine algvärv.

«See on Tutanchamoni pärg, tead?» ütlesin talle.

Ja siis sain ma aru, et keegi seisab mu selja taga. Ma ei suutnud sellele naisele otsa vaadata, pöörasin ainult ringi ja nutsin ta õla kohal.

Väravas kohtasin veel ühte varju — see oli noor jurist.

«Mis kukal teeb, Argus?»

«Pole viga, sealt hakkan vähehaaval paljaks minema.»

Me laskusime koos linna ja tellisime kerged veinid nagu siis, kui kord koolipõlves ostsime koos tolmumantlid, mina telliskivipunase, millele õmblesin ette vana Siimu põdrasarvedest nööbid, tema sinakasvalge.

Kas ei hakka mitte ülikooli kohviku peal väikeses auditooriumis inglise keele leksikoloogia? Olin vaadanud kinos Antonioni «Karjet», nagunii lebas lahkumisavaldus ajaloo-keeleteaduskonna prodekaani lauaklaasil, paberinoa kõrval. Milleks veel oma kursuse juurde?

«Te ei lähe kuhugi! Te olete raisanud neli aastat riigi raha, Argus,» tuleb prodekaan kindlasti lagedale, sest ta ei usu seda, mis must-valgel kirjas seisab: «Lahkun omal soovil.» Jah, ma tean seda, milles ma süüdi olen, ega see kerge samm ole. Ma tulen võib-olla tagasi . . . kunagi. Kunagi teen tasa, aga ärgu lootkugi ta oma naiselikus südames, et ma midagi lagedale kraamin, oma pesu dekanaadis pesema hakkan! Ah et jälle linn? Linn ja elu . . . Ülikool peaks olema asustamata saarel või kinnine nagu Kiievi bursa! Või nagu Lomonossovi-nim. ülikool Lenini mägedes, kus aspirant maksab naise ööbimise eest viiskümmend kopikat!

Valdeko ja Caire seisid ahju juures, Luule klimberdas

vanal tahvelklaveril, mis hõivas viiendiku auditooriumist, «Kord saja aasta kestel . . .». Teate isegi, pink ja puha. Kuid filmi-Aldo alles kukkus granuleerimistornist suhkruvabriku õuele, töölised tormasid vastassuunas, neil oli käsil protestistreik, nad astusid sõjalennuvälja rajamise vastu linna karjamaal, ja neil polnud temale aega raisata. Ei olnud sugugi kindel, kas veerevale kivile kasvab sammal ja kas sammal peaks tähendama väljapääsu.

Nad olid võrdlemisi üksmeelne kursus ja sageli ma imetlesin neid, kuid nad ei pakkunud mulle pääsu minu vanglast ega ka pääsu nende eneste vanglast. Nende jutt keerles juba ümber heade ja halbade töökohtade, palkade suuruse, heade ja halbade abielupartiide jne. — kõige selle ümber, mis oli mulle tuttav öökuningannat imetlema kogunenud inimeste nägudelt. Astusin akna alla, mille madal laud oli üle külvatud tihedast vihmapuhest. Alt kohvikust imbus teravat vanillilõhna ja kogu olukord lõi järsku obligatoorse tardumusseisundi. Margot jälgis mind — tal oli nüüd üks «Vanemuise» lavatööline, kes pani igal teisipäeval ja neljapäeval väikeses majas mu näidendi dekoratsioone paigale. Kord saja aasta kestel, peksid Luule ämmaemandasõrmed, ja selles rütmis, esmalt samuti apse sisse lastes, tulid kevadvihma piisad. Mõned ütlevad, et igapäevase elu lugu ei anna kellelegi õigust enda üle kohut mõista. Frankfurdi jututuba pimedatele ööbikutele! Me vastutame kõige eest. Ja meil ei olnud igapäevast. Kogu igapäevane lugu oli armastuse lugu. Oli nagu jalgrada soolajärvel, ainult meile enestele nähtav. Nüüd oli see kustunud. Ja sel ajal, kui kevadine loodus elas üle kergendushetki, tundsin taas rinnas neutraalset valu, esimest korda pärast mitmeaastast sukeldumist. Kas ütlevad ka kopsud üles? Mis saab edasi?

Klammerdusin aknaliistu külge ja vaatasin nõutult alla tänavakaevu, kus tantsisid väikeste kaltsutittedena porised piisad. Vana ülikoolilinn, iga teine maja arhitektuurimälestis. Nõgised korstnad, palju korstnaid. Hakid . . . Üle tee plõgiseb tuules mingi transparent; ma ei talu loosungeid ega transparente, eriti kui nad kaua üleval seisavad ja päike või vihm nende kallal oma töö on teinud.

Kahe punava tulemüüri vahel haigutab lõhe, tolmu, sambla ja vihmade kaev. Mingi väärdjalik ronitaim ajab end sealt omaette üles. Oma asi!

«Näe, uued sigaretid?» kuuldus alt kohvikuaknast.

«Issand, «Kool»?»

«Ahhhh, hoopiski ameerika sigaretid,» naeris esimene, hääldades inglisepäraselt.

Minu lugupidamine algab ja lõpeb siis siin? Nagu jalgrada soolajärvel. Margot viskuks kiljatades ette, vana «Rathke» oigaks hämaras klassitoas viimast korda. Siis oleks kõik vaikne. Nii vaikne nagu veel kunagi pole olnud isegi vee all. Ainult vihmapiisad laulaksid su kõrva ääres. Mida sa veel tahad, vennas? Või mida teie tahate? Näen oma silmakoobaste taha, kus kõik sulab pastellpunaselt ning pisut valuliselt kõrvetades ühte: ma tean, te ei taha minult midagi, ega mina teilt. Isegi Margot enam mitte. Miks me kõik Tartusse tuleme? Et siin elas postipapa, kes valgustas rahvast? Oh ei! Tartu on pigem nagu vana leierkastimees, kes väntab kõiksugu möödaniku lugusid Kalevipojani välja, mis aga ise tahad. Kuid vägilase enda mõõk lõikas tal jalad alt, ja see oli sul akvalangikasti kohal näha. Leierkastimehe kaapkübaras on aga loosid. Ahvatlevad kohalootused, nii kuidas teie pailapsejärjekord on. Võib tulla ka üllatusi. Abielupartiisid. (Pea silma peal, Margot, meil on veel vanapoistest dotsente . . .) Aga kui sul ei ole seda ühte loosi, kui see on su silme all puruks rebitud, mis siis? Kui ma muust kohe mitte sugugi ei hooli? Kui kirjatöö ei ole enam metsikul tempol punase tule alt läbi ajamine, vaid pigem käsitöö, mis siis? Ons sel leierkastimehel enam võlu ja mõtet, kui mind ei isuta ta kaapkübara sisu, ei tartuka ega provintsika tiitel, sest varem või hiljem muutub ka amfiiblus mulle kättesaamatuks müüdiks? Kuidas sa mulle ütlesidki, Sola? Viduseid salapärasusi ei ole enam. Sa peaksid seda paremini teadma kui mina. On ainult lihtsus. Kui me seda purustada tahame, peame panema õlule karnevalipeleriinid, minkima endid arlekiiniks, pjerrooks või kolombiiniks. Sel pole mingit mõtet. Pealegi laseb end keegi karnevali käigus märkamatult maha . . . (Prodekaanil on muidugi sellest kahetsusväärsest juhtumist väga kahju.)

Või siiski? Ühe kõrge ametihoone ühe akna taga, kus oli rohkesti riigiteenistujaid, nägin pruunis sametkuues noormeest, kes, pisut õhevil, avas raskesti käivat pöördespanjoletti, et neiu, nähtavasti tema kaastööline, kellesse ta mingisuguse austuse ja lähenemissooviga suhtub, saaks oma paljad, kõhnad ja valged kantseleitüdruku käed vihma kätte välja sirutada.

«Teinekord ava rutem, Gustav!» hüüdis neiu tasase etteheitega, nagu võinuks ta raskesti käiva akna või noormehe saamatuse tõttu mingile hiilgavale ballile hiljaks jääda. Kaks suurt tumedat kontori-tuhkatriinu silma ekslesid vihmalooris ja vaatasid uudishimulikult läbi märja kardina, mille taga kõik arveametnikud ja masinakirjutajad olid sündinud ja surnud. Ta vaatas igatsevalt ülikooli hooneid, nagu kunagi üks vabrikutüdruk minu raamatuid. Seal oli veel keegi, kes tundis elu vastu huvi, ja kui ta sametised silmad minuni jõudsid, tõmbusin süüdlase ilmel madalast aknalauast pisut eemale, sest ma ei võinud vanduda, et see kõik poleks juhtunud nüüdsama tema pilgu all. Ükski heli ei tunginud läbi selle vihmamüüri, auditoorium oli peaaegu öiselt pime, ja ma soovisin neiule või käeviipega mõista anda, et ma oleksin õnnelik, kui saaksin talle ükskõik mis viisil rõõmu teha nagu too saamatu Gustav.

Kuid siis käis kõuekõmin üle linna ja ma võisin välgu paistel lugeda ühest väravaalusest kollast silti, mis näis nii imepäraselt mõttetu ning ebapraktiline: VÕÕRASTEL SISSEMINEK KEELATUD.

Läksin välja ja kohtasin koridoris sõbra isa, ülikooli kellasseppa, kelle hooldada olid kõik kellad alates jaapani maalingutega vanast kappkellast rektori kabinetis ning lõpetades «Sophoklese» baari ajanäitajaga all keldris.

«Noh, kuidas täna kellad käivad?»

«Hästi, Klaas. Hästi.»

KUUETEISTKÜMNES PEATÜKK

Kuid seal, kuhu ma nüüd jõudsin, käisid kellad liivas.

Ma olin ju arvanud, et elasin neil aastail tõelisuses, mis oli nagu põskedes lõõgastunud naer, aga kas võib olla midagi tõepärasemat sellest, kui inimene jõuab koju? Kuid, tähelepanu, millest küll lobisevad need kaks naaberküla talunaist, keda ma teretasin?

«Midagi sellist ei osanud ta küll oodata, vaene poiss,» ütles vana talunaine, kel olid kandevõrgus konservipurgid, kulku ja tähtnuudlite pakk.

«Jäta ta rahule! Mul on sest kõrini. Kogu aeg muudkui närid ta kallal,» manitses teine. «Lase tal minna!»

«Mis ta sinna läheb? Ta ei saa sellest targemaks. Mingu oma teed, see on kõige parem!»

Nende hoiak oli selline, et jutt käib minust.

«Meil on hea meel, et sa tulid,» pöördus noorem otseselt minu poole, nagu võtaksin nende vaidlusest osa. «Me ütleme seda sulle siin, Argus.»

Praegusel hetkel näis see targutus nii veidralt mõttetu, üldsegi mitte Põhjarannikule omane nagu sügav ristiuskki.

«Mul on jumalik olla,» laususin ukse juurde astudes. «Ma ei taha midagi . . .»

«Keera ots ümber, Klaas! Pole sul sealt enam midagi otsida, ilma naljata!» sõitles vana talunaine.

«Jumala eest, jää ometi kord vait! Juba sa hakkad jälle peale! Me ei hooli su jutust keda kuraditki. Kas sa jääd vait!»

«Mis siis on, ema?» küsisin ärritatult. See talunaiste duo oli hakanud närvidele käima, kuna nad teineteist nagu mingi surmateate väljaütlemisel neutraliseerisid.

«Pole midagi, Arguse poiss,» ütles noorem mulle sõbralikult, kui autobuss peatus. «Head kojujõudmist!» Ja keelas veel kord vanemat: «Lase tal minna!»

Läksin läbi mõisapargi. Mustad varesed tõusid männiladvus oma pesadelt ja tiirlesid kõrvulukustava pilvena mu pea kohal. Ühel rajal tuli mulle väike lastekodu põngerjas vastu, särk seljas ja kolm musta varesesulge peos. Tal oli suur kandiline pea ja tõsised hallid vanainimese silmad.

«Noh, mis kuulub?» kükkisin ta juurde maha.

«Kasvataja käskis mul potile minna, aga ma ei leia teda üles,» vastas poiss tõsiselt.

Pärast sõda olid nad hoopis iseseisvamad, mõtlesin mina. Tõstsin ta särgisaba üles, ja kuna seal all midagi ei olnud, tõi vahtis tõite, siis ütlesin talle:

«Kaule, kas sa ise mees ei olegi? Mine sinna põõsa taha!»

Läksin ise välja loopealsele, joobnud punavatest oblikatest ja lapse naiivse tänulikkuse imest. Rippusin selle küljes kenake aeg, sest mul oli tunne, nagu oleks mind mingi vallatuse eest autasustatud. See andis mullegi iseseisvust, jõudu ja eneseusaldust.

Kuid alles loopealsel karjasolevad hobused, kes grupeerusid alati ühele õlale ja vaatasid mööduja poole, pead koos, vabastasid oma aeglusega mu mineviku süümest, haakisid mu pika suvepäeva päikesevankri sleppi, mida nad küllastumatu järjepanu närimisega vedasid. Sellest hetkest peale ei lasknud ma ennast enam häirida, ma heitsin laigulisele samblale, vaatasin mere poole laskuvaid astanguid, mitte kõrgeid, kuid järjekindlat murdumist mingi paratamatuse sülelusse, ja see vürtsine maailm, mille ma lapsepõlvest kaasa võtsin kui õhus kangastuva mängu, uhas minust üle nagu initsiatsiooniveri. Mulle näitasid end pruunid lapsekehad, küüslaugulõhn ajas mu jalule. Võib-olla oli see naistepune? Vahepeal oli õhtu kätte jõudnud. Mere hingus peletas sääsed lagendikelt. Õhtuvalgus on nagu üksainus pilk, mis heidetakse lõõgastunult kokkuriisutud heinale. Tema saatel piilusin ma naabertalude õuedele; piinlik jultumus, mida saadab ränduri peremehetunne, ränduri, kes on suurema osa maailmast käinud läbi pühapäevarõivais ja kutsub teidki nüüd jällenägemispeole. Aga kuidas ma ka silmi ei kissitanud, ei märganud ma kuldses õhtupäikeses mingit liikumist, isegi mitte lehmade jahvatavaid suid, kes ootavad lõa otsas tammudes naisi lüpsma. Ühte teibasse torgatud vares oli valgeks luukereks pleekinud, märtsituuled, millede suunda ta näitama oli jäänud, olid viinud koos sulaga enamuse pindluudest ning alumise kolju-osa.

Ema Melanie lävekivi piirasid mürkroheliste lehtede ja kriitvalgete õiekrantsidega emanõgesed, uksed käisid liivas, ninna lõi kliistri ja rottide lõhn, keldriluugist kasvasid kartulipealsed, seinaprakku torgatud sirbid olid kokku roostetanud, nagu oleks neid enne seismapanemist silgu-

pütti kastetud. Uksepiidast kargas välja hulkuv oks — jumal tänatud, see oli endiselt lõbus nagu kellakägu. Lükkasin eesruumide lüümes pimeduses hobuseteki kõrvale — ei, see polnud silmapete, mis seisis ema Melanie kambris loojangulõõsus — see oli värskelt talgiga üle puistatud, mänguiharusse kutsuv koroonalaud. Nupud ja «vana» olid võrkudesse aetud, kiid ootasid laua all X-jalgadel. Meelega tuppa jäetud voodi seisis otsekui selleks värskete õlgedega, et mängijad saaksid temal istudes järjekorda oodata. Loomulikkus on siinse paikkonna eeliseid; minagi võtsin kii, hõõrusin seda õlgedega, hingasin sügavalt ning rahulikult ja alustasin üksinda mängu. Mehaanilised, järjest täpsemaks minevad löögid tühistasid senise elu, kuni olin saabuvas pimeduses nagu poolärkvel. Pärast seda oli majas imelikult vaikne. Rotid olid vist ammu lahkunud, mardused tulemata. Meenusid tühjad naabertalud, kus oli ometi veel elujõudu. Kuhu küll nemad võisid kaduda? Tundsin ennast nagu nõiutud linnas viibivat. Millega ma ta küll välja lunastan? Hoidsin liikumatu näo vastu ruutu ja eraldasin pimedusest veel kahte heledat kasetüve, nagu maja poole tulevat hiidtüdrukut — meie ja riigimetsa kaske —, siis polnud ka neid enam näha. Uinusin selles kurblikuks pööranud maailmas, mille olin hommikul noppinud nagu kännu ääres kasvava erepunase maasika . . .

Ärkasin ühel öötunnil koroonanuppude klõbinast. Raske öelda, mille poolest tundus avanev pilt ebatõenäolisena. Vist sellepärast, et mängijad näisid end täievoliliste peremeestena tundvat, kuna mina pidin vagusi õlgedel lebama ja majjatungija osaga leppima. Mehed olid ilmselt asja juures, nende nägudel valitses naiivne kaasaelamine, aga ka teatraalne hool, ja ma ei saanud lahti tundest, et nad minu pärast dubleed ei löö. Nad olid noored mehed, umbes minuealised või isegi nooremad, sarnanedes eelkõige askeetlikele sportlastele — võib-olla on nad alpinistid, kes tulid rannikupangale treenima? Napi küünlavalguse ja kõrge äärelaua tõttu ei võinud ma nende jalgu näha, kuid olin veendunud, et nad kannavad ketse või muud pehmet. Lasksin ärkamishetkel suhkrustuda, kuid õled plõksusid vähimalgi liigutusel nagu paukherned ja mul hakkas järsku palav sellest uuest olukorrast. Mees koroonalaua taga pani kii käest ja kummardus ette. Nüüd nägin ka jalutsis istujat, kes pööras teatava viivitusega ringi, kuna keegi kolmas valgustas mind küünlaga üle päitsi. Sel hetkel ei söandanud ma üle pea vaadata, sest kartsin, et küünlarasv tilgub silma; nad olid ju nii hoolimatud. Mis inimesed need üldse on? Ja mis õigusega lõid nad ema kambrist, sellest pühamast paigast, mängude toa? Kes lubas neil jõhkralt vallutada arsenali, mis oli mul seal väljas toeks?

«Muinasjutud puha! Oleksin pidanud teie mängulaua seda ja teist täis tegema ning pommiauku viskama. Minu ema kamber ei ole klubi!» ütlesin neile.

Vaatasin neile kordamööda otsa; talurahva seast nad vaevalt olid, nende linnamoodi väljanägemine ja see, et nad osavalt ilmse kroonilisuse tundemärkidega koroonat mängisid, eeldas vabrikute punanurkade ajaviitekultuuri, hingestandardit, mis oli kõikjal üks ja seesama.

«Kas te olete šefid?» küsisin paljaid jalgu üle kõrge voodiääre heites, ja uskuge mind, see Prantsuse kuninga ärkamine ei meeldinud mulle algusest peale. Vahetati küsivaid pilke, see oli kujude dialoog, nagu seda peavad arstid oma maskide taga üle operatsioonilaua, ainult istuv mees, kelle sinised silmad hämmastasid mind, viskus viisakalt, võib-olla liiga järsult ning sõjamehelikult püsti, et ma ei peaks voodist väljudes põlvi lausa lõua alla konksu tõmbama. Sain aru, et nad mängivad minuga mustalt. Et asi pole puhas. Noogutasin tema poole külmalt tänades, ja tundsin sel hetkel ära oma saatuse. Nii see pidigi minema: tulles isevooluteed siia üksindusse, kogeda veel kord elu värve, kuni ma need selles öös, võib olla nende plaanide läbi seljataha jätan.

«Mida see tähendab?» küsisin, ja kui nad endiselt irdunuks jäid, nõudsin neilt: «Kuhu teid majutati?»

Aga ma ei pidanud neid enam ammu šeffideks ega kindlustusagentideks, kes mugavlevad elu mahlus, aga vaikivad loodrile omase piinlikkusega tööasjust. Ma ei otsinud enam tuttavat lõuavolti, vaid teadsin, et sedamööda, kuidas suudan neid talupoegliku rahuga lõas hoida, saabub ka hommik.

«Hea küll! Hea küll! Talude nimed on siinkandis raskesti meeldejäävad, eks ole? . . . Senka, Nõvala, Kahepäeva, Umbaia . . .»

Nad ei rutanud mind katkestama, kui ma oleksin ka terve valla üles lugenud, ja see kõik oli samaväga lihtne kui minu vaistlik tunne, et ma pean varsti nende käe läbi surema.

Kuid heledate silmadega noormees noogutas peaga nuppude poole.

«Kuulge ikka, kas ma pean teiega veel enne seda mängima?» imestasin. «Laske siis vähemalt pükstesse hüpata. Ja jätke see ümberkõlkumine! Mul on sellest isu täis!»

Tahab see bande mängida minu elu peale? Mul hakkas pisut kõhe, et see lõppvaatus mängitakse maha just samas majas ja samas toas, kus ma sündisin. Ometi olen ma pool ilma läbi rännanud. Rippunud mägedes kuristiku kohal.

Muidugi, pükstele oli tilkunud küünlarasva. Ajasin need ärritunult jalga ja mulle meenus palju aastaid tagasi üks haarang suveaia juures, kus miilitsad käänasid mul käed jõhkralt selja taha. «Võta prillid eest!» kamandas üks. «Oled sa kurjategija või, et musti prille kannad?» Vastasin neile, et olen küll. «Ma olen vähemalt viis inimest ära tapnud, ainult et paberil.» See solvas neid hirmsasti ja nad viskasid mu masinasse. Meie armsal naisprodekaanil oli tegemist, et asju õigeks saada. Aga inimese tapmine pole lihtne asi. Isegi mitte paberil.

Võtsin juba kii kätte, sest tundsin eneses tohutut jõudu ja kindlust, kuid samas kostis köögist mütsatus ja vaikne naer. Kõikide pilgud pöördusid uksele, olin paari sammuga seal ja rebisin selle lahti. Uks tegi sama häält, mis kakskümmend aastat tagasi, otsekui hirnatas. Ammu jahtunud pliidikummi all helkis sinav oreool — kuivainega küdev välipriimus.

«Mida teie siin veel teete?» küsisin mehelt, kelle pikk keha oli justkui projekteeritud hubelevast valgusest madala kummi alla.

Ta vastas küsimusele küsimusega.

«Mis te lärmate? Teile pole veel keegi elu kallale kippunud. Miks te toas ei seisa, kuni ma kohviga tulen?»

Olin jahmunud ülbest häälest, ja pomisesin higise jalapäka alla kleepunud okkaid ära kraapides: «Te kamandate siin aina . . .»

«On see paha või?» küsis mees pliidikummi alt. «Eks igaüks taha omamoodi kuulsaks saada. Nagu mulle näib, ei rahulda teid ükski asi. See on pahasti . . . Pidage meeles, et me ainult kontrollime teid.»

«Kas ma pean nende kretiinidega mängima?»

Mehe käed, pikkade elavate hurdasõrmedega, poetasid leeki kuivainetablette.

«See oleneb juba teist, aga muidugi tahavad nad seda. Neil on üksteise knihvid juba pähe kulunud.»

«Kui nii, siis asutate siia vast tõelise mängupõrgu, ainult piljard on puudu! Muidugi, kui teid enne kinni ei nabita!»

«Meid?» naeris mees pliidikummi alt. «Aga see pole sul paha mõte. Tuleb ainult üks vahesein maha võtta.» Ta tegi pausi ja muutus ametlikumaks. «Aga te peate lahkuma juba homme.»

Lasevad nad siis mul niisama lihtsalt ära minna? Tühipalja öise seltskonna ja mängu eest. Varem olin ma mõelnud, et väljapääsu tuleb iga hinna eest ära kasutada, kui sul ka saba ära napsatakse nagu sisalikul, kes kaob rannikupangal lõhangusse. Aga võib-olla oli mulle sel hetkel väljapääs juba terav nagu mürgise kärbse hammustus; võib-olla ma ei tahtnudki seda enam või oli see eneseuhkus või apelleerimine loopealsele taevale ja kodule, millest olin juba sama kaugel nagu elust, näljasurmast, janust . . .

«Jah, siia on juba raske jääda . . .» pomisesin, kuid lisasin samas peremehetundega: «Aga ka teie peate siit jalga laskma. Aitab teil sellest! Ma ei taha teiega tegemist teha. Võite oma kohvi mujal keeta ja plaane haududa. Mina ei hooli teie ähvardustest keda kuraditki.»

«Või nõnda?» kuulsin leebet naeru pliidikummi alt. Olin valmis seda meest kaminasse toppima ja seal nõe sees lämmatama.

«Kelle asi on siis minu üksindus siin, minu kodus . . .?» hüüdsin uskmatult.

«Hea küll. Me jätame teile kohvi pliidile.»

«Tehke kuidas tahate.»

«Mõelge järele. Teie viga seisneb selles, et te arvate, nagu oleks see siin ainult teie asi. Kuid homme tuleb teil lahkuda.»

Lõin ukse kinni, rebisin ühe mängija käest kii ja saatsin täpse löögiga vana keskele. Aga just siis, selles algses võiduseisus, vilistas see tüüp köögist, mu partnerid lahkusid kuulekalt, küünlaleek kiskus neile järele ja ähvardas kustuda. Majanurga juurest kostus jooksurobin. Siis jäi kõik jälle vaikseks. Mu teadvusse jõudis keeva vee pahin. Köök oli täis auru. Panin küünla pliidile, üks kuivainetablett oli poolenisti põlenult tahmastel rõngastel. Leidsin lahustuvat kohvi ja konservpiima (seda tarvitati

küll esimest korda siin majas), segasin kohvi valmis ja jõin väikese poti põlastava järjekindlusega tühjaks.

Tundsin end täiesti kurnatuna. Ma ei mäletanud, et oleksin kunagi olnud nii väsinud. Uinusin samas, surudes õlgi tugevasti enese ümber.

Hommikul, kui ma üles tõusin, olid öised külalised koos unega läinud. See üllatas mind. Toast avanes vaade papleid täis kasvanud orule, uks viis kööki. Välisuks oli lahti jäetud, nagu ootaks keegi pinevil, mil ma välja astun. Udu oli loopealsetele maha sadanud ja koidikutuul tõi kohe sooja. Ma ei tea isegi, mis tont mind metsa jalutama kiskus. Viimastel aastatel olin harjunud vee neutraalse hõnguga, siin lõhnas kõik üksteise võidu. Kunagi olin ju järjekindlalt unes näinud, et metsas on kaevandus; seemnemändide lõhnava vaigu ja meepruunide kanarbikuvälude ja sammalhabemetes kuuskede asemel, mis peidavad ilveste ja karude elupaiku ning on õhtukaares mürkrohelised, ligase samblikuga kaetud, kõrguvad tuhamägede püramiidid, ja seal, kus paene ürgpõhi on välja põdenud mõne kõrge rabasoone, põdrakärbeste paradiisi, asuvad sügavate šahtide ja stollide suud õliste vintsidega. Just siis, kui see mulle meenus, lähenes alusmetsa rüütavast rohelusest nägusates bordoopunastes dressides jooksjate grupp. Rõivad aurasid kuumusest, oksad rigisesid nagu peened linnuluud ilvese söögilaual — ma andestasin neile kretiinidele öise eksperimendi ja ei kõhelnud hetkegi neile täielikus äratundmises järele sörkimast. Nad ei kuulnud mind hirmust kiirgumas nagu sigudikku aia vahel, ja nüüd tahtsin ma näidata, et ma neist sugugi halvemini ei jookse. Mu käed ja jalad saavutasid enneolematu kerguse, sukeldumine oli mind ausalt öeldes värskena hoidnud, ja ma tundsin midagi sellist, mille omanik olen olnud vaid kahel korral — vee all ning Solaga armastust jagades. Ainult siniste silmadega mängupartner, kes öösel oli minusse kõige viisakamalt suhtunud, tegi järsku eespool ebamääraseid tõrjeliigutusi, kuid ma ei pööranud neile naerdes mingit tähelepanu, sest laskusime juba vanasse paemurdu ja põdrakärbsed ujusid mööda nägu laiali.

«Sulle peab juba suurt kurja tegema, kui ära hakkad ajama,» kuulsin tuttavat häält. «Ausõna, sa oled vänge sell. Aga mis ma sulle tohmanile ütlesin?»

Pimestav higi varjas kõik tema välimuse üksikasjad ja

ta oli nagu suur pikk latt mu ees, samal ajal kui jooksjate rivi kadus jäärakusse nagu lõbus punaste vagunite ahel.

«Puhh, kuramuse põdrakärbsed!...» pressisin silmist higi välja. «Kas ma ei või nendega koos joosta? Ikkagi mängupartnerid.»

«Ära aja tühja juttu, vana tolgus! Ise tungisid piiritsooni.»

«Mis asja?» ajasin silmad pungi. «Oled see sina, Raimond?»

«Salud, Klaas,» patsutas ta mulle sõbralikult õlale, kuid ta ilme näitas, et ta mind nähes just eriti õnnelik ei ole. «Veel mõni samm, ja sa oleks kordonis kükitanud, idioot! Aga ma hoidsin selle ära.»

«Noh, kas see pole armas,» naersin mina. «Saanuks puhkusele.»

«Kas sa pead suu!» ütles ta. «Ära nori mu kallal, vaid tänu! Tead, mine ära koju. Mine minu ees, kuuled!»

Endine joviaalne Raimond, kes rääkis Lazare Hoche'i sõnadega, et sõjaväevalitsus kõlbab orjadele, aga mitte meestele; see snoob, Beethoveni kirglik austaja, oli teinud elus järsu pöörde, nagu suudavad ainult temasugused peiarid seda teha, kuigi ülikooli aula oli taastatud, ja me tutvusringkond teadis temast vaid niipalju, et tal on «töö toasussides.»

«Mina ei võtnud vaheseinu maha. Sinu «Steinway'sse» suhtusin üpris lugupidavalt, eks ole? Ja su isa eksootiline mööbel igatseb veel praegugi mind taga...»

«Mis sinuga on?» küsis Raimond.

«Vähemalt pooltel üliõpilastest on maohaavad.»

Läksime minu kodutallu tagasi.

«Sa tahtsid ju teadlaseks saada nagu su isa?»

«Sa ei saanud minust õigesti aru,» ütles ta. «Ma olengi teadlane.»

«Mis teadlane sa oled?!» kehitasin õlgu. «Tead, midagi sellist ei osanud ma küll oodata.»

«Mis sellist?»

«Sellist öist visiiti, noh. Võin pea anda, et see oli puhas Dürrenmatt.»

Nüüd kehitas tema õlgu.

«Juba sa hakkad jälle peale. Mis see siis ikka ära oli? Peab ju kontrollima, mis tüübid siin ringi luusivad,» selgitas ta ja küsis äkki: «Kuidas sul läheb, pärast Solat?»

«Anna andeks, olen üleni põdrakärbseid täis. Mu habegi

vist liigub neist ja ma ei saa mõtteid koguda. Sa ju tead, mida vähem sõnu, seda vähem vastutust... Te kasutate vist mingit salvi nende kuradi putukate vastu?»

Loopealselt puhus soe tuul meile näkku ja üle metsiku reinvarrepeenra seisis ema Melanie viltuse korstnaga maja.

«Tartus, mäletad, olid sa huvitatud minu kodust.»

«Mitte nii.»

«Ma loodan. See siin on meie ja see on riigimetsa kask... Ma olen sulle neist vist rääkinud?»

«Minule mitte.»

«Andesta, siis ühele teisele inimesele... Noh, kuidas on? Nagu mingi unenägu?»

«Solaga oli sul unenägu,» nähvas ta. «Mida ta sulle meelde tuletab?»

Tuul sasis tasa mu juukseid.

«Ei tea... Vett vast ehk. Parfümeeritud tuult, surmagi... Aga unenägu mitte.»

«Seda kõike oled sa juba varemgi rääkinud,» ütles sõber. «Antud juhul on see sama hea kui mitte midagi. Kõik see on olemas õhus; sa pead elama hakkama, Klaas! Lase mälestused lahti, kas kuuled!»

«Nagu sina?»

«Kas või nii.»

«Sa tahtsid vist öelda, et ma ei või siia kauaks jääda?»

«Seda ka.»

«Ta oli ainult kakskümmend üks aastat vana!» ütlesin mina.

«Ja meeldis kõigile,» lisas Raimond.

Tõstsin pea ja vaatasin talle otsa.

Õhuruumist tuli väike värviline helikopter ja maandus loopealsel oblikaid ja kollaseid karikakraid koolutades otse ema Melanie maja juurde. Lendur hüppas välja ja suundus nahkse kaardiplanšeti plaksudes kaevule jooma. Tema käitumises oli midagi nii lihtsat ja sundimatut, et ma ei neelanud enam pahameelesülge. Vaatasin ainult, kuidas ta välipudelit täitis.

«Kõik meie poisid ütlevad, et selle kaevu vesi on kõige parem,» naeratas Raimond.

«Tänan,» ütlesin mina vaikselt.

«Hea küll, vennas, ma siis lähen. Eks me näeme jälle. Aga sina ära arva, et ma teadlane pole,» sõnas Raimond.

«Tühjagi sa oled!»

«Olgu peale,» ütles ta taganedes. «Sa ära ainult arva.»

Ta hakkas helikopteri poole sammuma ja tuul lõi hõlmadesse nagu ringrajakohtunikul. Jooksin talle järel ning haarasin tal õlgadest. Ta vaatas mulle imestunult otsa. Lendur ootas, välipudel rihmaga ümber randme. Vajasin korraks vaikust, et kõigest aru saada. Siis tuli mul veel üks asi meelde.

«Ma räägin sulle, et sa teaks, sest meie omadest on sinul nüüd seda kõige rohkem vaja teada, sest sa jood sellest kaevust. Kes ütleb, et me järgmisel korral enam nii avameelsed oleme? Tead, siin majas ma sündisin. Mu ema sigitas mu tegelikult sõjavangiga, kes laagrisse tagasi nõuti ja põgenemiskatsel maha lasti. Pärast seda hakkas ema talust mööda vaatama, kuid ei lahkunud siit iial.»

«Mis sul on, Klaas?» küsis Raimond murelikult. «On sul halb?»

Ta noogutas hästi kannatlikult ja läks siis helikopterisse.

Seisin nõutult keset tuulepöörist, jalad harkis, ja kui helikopter oli metsa taha sõudnud, läksin läbi eesruumide lüüme pimeduse ema voodi juurde, võtsin selle sambast kinni, ja seal, ema voodil, oksendasin kogu nende temporikkas jooksus loksunud kohvi õlgedele. Juustest ja särgist ronis veel tiibadeta põdrakärbseid välja.

Ööl vastu 17. juunit meenus mulle öökuninganna ja ma astusin tuttavat rada mööda klaaspaviljoni, mis elas jälle oma kummalist elu. Vaadates seda looduse imet, täiuse sümbolit, ja olles taas selles inimeste paremaks saamise paigas, öökuninganna õie all, silmasin ma rahva seas Jutat. Meie pilgud ristusid, rändasid õiele, kohtusid veel. Missugune headuse jõud peitus tema naeratuses ja naerus!

«Näed sa seda dekoratiivplaati?» küsis ta, kui teda koju saatsin.

Ühe maja — ilmselt lasteaia — seinal oli loss, kuldõunapuu, tulilind ja pasunaga kütt, sepik seljas.

«Issand, nad teevad isegi muinasjutud raudplekist!» sosistas Juta.

«Ja millest tehakse poisid?» küsisin lihtsalt niisama, prooviks.

Ta turtsatas lõbusalt läbi nina ja vastas lastevärsiga:

«Tiigrist ja konnast ja kutsika hännast!»

Said nüüd! Ausõna, selle vastuse puhul ei tulnud mul sõnagi suust.

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Me tulime mõlemad välismaadelt.

Jõudsin teeotsa temast varem, noogutasin juhile hüvasti ja panin kabiinist väljudes sarvraamidega prillid ette. Need olid kihvtid poola raamid (imiteerisid ussinahka), kuid mul olid optilised päiksekad seal sees. Miinus kolm ja pool — seda pole minu jaoks ei vähe ega palju!

Oli kuum juuni lõpp, teel suitses lõputa mikrotolm, mis saastas kõik peale kauguste. Mu pea valutas sellest pisut, juuspeened aistingud sulasid halbapidi ühte; kartsin juba, et ta ei tule. Issand, kui ammu oli mu viimane kohting! Ja Hillar võis ta tuppa kinni panna. Sellele vennale see muidugi jälle mõistusesse ei mahu, aga mis see tema asi on!

Mul langes nagu kivi südamelt, kui ta pärale sai.

Ta ei tõusnud kohe kastis püsti, vaid uudistas eelnevalt kaugusse sukelduvaid lehtpuumetsi püherdavate põuarüngaste raske rulli all (olin end igaks juhuks tolmuse bussipaviljoni varju koristanud). Siis vaatas ta kahtlustavalt ringi. Mõtleb ta, et ma ainult nöökasin teda selle Endla-retkega?

«Sõidame ehk edasi, ah?» lunis juht pead välja pistes. «Tule kabiini.»

«Ei taha!» vastas tema ja see meeldis mulle jubedalt.

«Sa võiksid siiski edasi sõita, jaaniuss,» märkis see vend.

Peale uksel lebava linaluukarvadega randmemüraka polnud tast midagi näha. Aga võib arvata, kui himuralt ta silmad peeglil rippusid, sest tüdruku kaitsevärvi seelikutirts ronis mahalibisemisel äraarvamata kõrgele. Lehtvedrudena pingul jalgade väärtust võis mõõta ühtmoodi tollipuuga nii üles- kui allapoole põlveõndlaid, kus puksles midagi sinakat ning elujõulist. Plika kirtsutas surnud jalgade ning hileda kruusa pärast nina ja lippas siis kabiini juurde tänumissale.

«Paneme edasi,» lunis see vend. «Siin pole sul mitte kedagi.»

«Kuhu?» küsis plika tõrksalt.

Polnud minu asi segada neid selles südamlikus vestluses, aga ma astusin siiski rangelt võttes nördinud näoga peidust välja. Üks asi oli see, kas nad kokkuleppele jõuavad või mitte, kuid teiseks tuli siiski arvestada fakti, et ka mina kohal olen. Minu ilmudes ei ehmunud ta lapsenägu mitte sugugi, vaid ta turtsatas läbi nina, kissitas silmi, kergitas kinganinasid ja oleks selles lõbususes äärepealt istmikuga tolmu sisse potsatanud.

Mul oli kole hea meel, et ta lõpuks kohal oli, ja ma suudlesin teda kergelt otsaette, et see kurameeriv vend oma vanarauapoele rutem käigu sisse lükkaks.

«Kes sul lubas mind suudelda?»

«Igatahes mitte sinu vend.»

«Tema mitte.»

«On sul asjad kaasas?»

«Muidugi. Ma pakkisin vannitoas.»

Alles nüüd vaatasin teda õieti, kui tal sõbralikult ümbert kinni võtsin. Ma usun, et see võib olla kaunis rabav, kui teda esimest korda niimoodi kodunt ärajookstuna näha. Ma teadsin väga hästi, et ta kasutab oma venna kallal tihti rusikaid, ja see oli nii loomulik. «Jätad sa üldse kunagi poiste peksmise, ütle?» võtsin tal kord lõuast kinni. Ta vaatas mulle jultunult otsa, naeris, laskis lõual mu peos puhata ja ütles: «Oma poissi ma küll ei löö!» — «Tõesti või?» — «Meest ka mitte!» naeris ta mulle uuesti näkku ja viis mu lõplikku segadusse. Kuid ta võis ka riivates kergelt tasakaalust välja minna, ja mitte ainult välja minna, nutta, anuda, solvunult ning mõttetult märatseda, vaid ka lihtsalt, otsekui südamesoojaks kiruda, leekides ning õhevil. See komme on neil tüdrukutel, kes on kunagi maal laisku ja kiuslikke veiseid ajanud. Ja tema oli seda teinud. Tuhmblondide juuste all oli sirge Monica Vitti nina, silmale harjumatult verevad huuled ja hingestatud, suured ja usaldavad, tõde ja ainult tõde nõudvad terasheledad silmad. Seisid nagu kohtukulli ees, kaks sõrme püsti, ja pidid pühalikult seda ütlema, mis polnud su mõtetes enam ammu aukohal — nooruse ja lihtsuse sõnu. Ta silmad kutsusid järsku niisugusesse riivatusse ärkvelollu, kuis saad siis mehehõnguta nalja teha! Kui sa ütlesid talle vihahoos: «Rumal plika!», vastas ta lahkelt nagu Jaan Krossi austaja: «Ma pole veel nelikümmend ega ole näinud Erni maali Einsteinist viiuliga.» Sellega oli ta kõik öelnud. Muidu juhtis ta isa vana «Opelit» nagu «kihvt daam».

«Tubli, Endla näkk,» kiitsin teda pisut.
«Kes sul lubas?»
«Mida jälle?»
«Kes sul lubas mind näkiks nimetada?»
«Papa Faehlmann. Kuule, ma tean kõik.»
«Mis asja?»
«Seda, kuidas see sinu ja Endla järvega oli.»
«Ja kuidas see minuga siis oli?»
«Kehvasti oli.»
«Vaata, mis seal on?» näitas Juta horisondile, kus rippusid vihmajooned nagu hiigelsinivaala kõhred.
«Endlal sajab.»
«See asi ei meeldi mulle,» kohendas ta koti rihma õlal.
«Mis asi?»
«See, et mulle ausalt öelda meeldib. Saaks pesta.»
«Miks sa kastis sõitsid?»
«Oleksid tahtnud mind selle donžuani kõrval näha?»
Ta viskas mulle kiire pilgu.
«Juta, kui sa nii kindel oled, et sinu sõna alati peale jääb, miks on sul vaja veel minuga Endlale tulla?»
«Mulle meeldivad su prillid,» ütles ta.
«Sa oleksid läinud kuhugi mõne poisiga?»
«Mitte et mõne poisiga, vaid poisiga,» parandas ta.
Üle kraavi sahises läiklev odrapõld. Ma ütlesin nii ükskõikselt kui sain:
«Selge, selge see.»
«Mis asi?»
«Kuule, sa vastaksid lihtsalt suurepäraselt neile neetud sotsioloogidele, kes loevad end ameti poolest minu liisuvendadeks,» püüdsin hädiselt naeratada. «Kas sul on üks poiss? — Jah, mul on üks poiss. — Kas ta teeb ka paha? — Jah, ta teeb ka vahel paha . . .»
«Mis jutt see on?» küsis ta minult ja vaatas mulle otsa. «Siis oleksime läinud kuhugi mujale, eks ole?»
Me läksime mööda kitsast ja korralikku teed, mis laskus platoolt rabade poole. Vasakule jäi mõisnik Stackelbergi rajatud park, paremale Rahumajake. Maakoht oli Tooma. Inimesed — võit soo üle.
«Saaks juba ujuda!» ohkas jutukas teekaaslane.
«Võib arvata, et Endla on külm.»
«Mis sest. Laukad on ometi soojad.»
«Kuule sina, kihvt daam, sellega ei jamata,» ütlesin vihaselt. Sola oli mind kohutavalt hellaks võtnud. Ja sellest kõigest oli temal muidugi raske aru saada, sest mina ju ujusin neis.

«Aga sina ju ujud neis?» nurises plika. «Pealegi on mul ujumises järk.»
«Ma ütleksin . . . sa oled seal oma järguga pees. Issand jumal, Juta, laukas see ju ei loe!»
«Mis siis loeb?»
Ma keerasin selja, panin suitsu. Olin mõtetega nii kaugel, et ei taibanud ta küsimustki. Ja kas oligi sellele vastust? Võib-olla siiski ainult üks — süütunne.

«Ega siia kedagi ei tule?»
«Võib arvata.»
«Ära siis vaata. Ja pumpa edasi.»
Ma kuulsin Juta rõivaste unelevat kahinat vastu nahka ja surusin sügavamini pumbale, et vee pahin summutaks selle. Vaarikapõõsastes siblisid lumivalged kanad. Samas seisis heinaveovanker, mille korvis oli lapsena mõnus turnida, kuni kõht valutama hakkas, ja veel parem oli balansseerida juhtvitstel.
«Sina oled Klaas.»
«Olen.»
«Seda on nii hea mõelda, kui oled vee all.»
«Mispärast?» küsisin imestunult.
«On lihtsalt. Väga hea mõelda. Sina aga ära päri kõiki asju.» Ta ohkas. «Võib vaadata.»
Juta nööpis veel lavsaanpluusi kinni. Oli värske ja tubli.
«Teine mees kohe,» tähendasin mina.
«Jaa. Ma näengi aina mehelikum välja,» ütles ta sumedale rabale vaadates. «Kui me suureks kasvame, viskame oma mänguasjad tühja kaevu. See on fantastiline. Kas sina juba viskasid?»
«Äh, mine sa tea!»
«Siis lase varvast, kus kurat,» ütles ta vihaseks minnes. «Ma ei taha sind sellisena Endlale.»
Pika pistaia lõpus, just enne kui keerad alla Männikjärve rappa, ilmusid meie ette selle labürindi valvurid. Vanamehe pea punetas rasvaselt nagu savipott, milles serveeritakse vürtsiga hautatud linnuliha. Kui Kristus portreteeriti egiptuse sõdalase järgi, võin lisada, et meie ees seisis vanajumala enda modell.

«Kooliplika?» küsis ta jämedalt.

«Aa, tervist!» sosistas Juta lihtsalt ning vapralt.

«Nii et üks kahest. Tunnista üles!» nõudis vanamees.

«Issand, kas te siis ei näe, et ma olen temaga koos?» Juta pistis mulle hea-kaaslase-liigutusega käe kaenla alla ja rippus mu küljes nagu kultuurihoone tibuke, kuid ega mulle veel sellepärast tähelepanu kingitud.

«Kasutate meie sood ära? Tulete oma tujudega?» vihastas see rämedalt tahutud tüüp. «Tulge, tulge, siin juhtub mõnikord kummalisi asju... See on juba niisugune koht. Endlal tuleb kõike väga tõsiselt võtta nagu pärast süütuse kaotamist.»

See oli piinlik moment. Mina lihtsalt seisin, kui Juta ütles ärritunult: «Öelnud kohe, et rituaal. Olete selle labürindi valvurid?»

«Lõppude lõpuks neelab soo, aga mitte vana Staar väikseid tüdrukuid,» jätkas savipott. «Siin valitseb inimene, eks ole, seal all enam mitte. Rituaal! Katsepõlde nägite? Muidugi, kus neil selle jaoks silmi!»

Jah, kui ma oleksin siia üksinda tulnud. Kuid nüüd hakkas see jabur vanamees juba närvidele käima.

«Staar,» ütles noormees vahele, kes seisis vanajumala selja taga, «jäta, palun, järele see lollakas näägutamine. Seda kõike oled sa juba varemgi rääkinud. Jäme ei maksa ka olla.» Ta rääkis nüüd minuga. «Teejuhti tahate?» Me tervitasime ja ta surus kõvasti mu kätt. «Joonatan,» ütles ta. «Mina olen Joonatan.»

«Kui, siis igatahes mitte seda paksu Kerberost!» pahvatas Juta ja sikutas mind varrukast, kuid mina kuulsin juba murelikku naisehäält:

«Sa lähed jälle nende võõrastega, Joonatan?»

«Jah, kui nad mind vajavad,» vastas pruun noormees.

«Ma ei mäleta isegi, et sa oleksid kunagi minemata jätnud...» ohkas kolmekümneaastane naine. «Minust sa nüüd küll ei hooli.»

«Palun, Nele!... Nad on meie külalised.»

Ma katsusin taibata, mis õieti sünnib, kuid päike kõrvetas ja ärritav rabasumu oli juba liiga lähedal. Paistis, et üks kohalik vend tahab meile külge kleepida. Noh, olgu. Ausõna, ma ei võinud ju sinna lõhnavasse ja pidetusse maailma kuidagi plikaga kahekesi minna.

«Ise peenikesed nagu vesikiilid, aga kui leiavad, et nad

on rasedaks jäänud, lipatakse esimese hooga sohu...» torises vanamees edasi.

«Mis jutt see on?» manitses Joonatan. «Jumala eest, jää ometi kord vait!»

«Heakene küll, pole minu asi välisilmast tulnukaid arutada, aga nad kasutavad osavasti seda, et nad enda eest ei vastuta,» kaitses see savipott end. «Hiljem peame meie laipu otsima...»

Esimesel hetkel ei juhtunud midagi. Ja siis ta juba jooksis nagu arulage varss üle heinamaa raba poole. Kui plika mulgulatte maha loopis, kiirgus ta veel üle õla: «Te ei tohi!... Ei tohi!... Ja sind — sind ei taha ma enam nähagi!»

Rituaali lõpp ei paistnud kellelegi tuju tegevat. Kõige vähem mulle. Mis seal salata, isegi kõiki viisakusereegleid kokku riisudes ja väga hästi teades, et vanemaid inimesi peab austama, oleksin tahtnud vastu seda rasvast savipotti virutada, kuid ta ütles ise:

«Vahest tahate mind plika solvamise pärast...?»

Siis ei tahtnud ma enam midagi ja nii ma talle ütlesin.

«Ta on teil tubli,» muheles vanamees ja juba ta surus mu käsi, enne kui me teist korda, inimese moodi tutvudagi jõudsime. «Ja üldse läheb kõik hästi, kas kuulete! See kasvatab ta eneseusaldust.»

«Kas te tahate öelda...?» küsisin ta kätt edasi raputades.

«Seda ma just mõtlengi. Kui te isaks saate.»

Peale selle, et Juta mind sel öökuninganna õitsemise ööl oli otsekui ära teinud, ei teadnud ma tema hingel rohkem patte olevat. Või ehk siiski?

Viskas see vanamees mulle alles kondi närida! Kogu Endla-retkeks.

«Siin ei olegi nii märg,» ütles ta järsku ristikheinast, otse mu jalge ees. Ja imes hullupööra mesiseid õietutte, põsed lohkus.

«Juta...»

«Jah, Klaas?»

«See Endlale minek...»

«Jah?»

«Tule,» võtsin tal käest kinni. «Joonatan ootab.»

«Ah, tead, see jääb meil vist ära, Klaas.» Ta imes ja imes. Tõrges ning võõras.

«Juta, me peame järvele jõudma,» ütlesin mina. «Jäta see lutsutamine.»

«Milleks?» küsis tema.

«Sest see on meie järv ja sina oled Juta.» See oli tõsi. Kuna siin ei olnud ka akvalangiga midagi peale hakata, polnud me siin Solaga kunagi käinud.

«Mis pagana pärast ma peaksin tulema mingit nõmedat soojärve vahtima?» vastas ta jõhkralt.

«Kurat, see on meie retk!» Tõmbasin ta kättpidi püsti ja lisasin huumori mõttes tema lamamisaset nähes: «Pean möönma, et sa sööd siin katsepõllu lagedaks. Mida Staar selle peale ütleks? Teise mehe elutööd peab austama. See on haruldane asi.»

«Oleksin ma öökülm, võtaksin siin kõik ära!» ütles Juta vihaselt maha vaadates.

«Sa ei oska öökülm olla, pane tähele!» naeratasin mina. «See ei tuleks sul lihtsalt hästi välja, ja kõik.»

«Aa . . .»

«See on kõik, Juta. Usu mind.»

«Isand jumal, sa ei võinud nüüd öelda, et olen su plika?» heitis Juta mulle ette ja lisas siis: «See hästi pruun poiss kaitses mind, eks ju?»

«Ah, too pole midagi!»

«Issand, te hakkate mind nüüd vahtima!» ahastas tema.

«Karta on,» vastasin muiates, sest mulle näis, et ta kannab seda mainet nagu süütu tütarlaps mõnikord abielusõrmust.

KAHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Me oleme nagu lõhnade karussellil, mõtlesin tahtmatult. Heitsime esmakordselt linnulennulise pilgu sellele haigele maakooreosale, mida nimetatakse sooks. Sulametallina hõõguv päike oli visanud ankru seniidi lähedusse, sinna, kuhu meie põhjamaisel laiuskraadil üldse lubatakse.

«Mis värvid mulle siit läheks, ah?» küsis Juta laudteel.

«Mis sa ise tahaksid?»

«Kõike.»

«Tõesti kõike?»

«Kõike! Kõike!» — ja siin üksildases paigas oli see kirg sama loomulik kui meie teeleasumine.

«Pakuksin kaugust.»

«Kaugus on siin nii ähmane,» protesteeris ta, ise juba kuulekalt seda silmitsedes.

«Võib, ma seletan, Juta?» küsisin mina.

«Palun.»

«Kumbki meist ju ei usu, et see on kaugus.»

«Tänan algõpetuse eest!» vaatas ta kitsal laudteel üle õla ja näitas mulle veetlevalt roosat keeleotsa. See oli hoopis midagi muud kui Jumalaema mäel pattu kahetsevad plikad! «Sa loed mu soove edvistamiseks, vana tolgus? Kuule, kas sa ei leia, et su suu on ka nagu kitsil Põhjaranniku talupojal?»

«Ei, su soovid näivad rohkem vedamise moodi.»

«Õnnesärgina?» küsis ta järsku. «Kas sina oled õnnesärki kandnud?»

«Sündides mitte, aga muidu . . . Kes teab!»

«Sola?» küsis tema ja hoidis hinge.

«Ma usun, et see pole eriti hea, kui sa seda ütled.»

«Aga tütarlast lased solvata!» nähvas ta.

«Polnud põhjust kaitsta,» tähendasin mina. Aga nüüd oli minu kord hinge kinni pidada, sest ma ei olnud selles enam kindel. «Ja ma ei hakka silmakirjatsema.»

«Tema kaitses. See hästi pruun Joonatan,» viitas ta meie «informaatorile», kes oli rutanud parasjagu ette, et teha sünoptilisi vaatlusi vaiadele ehitatud jaamades või märkida põhjavee taset, mis oli õieti siinsamas, meie all. Mui-

dugi, kui nad selles ühendatud anumate värgis seda üldse põhjaveeks nimetavad.

Juta vaatas mulle kinnitust oodates otsa ja naeratas. «Kuid ikkagi,» ei saanud ta asu, «mis mulle siit läheks?»

«Sulle sobivad ainult puhtad toonid,» ütlesin mina ja tundsin, kuidas kurgus kõdistama hakkas.

«Nojah, aga ütle!»

«Päikese spekter.»

«See sealt füüsikaraamatust, nagu ordenilint?» hüüatas ta uskmatult ning lisas ehttütarlapseliku kahtlustusega: «Kuule, sa tegid sohki! Karnevalilt tulen ma alati poole pealt ära. Ei tea isegi, miks.» Ma võpatasin. Mõnel äraspidisel hetkel, näiteks õllekruusi taga, olin kuigivõrd välja selgitanud, mil määral oleks mu elukäik teisiti kulgenud, kui ma poleks Solat seal vee all kohanud. Kas Sola oleks siis abiellunud Hillar Viluga, kohtunikuga? Mõte, et mina oleksin siis Tiinaga naitunud, täitis mind kõhedusega. Kas ma oleksin suutnud tema elu normaalsetesse rööbastesse viia nagu see puusepp Joosep või Jaan Naatsaretist, või oleks ta hakanud niimoodi koju tulema, nagu ta viimasel korral tuli? Kujutlesin teda pead parandamas, kui mina keedan kohvi ja pesen nõusid. Kujutlesin seda paksu pudrukorda ta põskedel. Ja nüüd äkki, siin lõhnade karussellil, see Solaga lõikavalt sarnane repliik! See lihtsuse salapärane hoovus erinevais hingedes!

«Seal,. päikese spektris, seisab veel kõik lahus,» ütlesin tõsiselt. «See ongi lihtsus.»

«Jah, Klaas, jah?»

Ülejäänud tee olin vait.

Ma ei saanud lahti tundest, et sood võib pidada inimese eksistentsi igaveseks paljastajaks. Kõik avameelitsemise kohad, kirglikud hokilahingud Kanada proffidega ja baarid ja pressikeskused on üksnes ajutised hädavahendid hinge lahtirebimise teel. Mul oli üks sõber, kes peohoos igaühele kamandas: «Eest lahti!» Kuid mehed läksid veelgi tujukamaks ja tusasemaks või sunnitult lõbusaks. Nendega kaasas olevad tüdrukud näisid aga igavust tundvat ja suitsetasid vahetpidamata. Kuid siin, soos, võtab kaaslane su hinge sinu enda kätest vastu, suudleb seda nagu trikoloori ja annab tagasi, sest ta ei saa käituda alatult. Ja veel millisel lillelisel taldrikul! Ah? Nagu vanaema köogitaldrikul, kus on üks maja. Ja — iga lauka mustale veepinnale kinnituv pilk on pilk iseenda võõrandumisse; iga imestushüüd

igeriku sookase või -pedaja üle on imestus iseenda mõtete kasvuringide kängumise üle; iga imalalt kollakasroheline, roojane põhjatus on põhjatus elu taldadele, mis ei toetu kannaga maha; iga virvatuli üle öiste laugaste on mälestus iseenda kodanlikust hukkamisest. Millal see toimus, vasta?

Soo ei ole süüdimõistetu nime ära teeninud; ta on vaid algeline, modelleerimata mõte. Vaadakem tema soosaarte sonnust talve, kui otsekui viisiratas veereb pikalt, pikalt uiutades, vaadakem tema sügise tinast vaikust, vaadakem tema kevadet, kui ta muudab jälle oma konfiguratsiooni, vaadakem tema suve — õitsev ja lõhnav paratamatus. Ärge võtke rahvastelt nende legende ja soostikult tema paratamatust! Sa kahlad tema mõrkjas heinas, kus seguneb kulu ja uus elu nagu vanas tammehiies, mis ei lase mõnikord lehti maha, ja sa ei vabane tundest, nagu ei pöördukski sa siit enam tagasi, nagu oleksid sa kõik sillad põletanud, nagu oleks sul unenägu koormaks kanda, unenägu, mis lõhnadesse ja värvidesse ära upub. Kusagil raba südames on järv ja järve nimi on Endla. Silm, mis on valmis otsima haljaid nõlvu, millesse on inimestel alati usku, libiseb jõuetult nagu mööda talvemaastikku. Nagu nukuteatris, ei näe me siin «põrandat», millel sündmused peaksid aset leidma, sellepärast näibki kõik kangastusena õhus. Värvipalett loob taevaminemise meeleolu. Linnu kiljatus rebib su maast lahti. Ja — keset virelemist, küüraklust ja visadust ei söanda sa millelegi vanust anda, kui tahad õiglaseks jääda ja õndsaks saada. Saja-aastased mälestused langevad tänastega ühte. Sa heidad soorohtudest asemele suvel, ja ärkad, kui on sügishommik ning puudelt langeb punakuldseid lehti. Kõik on põgus nagu ohe. Kuule üksnes maavärvide loitsu: sellesse põrgusse tuleb jäägitult sisse elada, üheksas ring on jube kaunis! Ja eks elanud muistendites sortsitaat ikka sinises laukas!

Nüüd ma saan temast aru.

Soo on kahtlemata haav, katkutõbise maa lümfisõlm, avatud buboon, aga ka imepärane raug küütleva sambla, älveste kollakate hoiatusmärkide, ussispiraalide, kirevate lillede, lõhna, soogaaside, kuuma ja külma, taeva ning soolindude muinasjutulise trilleri varamu kevadööl. Ta on halla kodu. Ta on nuhtlus sinus eneses. Ta on paratamatus. Aga sa ei saa lüüa seda lindu jalaga, kes jookseb kogu aeg lobisedes sinu eel või kannul nagu truu loomake.

«Laukad,» võttis Joonatan sihikule meie julguse. «Mis nüüd saab?»

Ta vaatas meid heasüdamliku kaastundega, sest ta pooldas ilmselt tugevaid reisikaaslasi. Ta näis mulle esimesel pilgul klassikalise teejuhina, kes ratsutab oma hiilgeaastatel kiiruga läbi paljudest saatustest ning hakkab vananedes kindlasti jooma ungari brändit. Loomulikult kui ta ei abiellu selle Nelega, kes on temast ilmselt vanem.

«Midagi ei saa,» vastas Juta jonnakalt, kuid suretas ometi sammu.

«See on väga soe vesi,» ütles informaator. «Võite katsuda.»

Nagu me ise poleks taibanud.

«Nõme vesi,» lisas Juta.

«Miks?»

«Seepärast ta nõme ongi, et soe,» vastas Juta ja vaatas mulle otsa.

Väikesed laugasjärved olid südasuvel tõmmud ja ohvrihimulised. Nende soe sisikond korises, küdes nähtamatus aurus, mis saab teatavaks alles pärast päikese loojumist.

«Kas läheme kupsu ka?» küsis Joonatan koduselt. Ta püüdis igal juhul võimalikult kiiresti lahti saada tundest, et on viies ratas vankri all. Ja see tal õnnestus. Veega õnnestub see minu puhul alati. Informaatori hääl surus trumminahkadele nagu sügavusjoove. Päeva tasakaal oli laugaste üle purustatud. Naaberlaukalt läks üksik punakurk-kaur kiljudes lendu.

«Ole no terve lubamastki, aga mina küll ei tule,» vastas Juta hästi vaikselt, aga pingega.

«Ei tea mispärast?» küsis Joonatan.

«Pelgan vistrikke, kas tead,» muigas tüdruk. «Ma ei salli soovett. See on paha vesi. Vaadake, mis mulle ta ajab!»

«Raske vesi,» kordasin mõtlikult.

«No siis pean ma üksinda minema,» ütles informaator ja kooris end lahti, jalad vees. «Sellest saab vihane kups. Te ei usu või?» Vaatasin ta ilusatesse heledatesse silmadesse, kuid lapselikus brutaalsuses ei osanud ta võluda. «Moraalne üleolek ei tee soos kunagi paha,» jätkas Joonatan elutargalt, libisedes vette. «Me anname soole igatahes silmad ette. Teate, ma avaldan teile ühe saladuse. Ka vana Staar käib ise laugastes, ainult et teistesse on tal häbiväärselt vähe usku. Kuhu muidu ei pääse, läheb või saelauaga... Ja tuleb igalt poolt välja nagu soomail kadunud

lehm või põdrapull, ainult vaikselt, ilma mõlinata...» Joonatan oli teinud väikese tiiru ja klammerdus otse mu jalge ees laudtee külge. «Te vist ikka ei usu, et ma olen laukas?» naeratas ta.

Kuid ma nägin selgelt, et ta silmis oli tegelikult õuduse maik. Paraku ei mõjunud need silmad mulle naeruväärsetena, vaid näisid kogu selle kõva mängimise puhul isegi sümpaatsetena. Tahtsin ainult, et ta seletaks lähemalt seda sohielu, mis tal sooga on.

«Me oleme siin enamasti kõik nii tundlikud,» tähendas ta sissejuhatuseks. «Mõned on siin juba aastakümneid elanud, aga ei ole midagi ära teinud peale tasakaalutunde. Kuid seegi on petlik. Endla ei veereta ju oma laineid rukkisse, vaid ikka pilliroogu. Katsepõlde nägite? Oli vägev ristikhein? Sünge timut? Või kerahein? Aga uurimine kestab lõputult. Üks igav ja põlvedepikkune mäng nagu linnapõletamine, mida poisikesed pööningul taovad. Ja siis tuleb soov ennast kuidagi õigustada. Ja nagu näete, päris kontakti võib saada loodusega alles niimoodi. Selleks peab muidugi palju harjutama, sest me kanname nagu omamoodi karistust ja meil tuleb kogu aeg maailmast eemal olla.»

«Võlg ei ole muidugi eelis, aga inimlikult tajudes annab ta häid tulemusi,» arvasin mina. «Ja kaua see kestab? Kuni Endla veeretab voogusid rukkisse?»

«Ma ei tea. Seda ei julge keegi öelda, sest ühtmoodi stiihia lõpp võib tähendada ka teistmoodi stiihia lõppu,» ütles informaator mulle otsa vaadates. «Usun, et see oleks ka järve lõpp.»

«Me pole sellega lihtsalt harjunud, et järved surevad koos meiega,» ütlesin lahti võttes. Juta vaatas mulle sellise näoga otsa, et mis sa ometi teed.

«Miks sina veel lähed?» noomis ta ja hoidis kätt mu õlal. «Minu meelest on see rumal väljamõeldis!»

«Kui võlg ei ole eelis, siis on ta vähemalt sümpaatne, hinge kohatäitur,» muigasin sapiselt ja rebisin sukeldumisprillid pähe.

«See on raske vesi,» sosistas ta siis.

«Mis sest, et raske vesi, kisub halva vere välja.»

«Mis sa neist?» naksas ta mul prillidest kinni. «Seal pole ju põhja.»

«Tead sa küll, kas on.»

«Miks ma ei tea.»

«Mis sa siis tahad?»

«Ei midagi.»

Joonatan oli üsna tumm, kui ma mitte vaikselt nagu ehale minnes vette ei libisenud. Aga oli mul aega temale selgeks teha, et ta väärkujutlus loodusest ei istu kuidagi minu ja Sola kunagise võidukäiguga.

«Ega sul igav hakka, tüdruk?» pöördusin Juta poole.

«Tead, Klaas,» ütles tema. «Ma valvan.» Ja ta istus laudteele nagu neegrinaised, kes ootavad mehi.

«Milleks?» küsisin liigutatult.

«Keegi peab ka valvama,» ütles ta endastmõistetavalt. «Tee ikka reeglipäraselt häält. Palun!»

«Mida ma pean ütlema?»

«Issand! Midagi jube vaimukat.»

Mul oli isu tähendada, et prantsuse keele eriklassis õppinud «kihvt daam» võiks väga hästi meid lõbustada, kuna ta täna juba ühe stseeni hiilgavalt ette kandis, kuid sain veel sõnal sabast kinni. Olin ainult vana narr, kes tulevikuigatsuste kiuste siia lompi jõudis!

«Olgu no pääle. Aga mida?»

Ta mõtles, pea viltu, oma ootava neegrinaise asendis, mis polnud just eriti esteetiline, ja naeratas siis alla laukasse:

«Näiteks — seal põhjas kükitab meremadu. Noh, selline, millesse usutakse ja ei usuta ka. See Loch Nessi Nessy.»

«On see vaimukas?»

«On ikka parem küll, on jah,» väitis ta pahaselt. «Ja mul kaob siis isu vette tulla. Saad isegi aru.»

«Hea küll, ma vaatan järele.»

«Ah?» kohkus ta.

«Aga loomulikult Nessy't.»

Täiesti vabanenult, nagu lamaks ma viirastuslikus pooluneluses soorohtudel, seistes kõikide asjade läheduses siin maailmas, mida ma tunnen ja millel ei saa minu jaoks kunagi nime olema, läksin ma alla. Lauka servadel õõtsus tumerohelise sambla niidistik, mis rippus sügaviku poole nagu vana laudtee jäänus. Ühel mu kursusekaaslasel, kes luges Robert Burnsi «Lõbusaid kerjuseid», oli valmis süžee. Minategelane, langedes rabamülkasse, leiab toetuspinna inimese skeletilt, ja tal on aega kõige üle järele mõelda. Sõber nägi selles piiramatuid võimalusi. Võiks arvata, et laukasse sukeldumine on üks räpane lollus. Ei ole. Sest teatavas sügavuses näed sa Halli, ühte värvitooni, mis tekitab piinlikkusetunnet ja veel sügavamal protesti.

Ja siis tuled ruttu üles. Üks gaasimull loperdas mulle tugevasti vastu põske, imes sinna nagu sültjas meduus, kõrvetas nagu käele valatud hape.

Ja siis sosistas Juta: «Sa oled südametu värdjas!» Mõelda, ta oleks äärepealt nutma puhkenud. Olin liiga hämmastunud, et veel midagi vastu kobiseda, ning ronisin vaikselt laukast välja. Ja heitsin hingeldava rinnakorviga tema kõrvale pinnulistele saelaudadele.

«Te hakkate minuga koos neeme peal onnis elama,» teatas informaator. Ta õlad läikisid vaskselt ja juuksed olid võtnud vihmast ligunenud nisupõllu tooni.

«Mina ei tea,» ütles Juta ohates. «Ma teen seda, Joonatan, mida Klaas tahab.»

Jumal, kuidas ta mind ootas! Ah? Ma vaatasin tänulikult sellele plikale otsa, kuigi hingeldasin alles nagu aurukatel, mis käis saksa ajal meil vilja masindamas, kui kütteõli ei olnud. Mitte kunagi, mitte kunagi ega mitte eales ei räägi sa talle sellest Hallist seal all, kas kuuled!

Kui me riidesse panime, vaatas ta mulle juba lepitavalt otsa.

«Kas sina saad päikest sõrmega kinni katta?» uuris ta.

Sirutasin käe välja. Ta ei vaadanud mu sõrmi, vaid silmade kohta tekkinud varju, ja ütles:

«Su käsi ei värise enam. Ma mõtlen seda tõsiselt, Klaas.»

Hetkeks tekkis täielik vaikus. Ma arvasin kuulvat, kuidas vesi laugastes auras.

«Kas mul oleks olnud väga suur risk laukasse ujuma minna, ah?» küsis ta siis.

Vaatasin talle sügavalt silma.

«Sa tahad vist nahutada saada, plika?»

«Jumal hoidku, Klaas, kuidas ma saan sellest siis vait olla, kui ma terve see aeg, oodates nagu neegrinaine, põlesin soovist sinuga seal patustada,» hädaldas tema ja punastas. Enam polnud tõepoolest vaja midagi lisada, ja ta oleks mul käe alt kinni võtnud, kui see laudtee poleks nii neetult kitsas olnud.

Meie paat libises aeglaselt Mustjõe pruunil liikumatul pinnal, kahel pool tõeline üksildane ja ligipääsmatu Eestimaa džungel. Jõgi ei voolanud sel kuival aastaajal mitte kummalegi poole. Mööda meie vainurohelist, murenevas pigikoorikus parrast sibasid loendamatud kusirautsikud. Jälgisin huviga nagu mõnd hipodroomisõitu. Nad meenu-

tasid võitlevaid skarabeuseid. Kui mõni neist vette pudenes, ei uppunud ta, sest sipelga keha ei märgu, vaid ronis kiiresti pardale tagasi, kasutades seejuures tange, mis ta surus pehmesse, loomakesele mitte just ohtlikult sulanud pigikihti.

«Jah, me pole tõepoolest sellega harjunud, et järved surevad, liiatigi koos meiega,» alustas Joonatan Lee, kui hakkasime Endlale lähenema. «See oleks meile liiga suur au. Aga et me seda oksa saeme, millel ise istume, see on ka õige. Pigem juba mõelda mineviku suurusele. Teate, Endla juures võib leida sarnaseid jooni kadunud rändrahvastega. Üle kümne tuhande aasta tagasi, kui polnud asustatud isegi Kunda Lammasmägi (üks meie vanimaid kultuure), laius siinse soostiku kohal Suur-Endla, mis tekkis mannerjää serva taha. Loode ja ida suunas venitatud veteväli oli suur ja võimas. Kuid taganev jääserv, viimase jääaja vall, ei toitnud enam ürgset paisjärve, mis kängus tasapisi soomaastiku sülelusse. Veel 1950. aastani oli Endla vabariigi suurimate järvede registris, siis aga lasti vesi kuivendussüsteemi huvides alla. Praegu on ta väike nagu uba. Allveepüssiga ei tasu seal proovidagi.»

«Just minu sünniaastal,» ohkas tüdruk, kühveldades vett. Kuid siis ta virgus. «Hoo — mis seal on?» lõugas Juta, nii et mul oli tema pärast lausa piinlik. «Mister Joonatan, on seal plaaž?»

«Ah, too pole midagi!» vastas informaator. «Seal pole kallastki.»

«Mis sa ajad, Jonny!» hüüdis plika.

«Need on surnud roolademed,» naeris informaator koduselt. «Kaugelt vaadatuna sarnanevad tõepoolest liivale. Väga korralikule ja väga vaiksele rannaliivale.»

Juta pilk oli naelutatud senikaua avarduvale rabapuistule, kui tulid vesiroosid. Neid sigines enne suuet lubamatult palju.

«Kas ma ei saaks ühte endale?» lunis plika. Ausõna, ma tahtsin häbi pärast maa alla vajuda. Jumala eest, nagu võrgutaksin ma lapsi!

«Seitse ja pool rubla tükk!» ütles Joonatan Lee.

«Jonny, see pole ilus!»

«Ei,» ütles informaator. Ja mina ka, ainult hästi õpetlikult. Kui sel ühesilbilisel keelaval sõnal õpetlikkuse maiku on.

«Ei või või?» torises Juta. «Ise ahvatlesid meid laukasse!»

«See oli teine asi.»

«Aga kas sa oleksid valmis seadust natuke ohverdama, ah?» kiusas Juta edasi.

«Seadust veel, kuid loodust mitte,» vastas see vend end välja keerutades.

«Väga hea, et sa just sedasi ütlesid!» võidutses plika. «Seadust sa juba natuke rikkusid.»

Ta mõtles jälle seda laukas ujumist, mis oli pannud me silmad hiilgama, samastanud meid loodusega, ehkki assimileerumisele jäi seal õuduse maik.

«Laukas ujumise kohta pole seadust,» protesteeris Joonatan Lee. «Muidugi peale selle, mis sind keelab . . .» Ta vaatas kahetsusega kügelevat plikat, kelle silmad olid viimasel ajal vesiroosidega liiga ihalevas vahekorras.

«Teate,» lausus Juta äkki vihaselt. «Ma ei taha teiega tegemist teha. Te pole ka põrmugi poisilikud.»

«Muda,» teatas informaator. Ja mulle näis, et see vend ei tunne kunagi piinlikkust.

Me ei teadnud siis veel selle sõna tähendust.

Aga kui meie paat liikus järgneva tunni jooksul vaatamata toorele rabamisele vaid sentimeeterhaaval edasi, hakkas see asi selgeks saama. Alles pärast suudmeala porilaamast läbimurdmist astus Endla kargena meie ette nagu mõrsja. Ta madal vesi häilis üle põhjas laiuvate rohunõmmede, täis helkjat läiki. Pesime surmani väsinult higist leemel kehi.

«Issand, te trügisite ju poolenisti maad mööda!» naeratas Juta ja uudistas meie paisunud veresooni. Ei tea, kas ta ka märkas, et sel ilmaennustajal on palju kõvemad musklid kui minul?

«Kurat, jah!»

«Siit pole enam mõtet välja minna,» nohises Joonatan Lee.

«Jumalaga siis, vesiroosid!» ohkas Juta.

«Noh, see asi on nüüd joones,» muheles informaator, oma jõupingutusest ilmselt heameelt tundes. «Kõigepealt vaatame onni üle, et seal mõnda venda ees ei ole. Järvega pole meil kiiret.»

«Palju tänu,» laususin noormehele tänulikult.

Mingi kamp oli rentinud poolsaare, ehitanud sinna päris korraliku kalaonni ja vedanud nii ehitusmaterjali kui koloniaalträäni Kärde peakraavi suudmest paatidega üle järve. Joonatan Lee viis meid silmalt kalamaja alla, et siis

paadiga ümber kõrkjaneeme ainukesse abajasse sõita, millel oli viisakas liivapõhi ja kindel jalgealune. Sealt mitte kaugel asus Juta kivi, see kuulus kivi muistendist, mis on ainuke sadade hektarite ulatuses. Ühel pahandushetkel oli välk sellegi lõhki löönud.

Juta viis paadist välja hüpates keharaskuse ühele jalale ja vajus kiljatades kubemeni vatkuvasse turbakaldasse.

«Must luik,» naeris Joonatan Lee ja tõukas paadi ära.

Me läksime hõredas pilliroos onni poole. Kõrkjad õitsesid verevalt nagu rooste ja pea kohal sahisesid paar noort mändi.

Onn oli tühi, lõhnas pipra, kalasoomuse ja soorohtudest asemete järele.

«Oo!» sosistas Juta. «Siin on kõike viis. Tasse, ja kausse, ja lusikaid . . . Nagu muinasjutus!»

Astusin tüdruku kannul üle läve. Hele päikesepaiste lebas keset ruumi, mida poolitas osaliselt soemüür, ja seepärast ei torganud tagumisel seinal olev piltide panoraam mulle kohe silma. Alles siis, kui astusin edasi, hakkas mu paljale kehale langev päikesevalgus fotode kõrgläikelt tagasi terendama. Sööstsin läbi päikesesamba ning seisin silm-silma vastas kunstipäraste fotodega, mis kõik kujutasid meie järvemaastikke. See oli tohutu panoraam, mis sulgus mu selja taha, sest uks mütsatas kinni.

«Sa poiss! Kui saaks neid kõiki korraga näha,» sosistas Juta, astus mu juurde ja pani mulle sõbralikult käed ümber kaela. «Seisame sinuga kõrge-kõrge mäe otsas ja aina pöörame, pöörame endid. Kaugemate jaoks on meil suur merebinokkel, millega me kuud vaatasime . . .»

Tundsin ta südame tuksumist oma pihal, kui ta mu aeglaselt nagu potikedral ringi pööras.

Ja siis nägin ma Saadjärve.

«See järv on minu jaoks küll surnud,» pomisesin järsku väsinult ning rebisin pildid ükshaaval maha. Ma astusin nende vägivalla vastu minu elus. Nende pealesunnitud ülemvõimu ja neutraalsuse vastu. Viimasena korjasin ära uksele kleebitud fotod ja viskasin kogu paki kuumale aknalauale, kus see ruttu kasetohuna rulli kiskus.

«Jah, see oli ränk katsumus,» sosistas Juta liigutatult.

Ta puudutas mind ettevaatlikult. Sel hetkel tundus ta oma porisukis sihvakate koibadega koomiline nagu keskaegne paaž.

«Must luik peab ennast kasima,» ütlesin talle.

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Kui peaksin ühe sõnaga kokku võtma meie erakliku elu kaugel soosaarel, tuleks lausuda «võrratu». Kuid sellel oleks üks oluline viga. Igal juhul võib elada kuid siiras usus, et me pole hingest midagi väljastanud. Aga kujutlege hetkeks selle venna pettumust, kes teatavasti mäletas siin oma kallimat «kuradisõrmest» põsel, ent koju minnes ei leidnud armsama näos, kus oli küll kõik endine ning väljendusrikas, midagi seesugust, sest «kuradisõrm» osutus lihtsalt päikeseplekiks, pigmendilaiguks, mis mõnel aastaajal, eriti kevadise lume sulades ilmub, et mõne aja möödudes jäljetult kaduda.

Seepärast on kõige targem siiski välja selgitada, mis toimub inimestes iga jalaastega sel imelikul maal.

«Tule, ma tahan sulle midagi näidata,» ütles plika ühel hommikul.

«Ah?»

«Tule, lähme!» kamandas ta ja laskus minu ees järve äärde. Uduvoog seisis alles päikesest kaarutamata, mühavas hääletuses, milles vilksatas üksik telkmantlisse pugenud õngemees nagu Iru memm.

Juta sumpas kõhklemata paadi juurde ja võttis aerud.

«Roni sisse, aga kähku,» käsutas ta uuesti ja see ajas mu juba külmast lõdisedes protesteerima:

«Pagan võtaks, plika, ei või ka öelda, mis sa must tahad?»

«Siin mitte,» jäi ta kindlaks. «See on üks suur saladus.»

Olime eemaldunud kaldast kaugele uttu, kui ta aerud sisse tõmbas ja paadikapi juurde kummardus.

«Arva ära, mis mul siin on?»

Ta nägu oli sujunenud tõsiseks ja armsaks.

«Sukanõela suurune havi. See on sinust täitsa usutav.» Hoidsin iseennast kaisus. «Ja selle pärast äratasid mu üles ning tõid siia lõdisema?»

«Ära loodagi, narr vend! Arva veel,» käskis ta.

«Kurat võtaks, jäta see vandenõulase žest, ja näita, mis sul seal on?»

Ta kummardus nõtkelt sõudepingi alla, avas kalakapi ja —

«Joonatan,» sosistas ta kohmetunult. Ja vaatas mulle süüdlase pilguga otsa.

Ei, seal polnud muidugi kuuejalast Joonatan Leed. Selleks oleks pidanud ta ära tükeldama nagu mõnes õudusjutus. Kuid seal oli suurim ja kauneim vesiroos, mida ma kunagi olen näinud. Õie erekollases kaharas südames eksles väike murusipelgas, üleni suiraga koos.

Juta noris minult pilguga vastust, kuid ma ei saanud sõnagi suust.

«Ta käskis seda pimedas paadikapis hoida,» ütles plika.

«See oli temast väga kena,» ütlesin neelatades. «Ma ju rääkisin, et ta on täitsa poiss, eks ju? Seda oli tõesti meeldiv kuulda . . .»

«Täitsa poiss küll,» ütles Juta tänitavalt, «aga sina, palun, jäta see lollakas aumehelik kiitmine. Ma tahtsin vesiroosi ikka oma kätte. Nüüd ta siis on minu käes, Klaas!»

«Nojaa, ta tegi sulle palju rõõmu . . .»

«Ah, tead, see jäi vist ära, Klaas!» tunnistas plika ja vaatas mulle haavunult otsa. «Peale saamisrõõmu ja kohmetuse — ausõna, see kõik oli temast päris veider — on nüüd kõik otsekui korstnasse kirjutatud . . .»

«Vesi on neil päevil kuumuse tõttu veelgi alanenud,» tähendasin mina. «Tal pidi olema mudaga heitlemist. Paistab, et ta on sinust sisse võetud.»

«No kuula nüüd, Klaas, ma ei taha teiega enam siin olla. Ühel päeval jooksen ma ära, küll sa näed! Sõuan peakraavi juurde ja see viib mu siit välja. Mis te mõtlete, ma ei taha teie mõlemaga magada, ja küll ma teele saan!» lõpetas ta hüsteeriliselt, pani vesiroosi kappi tagasi ja pühkis märjad käed vastu puusi kuivaks. «Vahel on mul tunne, et ma mõtlesin vesiroosi välja.»

«Kuule, sina plika,» ütlesin mina.

«Mis on, Klaas?»

«Nii et siis üks meist?» küsisin mina.

Katsusin pilguga tema käest midagi välja lunida, kuid tema näos olid ainult lõõgastunud naeratus ja kummaline terasus. Nagu siis, kui ta aitas vanaemal nõelale niiti silma panna.

Nagu keskmisel koolitüdrukul ikka, olid tema soovid alati võimalustest üle; nüüd oli talle kingitud üle ootuste vesiroos. Ta vaeseke ei osanud sellega midagi peale hakata. Ta elu oli senini mänglevalt meeraske ja muljetelt õhkhab-

ras; tal oli hirm, et see vesiroosivargus kohustab teda nüüd millekski. Tal olid strumaatiku pisut pungis silmad ja ta oli üldiselt heades kätes: ta vanaema jõi eetrit ja rääkis vanu aegu, kui tütarlapsed läksid korralikult mehele. Ta ise torkis sind vihmavarju otsaga ribide vahele, kui lobises jultunult klassivennaga telefoni. Olles kaugel rikkuseunistusest ning vanemate pillavast eluviisist, ei puutunud ta kokku abielurikkumiste, kolimiste, ametihierarhiaga, ei läinud kuulama ühtegi venna protsessi mõrva, riisumise või kullaga hangeldamise asjus, ei teadnud, mis tähendavad turg, värske salat ja köetavad kasvuhooned, või purjutav korteriperemees, kes käib nagu koer ketti mööda sängi ees; või palvemaja, hiline kojutulek. Endla-retk oli tema iseseisvuse märk, sellega jõudis ta maailma. Eneseteostamine toimus selle väljapääsu kaudu. Tal ei olnud tuttavaid haldjate hulgas (Austraalia-tädike pole see, mis haldjas pihlapuu oksal!). Ta oli aldis kiusatustele. Mõnel klassiõhtul limpsis ta meelsasti veini, kartes, et see võib saada talle harjumuseks.

Ja ometi tundus ta olevat tugev isegi siis, kui ta täielikus vaikuses võttis mul kaela ümbert kinni ja ulatas mulle oma külmad ja värisevad huuled.

Kuid siis hüppas ta pikemalt mõtlemata vette ja ujus kaldale.

Kui ma kalamajja jõudsin, magas Joonatan Lee nagu seitse surnut. Juta lõdises aga pliidil, rõngas ümber sissemüüritud veekatla, et sooja saada.

Ma naeratasin. See oli parim hommik näki nägemiseks.

Oli siiski öö, mil ta jättis mu unetus üksinduses onni, kuigi tal oli keelatud ilma kaaslasteta soosse minek.

«Valutab . . . valutab . . . Ai-ai! . . .» tihkus ühe kalamehe poeg soemüüri ääres läbi une; tal valutasid hambad. Ta isa oli kohutavalt umbusklik siibrite suhtes ja soris pliidi all enne kümme korda süsi, sest nende ema oli jäänud vingu.

Soolindude hääled tervitasid võngeldes tüdrukut, kui ta uksest välja lipsas. Üle rabamändide täitsid tähed taeva. Eemal helendas järv.

Soo auras, levitas kailudest rasket hingust maailma — sellest tulevad kindlasti halvad unenäod. Huntämblike võrgud rebenesid, üksinduse suurus sai iga jalaastega tüdruku näol selgemaks. Ma pidin häbi pärast maa alla

vajuma. Issand jumal, nüüd on siis see, mille pärast ta Endlale tuli?

«Klaas ütleb alati: «Lestad, mis ma jalgadele panen, on minu kargud.» Kus on minu omad?» arutles ta valjusti ja vaatas tähti. «Valida neist...? Kunagi oleksin kõige suurema ja heledama valinud, nüüd lepiksin väikesega... Kui oleks hea, ainult hea!»

Loimude soe muda. Ta ei puudutanud järve siledat läikivat loomanahka, vaid vankus üle varjude soos, sihvakas ja helendav. Mu süda peksis ärevalt. Jaa, suurim südame makett asub USA Teaduste Muuseumis Portlandis, mille sees võib jalutada vereteed pidi — ah, vereteed! Kas ei lähe ta nüüd just seda rada mööda?

Kusagil eemal ujusid laugasjärvel rabalinnud; nende siluetid jooksid taeva helenduses lendu, veel kiiljas stardirada. Nad lendasid hommiku poole, ja kui nad tagasi tulid, kummardasid nad teda juba eemalt nagu jaapanlased mikaadot. Ei, nagu Endla näkki.

Muda lirtsus ta heledate varvaste all, ja ussid põgenesid. Esmalt riisus ta soorohtudelt kastemärga, pesi sellega hööguvaid silmi ja laupa, nagu täidaks igivana riitust, mida siinmail paavstide ajast peale pole tehtud, aga võis ka tarkadest vanematest säilinud olla. Suveöö rahu ning jõud voolasid tema naha avali pooridesse, ta traavis eksimatult selles valguses, mida annab suvelaes mäletada, ja leidis häbenemata, et ta peaks kõik hilbud ära võtma ja sedasi olema. Täna sai ta alles õieti naiseks. Nõtkel sammul astus ta alasti rohus, peenike vari suveöös, soe, rikkumata kiir, ja Vanaisa süütas üleval lambi. Koit kandis seda soosaarte taga ja koerad kilkasid leeki nähes.

«Mina olen Juta,» ütles ta lihtsalt, väsimuseta. «Iial, iial ei tohi keegi teada saada, et ma siin rääkinud olen!»

Ta kuulatas alistunult.

«Sina oled Juta. Oled sa oma õnnes lohutamatu?» küsis Vanaisa.

«Oh ei!... Mu hing ja keha on terved; ma usun küll...» Tema hääles oli kübeke õigustustki.

«Siis mine, väärt piiga,» kostis Vanaisa, «ja anna maailmale oma kuldõun.»

Järsku hakkas tal külm, ta keha oli valge ja seeläbi otsekui kaitsetum, ta kartis võõraid teravaid pilke — ainult üks mees tohtis teda näha. Kes? Üleni märg — teab kuhu see lepatriinu juustest kukkus, need olid nüüd õlgadel

lahti —, jooksis ta samblal edasi-tagasi, ja ussid pugesid sügavale mättasse peitu. Tema jäljed ristusid nagu teed maailma linnades, kui sündis külmalt põletav hommik. Siis pani ta hilbud selga ning koos tervitavate koidukiirtega märkas ta üllatunult punetavate rindade küljes, mida ta kastega hõõrunud oli, sedasorti kummalist, mida hingematvas ärevuses võis ehk ainult tulevikupiimaks nimetada.

Järve ääres oli raske hall.

Poiss, kes öösel oli nutta tihkunud, seisis erutunult Juta kivil ja jälgis Kärde peakraavi pedakate foonil liuglevat musta venet.

Järsku haaras ta vasktraadiga parandatud vana koolimütsi peast ja viskas liivale. «Nagu mõõk sähvas läbi õhu!» kisendas ta. «Papal on jälle õnne! Räägiti, et pärast ema surma oli ta omadega läbi. Värises nagu koerakutsikas, kui jõi. Aga siis tõin ma õnged ja kutsusin ta kalale. Oi, tast sai kihvtimaid õnge-kulisid.» Poiss vaatas taas järvele. «Kurat, kus oli alles ilus havipoiss, siiamaani paistis ära!»

Ta ei kinkinud mingit tähelepanu Jutale, kes küüris kalasupist pada ja vaatas nukralt poisi räpast pöida.

«Kes see sedasi räägib?» noomis ta.

Poiss vaatas alles siis kõrvale, kui kuulis, et see suur võõras plika järsku ulub. Juta lebas vee piiril, kuhu ulatus kõrkjate vahelt hall, ja tema paljad säared helendasid päikese käes.

«Mis sa töinad?» küsis poiss armulikult. «Mis sul häda on?»

«Pole mul miskit häda!» ulus tüdruk.

«Nalja teed või?» küsis väikemees. «Sa ei saanud eile ühtegi kala, sellepärast?»

«Ma sain eile mitu kala.»

Poiss hüppas kivilt maha ja peksis nõutult liivast mütsilotti.

«Tahad, ma ei astu enam su kivile?» pakkus väikemees.

«Issand jumal, Volli, mis tähtsus sel on!...»

«Lakast näen ma veelgi paremini järvele, ausõna.»

«Lase käia!» luksus suur plika, sulatas peoga halla ja nuttis pöörasemalt kui varem.

See puudutas poisis varjatud keeli, millest tal veel aimugi polnud; ta jäi nagu sõdur postile. Või põlvepikkune

aumees. Ta vaatas hiilivalt ringi, kummardus alla suure plika ööritava keha juurde ja sosistas tähendusrikkalt:

«Tegid nad sulle midagi? Mulle võid sellest julgelt rääkida. Ma ei räägi mitte kellelegi. Ainult isale.»

«Sul valutasid vist öösel hambad . . .?» vastas suur plika tõrjuvalt.

«Nojah, järveudust . . . Seepärast isa mind nii vara kaasa ei võtagi,» selgitas poiss ja vedas kõrkjaga piki külitava tüdruku puusa. «Sa oled siit nii ümar nagu plika; tahaksid sa midagi saada?»

«Jah!» võpatas neiu, kuid kiskus taas luksudes meeleheitlikku nutukrampi. Ta laud olid nüüd rasked, poolenisti silmadele vajunud. Poiss taganes sisemise värinaga, kui suur plika arutult kõdusegust halla suhu toppis.

«Kui isa randa tuleb, annan sulle kala,» lubas poiss väärikalt.

«Ei tea milleks?» küsis suur plika vaenulikult.

«Praed selle ära.»

«Miks ma peaksin seda praadima?»

«Siis on sul tugev olla,» teadis väike poiss.

Juta punastas, pühkides käeseljaga veretavaid suunurki.

«Sa oled kogu aeg niisugune naljakas, nagu oleksid kole ahne,» leidis pisike poiss.

«Jah,» vastas suur plika kõrkjate vahelt maast. «Jah. Jah. Jah.»

Ta hääl oli meeletu ja uuesti ajas ta halla suhu.

«Siis annan ma sulle ikkagi kala,» jäi poiss endale kindlaks, sest ebamäärases hirmutundes ei osanud ta enam muud pakkuda.

«Kala? Jumal, mis ma sellega peale hakkan?» küsis suur plika mehaaniliselt, nagu võiks kõik selles hommikus täpipealt korduda, millest nad juba rääkinud olid, kuid siis kummardus poiss uuesti vandenõulikult alla (ta seostas seda ikka meiega) ja sosistas:

«Hei, kuule . . . Tulevad.»

«Ah?»

Juta tõstis luksudes pea ja sülitas prahi suust välja.

Siis korjas ta ruttu oma ahastuses lebanud jalasääred kokku, kiskus kleiditüki seljast ja jooksis varvast vastu nõgist pada lüües kõrkjate vahelt vette. Sest punaste silmade pärast oli ainult üks pääsetee — ujuda järvele, enne kui paat kalaretkelt tulijatega läbi kõrkjaneeme ragistades kaldasse jookseb.

Ainult kord tegevusetusest saabunud lõhangus, millest ei paistnud uus maailm veel küllalt kindlapiirilisena, kuulsin ma kummalist lapsepõlveheli.

«Hull plika, mida sa seal lõikad?»

Juta oli tõstnud luugi onni akna eest ja tal oli minu puss käes.

«Järvetuul puhub kogu aeg ja luugis ei ole südamekujulist ava,» kaebas ta. «Tuli ei paista välja; ei tohi niimoodi sulgeda, et enam midagi välja ei paista.»

Ma tõmbusin kohmetunult sirgu, kuid ei läinud tema juurde. Pärast seda ujedat suudlust seal hommikuudus ma isegi vältisin teda. Näis, et pean tema puhul kõike uuesti otsast alustama, ja see mõte ajas mul ihukarvad püsti.

«Jäta järele!» keelasin mina. «See ei puutu meisse.»

«Selles majas saimegi teada, et see kõik on s e e, millest sa juba t e m a g a oled rääkinud?» küsis ta vaenulikult, seistes harkjalu mu ees, kalarappimise nuga käes.

Miski varises ilmselt mu näos kokku, mu huuled tundusid täiesti vormitutena, nagu lasuks neil igavesti sukeldumisprillide plastilise mõju jälg.

«Ma usun, et selles luugiavas hakkab undama, tüdruk.»

«Nagu kaebaksid merelinnud, suured ja valged, iseendi laipade kohal pärast ristipäeva tormi?»

«Pole vaja,» ütlesin mina. «Jumala eest, kas sa pead ükskord suu!»

«Kuni seda lõikan, võin ma ka väga hästi vait olla!» vastas tema naeratades. Ega lasknud kahandada oma töö ilmatusuurt väärtust. Ja kui ta Joonatan Leega ilmavaatlustele läks, tuli mul kange isu seda jätkata.

«Rästik!» hüüatas Juta ühel hommikul kiirgudes onni ja vehkles erutatult roosa froteelinaga.

«Oi-jah, kus?»

«Siinsamas, lävekivi ees! Oleksin talle peale astunud.»

Me kartsime Jonnyga, et ta libiseb maja alla, enne kui ta tappa jõuame. Öösel võib ta sealt väga edukalt aseme soorohtudesse pugeda. Teadupärast ei tulnud need äraneetud loomad savisele maaninale, kuid see oli hästi särtsu täis. Ta tõstis meie lähenemisel kolmnurkse pea ja keel sööstis aeg-ajalt ette nagu turniirioda.

«Tähelepanu, ja ära vehi selle neetud rätikuga!» ütles informaator.

Siis käisid teravad vemblalöögid.

«On ta ikka surnud?» küsis Juta umbusklikult, kui hädaohust lebas vaid liikumatu muster lõikheinas.

«Nojaa . . .»

«Ära sa tule mulle niisugust asja rääkima,» ütles plika veendunult. «Ausõna, ma olen kuulnud, et ussid surevad alles päikese loojangul . . .»

Sel hetkel polnud jälgegi valdjatarist, kelle varvaste all oli lirtsunud loimude soe muda, ja ussid olid pagenud. Tal oli froteelina ümber kõrvade.

«Oli hirmus küll, ah?» muhelesin mina.

«Tead, mis mulle on tegelikult hirmus?» vaatas ta mulle küsivalt otsa ja siis taas ussi laibale. «Mind peeti koolis andekaks organisaatoriks, aga poissi sõjaväkke saates ei osanud ma küll midagi peale hakata. Ma ei osanud talle isegi midagi head öelda; olin kogu hommiku kahvatu ja otsekui purjus. Plikad tahtsid veel sõjakomissariaadi bussikibu ümber lükata. Nad jõid poistega püstijalu otse pudelitest ja olid kõigeks valmis, kuid mina ei võtnud sellestki aktsioonist osa. Ja siis, koduteel, see oli kusagil kuue ajal, tuli mulle üks ristijalu vend vastu, jäi mu ette seisma, võttis mu mantlinööbist kinni ja rääkis mulle õllelehas näkku: «Läks? Ära töina, ma võin sulle samaaria meheks olla, värvuke. Sa sõlmid minuga ise lepingu, pane tähele! Ametliku lepingu, kas kuuled! Tahad, ma annan sulle oma telefoninumbri?» Aga mina oleksin tahtnud ta säsise näo ametlikult sisse lüüa, kuigi ei teadnud sel hetkel enam, kas armastasin seda poissi, keda minu omaks peeti, või mitte . . .»

Me vaatasime, kuidas Joonatan Lee ussi laibale põletatud lupja viskas, pomisedes asjalikult: «Sigitab maja juurde sipelgaid!»

Ma ei tea, mis küll minuga lahti oli. Võiksin seda haiguse arvele kirjutada. Aga ei, ma ei olnud üldsegi haige. Päev oli ainult lämmatav, peaaegu kriidine, ja mind haaras kummaline apaatsus. Võtsin Joonatani eeskujul keha paljaks. Sellele vaatamata jäi loodetud kergendustunne olemata. Neetud higi sirises abaluude taga ja rinnal. Rohke sibula ja pipraga kalaleem ajas kananaha ihule. Tõukasin ukse pärani.

Oi kui hea meel mul oli, kui sain ennast tagasi soorohtudele visata. Senini, eriti pärast Sola hukkumist, olin nii

palju lageda taeva all maganud, aga nüüd ei rahuldanud ka see enam. Olin liiga väsinud; silmadega oli ka midagi korrast ära, nagu tihti varemalt. Suures ängistuses tajusin pika suvepäeva lõputut valgust. Maailm hakkas minust kaugenema, ma sirutasin küll käed välja, kuid reaktsioon oli märgatavalt loid, ahnusevärinata, ja enne kui ma seda õieti teha jõudsingi, teadsin ma juba läbi varjutu ja hääletu väsimuse, et on hilja midagi ette võtta. Iga teadlik säde elust pimestas mind kalgi valgusega. Üksnes Juta nägu vilksatas minu ees, ja sellel oli õnne sõnum.

«Kuule sina, vana tolgus, ära jää suitsuga magama,» kurjustas ta.

Milline tüli oli temaga! Kas ma vihkan tüli? Seesugust? See tähendaks sedasama, kas ma vihkan lapsepõlve. Sirutasin kinnisilmi käe välja, et suruda seda tänulikult plika kukla tagusesse lohku, kus tal ei olnud «egoistikühmu», kuid mu käsi kobas vaid õhku, langedes näole tagasi. Järv oli linas. Ma magasin kaua.

Ja nägin und: me suusatame keset ümmargust välja. Lumi on sula, väljakannatamatult valge, matt.

«Me oleme praegu järvel,» tähendab tema naeratades.

«Kuule, sina plika,» vaidlen mina vastu. «See on põld!»

«Ei, me oleme sinuga järvel, ja näed sa, seal metsaga hakkavad kaldad.»

Ja nüüd tunnen ka mina, et kevadine jää vetrub lume all nagu loomanahk. Mul hakkab hirm.

«Kuule, kas me jõuame ikka kaldale?» püüan hädiselt naeratada.

«Pole midagi,» vastab tema. «See jää on alati tugevam ja sitkem, kui arvata võib!»

«Aga sa ju vajud silmanähtavalt!» karjatasin mina, nähes, kuidas jäälohk süvenes.

«See on ainult senikaua, kui me paigal seisame, tolgus,» muigas tema. «Kohe, kui me liigume, annab kõik järele. Siis paneme nagu veesuuskadel!»

Kõik värvus pimestav-roheliseks nagu heledast märtsipäikesest lumise metsa varju jõudes, ja ma ärkasin närvilisest raputusest. Kuu paistis heledalt onniaknast sisse ja Juta kohendas mu juures. Tema põlvesilmad nihkusid paigast, ja ma pidin tahtmatult vaatama ta tugevaid reisi ja tuharaid, seljalülide paindlikkust ning puusade jõudu, seda Cupido vibu, mis noorest kehast nagu vikerkaar, või magnetraud, või egiptuse joonisel Öö minu üle paindes

oli, ning ma mõistsin, et Sola on nüüd vahend, millest sõltub meie käekäik, ja kõik oleneb õigupoolest meist endist, kas ta muutub heaks või halvaks vahendiks.

«Mis sinuga on, Klaas?» sosistas ta. «Ajad meie kalli Joonatani üles.»

Ma puudutasin ta juukseid.

«Kus sa need märjaks tegid, ah?»

Juta hingas pahinal, suu avatud.

«Issand! See on täielikult sinu teene, et ma sukelduma õppisin, aga nüüd sa ei tule enam ja ma pean teejuhiga käima. Ma teeks sulle nii, et sa tead, kuid sa oled haige!»

«Mina või?»

«Kes siis?»

Ööl on üheksa poega, kuid inimene nende hulka ei kuulu, ja ta ütles nõudva häälega, kuigi tasa: «Parem räägi midagi.»

«Milleks? Me pole kuningalapsed?» Ja mul oli sellest ausalt öeldes hea meel. Me oleme lihtsalt inimesed ja meil võivad olla «kompleksid» või kuidas seda moodsas keeles öeldakse. Kuid meil ei tarvitse kunagi olla number üks.

«Kui just Endla näkile . . .»

«Jutusta,» kamandas ta kurjalt. «Mis sa närid kogu aeg!»

«Kuule, sina plika, see juhtus veel meie kodukülas,» alustasin mina. «Mu pea jagas nagu koorelahutaja heade ja halbade raamatute olemasolu. Tahtsin olla karm nende vastu, mille väärtuse tolleaegsed õpetajad olid ettekirjutuste järgi nulliks tunnistanud, mis ilmusid kodanlikul ajal, enne sõda. Oo, ma ei hävitanud raamatuid otseses mõttes, vaid pisikuid või «rakvere raipeid», seda kollast umbrohtu, mida kitkusime suviti viljast . . . Inimese kõige halvem uni olevat siis, kui näed raha, palju raha — see tähendavat hirmsaid pahandusi. Raamatu kõige halvem uni ja tegelikkus on tuli. Veel praegu mõtlen, kuidas ma sarnanesin tol korral Ana Maria Matute räpase poisiga, kes ei osanud mängida: «Ühel päeval võttis ema kätte ja jälgis poissi läbi vihmasaju, puude varjust. Kui poiss jõudis tiigi juurde, hakkas ta kummargil käima ja otsima ritsikaid, tõuke, konnapoegi ja vihmausse. Ta pani need ühte karpi. Siis istus ta maha ja võttis need ükshaaval välja. Oma mustade küünekestega plõksis ta neil pead otsast.»»

«Ma ju ütlesin sulle, millest poisid on tehtud,» tähendas Juta. «Sa põletasid kõik raamatud ära?»

«Ei, mitte kõik. «Tsuk! Tsuk! Tsuk!» kuulsin korraga. Nägin kuivanud oksaraol edasi-tagasi kõikuvat oravat, silmad pärani, ja ta muudkui turtsus tulle sülitada. Väike must nina liikus närviliselt paberi vingust. Loomad ja inimesed paistavad alati tule ääres pisut pelglikena, kuid see oli vaprus ise! Unustasin teda vaadates raamatuid lisada ja lasksin lõkke käest. Ta lähenes lõkkele teisest servast, taganes kuumusest, lähenes uuesti. Ja siis puuris ta pähklihammas nagu kaustaköitja läbi lõkkest väljakukkunud poolpõlenud lehe . . . Ta kadus sellega tiheda kuuse otsa ja ma mõtlesin, et ega ta enam tule, kuid juba oligi ta tagasi. Tal seisis veel terve päästetöö ees. Ladusin ülejäänud raamatud tagasi kotti ja hiilisin löödult koju. Ema oli lehelisega parajasti põrandaid pesnud ning laotas lävekivi ette värskeid kuuseoksi. Ta ei uurinud kaua. Okkad põletasid mu kõrvu ja ta ütles ainult tasa läbi hammaste: «Ilus tervis sinu ohvritelt!»»

«Ja selle pärast sa nüüd raamatuid kirjutadki?»

«Ma ei tea.»

Ta heitis uuesti mu kõrvale, veelgi tihedamalt mu külje vastu liibudes.

«Inimesed mõtlesid, et on ainult valged luiged,» jutustas tema. «See oli neile tõelisus. Nad nägid neid üle külade, alevite ja linnade lendamas, veele laskumas, pea tiiva all magamas, pesal haudumas. Nad nägid nende peegelpilti veel — ka see oli valge. Kui luik tapeti, oli ta ikkagi valge, sest vähene linnuveri ei määri kõiki sulgi. Siis aga avastati, et Austraalias on hoopiski mustad luiged.» Ta tõstis naeratades pea. «Vaat mis juhtus!»

«Sa ei pea kõike uskuma, mida Austraalia kohta kuuled, kuigi seal olevat väga roheline vesi ja Suur Vallrahu . . .» laususin nagu umbusklik talupoeg, peaaegu kurjustades.

«Kuule, ega sina seda räägi?» kahtles plika.

Ma vaatasin talle otsa. Ja mul oli neetult valus.

«Minu jaoks ei ole Austraaliat. Või nagu Spartacuse ajal öeldi: «Capuast ei tule keegi tagasi.» Kuidas tahad.»

«Tahan läbi murda,» oli vastus. «Üle Vesuuvi.»

KAHEKÜMNES PEATÜKK

See tõstis hoobilt mu enesekindlust.

Mul oli järsku privileeg või kuidas — homsed mured. Nii kutsutakse pruugitud tuletikke, mis surud toosi põhja vahele. Üks neist oli kahtlemata see plika. Sest ma olin ju ise ta siia kutsunud. Kas minna temaga kohe Vilu poole kaasa? Ei, parem mitte. Las ta läheb esialgu üksinda koju (kel seda pahandust tarvis), elab rahulikult mõne nädala ja ootab, kuni ma neile külla tulen või helistan. Nii on kõige parem, kui ta just minust liiga palju lobisema ei hakka. Lobisema võib ta igal juhul hakata. See ei paista vist kellelegi nalja tegevat. Kõige vähem vennale. Aga võib ka juhtuda, et ma tulen juba samal õhtul, käin ainult «Võidu» baaris tokaid joomas, ja kui tokaid ei ole, võtan konjakit ning räägin ladina vanaga, kui ta mu kõrval juhtub olema.

Nii ma mediteerisin, kuid mida Joonatan Lee mõtles, kes seda teab. Ta mõõtis Endla soostikus selle suve kõrgtemperatuure. Termomeetrid lamasid korralikult rehitsetud mullal, vastu põuataevast. Kui me temaga kaasas olime, nägime veel tükil ajal silme ees neid turbapruune, hästihoolitsetud maalappe säravate klaastorudega. Iga kord, kui Jonny termomeetri näidud üles kirjutas, rehitses ta uuesti maad nagu hauaplatsilt lahkuv vanainimene.

Kord (mind siis loomulikult ei olnud) märkis ta Jutale:

«See Klaas on ka üks imelik vend. Ei muutu ta mitte üks raas.»

Tahtis see nali olla või? Kuid Juta vastas:

«Jonny, kurat võtaks, sa vist ei teagi, et Klaasi plika uputas enda?»

See tähendab, et ta tahtis öelda... Nojah, igatahes mind seal polnud. Termomeetrite juures kükitav Joonatan Lee kaotas üllatusest tasakaalu ja kuuldus klaasi riginat jala all. Juta sirutas ahvikiirusel õnnetuse puskimiseks harali sõrmed ette. Ja mis siis, kui ta seekord äkki surmani oma sõnadest kohkus?

Aga siis oli ta minuga ikkagi vee all. Järve nimi oli Endla. Tüdruk — Juta. Kõige imelikum on sukeldumise juures see, et ta teostab unistusi. Aga hoorattast on sul

hullukesel aimu? Midagi niisugust sa just endast kujutadki, kui sulle või mõttes otsa vaadata. «Klaas, noh!» ergutab see pilk. Kuidas sa ta küll kunagi Tiina korterist välja viskasid, teda pooleni vedades, pooleldi puusal kandes? (Ta tuletab seda sulle veel praegugi meelde!)

Kaks silmapaari siravad kokku, täis lõpmata lihtsust ja avameelsust. Nii tuleme teineteisele vastu — mis enne oli varjatud, ei ole seda enam. Seal, kus oli olnud mälestuste jälmus, on loomanahana õdus paitus, väsimuseta, muredeta, vaikne õnn. Praegu on see jälle nõnda ja — taevake! — ma pole ju v a n a. Missugune vaikus valitseb nüüd soostikugi üle! Joonatan Lee mõõdab päevast-päeva tusasemaks muutudes temperatuure, ujub laugastes, pidades seda vist loomulikuks nagu Sisyphos kivi, kuid me näeme tema silmis üksnes nõutust ja hirmu. Aga Juta silmad prilliovaali taga — kuidas räägivad nad end tummusest vabaks! Rahulikud, pisut küsivad silmad, mis teavad minust küllalt palju. Võib-olla isegi rohkem kui mina? Ja ma pean paratamatult tunnistama, et nii vähe, kui ma ka elus olen korda saatnud, hüvitatakse tundmatu rahu ning usaldusega. Mu ees on lunastav nägu; piir maise ja ebamaise vahel on hävinud.

Vesi liidab. Kuni keha salajasemate osadeni lubab ta registreerida liikumist. Ta on mateeria; kes ütleb, et ta ei tohi hävitada barjääre? Ja ta kasutab oma ürgseid eesõigusi: praegu laulab ta Juta rindadest nagu aborigeeni mehed. Kuuled, ah? Kuuled seda initsiatsiooni üminat? Ta on kord sideaine, linnusülg pesa ehitamisel, ta on kord purustav jõud, mis äratab võitlusele mõtlevaid olendeid; ta on teatavasti truu seltsimees, tark õpetaja, maailma kauneim leer ja kiretu kohtunik. Vesi on nii kollane, kollane, kollane, nii roheline, roheline, roheline, ja paistab, et suur ning siiras rahu jääb paikseks ka siis, kui siin viibib sulle kallis inimlaps, kes teab ja hindab vee prioriteeti. Seda, mida ei suuda teinekord aastatepikkune armastus, igatsus või kohusetunne, suudab tema, vesi, pingutades võtmega hinge salajasemaid keeli. Kauneim saladus heliseb kusagil labürindi lõpus.

Olin ilma oma ainukesest nooremast õest. Kunagi ei saa mul enam õde olema, mitte kunagi. Aga ma polnud kurb. Juta, veest ramm, oli mu käeulatuses, ja hommikul vara pidi ta minema teejuhiga soosaartele, et korjata pärnaõisi ja keeta õhtusteks kalapüükideks rohelist teed.

Jah, oli loota paremaid aegu. Ning me tulime pinnale, kus käisime õhku võtmas nagu juhuslikku oodet, nagu igapäevast leiba.

«Juta . . . Sukeldumine sobib sulle,» alustasin omamoodi süngelt.

«Oi, tere . . .» vastas ta sooja lõbususega. «Jäta see.»

«Kuule, see päris läheb sulle. Sa ju arvestasid sellega vahepeal?»

Juta raputas pead, söandamata mulle pilku heita. Jumal, mida ta nüüd pipardab?

«Tead, Jacques-Yves Cousteau tunnistas, et ta teab, mis tunne on astronautidel.»

Ta raputas uuesti puiselt ja ebakindlalt pead.

«Mina ei tunnista midagi.»

«Sa armastad seda poissi?»

Ma hoidsin hinge kinni, tundes ühtaegu kergendust ja paanilist hirmu.

«Ma usun, et see pole eriti hea, kui sa seda ütled,» vastas ta tasa, kuid täpselt nii, nagu mina Sola puhul. Tegi ta mulle seti sisse? Issand, kui hea meel mul oli! Aga ma pidin mõtlema veel millelegi muule, tõsisemale, mis oli nagu must pesu.

«Ma seletan sulle . . . Ootasin juba, et minu olukorras oleks lüüasaamine täielik. Aga kui su kõrval on suur tüdruk, ta vaeseke peseb end kastega ja lubab Vanaisale, kes süütab üleval lambi, olla siiras ning puhas, siis . . .»

Olin vist korraga liiga palju öelnud. Juta oli katnud silmad kätega, ja kui ta seal lihtsalt nuttis, ei mõelnud ma enam millelegi, ei valutanud isegi südant, sest see kõik oli juba kergendus. Ta suu oli verevaks näritud ja ta oli otsekui Vanaisa turvikus, mis talle sel ööl kingiti, kui ta lausus väljakutsuvalt:

«Mis siis veel? Olen ma milleski süüdi, ütle!»

Mingi klomp tõusis mulle vägisi kurku. Sure või ära, kui lihtsad asjad on järsku nii ülevalt tõsised.

«Ütle mulle sukeldumise kohta midagi,» palusin mina.

«Sa ise ütleksid?»

«Ei, mu näkk.»

«Siis mina ka ei ütle,» ohkas ta ja lisas väga lähedalt: «Ma ei ole näkk.»

«Oled küll näkk.»

Ta vaatas mind mõne hetke kahtlustavalt.

Ja küsis siis: «Miks?»

«Oled küll näkk, miks ei ole,» kordasin mina. «Sul on näki jutt. Ja süütu pole sa küll mitte.»

Ilmselt tundis ta jäist külma, nagu oleks ta ulaka poisi poolt vette tõugatud, aga ta silmad püsisid nüüd vapralt minul ja ta muigas selle higipärlenduse üle, mis oli mu huultel. Ma loodan, et ta kannatas selle ära üksnes seepärast, et see tuli minu suust. Aga seda ma küll ei tea, kuidas tüdrukud võivad sel ajal nii lollakalt ära surra, et neis on kõik vait. Funktsioneerib ainult seedimine.

«Üks poiss on minuga seda teinud,» tunnistas ta, kuigi ma seda üldsegi ei nõudnud. «Pärast saja-päeva-balli. Mind valiti seal perenaiseks, imelik, eks? Mul oli terve öö punane küütlev lint üle õla. Aga näkk ma ei ole.»

Nagu ma ise poleks seda teadnud. Kui ma oleks ka kõik Tartu günekoloogid läbi käinud ja neilt tõendid toonud (mida muidugi ei anta), poleks see asja muutnud. Minu jaoks oli ta ikkagi näkk ja — jumal, kui kurb! — ma olin omadega pigis.

«Ütle midagi vee kohta,» kordasin lollakalt.

Ja siis (nagu lahkudes oma kehast, nüüd juba minu kasuks), vastas ta laisalt:

«Vesi kadus.»

«Mis jutt see on?» küsisin võpatades.

«Vesi kadus. Vett ei olnud. Ma ei tea, mis oli,» lahmis ta jonnakalt.

«Millal sa seda märkasid?»

«Ma ei tea,» kehitas ta kaeblikult õlgu. «Ma ei taha sulle valetada; selles asjas küll mitte . . .»

«Niipalju kui mina tean, kaob ta esimesel korral. Oled sa ikka kindel?»

«Kadus tõesti. Me olime nagu ühendatud anumad.» Ta meenutas seda soojalt, häbitundeta, nagu mõnda vanasõna. «Ühendatud anumates on ühesugune veetase . . . Kuule, kas me oleme ikka nii sarnased, mis?»

«. . . Nagu hülged paljal liivakivil.»

Juta naeratas erilise meeldumusilmega.

«Jah, hästi hea meelega!»

«Ole vait,» ütlesin järsku tigedalt.

Plika vaatas mulle surmani kohkunult otsa.

«Sa ei usu seda vee kadumist?»

Ma ei saanud vastata. Pöörasin üksnes ta näo enda poole ja suudlesin teda õrnalt ning ettevaatusega huultele.

«Meie kahekesi? Sa tahad?» sosistasin mina.

Ta ei tõmbunud must eemale, oigas ainult kergelt näritud huule pärast, mis minu oma külge liimus.

«Jah,» vastas ta põiklemata. «Aga lähme nüüd ruttu vee alla, et meil poleks vaja sellest enam rääkida.»

«Kas sa ei karda, et sind võidakse legendist välja heita?» muhelesin mina, nähes, kuidas ta tegi paadis sukeldumiseks uskumatult kärmete liigutustega ettevalmistusi just nagu mõni väle pisike orav.

«Nagu koolist? Issand, kui rumalasti sa küsida võid! Unustasid vist, et ma olen täiskasvanu? Ja kui hea on olla surelik?» Ta tõmbas naeratades prillid näole. «Oi, Klaas, lähme ruttu! Seal on nii ilus, nii ilus! Palun, lähme veel!»

KAHEKÜMNE ESIMENE PEATÜKK

Hulk aega pärast seda, kui lõunane kuumus oli taganenud, tuli vana Staari paat Juta kivi juures maaninale. See ei paistnud kellelegi rõõmu tegevat. Kõige vähem Jutale.

«Ma vajan seda neetud hulgust seatapmise juures,» teatas vanamees.

«Kuidas te tal hinge välja võtate?» küsisin lõbustatult.

«Meelitame põõsa taha ja ehmatame surnuks,» vastas vanamees.

«Kõdistamine ei aita?» Piilusin ühe silmaga Juta poole, sest tahtsin teda naerma ajada. Kuid see mul ei õnnestunud.

«Olete ikka endised vemblad! Elus ja terved?» Ta pilk jäi peatuma Juta torus huultel, mida piirasid pahameelekurrud.

«Ega ma traditsioonilist kohvitilka ei vaja, perenaine,» ütles vanamees piinlikult naeratades ja võttis sõudepingi alt nahklähkri kibuvitsaveiniga.

«Võin ka teile seda rõõmu teha,» ütles Juta kurja häälega, kuid vaikselt.

Ma hingasin kergemalt, kui ta maja ees oma veiniklaasi kohe tühjaks jõi ning hukkamõistuhirmus uut palus. Oi, muidugi, võib küll veel! Ta huuled sosistasid mulle kallamise ajal vaikselt, ent häbenemata:

«Ma olen nüüd sul peos.»

Ja ta kordas seda kui paratamatust mõne aja möödudes uuesti.

Ma ei vastanud.

«Juta!» ütlesin ma tasa.

«Jah?» Ta tõstis silmad, ja paistis, et ta juba mõistab. Ilmselt polnud mul vaja selgitada, miks me peame siit lahkuma.

«. . . Neljakümne kolmanda aasta totaalne mopp viis ka minu kaasa. Minu asi oli floora, sookultuurid — süütu, eks? — aga tuli ka tapmine ära teha . . .»

Mida need mehed kõike ei räägi? Ja nii kogu elu. Tulevad sõbrad ja . . . te vaid kuulake neid? Juta jõi veini, ta jõi minuga üheaegselt, nagu oleks sel mingi tähendus. — Ja siis tahavad nad maailma parandada, vaieldakse . . .

Rohus oli kollane saepuru. Nagu liiv. Ja uss, kes tahtis maja alla minna, palsameeriti lubjaga.

Ta tuli mu juurde ja pani käe mulle õlale.

«Klaas, me peame jääma,» ütles Juta.

«Miks?» küsisin mina.

«Sest ma tahan veini,» ütles tema.

«. . . Olime kusagil Osnabrücki lähedal reservis,» jutustas vana Staar. «Meile teatati väeossa: saksa, see tähendab meie lennuk kukkus sodiks, ümbruskond tuleb blokeerida, tsiviili mitte ligi lasta. Korraldus tuli ooberst Freyschlagilt endalt, kelle naine olnud lennukis, teel Šveitsi. Kui me põllule jõudsime, tuhnis keegi mustas pintsakus tiisikusehaige välimusega mehike kõhides rusude vahel. Meie ilmumine ehmatas ta surmani ära. Nägime ainult, et ta haaras midagi vormitut hõlma all kaasa, kui lidus metsa poole. Tahtsin ta, raisa, kinni nabida, kuid ta silkas nagu kährikkoer. Mul andis kild reies tunda, aga kui ma oleksin tal minna lasknud, poleks Freyschlagilt head loota olnud. Rindele oleks kärutanud. Kui ta ühele savisele kraavi muldkehale jooksis, nägin, et ta jätab maha verejälgi. Mõtlesin alguses, et ta on haavatud, kuid taipasin siis, et see on tal kandamist. «Laibarüvetaja!» mõtlesin vihas ning tulistasin lasuga, mida tol ajal hinnati ühe käibesõnaga: *Genickschuss*. Kuklalask. Ta paiskus silmili ja kandam veeres eemale nagu rägbipall. See oli noorepoolse frau pea. Brünett, kuldhambad, briljantidega kõrvarõngad. Ta ei jõudnud seda kõike kätte saada, aga maha ka ei raatsinud jätta. Keerasin naise pea tema musta pintsakusse ja viisin lennuki rusude juurde tagasi. Ta oli, nagu dokumentidest selgus, naaberküla pastor. Rahvas iseloomustas teda kui vaga ja heasüdamlikku hingekarjast. Ise ta küll seal põllul midagi ei öelnud, vaatas muudkui mind. Ooberst Freyschlag sõitis kohale ja tänas meid kättpidi: «Te hoidsite ära minu naise rüvetamise.» Aga sellest ta vaikis, vana rebane, millega ta ise oli Idaruumis hakkama saanud. Või kust need vääriskivid üldse tema frau pea külge said . . .»

«Ja te olete kindel, et teil seal lennuki rusude juures oli õigus?» küsis Juta.

«Meil polnud seal miskit õigust. Ja kõigil oli õigus. Nii see siis läkski,» ohkas vanamees.

«Nii see siis läkski,» kordas Juta. «Aga võib-olla tahtis pastor ta rahulikku mulda viia. Pühitsetud mulda, eks ole? Kas pastor võis usaldada sõdureid? Võib-olla oli ta nagu

see krahv poola filmis «Tuhk», kes kandis lahingu ajal laialiaetud kolpasid kokku, klooster aga õhati tema protestile vaatamata. Ta oli vabamüürlane ja leplik nagu Tolstoi, sest ta hüüdis hädas: «Minu juurde, lese lapsed!»»

«Ei, see pastor ei olnud sinu sümpaatne krahv,» ütles vana Staar kärsitult ja tõstis lähkri suule. «Ta oli tavaline laibarüüstaja. Aga keda sina appi hüüaksid, ah?»

Juta pani mõtlemata käe mu õlale ja naeratas: «Teda.»

«Noh, siis on hästi,» tahtis vanamees tõusta.

«Oodake,» ütles Juta, «ma pole ju rääkinud, mis on minule tegelikult hirmus. Ma räägin ainult selle loo, sest sõda pole ma näinud. Aga kui see juhtus selles pulmas, kus te viibisite, siis oli see ju teie silme all, siis võisite te näha ja kuulda, kuidas pruut rabeldes pea taha heitis ning kisendas ja siis, kui peigmees juhtus eemal olema, nad ta autosse toppisid ning masin tuulehoona paigast minema tormas. Kõik olid täis kui tindid. Nad viisid ta kuue kilomeetri kaugusele üksiku ahervare juurde ja panid ta tühja kaevu. Need olid ainult pruudi vend ja endine poiss, mõlemad toredad sellid, aga kaevu pruut ei tahtnud minna. Teda ei saanud milgi kombel niikaugele viia, et ta oleks vabatahtlikult redelit mööda alla läinud. Viimaks tuli ta vägisi kanda. «Oo, palun ärge tehke!» anus pruut ja nuttis hüsteeriliselt. «Te ei tohi! Palun, palun jätke järele!» — «Ei saa parata,» vaatasid nad talle viinast elututе silmadega otsa. «Sa ju tead, et seda peab tegema. Eesti rahvakomme.» Kui nad ta redelist alla kandsid, nuttis ta lohutamatult: «Ärge mind jätke, poisid. Ma tahan nii väga Georgi juurde. Tahan Georgi juurde.» Oli meeletult lämbe ja mõnus suvepäev ja kui mehed alla vaatasid, raputas pruut ainult nuuksudes pead ja ta nägu oli moondunud. «Seda peab siiski tegema,» lohutas vend, «ja küll ta su jäljed varsti üles võtab.» Kaevus oli jahe ja kui mehed redeli välja tõmbasid, kükitas ta sõnatus hirmus roostes ämbril, kingad poris, ja kiskus õhukest valget pulmakleiti ümber külmetavate säärte. Kui autosurin üleval vaibus, roomas kivide vahelt esimene rästik välja ja viis kolmnurkse pea hooga taha. Mõrsja mõtles Georgi suudlustele.

Kui nad ta kaevust välja tõstsid ning murule asetasid, oli ta kehal kõigest kolm hammustust, uurija aga loopis hiljem kaevust seitseteist ussi välja.»

«Mida ma seal tegema pean?» küsis Joonatan Lee tahestahtmata jahedalt, kui vanamees minema sättis.

«Mida sa pead tegema?» osatas Staar toorelt. «Teed seda, mis seal ette tuleb. Kobi paati!»

«Ole ettevaatlik, Jonny,» hoiatasin teda. «Tapmine kahandab sedasamust mehelikkust, kui sa must õigesti aru saad.»

«Ei, seda teeb liigne veearmastus,» vastas meie truu teejuht jahedalt ja läks, transistor käe peal, tagasi vaatamata paati. Tal oli ikka kuradi kahju meist lahkuda. See tähendab Jutast.

«Võrratu,» tähendas plika. «Tapab siga ja kuulab keskööprogrammi.»

«Võtke,» pakkus vana Staar oma poolikut veinilähkrit.

«Milleks?»

«Kust mina tean,» pilgutas ta silma. «Te ei lähe siit ju vastu ööd välja?»

Ma vaatasin juurdlevalt tüdrukut. Kurat seda teab.

«Sa võta vastu, Klaas, kui pakutakse,» ütles Juta. Ütles juhtnööriks nagu naine mehele, kellele pakutakse tulusat kohta.

«Miks?»

«Ma tahan juua,» vastas tema.

«Võtke,» kordas vanamees. «Ta joob seda praegu nagu vasikas ternespiima.»

«Mis jutt see veel on?» küsisin ikkagi asjaosalisena veidi pahaselt. Aga kui hea meel mul oli, et ta eksis!

«Sa anna talle, ära keela,» rääkis vanamees minuga sama koduselt kui teejuhiga. «See on temasuguse plika jaoks just õige kraam.»

«Tänan, vana. Nüüd enam mitte,» vaidlesin naerdes. Ja miski ei teinud mulle suuremat headmeelt kui see, et ta ikka ei tea, mille pärast ma naeran ja vaidlen. Me klapiksime selle vanamehega hästi, igatahes paremini kui Joonatan Leega, mõtlesin. Aga seda ta küll ei tea ega saagi teada.

«Pagana pihta, ära raiu kogu aeg «ei», vaid ütle ilusti «jah»,» õpetas vanamees. «Nagu tema seda tegi. Praegu võib veini, kui sa teda armastad. Vein on plikale hea.»

«Vesi on parem.»

«Ei see, saatana sõnnik,» lõi vanamees käega. «Vein ja sa ise. Vesi — vesi on neutraalne.»

Olles meiega pikalt ja laialt jumalaga jätnud, sai ta viimaks ikkagi otsad lahti, ning me seisime Jutaga teineteise vastu toetudes ning lehvitades, kuni paat järvel väikeseks jäi.

Vatikanist tuli parajasti õhtupalvus: kastraadihäälega kolledžiõpilane, ilmselt priimus ja tulevane *cum laude* luges «Ave Mariat» ja koor kordas etteöeldud sõnu. Pole midagi ilusamat kui naise kultus. Ja õhturahu.

Ma nägin, kuidas Joonatan sõudis tummalt, avades ainiti suu, otsekui neelates tihedate sõõmudega suurenevat kaugust. Või erutudes igapäevase lähenemisest, sest seal kusagil lautril ootab Nele, kummaliselt riides: supeltrikool kannab ta keepi, nagu poleks muid riideid õhtu viluks. Ainult kaks musta juuksepatsi lebavad raskelt, väga raskelt noore naise seljal.

«Oled juba küllalt vana, et mõista, kui leidlikult on valu inimeste vahel ära jagatud,» kuulsin piipu toppivat vanameest lausuvat. «Endlal on uppumised ja öökülmad sagedased, kuid sina ja Nele ärge uskuge seda. Ennustage mu orastele ikka täpselt.»

Poisi nisukarva juuksed langesid silmi.

«Aga laukas ujumine?» küsis ta.

«Mis kurat sa seda pärid? Kus sa sellest kuulnud oled?» vihastas vanamees, kuid pehmenes siis. Ta pani oma käe poisi käe peale ja peatas korraks aerud. Ja siis kuulsin ma üle täiesti vaikse vee: «Parem, kui sa seda ei teaks... Laukas ujumine on nagu salaviina joomine. Igal kevadel rebenevad nad ise kujuga. See on ainuke, mis muutub.»

Aegamisi lõi Endla loojuvast päikesest veretama. Kaldad mähkusid loojangujärgsesse sinasse ja Endla soostiku suu tõusis verd täis. See oli hetk, mil elustub tuhandehäälne soo, algab hunnitu muinasjutt.

Juta oli nõjatunud minu najale nagu aimates, et mehest tugevamat võimu pole maailmas olemas.

«Küll on ilus taevas,» sosistas Juta. «Kunagi tähendas see sõda või katku...»

«Milleks mulle katk,» ütlesin äkki. «Ma vist... Ma olen sinusse armunud.»

Ja siis, põlvili, kuulasin ma tema noore südame kihkvel lööke. Ma kuulasin oma hääle kaja temas.

«Miks sa niimoodi tahad? Tõuse ometi püsti,» oli ta nõutu.

«Aga kui see oleksin tõesti mina? Oled sa sellega nõus?»

«Sina, Klaas...? Jah. Jah. Jah.»

«Pane mind siis hernestele.»

Ta kõhkles veidi.

«Narr. Milleks hernestele? Ma ju armastan sind ka.»

Suudlesin ta sõrmi, mis tahtsid kohkumisega põgeneda, nagu ei oleks neil sedasi küllalt hea, nagu peaksid nad olema rohkem minu juustes kui huulte võimuses. Tundsin, kuidas neis paljastub andmisrõõmu igavene närv.

«Tead, siin on põlenud kalamaja heinamaa serval, seal, kuhu järv varemalt ulatus. Seal oli kõik nii üksik ja söestunud, ainult valged kased ümberringi. Nägin palkide vahele torgatud rappimisnuga, tõmbasin selle välja, tera oli veel haljas, üksnes puust pea oli ära põlenud, rootsu otsas kõlkus otsekui vasest kaitsenööp... Ja siis ma mõtlesin...»

«Mis jutt see on?» sosistas Juta kramplikult ja hõõrus oma pehmet kurgualust minu lauba vastu. «Kas sa ei või jätta, vana tolgus? Sola ei andestaks sulle...»

«Jah, Juta, jah?»

«Muidugi. Oled jälle lõkke üles teinud, sina inkvisiitor!» sõitles ta. «Milleks?»

«Nüüd ütleksin... et näha oma võluoravat.»

«Kas sa siis katastroofiga kutsud ta välja?»

Oma surevatel põlvedel tundsin, millise jõuga pöördus viimastel päevadel elutahe minusse tagasi, kuidas soov tööd teha tõusis nagu pärmitaigen. Ning mu käed sirutusid Juta rindadele, pugesid tema kurgu alla, avasid ükshaaval väikesed pärlmutternööbid; see kaitsevärvi khakipluus, malevapluus, ei varjanud enam midagi. Korraks langesid Juta tulikuumad peod mu randmeile, kuid ei leidnud seal pidet, libisesid alla. Oli nagu läbi nende käte osa, aga kõik seisis alles ees, ja need käed ei kaotanud tähtsust ka siis, kui loobusid alastuse kaitsmisest.

Ta sõrises minu kätest läbi nagu kuum liiv, võib olla mõne ranna must liiv, enne kui lähed üle punase magunavälja, ja siis tundsin ma oma näo all rihmapandla õhtujahedat, ovaalset peopesa. Valuvahk pigistas mu südant selle kuldpandlase tõkke ees, mis lahutas mind veel sellest lapsest, kes oli sihvakas, nõtke ja kallis mu käte vahel. Ta ei lahkunud enam oma kehast, vähemalt minu juuresolekul enam mitte.

Ma ei tohtinud kohe. Veel pöördusin ma mõtetes Sola poole nagu igavese lugupidamise märgiks. Nõnda oli minu viimane palve avanevate väravate ees, mis viivad mind täisküpsusele. Ning ma pidin pisarsilmi tunnistama, et

selle hetke tõeline hind on valudes sündinud. Kes ütleb? Ehk peitus neis mehepisarais ka teatud osa palavat tänu kummalisele saatusele.

Järv helkis kõrkjasüles, valgus sähvatas tema pinnalt ja tabas mu paksu leige kilega kaetud silmi. Sel hetkel liigatas äkki kõik. Et mitte oma valu näidata, pöördusin ma tema poole.

«Ma näen sind, järve näkk! Su alasti diafragma hingab meelipimestavalt ning siidpehmelt. Ja milline kamm sul on! Sa kutsud mind, ah?» Tõusin võpatades ja võlutult, astusin üheainsa sammu tema poole. Teadsin, et see on möödapääsmatu, ja ma astusin veel ühe hukutava sammu, ja veel. «Oi, ma tulen! Tulen sinu juurde!» Ja siis oli see juba paratamatu.

Juta karjatas. Ma läksin vastamata, tagasi vaatamata edasi, otse edasi, jäigalt ning võlutult enese ette vahtides, samm puine ning mingile seletamatule allutatud. Ülevus kadus, vesi tõusis külma spiraalina, mind ümbritses voogav udu. Ma ujusin ja ujusin... kuni tõusin seletamatul kombel uuesti Juta kivi juures veest. Ring sai udus täis. Ja ma ei saa salata, et ka elus.

Juta istus kivil nagu pronksi valatud kena kaupmeheproua Kopenhaageni sadamas. Ta oli solvunud, põhjamaiselt jahe, ja teda tuli lohutada. Võtsin ta khakisärgist väljuvad käsivarred ja silitasin neid.

«Ma tahan sinuga kõike selles suvelaes ja ma armastan sind.»

«Kas ma ei öelnud, et ma armastan sind samuti ja olen sinu tüdruk.»

«Kuule, hakka nüüd minema.»

«Aga sina?»

«Ma puhkan veidi.»

Ta oli surunud oma huuled mu õla vastu. Kui ta need ära võttis, peksis ta rusikas käega mitu korda imetud kohta.

«Ega sa seda enam ei tee?» tahtis ta teada.

«Ei.»

«Sola mälestuse nimel ega üldse mitte?»

«Ei. Mine nüüd, rumal plika.»

Aga kui ma talle otsa vaatasin, püsis tema näol õieti seesama, pisut ebakindel, neutraalne õnn, mida olin kunagi Sola silmist lugenud.

Ja ega minagi kindel olnud, kas saan iial sellele ammendavat seletust anda, sest kunagi — olin seda oma hingest

lugenud nagu Belsatsar tulikirja «Mene, tekel, uvarsin!» — lähen ma jälle ära järve, sest ürgsete seoste pisik ei hävi meis iialgi, vaid säilib oma neutraalses olemuses, et õpetada meid pääsema ning kohut mõistma ning ise süüalused olema. Ta tõstab meid looduse paremale käele. Nagu igal hommikul Vanaisa, kes süütab üleval lambi, otsekui ütlemaks: «Tõuske ja särage, mu lapsed!»

«Sa ei tule veel?» nurus Juta.

«Ma tulen, kui sa seda tahad.»

«Oi, ma hakkan kohe tahtma, kui olen uksest sisse läinud ja soorohtudele heitnud.»

«Kuule, sina plika,» ütlesin talle. «Võta õige see lähker kaasa. Sa võid sealt juua, palju tahad.»

«Milleks?» vihastas ta ja vaatas mulle otsa. «Vesi kadus.»

«Ma tean. Ma tean, mida sa mõtled.»

«Midagi sa ei tea. Vesi kadus. Minuga pole seda varem olnud.»

«Hea küll. Mine koju.»

«See on kõik, Klaas. Usu mind.»

«Ma usun. Vesi kadus.»

Ta kõhkles. Ma ootasin.

«Mul on sulle üks jutt,» ütles tema. «Ma ei tahtnud tookord vahele segada, kui te Hillariga kaklesite, sest arvasin, et see sulle ei meeldi, aga olin kogu aeg juures. Sa ju tead mu rusikaid, eks?»

«Jah,» vastasin naeratades. «Tean küll. Aitäh, plika, et sa eemale hoidsid. Aga nüüd mine.»

Ta katsus langetatud peaga kivi.

«Soe . . .»

«Vaata, kui hea see on. Mine.»

«Juba ma lähen,» ütles ta pisut tõrksalt, kuid jäi veel kuulatama. «Ühegi koera haukumine ei kosta siia . . . Jah, aga hea on see sellegipoolest.»

Veinilähker käes, läks ta mööda rada üles kalaonni poole, pea maas.

Ja kui ma seal viivuks istusin, nägin ennast täies akvalangirakkes väljumas käredast fjordiveest. Ma seisin «Trollide kalju» jalamil, Bergenis, Griegi haual. Kaljusse raiutud rahulat valvab Stonehenge'i robustses laadis plaat kahe ühtekuulunud inimese nimedega. Mees ja naine. Ei lilli, ei roose ega hüatsinte, vaid üksikud lausjates kaljupragudes vohavad sõnajalad või metsikud ära-unusta-mind heitsinised laigud.

Mu kõrvus kohas vaikne Solvejgi laul.

Ja ma nägin ennast sukeldumas kaljurahnudega, millest ma ladusin igavesti SOLA nime.

Laeva ehitamist alustati neljast papüürusekõrrest. Ehitustööd viidi lõpule 29. aprillil 1969. «Ra» pikkus on 17 meetrit ja laius 5,2 meetrit.

Mõnisada noort egiptuse sportlast tõmbab puitkelkudele paigutatud laeva umbes kilomeeter maad käsitsi mööda kõrbe lähima teeni. Sportlased võivad end iidsete püramiidide ehitajatena kujutleda.

Thor Heyerdahl.

Oli öö ja tüdruk ootas, et ma tema juurde läheks. Teda lämmatasid palavus, hirm ja pimedus. Ma nägin teda soorohtudest asemel vähkrevat, oskamatult lähkrist joovat, kuni ta uinub. Ma tõusin, et tema kutsele järgneda. Aovalguse esimesed kiired tungisid onni.

1967—71

Калью Саабер
ТЯЖЕЛАЯ ВОДА
Роман
На эстонском языке
Оформление: Мильви Торим
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja L. Ruud.
Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld.
Tehniline toimetaja A. Merirand.
Korrektorid A. Kabur ja R. Arendi.

Laduda antud 17. XII 1975. Trükkida antud 26. IV 1976. Trüki-
paber nr. 1, 54×84/16. Trükipoognaid 14,0. Tingtrükipoognaid
11,76. Arvestuspoognaid 12,16. Trükiarv 24 000. MB-03272. «Eesti
Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10. Tellimuse nr. 1811
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 58.
Hind 64 kop.